

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Маја З. Младеновић

ГРАМАТИЧКИ СТАТУС
И СИНТАКСИЧКЕ ФУНКЦИЈЕ
РУСКИХ РЕЧИ *ЕСТЬ*, *НЕТ* И *ДА*
И ЊИХОВИ СРПСКИ ЕКВИВАЛЕНТИ

докторска дисертација

Београд, 2014.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOLOGY

Maja Z. Mladenović

GRAMMATICAL STATUS
AND SYNTACTIC FUNCTIONS
OF THE RUSSIAN WORDS *ЕСТЬ*, *НЕТ* AND *ДА*
AND THEIR SERBIAN EQUIVALENTS

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2014

Ментор:

Др Радмило Маројевић,
редовни професор Филолошког факултета у Београду

Чланови комисије:

Др Драгана Мршевић-Радовић,
редовни професор Филолошког факултета у Београду

Др Ана Пејановић,
ванредни професор Филозофског факултета у Никшићу

Датум одбране: _____

Грамаатички статус и синтаксичке функције руских речи *есть*, *нет* и *да* и њихови српски еквиваленти

Резиме

Предмет ове дисертације јесу руске речи *есть*, *нет* и *да*, тачније: њихов грамаатички статус и синтаксичке функције у различитим типовима реченица, као и њихови одговарајући српски еквиваленти.

Три основна задатка рада могу се формулисати на следећи начин: 1) описати и разграничити типове руских простих реченица (потврдних и одричних) у којима се, најчешће, у садашњем времену користе облици *есть*, *нет* као и облици *да*, *нет*, при чему се узима у обзир допринос који српски еквиваленти дају прецизнијем опису наведених речи. Реченице се анализирају не само када стоје самостално већ и када представљају компоненте независно-сложених и зависно-сложених реченица; 2) одредити грамаатички статус облика *есть*, *нет* као и облика *да*, *нет*; 3) описати и разграничити синтаксичке функције облика *есть*, *нет* и *да* у разним типовима реченица.

Остали, секундарни задаци, који проистичу из примарних или су у директној вези с њима, таксативно се наводе у уводном делу рада.

Рад је рађен на материјалу руских књижевних текстова и њихових превода на српски језик, као и књижевних текстова на српском језику и њихових српских превода.

У раду су примењивани, у складу с одговарајућим посебним аспектима анализе, различити методи истраживања, који су детаљно наведени у уводном делу рада. Један од основних метода свакако је метод конфронтативне анализе.

Општи резултати до којих се дошло у току истраживања представљени су у закључном делу рада, док се појединачни закључци налазе се у одговарајућим деловима рада; наводимо само неке од њих: у руском језику постоје како нулта и крња деклинација тако и нулта и крња конјугација, док српски језик нулту конјугацију нема (иако смо приметили да постоје могућности за истраживања на овом плану); два пара руских речи: *да*, *нет* и *есть*, *нет* представљају две речце, односно два глагола нулте конјугације (анализиране речи у руском језику постоје као речце, везници и глаголи нулте конјугације); у свим истраживаним типовима реченица основна синтаксичка функција наведених руских глагола је предикатска;

најчешћи српски еквиваленти руских глагола *есть* и *нет* јесу одговарајући потврдни и одрични облици глагола *бити*, *постојати*, *налазити се*, *имати*.

Свакако, наше истраживање допринело је расветљавању многих важних проблема како из саме русистике тако и из славистике уопште, али је такође отворило многа нова питања на која се из објективних разлога није могло одговорити на овом месту и сада.

Кључне речи: *есть*, *нет*, *да*, глаголи нулте конјугације, граматички статус, синтаксичке функције, егзистенцијалне реченице, локативне реченице, посесивне реченице, српски еквиваленти.

Grammatical Status and Syntactic Functions of the Russian Words *есть, нет* and *да* and Their Serbian Equivalents

Summary

The subject of this doctoral dissertation are the Russian words *есть, нет* and *да*, i.e.: their grammatical status and syntactic functions in different types of sentences as well as their equivalents in the Serbian language.

Three basic tasks in this study can be defined in the following way: 1) to describe and discern the empirically available types of Russian simple sentences (affirmative and negative) in which, in present tense, the words *есть, нет* as well as *да, нет* are typically used, while considering the contribution of their Serbian equivalents in order to give a more precise description of these pairs of words; matrix as well as subordinated and coordinated clauses are included in the analysis; 2) to define the grammatical status of the word pairs *есть, нет* as well as *да, нет*; 3) to describe and mutually discriminate the syntactic functions of the words *есть, нет* and *да* when used in different types of sentences.

Other, secondary tasks, implied by the primary tasks or directly connected with them, are listed and described in the introduction chapter of the study.

This study is based on the Russian literary texts and their translations into Serbian and on the Serbian literary texts and their translations into Russian (bibliographic data on the sources and the literature are given at the end of the study).

Different methods are used in accordance with the special aspects of analysis (they are discussed in the introduction of this study). The method of confrontational analysis is certainly one of the central methods involved.

The main, general results of the research are presented in the conclusion chapter of the dissertation, while the more particular conclusions are presented in the respective individual sections of the study; the conclusions include the following: there are a zero and an elliptical declination as well as a zero and an elliptical conjugation in the Russian language, while in Serbian there is no zero conjugation (although some possibilities for research in this area have been observed); two pairs of Russian words *да, нет* and *есть, нет* represent two particles and two verbs of zero conjugation respectively (the analysed words in Russian are particles, conjunctions and verbs of zero conjugation); the basic syntactic function of verbs is the function of the predicate in all investigated types of sentences; the affirmative and negative forms of the verbs *бити, постојати, налазити се, имати* in the Serbian language are the most common equivalents to the Russian verbs *есть* and *нет*.

This research has contributed to clearing up some very important problems both in grammatical theory of the Russian language and in the grammatical theory of the Slavic languages, generally, but it has also opened up many questions which could excide the limitations and aims of the present dissertation, and open up exciting directions for future research.

Key words: *есть, нет, да*, verbs of zero conjugation, grammatic status, syntactic functions, existential sentences, locative sentences, possessive sentences, Serbian equivalents.

САДРЖАЈ

0. УВОД	1
0.1. Предмет и задаци рада	1
0.2. Грађа	2
0.3. Методологија рада	3
0.4. Из историје питања	3
0.5. Композиција рада	4
1. НУЛТЕ И КРЊЕ ПАРАДИГМЕ У РУСКОМ И СРПСКОМ ГРАМАТИЧКОМ СИСТЕМУ	5
1.1. Нулте и крње парадигме у руском језику	11
1.1.1. Нулте парадигме у руском језику	11
1.1.2. Крње парадигме у руском језику	15
1.2. Нулте и крње парадигме у српском језику	18
1.2.1. Нулте парадигме у српском језику	20
1.2.2. Крње парадигме у српском језику	20
1.3. Именице нулте и крње деклинације	21
1.3.1. Именице нулте деклинације	21
1.3.2. Именице крње деклинације	24
1.4. Глаголи нулте и крње конјугације	25
1.4.1. Глаголи нулте конјугације	25
1.4.2. Глаголи крње конјугације	29
2. ГРАМАТИЧКИ СТАТУС РУСКИХ РЕЧИ <i>ЕСТЬ</i> , <i>НЕТ</i> И <i>ДА</i>	39
2.1. Парови <i>да</i>^I и <i>нет</i>^I / <i>есть</i> и <i>нет</i>^{II}	39
2.1.1. Пар <i>да</i> ^I и <i>нет</i> ^I	41
2.1.2. Пар <i>есть</i> и <i>нет</i> ^{II}	44

2.2. Припадност врстама речи	47
2.2.1. Прво тумачење: <i>есть, нет</i> и <i>да</i> су речце	50
2.2.2. Друго тумачење: <i>есть, нет</i> и <i>да</i> су глаголи нулте конјугације	60
2.2.3. Везници: двокомпонентни везник <i>то есть</i> и хомонимични везник <i>да</i>	65
2.2.3.1. Двокомпонентни везник <i>то есть</i>	67
2.2.3.2. Везник <i>да</i>	71
2.2.4. Хомонимични глагол <i>есть</i>	83
2.2.5. Копулативни глагол <i>быть</i>	84
2.3. Граматичке категорије руских речи <i>есть, нет</i> и <i>да</i>	90
2.3.1. Категорија (глаголског) вида	92
2.3.2. Категорија лица	94
2.3.3. Категорија начина	95
2.3.4. Категорија времена	95
2.3.5. Категорија (глаголског) рода или категорија стања	96
2.3.6. Категорија броја	97
2.4. Лексикографске интерпретације облика <i>есть, нет</i> и <i>да</i> и њихових српских еквивалената	98
2.4.1. Лексикографске интерпретације руских облика <i>есть, нет</i> и <i>да</i>	98
2.4.1.1. Лексикографске интерпретације облика <i>есть</i>	98
2.4.1.2. Лексикографске интерпретације облика <i>нет</i>	103
2.4.1.3. Лексикографске интерпретације облика <i>да</i>	109
2.4.2. Лексикографске интерпретације српских еквивалената руских облика <i>есть, нет</i> и <i>да</i>	112
2.4.2.1. Лексикографске интерпретације облика <i>имати</i>	113
2.4.2.2. Лексикографске интерпретације облика <i>немати</i>	115
2.4.2.3. Лексикографске интерпретације облика <i>постојати</i>	117
2.4.2.4. Лексикографске интерпретације облика <i>бити</i>	118
2.4.2.5. Лексикографске интерпретације облика <i>да</i>	126
2.4.2.6. Лексикографске интерпретације облика <i>не</i>	128
3. СИНТАКСИЧКЕ ФУНКЦИЈЕ РУСКИХ ГЛАГОЛА НУЛТЕ КОНЈУГАЦИЈЕ <i>ЕСТЬ, НЕТ</i> И <i>ДА</i>	130
3.1. Синтаксичке функције руских глагола нулте конјугације <i>есть, нет</i> и <i>да</i> у простој реченици	130

3.1.1. Егзистенцијалне реченице	131
3.1.1.1. Руске егзистенцијалне реченице са глаголом <i>есть</i>	131
3.1.1.2. Руске егзистенцијалне реченице са глаголом <i>нет</i> ^{II}	137
3.1.2. Локативне реченице	140
3.1.2.1. Руске локативне реченице са глаголом <i>есть</i>	140
3.1.2.2. Руске локативне реченице са глаголом <i>нет</i> ^{II}	143
3.1.3. Посесивне реченице	144
3.1.3.1. Руске посесивне реченице са глаголом <i>есть</i>	146
3.1.3.2. Руске посесивне реченице са глаголом <i>нет</i> ^{II}	157
3.1.4. Речи-реченице	165
3.1.4.1. Руске речи-реченице са обликом <i>да</i> („Да-реченице“)	167
3.1.4.2. Руске речи-реченице са обликом <i>нет</i> („Нет-реченице“)	171
3.1.5. Реченице фразеологизоване структуре са руским речима <i>есть</i> , <i>нет</i> и <i>да</i>	174
3.1.5.1. Реченице типа <i>Нет чтобы помолчать</i>	174
3.1.5.2. Реченице типа <i>Ай да плясунь (этот парень)!</i>	175
3.1.5.3. Реченице типа <i>Есть куда пойти</i>	175
3.2. Синтаксичке функције руских глагола нулте конјугације <i>есть</i>, <i>нет</i> и <i>да</i> у сложеној реченици	176
3.2.1. Руски глаголи нулте конјугације <i>есть</i> , <i>нет</i> и <i>да</i> у независно-сложеној реченици	177
3.2.2. Руски глаголи нулте конјугације <i>есть</i> , <i>нет</i> и <i>да</i> у зависно-сложеној реченици	178
4. РУСКИ ГЛАГОЛИ НУЛТЕ КОНЈУГАЦИЈЕ <i>ЕСТЬ</i>, <i>НЕТ</i> И <i>ДА</i> СА ПРЕВОДИЛАЧКОГ АСПЕКТА	182
4.1. Облици <i>есть</i>, <i>нет</i> и <i>да</i> као оригинал	182
4.1.1. Егзистенцијалне реченице	183
4.1.2. Локативне реченице	185
4.1.3. Посесивне реченице	186
4.1.4. Речи-реченице	194
4.1.5. Облици <i>есть</i> , <i>нет</i> и <i>да</i> у независно-сложеној реченици	196
4.1.6. Облици <i>есть</i> , <i>нет</i> и <i>да</i> у зависно-сложеној реченици	196
4.2. Облици <i>есть</i>, <i>нет</i> и <i>да</i> као превод	198

4.2.1. Егзистенцијалне реченице	213
4.2.2. Локативне реченице	216
4.2.3. Посесивне реченице	218
4.2.4. Речи-реченице	224
4.2.5. Облици <i>есть</i> , <i>нет</i> и <i>да</i> у независно-сложеној реченици	225
4.2.6. Облици <i>есть</i> , <i>нет</i> и <i>да</i> у зависно-сложеној реченици	226
5. РУСКЕ РЕЧИ <i>ЕСТЬ</i>, <i>НЕТ</i> И <i>ДА</i> КАО КОМПОНЕНТЕ ФРАЗЕО-	
ЛОШКИХ ЈЕДИНИЦА	230
5.1. Фразеолошке јединице са компонентом <i>есть</i>	232
5.2. Фразеолошке јединице са компонентом <i>нет</i>	234
5.3. Фразеолошке јединице са компонентом <i>да</i>	240
6. ПОРЕДБЕНА АНАЛИЗА	244
6.1. Српски еквиваленти руских реченица са парним компонентама $да^I$ и $нет^I / есть$ и $нет^II$	244
6.1.1. Пар $да^I$ и $нет^I$	244
6.1.2. Пар <i>есть</i> и $нет^II$	245
6.2. Граматичке категорије српских еквивалената у поређењу са руским парним компонентама $да^I$ и $нет^I / есть$ и $нет^II$	246
6.2.1. Пар $да^I$ и $нет^I$	247
6.2.2. Пар <i>есть</i> и $нет^II$	247
6.3. Синтаксичке функције српских еквивалената у поређењу са руским парним компонентама $да^I$ и $нет^I / есть$ и $нет^II$	247
6.3.1. Пар $да^I$ и $нет^I$	248
6.3.2. Пар <i>есть</i> и $нет^II$	249
7. ЗАКЉУЧАК	251
8. БИБЛИОГРАФИЈА	256
8.1. ИЗВОРИ	256
8.2. РЕЧНИЦИ	260
8.3. ЛИТЕРАТУРА	262

0. УВОД

0.1. Предмет и задаци рада. — Руске речи *есть*, *нет* и *да* представљају веома фреквентан граматички и лексички део руског језика. Њихове синтаксичке функције као и граматички статус до данас нису у потпуности описани, како у самом руском језику тако ни у конфронтирању са другим језицима. Постоје извесне недоумице у вези са припадношћу ових облика одређеној врсти речи, али и многа „празна места“ када се ради о њиховој синтаксичко-семантичкој анализи. Наш став није усамљен — Радмило Маројевић у раду *Структура врста ријечи у савременом српском језику (у поређењу са старославенским и руским)* у делу који се тиче савременог руског језика истиче следеће: „Размотрићемо, укратко, и неке граничне случајеве који би, ако се убједљиво не уврсте у неку од постојећих врста ријечи, морали добити самосталан статус. (1) Облици *есть* и *нет* у посесивним и егзистенцијалним реченицама те облици *нет* у одричним и *да* у потврђним одговорима могу се посматрати као глаголи нулте конјугације“ [Маројевић 2010: 109].

Основни тип руских простих реченица које у својој структури имају облике *есть* и *нет* јесу егзистенцијалне реченице. Њима се, по правилу, изражава постојање или непостојање нечега. Присуство детерминатора у чистим егзистенцијалним реченицама веома је редак случај. Уколико се егзистенцијалне реченице прошире просторним (локативним) детерминатором, добија се нови тип реченица — локативне реченице, а ако је детерминатор којим је егзистенцијална реченица проширена субјекатски, говорићемо о посесивним реченицама.

Руске потврдне егзистенцијалне реченице, као и локативне односно посесивне реченице 1. типа, у садашњем времену садрже предикативни облик *есть* (који у одређеним случајевима може бити формално изостављен). Овакве реченице су двочлане (са граматичким субјектом и предикатом), личне. У руским одрич-

ним егзистенцијалним, локативним и посесивним реченицама 1. типа у садашњем времену у функцији предиката појављује се облик *нет* (који у одређеним ситуацијама такође може бити формално изостављен). Ове одричне реченице су, по правилу, једночлане (без граматичког субјекта), безличне.

Међу задацима овог рада издвојила су се три основна које бисмо могли назвати примарнима:

1) Да се опишу и разграниче типови руских простих реченица (потврдних и одричних) у којима се, најчешће, у садашњем времену користе облици *есть*, *нет* као и облици *да*, *нет*, при чему би српски еквиваленти могли допринети њиховом прецизнијем опису; задатак се може прецизније дефинисати: реченице се анализирају не само када стоје самостално већ и када представљају компоненте независно-сложених и зависно-сложених реченица;

2) Да се одреди граматички статус облика *есть*, *нет* као и граматички статус облика *да*, *нет*;

3) Да се опишу и разграниче синтаксичке функције облика *есть*, *нет* и *да* у разним типовима реченица.

Остали задаци (секундарни, проистичу из примарних или су у директној вези с њима) могу се формулисати на следећи начин: истражити и описати нулте и крње парадигме у руском и српском граматичком систему; описати и разграничити облике хомонимичне руским речима *есть*, *нет* и *да*; описати и разграничити типове руских простих реченица (потврдних и одричних) са облицима *есть*, *нет* и *да* како у оквиру независно-сложених реченица тако и у оквиру зависно-сложених реченица; размотрити ове руске речи са преводилачког аспекта водећи се како руским оригиналом и српским преводним еквивалентима тако и српским оригиналом и руским преводом; размотрити руске речи *есть*, *нет* и *да* као компоненте фразеолошких јединица; урадити поредбену анализу истраживаних проблема у оба словенска језика у циљу утврђивања сличности и разлика са формалнограматичког и логичко-семантичког аспекта.

0.2. Грађа. — Рад је рађен на материјалу руских књижевних текстова и њихових превода на српски језик, као и књижевних текстова на српском језику и њихових руских превода: роман Ф.М. Достојевског *Подросток*, преводи овог ро-

мана на српски језик (*Дечко*, превели Милена и Радмило Маројевић; *Младић*, превео Милош Ивковић), романи М. Црњанског *Сеобе* и *Друга књига Сеоба* и њихов превод на руски језик (оба романа преведена су на руски језик под једним заједничким насловом *Переселение*, превод И. Дорбы), роман В. Драшковића *Руски конзул* и његов руски превод (*Русский консул*, превод Иљи Числова), приче Ивана Буњина и њихови преводи Злате Коцић на српски језик, драме и приче А. П. Чехова и њихови српски преводи, Пушкинова *Капитанская дочка* и превод овог дела на српски језик (*Капетанова кћи*, превео Божидар Ковачевић), роман З. Прилепина *Сањка* и његов српски превод (*Сањка*, превела Радмила Мечанин), Андрићева *На Дрини ћуприја* и превод овог дела на руски језик (*Мост на Дрине*, превод Т. Вирты), роман С. Довлатова *Чемодан* и српски превод романа (*Кофер*, превела Радмила Мечанин), роман В. Каверина *Перед зеркалом* и српски превод романа (*Пред огледалом*, превела Милица Николић), роман В. Пелјевина *Т* и његов српски превод (*Т*, превела Наталија Ненезић).

Примери узети из наведеног основног корпуса допуњени су примерима из описних речника савременог руског и српског језика, а, провере појединих облика ради, коришћена је и интернет-страница Националног корпуса руског језика. Потпуни библиографски подаци о књижевним делима и речницима из којих је ексцерпирана грађа, као и подаци о осталој стручној литератури која је коришћена, дају се на крају рада.

0.3. Методологија рада. — У раду су примењивани, у складу с одговарајућим посебним аспектима анализе, различити методи: метод синхроног описа, метод интерпретационе анализе, метод концептуалне анализе, метод конфронтативне анализе на лексичко-семантичком и синтаксичком плану, као и компаративно-историјски метод (кад је било потребно расветлити етимологију појединих лексичких и фразеолошких јединица). (О методологији лингвистичких истраживања в. такође: Головин 1966: 270-285.)

0.4. Из историје питања. — О граматичком статусу и синтаксичким функцијама руских речи *есть*, *нет* и *да* писано је, према нашем мишљењу, веома ретко и недовољно јасно. О српским еквивалентима ових руских речи скоро да уопште није ни писано, или, прецизније, писано је још ређе и мање јасно. Разлози за ово

налазе се у комплексној и мултидисциплинарној природи истраживања које би требало извршити како би се дошло до бар донекле задовољавајућих и пре свега тачних резултата. Ипак, на овом месту ћемо застати како бисмо се подсетили речи великог руског ума — Михаила Васиљевича Ломоносова: „[...] *общая грамматика есть философское понятие всего человеческого слова, а особливая, какова российская грамматика, есть знание, как говорить и писать чисто российским языком по лучшему, рассудительному его употреблению*“ [Ломоносов 1952: 420].

Једино озбиљно научно утемељено теоријско полазиште када је реч о врстама речи у руском језику, у српском језику, у словенским језицима нашли смо у радовима Радмила Маројевића (Мароевич 2001³, Маројевић 2010, Мароевич 2011). У својим радовима Маројевић узима у разматрање, тачније: дотиче се и проблема који представља предмет нашег истраживања — руских речи *есть*, *нет* и *да*, тј. самосталности њиховог граматичког статуса.

0.5. Композиција рада. — Поред тога што има Увод и Закључак, рад је структуриран према истраживаним проблемима и садржи следећих шест делова:

1. Нулте и крње парадигме у руском и српском граматичком систему;
2. Граматички статус руских речи *есть*, *нет* и *да*;
3. Синтаксичке функције руских речи *есть*, *нет* и *да*;
4. Руске речи *есть*, *нет* и *да* са преводилачког аспекта;
5. Руске речи *есть*, *нет* и *да* као компоненте фразеолошких јединица;
6. Поредбена анализа.

Посебно место у раду има поредбена анализа истраживаних проблема у оба словенска језика у циљу утврђивања сличности и разлика са формалнограматичког и логичко-семантичког аспекта.

Сваки део подељен је на главе које се, са своје стране, састоје од поглавља. Ради боље прегледности и веће прецизности, одређени проблеми се у оквиру неких поглавља разматрају у оквиру посебних тачака.

На крају рада наводе се извори одакле је ексцерпирана грађа, лексикографска издања и остала стручна литература која је у раду коришћена.

1. НУЛТЕ И КРЊЕ ПАРАДИГМЕ У РУСКОМ И СРПСКОМ ГРАМАТИЧКОМ СИСТЕМУ

Функционална и структурална разноврсност речи односно облика различитих врста речи привлачила је пажњу многих истраживача како руске тако и српске граматике и, наравно, била на различите начине теоријски осмишљавана и тумачена. За саму теоријску лингвистику је од великог значаја разрада општих принципа за описивање морфолошких система. То је један од важних предуслова како за успешна истраживања у области морфологије (а посредно и у другим лингвистичким областима) тако и за компаративна и конфронтациона проучавања структура различитих језичких нивоа једног језика или два (или више) језика који се пореде на синхронном или дијахронном плану. Овде бисмо поменули једну важну особину језичких елемената која заправо одређује постојање функционалних система: „Фундаментальным свойством элементов языка является свойство неоднородности. / Неоднородность элементов языковой системы относится к числу наиболее глубоких свойств элементов языка, определяющих многие другие свойства языковой системы. Образование классов элементов¹ (с их сложной иерархической зависимостью), иначе, вся *парадигматика* языка, покоится на этом свойстве. Неоднородность элементов обуславливает образование разных по свойствам классов. Иными словами, неоднородность элементов обуславливает неоднородность образуемых из этих элементов классов“ [Солнцев 1977: 53]. Ова неистоврсност, неистородност, различитост језичких елемената свакако нас може асоцирати на разлике о којима говори Фердинанд де Сосир: „Primenjen na jedinicu, princip diferencijacije može ovako da se formuliše: *osobnosti jedinice sjedinjuju se sa samom jedinicom*. U jeziku, kao u svakom semiološkom siste-

¹ Следует, конечно, помнить, что в классы объединяются однопорядковые и, следовательно, относительно однородные элементы. (Фуснота је из цитираног дела.)

mu, ono na osnovu čega se jedan znak razlikuje, jeste ono što ga sačinjava. Razlika stvara osobenost, kao što stvara značenje i jedinicu“ [Де Сосир 1996: 126].

У граматичком систему језика могу се издвојити две врсте језичких појава: 1) језичке појаве које се одвијају по принципу аналогije (аналoшке појаве) и 2) језичке појаве за које је карактеристична нека врста аномалије (аномалијске појаве). Аналошке појаве су закономерне, одвијају се по одређеним законима, док се за аномалијске појаве ово не може рећи: оне су произвољне.

У основи савремене науке о руском језику, а можемо рећи и у основи науке о српском језику налази се категоријални приступ граматичкој структури језика. Овај приступ заснован је на аналошким, закономерним, системским чињеницама. У *Нормативној граматици српског језика* у делу који се бави морфологијом такође се истиче важност регуларности, а као средишњи појам издвајају се граматичке категорије: „ГраMATика се односи на правила према којима су морфеме удружене у речима и на правила према којима су речи удружене у реченицама, а реченице у текстовима. У средишту тако схваћене граматике је појам граматичке категорије као јединства граматичког облика и граматичког значења.

ГраMATички облици имају као најважнију одлику — регуларност. [...] Степен граматикализованости неког значења испољава се првенствено као степен регуларности начина изражавања тог значења“ [Пипер и Клајн 2013: 45].

Регуларност може бити како апсолутна тако и релативна. О томе се у *Руској граматици* наводи следеће: „Регулярность видоизменений слов может быть как абсолютной, так и относительной, т. е. связанной с определенными лексическими, а также грамматическими ограничениями. Такие ограничения действуют, например, при образовании форм числа существительных, форм сравнит. степени прилагательных и наречий, кратких форм прилагательного, деепричастий“ [РГ1 2005: 454].

Потпуна класификација именских парадигми као и правила која су заснована на овој класификацији омогућавају да се у складу с постојећом, важећом књижевном нормом образује систем облика деКлинације свих именица односно систем облика конјугације свих глагола. Ипак, из различитих разлога, велики број именица у савременом руском језику нема „правилну“, стандардну парадигму деКлинације. Такође, велики број глагола одступа од „правилне“, стандардне конјугације.

гације. За овакве парадигме које се разликују од стандардних, тј. које не подлежу правилима у потпуности, у даљем раду користићемо термин *дефектне парадигме* (Ова питања су у последње време веома актуелна: на пример, Л. Н. Дешеулина у својој дисертацији *Дефектне парадигме склонения существительных в современном русском языке* узима у разматрање један тип дефектних парадигми: дефекте парадигме именица у савременом руском језику — в. Дешеулина 2009).

О дефектним парадигмама или, другим речима, о одступању од граматичких правила у *Нормативној граматици српског језика* наводи се следеће: „Изузеци од граматичких правила најчешће се испољавају 1) као граматичка лакуна (празно место), односно као одсуство неког облика тамо где га већина речи има, нпр. глагол *извирати* или *пребивати* немају свршене парњаке, а именице *Марко*, *брајко* или *амиго* не употребљавају се у плуралу; или 2) као облик који одступа од уобичајеног облика за изражавање неког граматичког значења, нпр. глаголски облици *хоћу* и *могу* завршавају се наставком -у иако сви други глаголи у српском књижевном језику имају у 1. л. јед. садашњег времена наставак на -м (*читам, дишем, мислим...*). У такве изузетке спадају и суплетивизми — када се и променом основе у парадигми неке речи изражава извесно граматичко значење, нпр. *говорити* — *рећи* (несвршени вид — свршени вид).

Употреба већег броја истоврсних изузетака одређена је извесним потправилима. На пример, иако већина глагола има облик за прво лице једнине, безлични глаголи доследно немају облике ни за 1. ни за 2. лице. Узроци настанка граматичких изузетака су различити. У књижевном језику нови изузеци од граматичких правила представљају нарушавање граматичке норме. Неки од тих изузетака се у књижевном језику не прихватају, а неки временом буду прихваћени, нпр. у првој половини XX века уместо *госпођа Марић* требало је рећи, и говорило се, *госпођа Марићка*, за супругу *господина Марића*, или *госпођица Марићева*, за његову ћерку)², а у савременом српском књижевном језику изрази као *госпођица Марић* су исправни, док су изрази као *госпођа Марићка* или *госпођица Марићева* застарели“ [Пипер и Клајн 2013: 46].

² У наведеном цитату остављена је затворена заграда која постоји у цитираном оригиналу. Отворене заграде нема.

Систематизација дефектних парадигми омогућава не само издвајање и опис већ постојећих типова одступања (тзв. изузеци) већ у значајној мери и прогнозирање продуктивности нових речи, твореница, неологизама, што је за наш рад од великог значаја.

На избор и употребу одређене речи утичу како могућности самог језичког система и његова нормативна одређења (језичка правила која у њему функционишу) тако и прагматични циљеви онога ко говори или пише. Промене које се одвијају у језику усмериле су пажњу лингвиста на језичке чињенице које представљају резултат директног контакта међу људима, пре свега у сфери усмене вербалне комуникације. У вези с овим је и појава опште тенденције развоја језичког система — издвајање већ постојећих и нових „неправилности“ у односу на књижевну норму.

Григорије Борисович Гурин у раду *Глаголы с неполной личной парадигмой в современном русском литературном языке* такође истиче потребу како за дефинисањем и разрадом критеријума за издвајање различитих типова морфолошке дефектности тако и за стварањем класификационе матрице за опис дефектних парадигми, с том разликом што су предмет његовог истраживања дефектне парадигме глагола, а не именица као код Дешеулине.

Систематизованих истраживања која су посвећена дефектној парадигми нема. У већини радова сагледани су само одређени аспекти морфолошке структуре језика. У истраживањима, граматицама и наставним приручницима из области морфологије системи морфолошких категорија разматрају се на плану њиховог формалног изражавања, тј. са формалнограматичког аспекта (Виноградов 1975; Исаченко 1954, 1960; РГ1 и РГ2 2005 (1980); Милославский 1981). Постоји и неколико покушаја описа дефектне парадигме глагола (Филякова 1986; Гурин 2000; Крстић 2010).

Предмет овог дела рада су именице и глаголи у руском и српском језику, тачније, парадигме ових двеју врста речи и то оне парадигме у којима сви чланови нису заступљени, нису формално изражени или, једноставно, не постоје. Критеријум за издвајање ових парадигми јесте потребан број чланова у парадигми. На основу овог критеријума могу се издвојити следећи типови граматичких парадигми:

„1) *полная* — парадигма, в которой все члены представлены словоформами (напр., падежная парадигма сущ. *цветок*);

2) *неполная* — парадигма, в которой недостаёт набора словоформ или слово не может принять форму, которая потенциально возможна (напр., парадигма времени глагола *победить* — невозможно сказать *я победю*; парадигма лица глаг. *светать* — невозможно сказать *я светаю*);

3) *дефектная* — парадигма, в которой представлены отдельные члены: *налей щец; принеси дровец*;

4) *избыточная* — парадигма, в которой возможны параллельные варианты словоформ (напр., падежная парадигма сущ. *мама: мамой - мамою*)“ [Жеребило 2010].

У великом енциклопедијском речнику *Языкознание* налазимо следећу поделу:

„Морфологич. П. делятся на большие и малые, полные и неполные (дефектные). Большая П. представляет собой объединение малых, или частных: так, полная П. прилагательного в рус. яз. включает от 24 до 29 форм, распределяющихся по ряду частных П. муж., жен. и ср. рода ед. ч., П. мн. ч., П. кратких форм прилагательных и их степеней сравнения. В дефектной П. часть ее позиций (клеток) оказывается незаполненной“ [Языкознание 1998: 366].

У раду Маје Крстић *О дефектности глаголске парадигме руског језика* наводи се: „Дефектност парадигме је појава карактеристична за различите врсте речи: именице, придеве, глаголе. Глагол може бити дефектан на различите начине, на пример, ако има само један видски облик (*почитать, очутиться*), ако не може да образује облик императива (*гнуть*), ако није способан да се самостално синтаксички реализује и тражи допуну инфинитивном радњом (*начать петь*) или ако не може да образује све облике унутар своје личне парадигме (*каверзить, ломить, светать*)³.

Дефектност парадигме је често (али не на оптималан начин) описивана у граматицама, а најчешће се тумачи као „постојање празних места унутар парадигме“, одсуство речи које би требале [требало — М. В.], односно могле да постоје у језику. Таква појава назива се лакунарност, а дата „празна места“ — лакуне“ [Кр-

³ Дефектност парадигме је универзална појава и одлика је не само руског језика.

стић 2010: 126]. Као што можемо видети, лакунарност⁴ је појава која неизоставно прати дефектне парадигме.

Како бисмо предупредили евентуалне потенцијалне термилошке недоумице, дефинисаћемо три основна термина која ћемо користити у раду:

1) *Дефектна парадигма* — парадигма која се разликује од правилне, „стандардне“ парадигме по томе што делимично или у потпуности не подлеже правилима која су заснована на аналошким, закономерним, системским чињеницама.

2) *Нулта⁵ парадигма* — парадигма чији су чланови потпуно хомонимични те се могу издвојити једино према функцији и у поређењу са речима које немају (све) хомонимичне облике. Условно речено, сви чланови парадигме представљени су једним, тј. истим граматичким обликом. Речи са нултом парадигмом често се називају непроменљивим речима (уп. *именице нулте деklinације, непроменљиве именице*).

3) *Крња парадигма* је заправо непотпуна парадигма, парадигма са празним местима, парадигма чији сви чланови нису заступљени, не могу бити заступљени, нису у употреби или, једноставно, не постоје. У *Руској граматици* се за ову врсту парадигме користи термин *неполная парадигма*: „Неполная парадигма — это парадигма, в составе которой отсутствует либо частная парадигма, характерная для слов данной части речи (например, отсутствует парадигма падежных форм мн. ч. у собирательных существительных), либо одна или несколько форм слова, традиционно неупотребительных или таких, образование которых почему-либо затруднено“ [РГ1 2005: 455].

С обзиром на то да су предмет нашег истраживања у овом делу рада првенствено именице и глаголи, термин „парадигма“ ће у одговарајућем контексту у зависности од тога о којој врсти речи се говори бити замењен терминима „деklинација“ односно „конјугација“, при чему ће се ови термини користити како у свом ширем тако и у свом ужем значењу (именичка промена, глаголска промена, као и скуп свих облика који чине дату промену).

⁴ О лакунама с морфолошког аспекта в. Џонић 2011.

⁵ О термину *нула, нулти* в. Kristal 1999: 235. Такође, о термину *нулевой* в. Ахманова 2007: 272.

Један од основних задатака овог дела рада јесте указивање на системске разлике које постоје између нултих и крњих деклинација и конјугација у руском и српском језику⁶.

1.1. Нулте и крње парадигме у руском језику. — Историјски развој прасловенског језика резултирао је променама које су довеле до различитих реализација граматичких категорија у руском и српском језику. На пример, иако је, као и српски језик, и руски језик из прасловенског наследио сва три рода — мушки, женски и средњи, у руском језику се у току историјског развоја појавила се тенденција ка губљењу категорије рода у множини. Ову појаву Радмило Маројевић детаљније објашњава у својој *Руској граматици*: „В современном русском языке категория рода нейтрализована в формах множественного числа всех адъективных слов (прилагательных, местоимений-прилагательных, порядковых числительных, причастий), всех предикативных слов (глагольных форм на -л, кратких прилагательных, кратких причастий), а также личного местоимения третьего лица **они**. Категория рода у существительных сохраняется, однако во множественном числе она не может быть выражена синтаксическими средствами. В русском языке, в отличие от сербского, существительные *pluralia tantum* являются нейтральными в отношении категории рода. В именном склонении наблюдается тенденция унификации окончаний во множественном числе“ [Мароевич 2001¹: 13].

Празна места у парадигми оставља такође категорија броја: најизразитији пример је постојање именица *singularia tantum* и *pluralia tantum*.

У процесу историјског развоја руског језика изгубио се вокатив као посебан падежни облик, тачније, функцију вокатива преузео је номинатив. Остаци прасловенског и староруског вокатива *боже! господи!* данас се обично сматрају узвицима (в. Мароевич 2001¹: 17). „Возникновение новых звательных форм (*мам! пап! Вань! Тань! Наташ!*) отражает тенденцию изменения этой типологической черты русского языка (отсутствия звательного падежа). Вместе с тем, новая звательная форма не оказывает принципиального влияния на картину типологического противопоставления русского и сербского языков [...]“ [Мароевич 2001¹: 18].

1.1.1. Нулте парадигме у руском језику. — У *Руској граматици* посебна поглавља посвећена су нултој деклинацији именица (в. РГ1 2005: 506-507) и при-

⁶ Указује се само на неке од основних типова нултих и крњих парадигми.

дева (в. РГ1 2005: 556). Ипак, можда најбоља илустрација нулте деклинације у руском језику (или, бар, једна од бољих) јесте постојање речника недеклинабилних речи руског језика — *Современный словарь несклоняемых слов русского языка*; навешћемо део из предговора: „С увеличением межнациональных контактов количество заимствованных иностранных слов в русском языке постоянно растет. В последние годы этот процесс стал еще интенсивнее. Это объясняется большей открытостью нашего общества, проникновением в нашу жизнь элементов других культур, стремительным развитием техники и технологий (особенно информатики), а также вполне понятным стремлением россиян освоить те компоненты культуры, быта, сервиса и т.п., которые раньше были нам не вполне доступны. Среди этого потока заимствований много несклоняемых слов. В «Современный словарь несклоняемых слов русского языка» включены только те из них, которые уже зафиксированы в печатных изданиях на русском языке, т.е. употребляются в тексте, написанном по-русски. Но так как они остаются за пределами норм русской грамматики, это значительно затрудняет их понимание и правильное употребление.

В Словаре представлено и описано около 3000 лексических единиц иноязычного происхождения, вошедших в русский язык практически в том виде, в каком они употребляются в языке-источнике. Большинство их относится к специальным областям знаний, к профессиональной лексике. Тематически ареал распространения несклоняемых лексических единиц (далее — НС) очень широк: [...].

В Словаре включены также некоторые аббревиатуры: а) те, которые не склоняются; б) те, которые согласно норме не склоняются, но в разговорной речи допускается их изменение по падежам (*решение ВТЭК* и *решение ВТЭКа*); в) аббревиатуры, написанные кириллицей, но не имеющие никакого смысла без знания английского языка, напр., НАТО, СЕАТО, НАСА, ЮНЕСКО и т.д.

Включение аббревиатур в Словарь, на наш взгляд, совершенно оправдано тем, что, во-первых, аббревиатуры относятся к именам существительным по определению (аббревиация — способ образования имен существительных путем сокращения слов или фразеологических оборотов, состоящих из прилагательного и существительного); во-вторых, необходимостью правильного понимания иноязычных сложных аббревиатур — названий организаций и корректного соотнесения

русских аббревиатур с соответствующим иностранным (чаще — английским) вариантом; во-вторых, тем, что за последние годы некоторые аббревиатуры изменили свое значение. [...]

Кроме имен существительных, в словник вошли также несклоняемые прилагательные (*беж, секси, мини*) и другие лексические единицы, выступающие в предложении в функции определения (*ультра-си, а-капелла*), некоторые наречия (*де-юре, ва-банк, экстра*), междометия (*апорт, бис*), отдельно оформленные лексические единицы, пополнившие фразеологический фонд русской лексики (*аб ово, terra incognita*) и не имеющие в русском языке других форм, а также неизменяемые слова, употребляющиеся в значении сказуемого (*швах, капут*). Все категории лексических единиц, не относящиеся к именам существительным, сопровождаются пометой *не изм.* — не изменяемое. [...]

Отдельно следует сказать об определении рода несклоняемых имен существительных. Род НС, заимствованных из других языков, определяется в русском языке: а) окончанием слова, которое может напоминать русскоязычные слова соответствующего рода — *фиаско, с.* б) функцией того предмета, которое оно означает по-русски, например, *салями, ж.* — колбаса, *аргали, м.* — дикий баран, *шевроле, м.* — автомобиль; в) то же в аббревиатурах по определяемому слову: *ВКК, ж.* — врачебная контрольная комиссия [...]" [Успенская 2009: 3-6].

Што се тиче промене придева у руском језику, они се мењају по придевској, заменичкој и мешовитој (именичко-заменичкој) промени, а „*samo izuzetno mogu biti nepromenljivi: [...]* 4) *nultoj* deklinaciji (нулевое склонение) *припадају: neki pridevi stranog porekla (мини, беж i sl.) i prisvojne pridevske zamenice ego, еџ, их*" [Marojević 1994: 76].

О нултој деклинацији придева у Маројевићевој *Граматичи руског језика* наводи се следеће: „U nultu deklinaciju spadaju pridevi koji u svim padežima i u sva tri roda jednine i množine imaju jedan isti oblik. To su tzv. nepromenljivi pridevi:

Она ходит в <i>мини</i> юбке цвета <i>електрик</i> и в кофточке <i>бордо</i> .	Она носи <i>мини</i> сукњу <i>плавкastosive</i> бо- је и блузу <i>бордо</i> .
---	--

Nepromenljivi pridevi su pridevi stranog porekla: *мини, макси, електрик, бордо, хаки 'smedezelen', беж 'drap, svetlomrk'*. Treba razlikovati nepromenljive prideve, koji mogu stajati pre ili posle imenice, i složenice tipa *киноискусство* 'filmska umet-

nost', u kojima je komponenta *кино* srasla sa imenicom *искусство*“ [Marojević 1994: 89].

О непроменљивим придевима у руском језику в. такође: Николић 1975: 110.

Маројевић у поменутој *Граматици руског језика* посебно издваја руска презимена нулте деklinације: „Nepromenljiva su u ruskom jeziku muška i ženska prezimena slovenskog porekla sledećih tipova:

a) ruska prezimena koja predstavljaju okamenjene oblike genitiva jednine pridevske deklinacije na **-ово, -аго**: Дурного, Хитрово, Живаго, Добраго;

b) ruska prezimena koja predstavljaju okamenjene oblike genitiva množine pridevske deklinacije na **-ых, -их**: Черных, Долгих, Кручёных (u razgovornom jeziku muška prezimena ovog tipa se mogu menjati);

c) prezimena na **-енко, -ко** ukrajinskog porekla: Шевченко, Франко (upoređi: мастерская Тараса *Шевченко* atelje Tarasa *Ševčenka*)“ [Marojević 1994: 90].

О презименима придевског порекла која се не мењају в. такође: Николић 1975: 108.

Руски прости (непроменљиви⁷) компаратив и сложени непроменљиви суперлатив⁸ такође имају нулту парадигму (в. Marojević 1994: 112-116, 123; Николић 1975: 114-116, 122).

Неодређеноколичински прилошки бројеви (иначе нулте парадигме) *много, немного* могу бити променљиви — њихови наставци се у зависним падежима по-

⁷ „Форма сравнит. степени не имеет морфологических значений рода, числа и падежа и относится к морфологическому разряду неизменяемых слов (см. § 1120). [...] К формам сравнит. степени не относится описательное выражение сравнения с помощью форм *более* или *менее*: *более веселый, более интересный, менее веселый, менее интересный*. Слова *более* или *менее* в этих сочетаниях сохраняют свое лексическое значение, и это препятствует их превращению в показатель морфологического значения и, следовательно, превращению сочетаний типа *более грустный, менее веселый* в аналитические формы сравнит. степени“ [РГ1 2005: 562].

⁸ „Прилагательные с суф. *-ейш-*, *-айш-* (*глупейший, честнейший, глубочайший, жесточайший*), иногда называемые превосходной степенью, по своему значению большей степени проявления признака соотносительны с другими прилагательными с аналогичным значением типа *большущий, здоровенный, превеселый, наилегчайший, распрекрасный*. Они не выражают особого морфологического значения и представляют собою словообразовательные типы (см. § 788, п. 2в). [...] Значение большей степени проявления признака может быть выражено также описательным способом с помощью сочетаний слова *самый* с формой прил. в положит. степени (*самый красивый, самый смелый*), а также с помощью сочетаний местоимен. прил. *весь* в форме род. п. ед. ч. сред. р. (*всего*) или в форме род. п. мн. ч. (*всех*) с формой прил. в сравнит. степени: *серьезнее всего, громче всех; Ты на свете всех милее, Всех румяней и белее* (Пушк.); *В теперешнее время полезнее всего отрицание — мы отрицаем* (Тург.)“ [РГ1 2005: 547].

дударају са наставцима придевских речи *многие, немногие*. Уз именице које означавају бића акузатив је ипак најчешће једнак номинативу: Я посетил *много* друзей (ређе: Я посетил *многих* друзей) (в. Маројевић 1994: 140-141).

1.1.2. Крње парадигме у руском језику. — Што се тиче именских речи, парадигматска категорија броја не реализује се код свих речи подједнако: у зависности од семантике, одређене речи имају само парадигму једнине, тј. веома ретко се употребљавају у множини (иако су множински облици граматички могући), док неке речи имају само парадигму множине (без могућности образовања облика једнине). То нас доводи до термина *singularia tantum* и *pluralia tantum*. Ово се највећим делом односи на именице.

Међу заменицама⁹ постоје речи које из семантичких разлога немају у потпуности реализоване све падежне облике: повратне заменице *себя, друг друга*, одричне заменице *некого, нечего*. У Маројевићевој *Руској граматици* о повратним заменицама пише следеће: „Они никогда не выступают в роли подлежащего в предложении, поэтому у них нет формы именительного падежа“ [Мароевич 2001¹: 164]. Поменуте руске одричне именичке заменице описане су овако: „Отрицательные местоименные слова этого типа употребляются только в безличных предложениях. Местоимения *некого, нечего* не имеют форм именительного падежа, поскольку они никогда не выступают в роли подлежащего в предложении. Ударение всегда падает на префикс (частицу).

Парадигма склонения отрицательных местоимений *некого, нечего*:

И	–	–	–	–
Р	некого	не у кого	нечего	не <i>от</i> чего
Д	некому	не <i>к</i> кому	нечему	не <i>к</i> чему
В	некого	не <i>за</i> кого	–	не <i>за</i> что
Т	некем	не <i>с</i> кем	нечем	не <i>с</i> чем
П	–	не <i>о</i> ком	–	не <i>о</i> чем

Местоимение *нечего* употребляется в форме винительного падежа только после предлогов. После переходных глаголов употребляется форма родительного падежа в функции прямого объекта“ [Мароевич 2001¹: 180].

⁹ Заменице у ширем смислу, тј. заменичке речи.

У руском језику постоје и заменице које имају посебне облике за мушки, женски, средњи род и множину, али се не мењају по падежима. С обзиром на то да су категорије рода и броја реализоване, а категорија падежа није, уврстићемо их у крњу парадигму. Овде би свакако требало поменути данас постојеће непроменљиве присвојне заменице за треће лице *его*, *ее* и *их* о чијем пореклу и настанку у својој *Руској граматици* Маројевић каже следеће: „Для выражения принадлежности третьему лицу в русском языке служат неизменяемые местоимения **его** ‘његов’, **ее** ‘њен’, **их** ‘њихов’. По своему происхождению формы *его*, *ее*, *их* восходят к формам родительного падежа принадлежности (посессивного генитива) личного местоимения 3 лица *он* (*оно*), *она*, *они*. Род, число и падеж неизменяемого местоимения определяется с помощью контекста: *его* отец ‘његов отац’, *ее* мать ‘његова мајка’, *их* ребёнок ‘њихово дете’.

Я знаком с *ее* сестрой.

Ја познајем *њену* сестру.

Мы встретили *его* товарищей.

Срели смо *његове* другове.“

[Мароевич 2001¹: 166].

Руска упитна заменица *каков* такође нема промену по падежима. Осим облика за мушки род, постоје облици за женски род, средњи род и облик за множину. Маројевић и о њој говори у *Руској граматици*: „Местоимение **каков** (ж.р. *какова*, ср.р. *каково*, мн.ч. *каковы*) употребляется только в предикативной функции и не изменяется по падежам:

Каковы ваши дальнейшие планы?

Какви су вам даљи планови?“

[Мароевич 2001¹: 167].

Руска одређена заменица понаша се на исти начин: „Местоимение **таков** (ж.р. *такова*, ср.р. *таково*, мн.ч. *таковы*) употребляется только в предикативной функции и не имеет форм склонения:

Таковы наши планы.

Такви су наши планови.“

[Мароевич 2001¹: 170].

Руске односне (упитне) заменице *кто* и *что* немају одговарајуће облике за множину¹⁰, те се у одређеним случајевима могу употребити у значењу множине: „Относительное местоимение **кто** в сочетании с глаголом в форме единственного числа может употребляется в значении множественного числа:

¹⁰ Ово важи и за неодређене заменице које се граде од ових упитних заменица.

Спроси у тех, *кто* был на выставке. Питај оне *који* су били на изложби.
[Мароевич 2001¹: 169].

Сматрамо да би требало поменути да се у Ожеговљевом *Речнику* наводи облик једнине као основни облик придевске заменице са значењем алтернативности *остальной* (у речнику није дат ниједан пример за облик једнине; в. ТСРЯ 2001: 464), док Маројевић заменичке речи са значењем алтернативности у својој *Руској граматици* представља на следећи начин:

„К этой группе местоименных слов относятся:

1. Местоимения-прилагательные *другой, иной, остальные*, например:

другой:	Приходите в <i>другой</i> раз.	Дођите <i>други</i> пут.
иной:	Нужно найти <i>иное</i> решение.	Треба наћи <i>неко друго</i> решење.
остальные:	<i>Остальные</i> книги я принесу завтра.	<i>Остале</i> књиге ћу сутра донети.“

[Мароевич 2001¹: 173].

Руске неодређене заменице крње деklinације *некто* (само номинатив) и *нечто* (само номинатив и акузатив) не треба мешати са одричним заменицама такође крње деklinације *некого* и *нечего* (немају номинатив):

„1. В книжном стиле литературного языка встречаются неопределенные местоимения **некто** (только в форме именительного падежа) и **нечто** (только в форме именительного и винительного падежей):

Говорил <i>некто</i> Лебедев.	Говорио је <i>неки (извесни)</i> Лебедев.
Случилось <i>нечто</i> странное.	Десило се <i>нешто</i> чудно.
Я увидел <i>нечто</i> необыкновенное.	Угледао сам <i>нешто</i> необычно.

2. Формы косвенных падежей по отношению к *некто, нечто* – род.п. *некого, нечего*, дат.п. *некому, нечему...*, а также наречия *негде, некуда, некогда* являются в русском языке отрицательными местоимениями (см. § 277)“ [Мароевич 2001¹: 179].

Придеви у руском језику, за разлику од српских придева, у множини немају посебне облике за род: „В русском языке, в отличие от сербского, категория рода у прилагательных не выражена в формах множественного числа:

м.р. *мои, первые, хорошие, прочитанные* романы
ж.р. *мои, первые, хорошие, прочитанные* книги

ср.р. *мои, первые, хорошие, прочитанные* сочинения“ [Мароевич 2001¹: 97].

Ово се односи на придеве у ширем смислу, тј. на придевске речи (придеви у ужем смислу, глаголски придеви, придевске заменице и редни бројеви).

Руски кратки придеви¹¹ се граде само од описних придева и употребљавају се само у предикативној функцији тако да се не мењају по падежима, тачније имају четири¹² облика: за мушки, женски и средњи род једнине и исти облик за све родове у множини (в. Маројевић 1994: 91).

1.2. Нулте и крње парадигме у српском језику. — Као што можемо рећи да је руски језик изгубио вокатив, можемо рећи да у српском језику нема самосталног датива (који би се налазио у опозицији са локативом): „Особенности исторического развития сербского языка (штокавского диалекта) привели к формальному синкретизму датива и локатива, в связи с чем можно говорить о дативе-локативе как одном падеже. [...] процесс стирания различий между дативом и локативом в сербском языке завершился еще не полностью. Формальное совпадение ведет к взаимодействию падежных значений: при этом наблюдается тенденция перехода к локативу предложных значений датива [...]. Синкретизм датива и локатива непосредственно связан с тенденцией нейтрализации оппозиции направление — место в сербском языке [...]“ [Мароевич 2001¹: 18].

У српском језику би, полазећи од врсте парадигме, требало посебно издвојити бројеве као врсту речи, тачније неке бројеве. Стевановић у *Савременом српскохрватском језику* каже следеће: „Бројеви су само једним делом променљиве речи. Неки од њих се никако не мењају, а промена других је све ређа и необичајнија. [...] неки [се] бројеви мењају, а неки се опет још употребљавају у појединим падежним облицима [...]“ [Стевановић 1989: 318]. Бројеви *два, три* и *четири* се мењају по посебној промени: „Ипак су у савременом језику примери с променљивим облицима бројева *два, три* и *четири* све ређи. Нарочито се број *четири* сада употребљава скоро искључиво у непромењеном облику. Облике њихових завис-

¹¹ О руским кратким придевима в. РГ1 2005: 556-562 (*Полные и краткие формы прилагательных; Соотношение основ полных и кратких прилагательных*).

¹² Поједини (кратки) придеви услед своје семантике не могу имати сва четири облика, већ је број могућих облика мањи (тачније, формално се облици за сва три рода могу образовати, али семантика не дозвољава њихову употребу, осим у изузетним, песнички слободним, књижевним спојевима); уп. *Брат еще не женат*.

них падежа налазимо нешто чешће код старијих наших писаца и у народним умотворинама, као у примеру: *Муња грома надиграла / двома, трима јабукама / и четирма наранчама*. б) Кад год се значење појединих зависних падежа може означити неким предлогом и кад га је и без такве ознаке могуће схватити, ови бројеви се данас употребљавају у непромењеном облику [...]: *Сетио се своја два пријатеља. С обе друге стране је изложена ветру*. в) И не само сада, него је и на основу језика Вука Караџића, Ђ. Даничића и језика народних приповедака Т. Маретић утврдио правило да се бројеви 2, 3 и 4 „иза приједлога не склањају“ [...]“ [Стевановић 1989: 318-319]. О промени основних бројева од *пет* надаље Стевановић каже следеће: „Основни бројеви од *пет* надаље никако се не мењају, већ су то непроменљиве речи, врста количинских прилога, али само таквих који показују количину предмета и, према томе, стоје само уз именице“ [Стевановић 1989: 322].

Збирни бројеви се такође ређе мењају. „Нарочито кад уз њих стоје предлози, они се скоро редовно употребљавају у непромењеном облику: [...] *Шта од ово троје највише волиш?*“ [Стевановић 1989: 322].

Што се тиче заменица, и у српском језику треба поменути да повратна заменица *себе*¹³ нема множину, али ни номинатив (нити вокатив) једнине: „Општеповратна заменица *себе* је основна повратна заменица. Заменица *себе* нема номинатив, јер никада није граматички субјекат па јој облик номинатива није потребан, а нема ни облике за род и број. Субјекат на који заменица *себе* упућује може бити у једнини (нпр. *Писац говори о себи*), или у множини (нпр. *Писци говоре о себи*), може бити мушког рода, али и женског или средњег рода (нпр. *Учитељица говори о себи*, *Дете говори о себи*), може бити прво, друго или треће лице, нпр. *Ја говорим о себи*, *Ти говориш о себи*, *Она говори о себи*. [...] Ненаглашени облик заменице *себе* постоји само у акузативу (се), а употребљава се за грађење повратних и безличних глагола (§335)“ [Пипер и Клајн 2013: 97-98].

Упитне (односне) именичке заменице *ко*, *шта* као и неодређене, одричне и опште заменице са истом променом као код упитних (*неко*, *нешто*, *понеко*, *поне-*

¹³ В. о томе такође у: Стевановић 1989: 273, Маретић 1899: 183-184, Барић и други 2005: 204, 208.

*што, ико, ишта, нико, ништа, свак(о)*¹⁴, *свашта, било ко, било шта, ма ко, ма шта, макар ко, макар шта, ко год, шта год*) немају облике множине, али ни вокатив једине (в. Пипер и Клајн 2013: 109-120). Интересантне су с морфолошког, али и семантичког аспекта и заменице *којешта, штошта*¹⁵, али не представљају главни предмет рада, тако да се нећемо бавити њиховом анализом.

1.2.1. Нулте парадигме у српском језику. — За нулте парадигме у српском језику може се рећи да су веома ретка појава: српски језик се, упркос неминовности историјског развоја и упркос утицају других језика, на изванредан начин ипак одупире непроменљивости именичких речи. Међутим, ово се не би могло рећи за бројеве: „У српском језику б р о ј е в и су изгубили (од *пет* па надаље) или губе (*два, три, четири*) деклинацију, претварајући се у неку врсту именица нулте деклинације. Сви падешки односи се при том исказују адвербијализованим облицима акузатива, чему се приклањају и именице у функцији броја¹⁶ (*хиљаду, милион, милијарду, недељу, мјесец, годину* и сл.)“ [Маројевић 1996: 339].

Нулту деклинацију у српском језику имају и тзв. апроксимативни бројеви: „Знатно је нижи степен граматицизованости АПРОКСИМАТИВНИХ бројева, изведених из основних бројева суфиксом *-ак*, нпр. *десетак, петнаестак, двадесетак* и сл.), који, због своје малобројности, очигледно не конституишу посебну граму у оквиру категорије бројивости. Апроксимативни бројеви су непроменљиви а могу се односити на величине између десет и двадесет, на десетице, стотине, као и на бројеве који се овима завршавају“ [Пипер 2009: 462].

О непроменљивим именицама у српском језику в. т. 1.3.1.

Глагола нулте конјугације у српском језику званично нема. Могло би се дискутовати о припадности врсти речи одговора на питања који се третирају као речце (потврдна речца *да* и одрична речца *не*).

1.2.2. Крње парадигме у српском језику. — Као и у руском, и у српском језику се парадигматска категорија броја не реализује код свих речи подједнако: у зависности од семантике, одређене речи имају само парадигму једине, тј. веома

¹⁴ „Када се из контекста види на шта се поименичено употребљена општа заменица односи, може се употребити и номинатив *сваки*, нпр. *Позовите ученике на преглед. С в а к и нека понесе здравствену књижицу*“ [Пипер и Клајн 2013: 117].

¹⁵ В. Маретић 1899: 193, РМС 2007: 550, 1556.

¹⁶ О облику акузатива (*хиљаду, милион, милијарду*) који се употребљава као непроменљиви број види у: Маројевић 1994: 131.

редко се употребљавају у множини (иако су граматички могући), док неке речи имају само парадигму множине (без могућности образовања облика једнине). Тако и у српском језику долазимо до именица *singularia tantum* и *pluralia tantum*. Поједине именице женског рода (хипокористици) које су настале под утицајем енглеског језика нису (још увек) творбено адаптиране, тако да имају само номинатив и вокатив (в. т. 1.3.2.).

1.3. Именице нулте и крње деκлинације. — Ка отварању проблема дефектне деκлинације ишло се постепено, најчешће истраживањем стандардне парадигме, тачније анализом начина изражавања морфолошких категорија. Овде би свакако требало поменути монографију Зализњака (Зализняк 1967) као и радове Лопатина (Лопатин 1984, 1989). Постоје радови у којима се аутори дотичу проблема дефектности парадигме, иако се не наводи формално одређење самог појма дефектности (Маркарян 1970, Откупщикова 1995).

1.3.1. Именице нулте деκлинације. — О именицама нулте деκлинације се у *Руској граматици* каже следеће: „Нулевым называется склонение, парадигма которого состоит из омонимичных форм с нулевой флексией: им. п.: *боа, депо, фойе*; род. п. *боа, депо, фойе*; дат. п. *боа, депо, фойе*; вин. п.: *боа, депо, фойе*; тв. п.: *боа, депо, фойе*; предл. п.: *о боа, о депо, о фойе*. К нулевому склонению принадлежат следующие слова.

1) Многие оканчивающиеся на гласные существительные иноязычного происхождения, называющие неодушевленные предметы, лиц мужского пола и животных: *пальто, кино, метро, шоссе, кашне, пенсне, рагу, боа, буржуа, па, баккара, бра, фа* (муз. нота), *антраша, кенгуру, интервью, алоэ, шимпанзе, фойе, ателье, кофе, какао, манго, банджо* (муз. инструмент), *радио, барокко, либретто, алиби, жалюзи, янки, кули, пенни*.

2) Существительные — названия девушки или замужней женщины: *леди, мисс, миссис* (англ.), *мадам* (франц.), *фрейлен, фрау* (нем.).

3) Географические названия (обычно иноязычные), оканчивающиеся на гласные (кроме *-а* и *-ы*): *Баку, Перу; Сухуми, Тбилиси, Хельсинки, Чили; Бордо, Осло, Токио; Кале*.

Примечание 1. Заимствованные иноязычные топонимы, оканчивающиеся на *-а* и называющие малоизвестные города и местности за пределами

СССР, обычно не склоняются; исключения редки (Окинава — на Окинаве). Названия широко известных городов и местностей склоняются: *в Геную, под Женево́й*. Топонимы на *-а, -я*, называющие города и населенные пункты СССР, например *Лиеная, Сигулда, Нида*, склоняются: *в Лиенае, поехать в Сигулду, побывать в Ни-де*.

Примечание 2. Иноязычные топонимы, оканчивающиеся на *-ы* (*Фивы, Канны, Татры*), обычно относятся к словам *pluralia tantum*: *фестиваль в Каннах, подъехать к Татрам*.

4) Иноязычные мужские имена и фамилии, оканчивающиеся на гласные: *Гете, Бруно, Гюго, Гарибальди, Шоу, Кер-Оглы*. Правило о неизменяемости мужских имен и фамилий не распространяется на фамилии, оканчивающиеся на безударную гласную *-а*. В устной и письменной речи эти фамилии часто склоняются: *беседа с А. Вайдой, фильмы Куросавы, стихи и песни Окуджавы, статьи А. С. Чикобавы*, но в то же время: *фильмы Витторио де Сика* (не *де Сики*).

5) Имена и фамилии лиц женского пола, оканчивающиеся на твердую согласную: *Кармен, Элен, Суок, Элизабет, Эдит; Гинзбург, Поляк, Тагер, Шмидт* (те же фамилии применительно к лицам мужского пола склоняются: *со Шмидтом, у Гинзбурга*).

6) Русские фамилии, представляющие собой застывшие формы род. п. ед. ч.: *Дурново, Сухово, Хитрово, Живаго, Мертваго*.

7) Русские фамилии — застывшие формы род. п. мн.ч.: *Кручёных, Островских, Польских*.

В разговорной речи фамилии на *-их, -ыл* могут склоняться. Это находит отражение и в речи письменной: *Он приходил к нам вместе с Крученыхом* (Л. Либединская); *Книга посвящена жизни и деятельности хирурга А. Н. Рыжиха* (журн.).

8) Украинские по происхождению фамилии на *-ко*: *Головко, Ляшко, Франко, Янко*.

Примечание. Мужские фамилии на *-енко* в разг. речи могут склоняться по типу сущ. II или I скл.: род. п. *Короленки* (и *Короленка*), дат. п. *Короленке* (и *Короленку*), вин. п. *Короленку* (и *Короленка*), тв. п. *Короленкой* (и *Короленком*), предл. п. о *Короленке* (например, в прозе Ю. Германа последовательно по II скл. изменяется фамилия *Устименко*: *от Устименки, к Устименке, застал Устимен-*

ку). В настоящее время укрепляется тенденция к неизменяемости фамилий на ударное *-ко*. Эта тенденция поддерживается отсутствием образца для склонения, поскольку среди слов сред. р. почти нет существительных одушевленных.

9) Аббревиатуры инициального типа. а) Образованные из сочетаний начальных звуков слов, последний из которых — гласный (*РОСТА, ЦАГИ, ГАУ, ГАИ*). б) Образованные из названий начальных букв (*СССР, ЦК, ВДНХ*). Встречающиеся в устной речи случаи склонения слов группы (б) ненормативны. в) Образованные из начальных звуков, последний из которых согласный (*ВАК, ЖЭК, МИД, ТАСС*), в том случае, если их грамматический род совпадает с родом стержневого слова полного наименования: *в нашей ЖЭК*, но *в нашем ЖЭК'е*. Аббревиатурные наименования некоторых учреждений в нейтральном стиле не склоняются, даже если они имеют значение грамматического муж. р., не совпадающее с родовым значением стержневого слова (см. § 1144). Например: *ТАСС заявил – заявление ТАСС*. Склоняемость таких аббревиатурных наименований возможна в разговорной речи: *работать в ТАСС'е, в МИД'е*.

10) Аббревиатуры смешанного типа в тех случаях, когда они оканчиваются на гласный: *ГОРОНО, сельпо*.

11) Аббревиатуры, образованные сочетанием начала слова с формой косвенного падежа другого существительного: *завкафедрой, комроты, поммастера, управделами*. Подробнее об аббревиатурах см. § 588.

12) В разговорной, профессиональной, газетной речи обнаруживают тенденцию к неизменяемости слова — наименования мест на *-ово, -ево* и *-ино, -ыно*: *до Тушино, из Внуково, от Поронино, около Шереметьево* (см. § 1220)“ [РГ1 2005: 506-507].

О руским непроменљивим именицама в. такође у: СГТРЯ 2000: 50.

О категорији рода код непроменљивих именица у руском језику (које су најчешће страног порекла) види: Николић 1975: 37-38, Пулькина и Захава-Некрасова 1977: 20-21.

О непроменљивим именицама у српском језику у *Нормативној граматици* српског језика наводи се следеће: „Непроменљиве именице су у српском језику малобројне, али се њихов број повећава. То су најчешће нека имена и презимена страног порекла.

Поред српских женских презимена (§ 110), непроменљива су највећим делом женска имена преузета у српски језик из других језика, нпр. *Инес, Нивес, Брижит, Катрин, Франсоаз, Цејн, Дороти, Ингрид, Али, Кајоко, Ин-кјонг, Сун-ми* [и] сл. Такве именице немају падежне наставке, па према томе ни било какву промену. У каквој су падежној функцији употребљене, види се из контекста њихове употребе, нпр. *Упознао се са Брижит Рено, с Ким Ин-кјонг и са Али Мекдоналд.*

Напомена. — Женска имена из француског језика која се завршавају на сугласник могу се граматички адаптирати додавањем наставка *-а* у номинативу и укључивањем у одговарајућу супстантивну парадигму, нпр. *Брижита, Брижите, Брижити* ... Таква граматичка адаптација се препоручује, али није обавезна.

Нека страна мушка имена и презимена такође су непроменљива, нпр. *Франсоа Митеран*, од *Франсоа Митерана, Франсоа Митерану* итд. (промену има само презиме); или *Ежен Делакроа*, од *Ежена Делакроа, Ежену Делакроа* ... (промену има само име)“ [Пипер и Клајн 2013: 65].

1.3.2. Именице крње деklinације. — О именицама страног порекла Маројевић каже следеће: „[...] српски језик се одупире непромјенљивости именица, па се позајмљенице мушког рода фонетски, творбено и морфолошки адаптирају (*радио, радија; такси, таксија*). Некритичком употребом страних облика књижевни језик нарушава ову типолошку препознатљивост српског језика, па се тако у штампи и у књижевним преводима појављују женски антропоници без морфолошке адаптације типа *Елизабет*. Живи језик се непромјенљивости опире, највише у облику посесива (*Елизабетин*) и датива (*Елизабети*). Ортографска и ортоепска норма треба да да предност адаптираним облицима типа *Елизабета, Маргарета, Данијела*, уз образложење да се позајмљује основа *Елизабет-, Маргарет-, Данијел-*, док су наставци (*-а, -е, -у, -ом, -и*) из језика примаоца. Под утицајем енглеског језика српски језик је примио мушке и женске хипокористике типа *Мики, Зоки*. И док се мушки уклапају у деклинациони систем творбеном адаптацијом (основа се проширује у зависним падежима сугласником *ј*:- *Мики, Микија; Зоки, Зокија*), женски су засад именице са крњом¹⁷ деклинацијом — оне имају само номи-

¹⁷ Остаје отворено питање да ли су ово именице нулте или крње деklinације. Уколико о њима говоримо као о именицама крње деklinације (имају номинатив и вокатив), као што то чини Радмило Маројевић, требало би и остале непроменљиве властите именице третирали као именице са крњом, а не са нултом деklinацијом.

натив и вокатив. Језичка пракса се недовољно користи могућношћу адаптације женских имена и заједничких именица женског рода (помоћу сугласника *ј-, к-, ц-* и одговарајућих падешких наставака, чиме се страноме име уклапа у домаће суфиксалне типове; адаптација *мис* → *мисица* још је у домену жаргона)“ [Маројевић 1996: 339-340].

1.4. Глаголи нулте и крње конјугације. — Појачано интересовање за истраживање глаголских дефектних парадигми нарочито је изражено последњих деценија 20. и почетком 21. века. С обзиром на специфичност ове проблематике а имајући у виду морфолошке, синтаксичке и лексичке могућности како руског тако и српског језика, највише пажње посвећује се глаголима крње конјугације, док о глаголима нулте конјугације скоро да и нема помена (в. Маројевић 2010, Мароевич 2011).

Руским глаголима нулте и крње конјугације посвећује се пажња у већини речника који се баве руским „граматичким потешкоћама“ (рус. *грамматические трудности*). Погледајмо руске глаголе код којих одсуствују или се не употребљавају неки облици у садашњем (будућем) времену:

„Д. Отсутствие или неупотребительность форм настоящего (будущего) времени / 1) Глаголы, не имеющие формы 1-го лица единственного числа: / затмить / победить / убедить / убедиться / 2) Глаголы, не имеющие форм 1-го и 2-го лица единственного и множественного числа: / вскипеть ‘о воде’ / выкипеть / закатиться ‘о круглом предмете’ или ‘о небесном светиле’ / значить / кипеть ‘о воде’, а также перен. ‘о работе’ / наступить ‘о времени’ / начаться / образоваться / обступить / означать / осуществиться / получить / предшествовать / проводить² ‘обладать проводимостью’ / произойти / раздаваться / раздаться / родиться / создаваться / создаться / состояться / течь / удаваться / удалиться / 3) Глагол, имеющий лишь форму 3-го лица единственного числа: / быть — есть (а также суть как экспрессивный синоним: Это не суть важно)“ [СГТРЯ 2000: 107].

1.4.1. Глаголи нулте конјугације. — У руском језику можемо издвојити глаголе који се не конјугирају, тј. глаголе који имају један облик, односно хомонимичне облике за изражавање свих граматичких и лексичких значења. Управо граматички статус и синтаксичке функције ових глагола — *есть, нет* и *да* — представљају предмет нашег истраживања, тј. самог рада.

Као што је већ речено (в. т. 1.2.1.), у српском језику глагола нулте конјугације (још увек) нема. Постоје само глаголски облици који се сматрају непроменљивима и то су инфинитив и глаголски прилог. У *Нормативној граматици српског језика* о непроменљивим неличним глаголским облицима пише следеће: „У морфологији глагола разликују се променљиви и непроменљиви глаголски облици.

Непроменљиви глаголски облици немају своју потпарадигму, односно ужу промену којој припадају. Таквим облицима без флексије традиционално се сматрају инфинитив (нпр. *читати*) и глаголски прилози (нпр. *читајући, прочитавши*).

Ако се облик инфинитива посматра као део укупне глаголске промене и израз посебног граматичког значења, онда и његов завршетак (као носилац тог значења) има функцију наставка као дела укупне глаголске флексије (система наставака), уп. *писа-т-и* према *писа-л-и* или *писати* према *писа-н-и* итд. Слично је место облика глаголских прилога у укупној глаголској промени“ [Пипер и Клајн 2013: 157].

Навешћемо само неке од многобројних и разноврсних примера руских глагола нулте конјугације *есть, нет* и *да* и њихове српске еквиваленте:

а) глагол нулте конјугације *есть* у потврдној егзистенцијалној реченици:

(ф9)

Есть специальное распоряжение министерства.

Дов Ч

Postoji specijalna naredba ministarstva.

Dov K 7

б) глагол нулте конјугације *нет* у одричној егзистенцијалној реченици:

(ф48)

[...] по левую и правую сторону от страшного провала уцелели быки, но сквозного прохода *нет*, [...].

А МнД 162

[...] још стоје поједини стубови, лево и десно од тога пресека, али [...] прелаза *нема* [...].

А НДћ 159

в) глагол нулте конјугације *есть* у потврдној локативној реченици:

(ф11)

Памятник Ленину *есть* в каждом городе.

Дов Ч

Spomenik Lenjinu *postoji* u svakom gradu.

Dov K 29

г) глагол нулте конјугације *нет* у одричној локативној реченици:

(ф10)

В советском магазине *нет* таких ботинок.

Дов Ч

U sovjetskoj prodavnici *nema* takvih cipela.

Dov K 28

д) глагол нулте конјугације *есть* у потврдној посесивној реченици 1. типа:

(ф14)

У многих сильных людей *есть*, кажется, натуральная какая-та потребность — найти кого-нибудь, перед чем преклониться.

Дост Подр ч1 г3 VI

Многе јаке личности *имају*, изгледа, неку природну потребу да нађу некога или нешто чему ће се клањати.

Дост Деч1 75

(ф17)

А у вас *есть* это место: «к себе»? (Есть).

Дост Подр ч1 г4 II

А ви *имате* то место: „у себе“? (Имам).

Дост Млад1 74

Имате ли ви такво место, такав „свој свет“? (Имам).

Дост Деч1 88

(ф26)

Ну да, у меня *есть* «своя идея».

Дост Подр ч1 г6 II

Па добро, ја *имам* „своју идеју“.

Дост Млад1 110

Јесте, ја *имам* „своју идеју“.

Дост Деч1 133

ђ) глагол нулте конјугације *нет* у одричној посесивној реченици 1. типа:

(ф7)

Ведь у вас *нет* детей и никогда не будет.

Дост Подр ч1 г2 Ш

Међутим, ви *неimate* деце, нити ћете их кад имати.

Дост Млад1 37

Па ви *неimate* деце нити ћете их кад имати.

Дост Деч1 43

(ф82)

[...] у тебја ничего *нет* — ни имени, ни фамилии, а тут сразу куш [...].

Дост Подр ч3 г6 I

[...] *немаиш* ништа, ни имена ни породице, а овде наједанпут залагај [...].

Дост Млад2 157

[...] *немаиш* нигде ништа — нити имаш име нити си из угледне породице, а ту наједанпут гомила новаца [...].

Дост Деч2 191

(ф69)

Я их никого не люблю: у них *нет* благообразия...

Дост Подр ч3 г1 Ш

Ја никога од њих не волим: они *немају* достојанствености...

Дост Деч2 90

е) глагол нулте конјугације *да* у речи-реченици која представља потврдни одговор на питање:

— Значит, я говорю только одно слово — „нет“?

— Вроде бы, *да*.

Дов Ч

— Znači, ја izgovaram samo jednu reč — „ne“?

— Тако је, *да*.

Dov K 75

ж) глагол нулте конјугације *нет* у речи-реченици која представља одрични одговор на питање:

(ф6)

Сынок провел в шкафу минуты три.

Sinčić je proveo tri minuta u plakaru.

Потом я выпустил его и спрашиваю:

Posle sam ga pustio i pitao:

— Тебе было страшно? Ты плакал? А он говорит:

— Je li ti bilo strašno? Plakao si?

— *Нет*. Я сидел на чемодане.

A on mi kaže:

— *Ne*. Sedeo sam na koferu.

Дов Ч

Dov K 9

О руским речима *есть*, *нет* и *да* већ је било речи у неким нашим претходним радовима: *Посесивне реченице у руском језику и њихови еквиваленти у српском*; *Облици есть, нет и да као речи-реченице у руском језику и њихови српски еквиваленти (Пар да¹ и нет¹)*; *Руске речи есть и нет у егзистенцијалним реченицама и њихови српски еквиваленти*; *Речи-реченице и егзистенцијалне реченице са руским речима есть, нет и да (Пар да и нет и пар есть и нет)*. (Потпуни библиографски подаци о наведеним радовима дају се на крају рада.)

1.4.2. Глаголи крње конјугације. — Издвајање глагола с крњом личном парадигмом у својству значајног објекта лингвистичког истраживања не захтева нарочито образлагање. „Дефектни“ глаголи свакако представљају посебан лексикографски тип, тачније скуп лексичких јединица које су блиске по морфолошко-синтаксичким карактеристикама. У руском језику се као синоними користе термини *дефектные глаголы, неполноличные глаголы, одноличные глаголы, недостаточные глаголы*.

Лексикографска релевантност овог својства које имају многи како руски тако и српски глаголи признаје се одавно, о чему сведочи релативно дуга традиција употребе директних или индиректних ознака и напомена у руским и српским речницима. Ипак, руска лексикографија (мисли се пре свега на традицију израде посебне врсте једнојезичних речника — *толковые словари*) није увек доследно спроводила фиксацију ове специфичне црте глаголских лексема: често су у парадигму увођени облици који несумњиво не постоје или обрнуто: допуштени облици, макар и с ограничењима, изостављани су уз одговарајућу напомену¹⁸. Овакви пропусти састављача речника само су последица недовољне пажње коју су посветили синтагматским, синтаксичким, референцијалним, прагматичким и другим

¹⁸ Види о томе у: Гурин 2000.

особинама глагола, али могу довести до делимичног или потпуног ограничења морфолошке слободе глагола.

Сама појава дефектности личне глаголске парадигме веома је комплексна¹⁹. Глаголи са крњом конјугацијом представљају скуп неколико група глагола чији је тип морфолошке манифестације дефектности сличан, али се разликују узроци који су довели до скраћивања списка облика који су предвиђени самим граматичким категоријама.

Навешћемо неколико примера руских глагола крње конјугације и њихових преводних еквивалената:

Глаголи са лексичким значењем које је неспојиво са значењем личног субјекта не могу имати 1. и 2. лице једнине и множине:

ЖЕРЕБИТЬСЯ (-блюсь, -бишься, 1 и 2 л. не употр.), -бится; *несов.* О кобыле и самках некоторых других копытных (ослице, лосихе, верблюдице); рождавать детеныша. || *сов.* **ожеребиться** (-блюсь, -бишься, 1 и 2 л. не употр.), -бится [ТСРЯ 2001: 192];

жер[е]блиться, -ится, -ятся *несврш.* ждробити се [РСР 1998: 198];

ждребити²⁰, ждробим јек. **ждријобити**, ждријобим *несвр.* доносити на свет ждребе; □ ~ **се доносити на свет ждребе, ждребад** (о кобили). 2. долазити на свет (о ждребету) [РМС 2007: 368].

ТАЯТЬ, -таю, -таешь; *несов.* **1.** (1 и 2 л. не употр.). Обращаться в жидкое состояние под действием тепла. *Снег тает. Мороженое тает. Сегодня тает* (безл.; потеплело, снег начинает таять). *Печенье тает во рту* (перен.: очень нежное, вкусное). **2.** (1 и 2 л. не употр.), *перен.* Исчезать, постепенно сокращаясь, прекращаясь. *Звуки тают вдали. Силы тают. Запасы тают.* **3.** *перен.* Приходить в умиленное, томное состояние (часто ирон.). *Т. от любви. Т. от похвал.* **4.** *перен.*

¹⁹ У прилог тврдњи о комплексности појма *дефектност парадигме* како глагола тако и осталих врста речи говори и следећи податак: „Тожественная организация парадигм (полных и частных) не нарушается отсутствием частных парадигм или отдельных форм у некоторых слов или групп слов, принадлежащих к той или иной части речи. Так, отсутствие у ряда прилагательных частных парадигм кратких форм (см. § 1331) или отсутствие у непереходных глаголов форм страдат. причастий (см. § 1580) не выводит слова с подобными неполными парадигмами за пределы таких частей речи, как прилагательное и глагол“ [РГ1 2005: 457].

²⁰ У *Речнику српскога језика* као изворни се наводе неповратни глаголски облици, а у истој одредници се даје и повратни глагол као „повратна варијанта“ основног, неповратног глагола. Уз повратне глаголе нема ознака или напомена о евентуалним морфолошким ограничењима — о облицима који постоје а не употребљавају се или о непостојећим облицима.

Худеть, чахнуть (от болезни, горя). *Больной тает на глазах.* || сов. **растаять**, -аю, -аешь (к 1, 2 и 3 знач.). || суц. **таяние**, -я, ср. (к 1 знач.). *Т. снегов* [ТСРЯ 2001: 790];

таять, таю, таешь, тают несврш. **1.** само 3. л. копнети, топити се, кравити се; **снег тает** снег копни **2.** само 3. л. *фиг.* нестajати, ишчезавати; **запасы тают** залихе нестajу; **туман тает** магла се диже **3.** *фиг.* топити се (*од милине*) **4.** *фиг.* топити се, венути (*од туге*); **он тает на глазах** топи се као свећа ◇ (**так и**) **тает во рту** топи се у устима [РСР 1998: 848];

копнети јек. **копњети**, -пним несврш. **1.** *топити се, отапати се (о снегу, леду и сл.).* **2.** *фиг. губити снагу, слабити, мршавити; нестajати, јењавати* [РМС 2007: 569].

Одсуство облика одређено је самим језичким системом: ови глаголи у својој семантичкој структури немају «лице» као семантичку компоненту. Уколико се у тексту глаголи из ове групе ипак употребе у 1. или 2. лицу, може се говорити о тенденцији померања у лексичком значењу, о формирању нове групе глагола или се, једноставно, ради о посебном контексту који је одређен спецификом жанра. У руским речницима се у оваквим случајевима могу користити ознаке „1 и 2 л. ед.-мн. ч. не употр.“ или „субјект не лице“. У већини речника руског језика оваквих ознака има, док је у српским речницима²¹ то ређи случај. Притом се може указати на потенцијалне облике, као у последњим издањима Ожеговљевог речника.

УЛУЧШИТЬСЯ (-шусь, -шишься, 1 и 2 л. не употр.), -шится; *сов.* Стать хорошим (в 1 и 3 знач.), лучше. *Здоровье улучшилось. Отношения улучшились.* || *несов.* **улучшаться** (-аюсь, -аешься, 1 и 2 л. не употр.), -ается || *суц.* **улучшение**, -я, ср. [ТСРЯ 2001: 831];

улучшиться, -ится, -атся сврш. побољшати се, поправити се; **здоровье больного ~илось** здравље се поправило; **погода ~илась** време се поправило [РСР 1998: 888];

²¹ У раду Срета Танасића *Глаголи између реченице и рјечника* наводи се следеће: „Задатак рјечника није да уз поједине ријечи даје њихове карактеристике које су предмет морфологије и синтаксе: рјечници дају значења ријечи. Та значења се потврђују одговарајућим примјерима гдје су ријечи употријебљене са циљем илустровања оних значења која се датој ријечи приписују“ [Танасић 2009: 110].

побољшати, -ам свр. *учинити бољим, поправити, унапредити*. □ ~ **се поћи** *набоље, поправити се, унапредовати*. — Стање у друштву се побољшало [РМС 2007: 938].

ПОКОЇТЬСЯ, -оюсь, -оишсья; *несовер.* **1.** (1-оє лице и 2-е лице не употр.). Находиться в состоянии покоя. **2.** (1-оє лице и 2-е лице не употр.), *на чѣм*. Иметь основанием что-н., прочно основываться на чѣм-н. (книжн.). *Здание покоится на прочном фундаменте*. **3.** Неподвижно лежать (обычно об умерших) (устар.). *П. в могиле* (быть похороненным) [ТСРЯ 2001: 550];

покоїтсья, -юсь, -ишсья, -ятсья *несврш.* **1.** *само* 3. л. темелити се, базирати се; *здание ~итсья на прочном фундаменте* зграда лежи на чврстом темелу **2.** *заст.* почивати; *здесь ~итсья прах...* овде почива... [РСР 1998: 591].

почивати, почивам *несвр.* **1.** *несвр.* *према починути*. **2.** *налазити се, лежати*. — Рука ми почива на столу. **3.** *бити усмерен у нечијем правцу, ка некоме*. — Поглед ми почива на пријатељичином лицу. **4.** *имати ослонац, темелити се на нечему*. — Марксизам почива на идеји материјализма. • *почивао у миру (божјем)! цркв. изрека при сахрани умрлог верника. ~ на ловорикама живети од старе славе* [РМС 2007: 992].

БОЛѐТЬ² (-лю, -лишь, 1-оє лице и 2-е лице не употр.), -лит; *несов.* Испытывать боль. *Рука болит. У кого что болит, тот о том и говорит* (посл.). *Болит* (безл.) *под ложечкой. Душа болит* (перен.: о состоянии беспокойства, волнения) [ТСРЯ 2001: 55].

боллеть², -ит, -ят *несврш.* *у кого болети кога; у меня ~ит зуб* боли ме зуб; *у неѐ ~ит голова* боли је глава ◇ *душа (сердце) ~ит у кого душа (срце) боли кога* [РСР 1998: 51].

болети јек. **бољети**, боли *несвр.* безл. **1.** *бити обузет болом, одавати бол, бити извор бола*. — Боли ме глава. **2.** (некога) *осећати бол, имати бол (болове)*. — Боли ме у грлу. **3.** *причињавати, задавати бол*. — Боле ме убоди. *фиг.* Неправда ме боли. • *боли глава жарг. каже се за нешто изврсно, што изазива дивљење*. — Хаљина је боли глава. Филм је боли глава. **боли ме душа (срце)** *осећам душевни бол, патњу, патим; осећам сажалење, јако ми је жао; тугујем. знати, (осећати и сл.) где кога боли имати разумевање за туђе невоље, патње. боли ме глава (од нечега) имам*

брига, много бринем, имам проблема. нека те (за то) не боли глава не брину (за то), буди без бриге [РМС 2007: 101].

Иако се облици првог и другог лица глагола *болети* могу образовати, они у *Речнику српског језика* нису наведени, већ је стављена ознака „безл.“ која значи да се глагол употребљава безлично, односно да је глагол безличан.

Творбено маркирани глаголи који означавају кумулативну и дистрибуциону радњу за коју је потребна група од неколико субјеката или субјекатских компоненти не могу имати само 1. и 2. лице једнине. Забрана употребе условљена је синтаксом, тачније строгим синтаксичким обрасцем који се користи за грађење реченице. Облик 3. лица се не елиминише и употребљава се ако се у функцији граматичког субјекта налази збирна именица. Забрана је системска и формална с обзиром на то да ови глаголи већ садрже значење мултипликатора односно множине лица.

У речницима би било пожељно користити ознаке „1 и 2 л. ед. ч. не употр.“ као што и јесте наведено у *Речнику Ожегова и Шведове*:

ПОПАДАТЬ (-аю, -аешь, 1 и 2 л. ед. не употр.), -ает; сов. Упасть в большем количестве или много раз, один за другим. *Кегли попадали от удара* [ТСРЯ 2001: 562].

попада|ть, -ет, -ют сврш. попадати, поиспадати (*од ударца итд.*) [РСР 1998: 603].

У *Речнику српског језика* нема ограничења за 1. и 2. лице:

попадати, -ам свр. **1. а.** пасти једно за другим. **б.** отпасти једно за другим. — Попададе су јабуке. **2.** бацити се редом: ~ на земљу. **3. а.** пасти, погинути у борби. **б.** помрети редом због болести. **в.** фиг. пасти, редом на испиту. **4.** фиг. **а.** изгубити снагу, клонути због умора. **б.** нестати, ишчезнути. — Попадаће илузије [РМС 2007: 973].

НАСЕЛЯТЬ, -яю, -яешь; несов., что. **1.** см. населить. **2.** (1 и 2 л. ед. не употр.). Составлять население чего-н. *Народы, населяющие нашу Родину. Птицы населяют лес.* [ТСРЯ 2001: 392].

населя|ть, -ю, -ешь, -ют не сврш. **1.** насељавати, настањивати **2.** насељавати, засељавати [РСР 1998: 392].

У *Речнику српског језика* нема ограничења за 1. и 2. лице:

насељавати (се), -сељавам (се) *несвр. према населити (се)* [РМС 2007: 791].

ВЫМЕРЕТЬ (-мру, -мрешь, 1 и 2 л. ед. не употр.), -мрет; -мер, -мерла; -мерший; -мерев и -мерши; *сов. 1.* Полностью исчезнуть вследствие гибели, смерти. *Мамонты вымерли. 2.* Опустеть вследствие массовой смерти населения от голода, эпидемий. *Селение наполовину вымерло. Вымерший город.* || *несов. ВЫМИРАТЬ* (-аю, -аешь, 1 и 2 л. ед. не употр.), -ает. || *сущ. ВЫМИРАНИЕ*, -я, *ср.* [ТСРЯ 2001: 115].

вымѣреть, -рет, -рут; *прошл. -ер, -ерла, -ерло сврш.* изумрети, одумрети; **племя ~ерло** племе је изумрло; **город казался ~ершим** у граду као да је све изумрло [РСР 1998: 121].

вымирати, -ет, -ют *несврш.* изумирати, одумирати [РСР 1998: 122].

изумрети јек. **изумријети**, изумрем свр. **1.** *нестати, затрти се (не оставивши потомства).* **2.** *поумирати.* — Њени најближи су изумрли давно. **3. а.** *престати живети, угинути, увенути.* — Изумро корен биљке. **б.** *изгубити се, нестати (о духовним својствима).* — Изумрло осећање правде. **в.** *утишати се (о звуцима); утрнути, угасити се (о светлости)* [РМС 2007: 466].

Сужавање личне парадигме високофреквентних глагола са историјским кореном **-бед-** *победить* и *убедить* проузроковано је постојањем морфолошких парадигми глагола са кореном **-беж-** *побежать, убежать* са антонимичним значењима и идентичним звучањем облика за 1. лице — *побежу, убежу*. Погледајмо речничке одреднице:

ПОБЕДИТЬ, 1 л. ед. не употр., -ишь; -еждѣнный (-ѣн, -ена); *сов. 1.* *кого-что.* Одержать победу над кем-чем-н. *II. врага. Наши спортсмены победили. 2. перен., что.* То же, что преодолеть. *II. страх. II. свои сомнения.* || *несов. побеждать*, -аю, -аешь [ТСРЯ 2001: 527].

победить, 1. л. јд. *се не употр., -ишь, -ят; побеждѣнный сврш. 1.* *кого, что* победити; ~ **врага** победити непријатеља; ~ **в соревновании** победити у такмичењу **2. что** *фиг.* победити, савладати, надвладати *шта*, одолети *чему*; ~ **страх** победити страх; ~ **болезнь** победити болест [РСР 1998: 560].

У Речнику српског језика нема ограничења за 1. лице (нити постоје објективни разлози за тако нешто):

победити, победим јек. **побиједити**, побиједим свр. **1.** *савладати противника, однети над њим победу, бити победник (у такмичењу, у надметању, у рату и др.), тријумфовати. **2.** *фиг. надвладати, однети превагу, постићи позитиван циљ, дати ваљан резултат.* — Правда мора победити [РМС 2007: 938].*

УБЕДИТИ, 1 л. ед. не употр., -ишь; -еждённый (-ён, -ена); *сов., кого (что).* **1.** *в чём.* Заставити поверити чему-н. *У. в своей правоте.* **2.** *с неопр. и с союзом «чтобы».* Уговаривая, склонити к чему-н., заставити сделать что-н. *У. кого-н. лечиться (чтобы лечился).* || *несов. убеждать, -аю, -аешь.* || *сущ. убеждение, -я, ср.* [ТСРЯ 2001: 820].

убедити, 1. л. јд. *се не употр., -дишь, -дят; -ждённый сври.* **1.** *в чём* уверити, убедити *у шта; ~ кого в своей правоте* убедити *кога* у своју исправност **2.** *с инф.* наговорити, приволети *на шта; ~ кого лечиться* наговорити *кога* да се ле-чи [РСР 1998: 874].

У Речнику српског језика нема ограничења за 1. лице ни за овај глагол (нити постоје објективни разлози за тако нешто):

убедити, убедим јек. **убиједити**, убиједим свр. *уверити некога у оправданост или истинитост нечега, придобити некога за нешто.* — Нисте ме убедили да сте у праву. □ ~ **се уверити се у истинитост или оправданост нечега.** — Убедили смо се да је говорио истину [РМС 2007: 938].

Као што видимо, у српском језику такође постоје глаголи код којих категорија лица из одређених разлога није израђена у потпуности, тј. глаголи код којих се облици за прво и/или друго лице не употребљавају.

У глаголе са крњом парадигмом спадају и српски дефектни глаголи *хајде* и *немој*²². У делу који је посвећен категорији начина у *Нормативној граматици српског језика* о ова два глагола наводи се следеће: „Само у императиву употребљава се дефектни глагол *хајде* (*хајдемо, хајдете*). Са одредбом за правац кретања он значи ‘поћи’, нпр. *Хајдемо у парк.* С везником *да* и глаголом у презенту *хајде* служи за изношење предлога (нпр. *Хајде да гледамо телевизију. Хајде (ајде, ајд)* се употребљава и самостално, као узвик, са значењем подстицања, умиривања и др.

²² О словенском императиву уз негацију в. Ивић 1958. О императиву у српском језику в. Танасић 2009: 36-49.

Напомена. — Облици *хајдете* (за учтиво обраћање у другом лицу, или за обраћање групи лица којој не припада говорно лице) и *хајдемо* (за учтиво обраћање групи лица којој припада и говорно лице) одлика су разговорног стила и, углавном, усменог изражавања.

§393. За одрични императив (прохибитив) најчешће се користи дефектни глагол *немој* (*немојмо*, *немојте*), који се употребљава са инфинитивом, нпр. *Не, немој ми прићи* (Д. Максимовић), или с везником *да* и презентом, нпр. *Немој да ми сметаш*, *Немојте да касните*.

Немој се употребљава и самостално када се други глагол подразумева, нпр. *Да ли да дођем? — Немој!* (‘немој доћи’)“ [Пипер и Клајн 2013: 182].

Српски глагол *требати* такође је специфичан: „Глагол *требати* у српском језику има двојаку употребу: јавља се са личним наставцима и као безличан“ [Танасић 2009: 50]. О безличној употреби овог глагола доста је писано тако да се овде нећемо бавити том проблематиком (в. Танасић 2009, Кликовац 2011 и др.).

О извесним ограничењима у употреби појединих личних глаголских облика²³ говори се и у *Руској граматици*: „Личные формы могут быть образованы от любого глагола. Однако в языке здесь действует ряд ограничений. Образованию и употреблению тех или других форм могут препятствовать, во-первых, лексическое значение, несовместимое со значением форм 1 и 2 л. ед. или мн. ч.; во-вторых, традиционное представление о неблагозвучии формы; в-третьих, омонимическое совпадение словоформ разных глаголов. // Лексическое значение глагола может не совмещаться с представлением о 1 или 2 лице как о производителе действия. Таковы, например, прямые значения глаголов *телиться*, *нестись* (о птицах), *зелеть*, *осыпаться*, *течь*, *таять*, *кипеть*, *сквозить*, *гаснуть*, *мерцать*, *ржаветь*. Такая несовместимость не препятствует, однако, образованию и употреблению личных форм в тех случаях, когда тот же глагол имеет переносное (метафорическое) значение (*Я томлюсь*, *я умираю*, *Гасну пламенной душой*. Пушкин.) или употребляется в шутовом, ироническом контексте (— *Что это у вас яйца наполовину битые?* — *Почем я знаю!* — *весело отозвалась продавщица*. — *Я ведь сама не несусь!* газ.) Только как окказиональное возможно употребление личных форм от безличных глаголов (см. § 1524): *Вдруг* — *я| во всю светлую мочь* — *| и снова*

²³ Најчешће се ради о облицима 1. и 2. лица једине или множине.

день трезвонится (Маяк.). // Неупотребительны формы 1 и 2 л. ед. ч. у глаголов, лексические значения которых несовместимы с представлением о единичном деятеле: *толпиться, сползтись, сбежаться, разбежаться* (о многих), *скопиться, перепадать, перемерзнуть, набежать* (о многих), *попадать, померзнуть*. // Ограничения, объясняющиеся неблагозвучием или неудобством произношения, касаются преимущественно глаголов II спр. кл. X, 1, 2 с основой на |т|, |д|, |с|, |з|: *желтить, галдеть, гвоздить, победить, убедить(ся), шелестеть, колесить, грезить* (см. § 1571); от таких глаголов практически не образуются формы 1 л. ед. ч.; избегается также употребление форм 1 л. ед. ч. от гл. *затмить, стонать*. // Употребление форм 1 и 2 л. ед. и мн. ч. гл. *болеть* (об ощущении боли) возможно только в ненормированной речи (см § 1571)“ [РГ1 2005: 636-637].

Поједини глаголски облици се не употребљавају, тачније: избегава се њихова употреба из фонетских разлога, понекад је узрок „традиција“, а постоје и облици који су хомонимични са облицима других глагола те је то разлог њиховог некоришћења. У *Руској граматици* наводе се следећи глаголи: „У многих глаголов кл. X, 1 основа наст. вр. которых оканчивается на шумные переднеязычные, в силу обязательного для этой формы чередования «переднеязычная — шипящая» (см. § 1599), образование формы 1 л. ед. ч. затруднено. Так, избегаются в употреблении формы 1 л. ед. ч. гл. *желтить, застить* (прост.), *мутить, обессмертить, очутиться, ощутить, приютить(ся); бороздить, гвоздить* (разг.), *дудить* (разг.), *ерундить* (разг.), *нудить* (разг.), *победить, сбрендить* (прост.), *соседить, убедить(ся), умилосердить(ся), чадить, чудить* (разг.), *шкодить* (прост.); *басить, гнусить* (разг.), *дубасить, голосить, колесить, кудесить, пылесосить* (*пылесосу* и *пылесосу*, обе формы в употреблении редки), *рысить, чудесить* (разг.); *бузить* (разг.), *грезить, дерзить, елозить* (разг.), *(с)лямзить* (прост.). Избегаются в употреблении также формы 1 л. ед. ч. гл. *затмить*. [...] У ряда глаголов подкл. 2, как и у глаголов подкл. 1, не образуются или редко употребляются формы 1 л. ед. ч. Так, практически не употребляются формы 1 л. ед. ч. гл. *бдеть, гудеть, зудеть; шелестеть*. Употребление форм 1 и 2 л. ед. и мн. ч. гл. *болеть* отмечается лишь в ненормативной речи: — *Что ж у тебя болит?* — *Весь болю* (Чех.) [...] Неупотребительность форм 1 л. ед. ч. наст. вр. — в значительной степени следствие традиции, а не произносительного неудобства. Это подтверждается, например, таки-

ми сопоставлениями: формы *ерунжу* (*ерундить*), *мучу* (*мутить*) неупотребительны, а формы *вонжу* (*вонзить*), *шучу* (*шутить*) нормальны и употребительны. Лишь в отдельных случаях непоследовательность словоизменения (например, у изолированного гл. *читать*, см. § 1573) или неупотребительность формы (например, у гл. *бдеть*) объясняется неблагозвучием того сочетания согласных, которое должно было бы появиться в соответствующей форме. [...] Неупотребительны некоторые словоформы, омонимически совпадающие со словоформами других глаголов; например, *бужу* от *бузить* (разг.) при употребительной форме *бужу* от *будить*; *держу* от *дерзить* при употребительной форме *держу* от *держать*; *лажу* от *лазить* при употребительной форме *лажу* от *ладить*; *тужу* от *тузить* при употребительной форме *тужу* от *тужить*. Омнимичное совпадение также не всегда является препятствием к употреблению форм; например, равно употребительны словоформы *вожу* от *водить* и *вожу* от *возить*“ [РГ1 2005: 660].

2. ГРАМАТИЧКИ СТАТУС РУСКИХ РЕЧИ *ЕСТЬ*, *НЕТ* И *ДА*

2.1. Парови *да*^I и *нет*^I / *есть* и *нет*^{II}. — Ради прецизније и лакше анализе од три руске речи *есть*, *нет* и *да* образоваћемо два пара речи: пар *да*^I и *нет*^I и пар *есть* и *нет*^{II}.

Први пар, пар *да*^I и *нет*^I, састоји се од две речце, односно од два глагола нулте конјугације — *да*^I је потврдни, а *нет*^I одрични облик. Други пар, пар *есть* и *нет*^{II}, чине два предикативна облика, односно такође два глагола нулте конјугације.

Иако на први поглед ово делује веома једноставно и јасно, постоје ситуације у којима се ове речи понашају другачије од уобичајеног.

Погледајмо примере:

(ф2)

Ну да что вспоминать, мертвых с погоста не носят.

— *Да, да*, не к чему, прикажи подавать лошадей.

Б Та 7

Ali, čemu sada sećanja — bilo pa prošlo... mrtve iz groba nećeš dići...

— *Da, da*, čemu sećanja... Naredi da prežu konje.

В Тd 26

(ф19)

Да, действительно, я еще не смыслю, хотя сознаюсь в этом вовсе не из гордости [...].

Дост Подр ч1 г1 V

Jeste, stvarno se još ne razumem, mada to priznajem zaista ne zbog ponosa [...].

Дост D 13

У наведеним примерима облик *да* је потврдна речца, налази се на апсолутном почетку реченице, одвојен је зарезом и није члан реченице. Иако се на српски

језик најчешће преводи такође потврдном речцом *да*, као у првом наведеном примеру, овде смо дали и пример превода (други наведени пример) где се као српски еквивалент за руску речцу *да* користи облик *јесте* (тачније речца *јесте*) о којем у *Речнику српскога језика* пише следеће:

„**јест(е)** 1. 3. л. јд. през. гл. бити². 2. речца за потврђивање. • што јест, јест што је истина, истина је“ [РМС 2007: 509].

У следећим примерима облик *нет* је одрична речца, налази се на апсолутном почетку реченице, одвојен је зарезом и није члан реченице. На српски језик се најчешће преводи одричном речцом *не*:

(ф5)

Нет, пускай послужит он в армии
[...].

П КД 8

Не, нека служи он малчице у обичној војсци [...].

П КК 10

(ф71)

Полные штаны, вот что тебя, Кривой, останавливало.
— *Нет, нет!* Не страх, ей-богу, не страх.

А МнД 271

Страх те враћао. Пун тур, Ђоркане!
— Е, *није* [тачно]! Није страх, тако ми бога, није страх.

А НДћ 261

Као што се може видети, одрична речца *нет* може у српском имати еквивалент *није*. Овај глаголски облик може се тумачити на више начина: 1) копулативни глагол у саставу сложеног именског глаголског предиката (изостављене компоненте *страх, ме, враћао*), 2) копулативни глагол у саставу сложеног именског предиката у оквиру израза (изостављена компонента *тачно*), 3) одрична речца или глагол нулте конјугације (значење речце *не*). У речницима нема помена о облику *није* као о речци за негирање, за разлику од облика *јесте* који се карактерише и као речца за потврђивање.

Предикативни облик *есть* јавља се у различитим типовима руских реченица (егзистенцијалне, локативне, посесивне). На српски језик се преводи најчешће реченицама са глаголом *имати* у функцији предиката. Навешћемо пример руске

егзистенцијалне реченице са глаголом нулте конјугације *есть* у функцији предиката:

(ф20)

Между тем *есть*, может быть, и очень довольно людей почтённых, умных и воздержных, [...].

Дост Подр ч1 г5 I

Међутим, *има*, можда, и веома много људи, поштованих, паметних и трезвених, [...].

Дост Млад1 82

Има, међутим, можда и врло много људи, угледних, паметних и скромних, [...].

Дост Деч1 98

Предикативни облик *нет* такође се јавља у руским егзистенцијалним, локативним и посесивним реченицама, с том разликом што су у овом случају те реченице одричне. У српским реченицама које представљају еквиваленте руским реченицама, предикат је, по правилу, изражен одричним облицима глагола *постојати* или *имати* (*не постојати*, *немати*). О пореклу облика *нет* Радмило Маројевић пише: „[...] облик *нет* је настао стапањем у једну рећ реће *не* и безличног облика помоћног глагола (тј. трећег лица једнине): * *не* + *есть* → *нет*“ [Marojević 1994: 309]. Међутим, у *Етимолошком речнику* Фасмера налазимо другачије тумачење порекла овог облика (в. т. 2.4.1.2.).

Навешћемо пример руске егзистенцијалне реченице са обликом *нет* у предикативној функцији:

(ф21)

Сомнения *нет*²⁴, что намерения
стать Ротшильдом у них не было
[...].

Дост Подр ч1 г5 I

Сумње *нема*, они нису имали намеру да постану Ротшилди [...].

Дост Млад1 82

Нема сумње да они нису имали намеру да постану Ротшилди [...].

Дост Деч1 99

2.1.1. Пар *да*¹ и *нет*¹. — У одређеним ситуацијама се речи *да* и *нет* понашају као речце и тада се у реченици не издвајају као посебни реченични чланови,

²⁴ О овом примеру говоримо и у петом делу рада: в. т. 5.2.

тј. (најчешће) немају синтаксичку функцију. Углавном представљају потврдан или одричан одговор на питање, а могу изражавати и слагање или неслагање са констатацијом из реченице која им претходи. У великом броју реченица које представљају потврдан или одричан одговор речи *да* и *нет* заправо јесу глаголи нулте конјугације и тада оба глагола, тј. сваки од њих може имати синтаксичку функцију, односно може се у синтаксичку анализу укључити као реченични члан (најчешће предикат) или као реч-реченица.

Партикуле се могу третирати као несамосталне речи, али се у одређеним ситуацијама могу понашати као самосталне (као да уз њих стоји именица „партикула“ или „реч“, тј. као да саме речце попримају значење именице). Белић о самосталности речи каже следеће: „Напр. „јер“ је свезица, дакле реч без самосталности; ако је употребимо самостално, напр. „*јер је некадашња заменица њеже*“, онда ту „јер“ значи „реч јер“, „гласовни комплекс јер“, „облик јер“ или сл. У сваком случају, такво „јер“ се, са неопходношћу, замишља као каква самостална реч или самостална синтагма, исто онако као што се уз придеве или глаголе, самостално употребљене, замишља „он“, „оно“, „све“, „нешто“ и сл. Наравно, то може бити исказано у облику члана, одређеног придева, суфикса или каквог другог знака (исп. *le beau, das Übliche, доброе, красивое* у руском или сл.), али и да није чланом или каквим знаком нарочито обележено, морало би се замислити. Јер нема самосталне употребе ниједне несамосталне речи којом се не би или упућивало на реални предмет или какво реализовање [...], или при којој се не би замишљао какав предмет или каква самостална синтагма (исп. о томе и ниже гл. III)“ [Белић 1998: 40-41].

Погледајмо примере које нам је дала анализирана грађа:

(ф41)

Правда, это его уста сказали „*да*“ после ее „*нет*“.

А МнД 142

Истина, то су та уста која су казала *да* тамо где је она казала *не*.

А НДћ 140

(ф42)

И его „*да*“ она пријима као своје (так же, как и своје „*нет*“).

А МнД 142

И то његово *да* она осећа као своје (исто колико и своје *не*).

А НДћ 140

Присвојне заменице и присвојни придеви који стоје уз руске партикуле *да* и *нет* и српске партикуле *да* и *не* (*свое, отцовское, ее; своје, очево, њено*) сведоче о томе да се у наведеним примерима и у примеру који следи ове речце користе у функцији именских речи:

(ф44)

[...] отцовское „*да*“, которое связывает ее так же, как и ее „*нет*“, приведет ее к кадии рука об руку с Мустай-бековым сыном [...].

А МнД 142

Због тога очевог *да*, које је веже исто као и оно њено *не*, мораће изаћи пред кадију са Мустајбеговим сином, [...].

А НДћ 140

Погледајмо примере за потврдну речцу *да*:

(ф7)

«*Да*, как прелестна была! Волшебнo прелестна!».

Б Та 7

„*Da*, kako je dražesna bila! Čarobne lepote!“.

В Тд 26

(ф40)

Да, она видит и слышит его, как будто он здесь, перед ней [...].

А МнД 142

Да, и чује га и види, као да је ту пред њом.

А НДћ 140

(ф86)

— *Да*, ты сказал, что у тебя есть такое письмо [...].

Дост Подр ч3 гб I

— *Јесте*, рекао си ми да имаш једно писмо [...].

Дост Млад2 160

— *Јесте*, рекао си да имаш једно такво писмо [...].

Дост Деч2 195

Погледајмо примере за одричну речцу *нет*:

(ф7)

— Вы помните мой номер телефона?

— К сожалению, *нет*.

Дов Ч

— Sećate li se mog broja telefona?

— Na žalost, *ne*.

Дов К 14

(ф137)

— О *нет*, я тому только, что у вас такие ужасные слова...

Дост Подр ч2 г4 II

— О, *не*, смешно ми је само што употребљавамо тако ужасне речи...

Дост Млад1 258

— О, *не*, смејем се само томе што употребљавате тако ужасне речи...

Дост Деч1 316

(ф42)

Нет, Петр Андреич, [...] я не выйду за тебя без благословения твоих родителей.

П КД 42

Не, Петре Андрејичу [...] нећу поћи за те без благослова твојих родитеља.

П КК 46

(ф22)

Нет, на этот раз наверняка не вернется.

Црн ПерI 78

Не, овога пута, неће се више вратити.

Црњ Сео 84

2.1.2. Пар *есть* и *нет*^{II}. — О пару *есть* и *нет*^{II} било је речи у нашем магистарском раду („Посесивне реченице у руском језику и њихови еквиваленти у српском“, рад је одбраћен 9.3.2010. године на Филолошком факултету у Београду), где је акценат био, као што се види из самог наслова, на посесивним реченицама. О егзистенцијалним реченицама са овим глаголима нулте конјугације говори се у посебним публикацијама²⁵.

У вези са употребом облика *есть* у неким старијим уџбеницима и публикацијама уопште можемо наићи на неразликовање копулативног глагола од хомонимичног њему, пунозначног глагола, те као последицу тога равноправно навођење примера за оба ова глагола као да су у питању само различите употребе једног глагола: „1-е и 2-е лице единственог и множественног числа настоящего времени от глагола *быть* в современном литературном языке не употребляются.

²⁵ В. у: Вељковић 2012³, Вељковић 2013¹.

Употребляется лишь в некоторых случаях форма 3-го лица единственного числа (*есть*) и очень редко — множественного числа (*суть*).

А. *Есть* употребляется в современном русском языке:

1. Как связка составного сказуемого в научных определениях: *Мышление есть продукт деятельности мозга*. Обычно же связка *есть* в составном сказуемом не употребляется:

Я студент университета. Они студенты пединститута. Мой товарищ — инженер.

2. При установлении наличия чего-нибудь (и для единственного и для множественного числа):

У меня есть брат и сестра. У меня есть братья и сёстры. Сегодня у меня есть время пойти в кино. У моего товарища есть интересная книга.

Но если устанавливается наличие каких-либо признаков, качеств предмета, душевного состояния, болезней, то глагол *есть* не употребляется²⁶, например:

а) *У мальчика светлые волосы и синие глаза; у девочки темные волосы и серые глаза. У моего товарища прекрасная память. У него хороший характер. У него хороший характер. У артиста выразительное лицо. У певицы чудесный голос.*

б) *Сегодня у меня хорошее настроение. У нас большая радость: все студенты нашей группы получили на экзаменах «отлично». У товарища горе: умер его близкий друг.*

в) *Сегодня не пришел на занятия наш преподаватель: у него грипп. Мой товарищ не может участвовать в лыжных соревнованиях: у него порок сердца.*

Примечание. Вопросы: *У тебя есть новый костюм?* и *У тебя новый костюм?* различаются по смыслу: в первом случае спрашивается о том, есть ли у собеседника новый костюм, при этом логическое ударение — на слове *есть*; во втором случае спрашивается, какой костюм на собеседнике в данный момент — старый или новый? Предложения: *У тебя новый светлый костюм, у тебя новая шляпа, новые ботинки, у тебя такой праздничный весенний вид* — имеют значе-

²⁶ О другом типе русских посевивных реченица види: Вельковић 2010: 102-131.

ние: «На тебе новый светлый костюм, новая шляпа, новые ботинки — ты выглядишь празднично, по-весеннему» [Пулькина и Захава-Некрасова 1977: 181-182].

Овде ћемо навести само неке од многобројних и разноврсних примера глагола нулте конјугације *есть* и *нет*^{II} у егзистенцијалним, локативним и посесивним реченицама:

а) глагол нулте конјугације *есть* у потврдној посесивној реченици 1. типа:

(ф53)

Вы мне доказывали, что у вас *есть* своя идея «гораздо почище» Бизмарковой [...].

Дост Подр ч2 г4 II

Ви сте ми доказивали да *имате* идеју „много значајнију“ од Бизмаркове [...].

Дост Млад1 257

Доказивали сте ми да *имате* своју идеју «много бољу» од Бизмаркове [...].

Дост Деч1 315

У наведеном примеру руски глагол нулте конјугације *есть* у српском језику има еквивалент исказан другим лицем множине презента глагола *имати* (*имате*). У руском језику се формалнограматичка и логичко-семантичка структура реченице не подударају, док у српском језику то није случај.

Сличну ситуацију налазимо и у следећим примерима, а разлика се огледа у изражавању посесора што утиче на глаголски облик којим је исказан предикат у српском језику (*имам* — 1. лице једнине презента, *има* — 3. лице једнине презента), док се у руском језику предикат не мења (и даље је изражен истим обликом, тј. глаголом нулте конјугације *есть*):

(ф55)

Нет, *есть* некоторые и у меня.

Дост Подр ч2 г4 II

Не, *имам* их и ја неколико.

Дост Млад1 257

Не, *имам* неке и ја.

Дост Деч1 315

(ф8)

[...] у него один только враг и *есть* — это ваша дочь!

Дост Подр ч1 г2 III

[...] он само једног непријатеља и *има* — то је ваша кћи!

Дост Деч1 48

б) глагол нулте конјугације *нет* у одричној посесивној реченици 1. типа:

(ф60)

— Так неужто у вас и пятелтышки
нет?

Дост Подр ч2 г5 Ш

— Па зар *немате* ни петнаест ко-
пејки?

Дост Деч1 333

(ф65)

— Оставим мои дела; у меня те-
перь *нет* моих дел.

Дост Подр ч2 г7 II

— Оставимо моје послове; ја сада
немам својих послова.

Дост Деч2 15

2.2. Припадност врстама речи. — Врсте речи и њихова класификација биле су и још увек су предмет интересовања многих лингвиста. Јединственог одговора о томе шта су врсте речи и каква је њихова природа није било а нема га ни дан данас. О томе налазимо и код Головина: „Но что такое части речи, какова их природа, — на эти вопросы нет единого ответа даже в работах специалистов-языковедов“ [Головин 1966: 156]. Навешћемо једну од многобројних дефиниција врста речи²⁷: „**Частями речи** называются основные лексико-грамматические разряды (классы), по которым распределяются слова языка исходя из признаков: 1) семантического (обобщенное значение предмета, действия или состояния, качества и т. д.); 2) морфологического (морфологические категории слова) и 3) синтаксического (синтаксические функции слова)“ [Розенталь 2003: 178]. Ипак, када говоримо о врстама речи данас, увек некако дођемо до граматичких (морфолошких) категорија²⁸: „По-видимому, многие согласятся, что части речи — это, действительно, предельно большие в языке классы слов, объединенных внутри каждого такого класса общностью грамматического значения и его формальных показателей. Но ведь единство грамматического значения и его формальных показателей мы условились называть грамматической категорией. Это дает нам право и части речи именовать предельно широкими морфологическими категориями“ [Головин 1966: 156].

Није увек лако одредити којој врсти речи припада одређена реч иако се можда не би могао стећи такав утисак на основу следећег пасуса из *Руске грама-*

²⁷ О врстама речи у руском језику в. такође *Части речи как основные лексико-грамматические разряды слов в русском языке* у: Валгина 2002.

²⁸ О граматичким категоријама руских речи *есть, нет и да* в. главу 2.3.

тике: „Слова как единицы грамматические и лексические группируются в части речи, т. е. в грамматические классы слов, объединяющиеся, во-первых, на основании того обобщенного значения, которое отвлечено от лексических и грамматических (морфологических, см. § 1112) значений всех слов данного класса, и, во-вторых, на основании характерного для каждого такого класса комплекса грамматических (морфологических) категорий“ [РГ1 2005: 453]. Руске речи *есть*, *нет* и *да* и јесу предмет истраживања овог рада управо због своје специфичне граматичке природе²⁹ — морфолошке и синтаксичко-семантичке.

С обзиром на то да у овој глави говоримо о врстама речи којима припадају руски облици *есть*, *нет* и *да*, претпостављамо да би било пожељно подсетити се које четири карактеристике одређују врсту речи: „Части речи — это грамматические классы, характеризующиеся совокупностью следующих признаков: 1) наличием обобщенного значения, абстрагированного от лексических и морфологических значений всех слов данного класса; 2) комплексом определенных морфологических категорий; 3) общей системой (тождественной организацией) парадигм и 4) общностью основных синтаксических функций“ [РГ1 2005: 457]. У нашем раду руске речи *есть*, *нет* и *да* појављују се као речце, као глаголи нулте конјугације, као везници и компоненте сложених везника. О овим речима се такође може говорити и као и речима-реченицама, специфичној граматичкој јединици на граници морфологије и синтаксе. Ради боље прегледности, свакој врсти речи посвећено је посебно поглавље рада.

Иако се речи-реченице као посебан тип простих реченица такође разматрају у оквиру посебног поглавља рада, сматрамо да би овде ипак требало указати на још једну могућност тумачења термина „реч-реченица“, као и на постојање још неких термина који се могу срести у лингвистичкој литератури о истраживаном проблему. Наиме, у *Националном корпусу руског језика* наводи се следеће:

„Слово *нет* может относиться к одной из трех лексем.

²⁹ О граматичким категоријама в. т. 2.3.

1. Слово-предложение. *Нет, я так не считаю; Я так не считаю, нет.* Часть речи — Р³⁰ (так же мы поступаем со словом *да* в близких ситуациях).

2. Местоименный глагол, «местоглаголие»: *Ты придешь или нет? Ты придешь, а я нет; Он капитан, а ты нет.* Связь — такая, какая была бы с восстановленным глаголом (например, *Ты придешь, а я не приду*).

3. Полнозначный глагол, отрицательный вариант *быть*: *У меня нет денег*“ [НКРЯ 2014 1].

Овде би можда требало посебно обратити пажњу на руски термин *местоименный глагол*, «местоглаголие» за који би у српском језику најприближнији еквивалент био *заменички глагол*. Овај термин се користи не само код означавања речи *да* и *нет* (ми смо се определили за термин «глагол нулте конјугације»), већ и у случајевима када се ради о глаголима који су (заиста) настали од заменица: *этовать*³¹/*этывать, отэтовать, разэтовать, сэтовать, приэтовать, заэтовать; которовать* [АВВУУ 2014 1]. Навешћемо пример из е-новина: «Ты мне зачем весь проход *заэтовала!* Ну-ка, быстро *разэтовай*, а то я не *сэтоваюсь* никак!» [Газ. Саров 2009]. Званична русистичка лингвистика (засад) не подржава постојање овакве могућности: „К указательным (местоименным) словам относятся слова, не называющие предмет или признак, а лишь указывающие на него, в том числе слова, указывающие на количество и количественный признак, например: я, ты, он; тот, такой, некоторый; там, туда; столько, сколько. [...] Ни среди указательных, ни среди счетных слов нет глаголов“ [РГ1 2005: 458].

О самом настанку руског облика *нет* Радмило Маројевић у *Граматици руског језика* каже следеће: „[...] облик *нет* је настао стапањем у једну рећ реће *не* и безличног облика помоћног глагола (тј. трећег лица једине): * *не* + *есть* → *нет*“ [Маројевић 1994: 309]. Навешћемо редак пример ексцерпиран из анализираног корпуса који на интересантан начин сведочи о истинитости наведеног објашњења:

³⁰ „Р — Слово-предложение — используется для интерпретации только двух слов *да* и *нет*, способных выполнять функцию целого предложения: *Ты придешь сегодня или нет?* (Ты придешь сегодня или ты не придешь сегодня?); — *Ты придешь сегодня?* — *Да.* (Ты придешь сегодня? — Я приду сегодня)“ [НКРЯ 2014 1].

³¹ Тип конјугације према Зализњаковој класификацији — 2а [Зализняк 2008: 92].

(ф88)

— Так неужели поражение Турции и ослабление Австро-Венгрии, как первый шаг к ее окончательному краху, *не есть* фактически победа малых демократических народов [...].

— Зар нестанак Турака и слабљење Аустро-Угарске, као први степен ка њеном уништењу, *нису* уствари побједи малих, демократских народа [...].

А НДћ 320

А МнД 334

2.2.1. Прво тумачење: *есть, нет* и *да* су речце. — Једна од многобројних дефиниција партикула у руском језику изгледа овако: „**Частицы** — служебные слова, которые придают дополнительные смысловые, модальные, эмоциональные оттенки предложениям и отдельным словам или служат для выражения различных грамматических отношений: *Чуть не полмира в себе совмещая, Русь широко протянулась родная* (Н.)“ [Розенталь 2003: 277].

Иако је основна функција речци прагматичка, тј. њима се изражава лични однос према ономе што се реченицом саопштава (в. Пипер и Клајн 2013: 215), поједине партикуле имају тесне унутрашње и спољашње везе са другим врстама реччи³², чему је у *Руској граматици* посвећена оправдана пажња: „Иногда в одном и том же слове близость и переплетение значений частицы и союза, частицы и наречия, частицы и глагола, частицы и местоимения, частицы и междометия настолько тесны, что противопоставление друг другу таких значений как принадлежащих словам разных классов оказывается неправомерным, и слово должно квалифицироваться как «частица-союз», «частица-наречие», «частица-местоимение» и т.д. [...]“ [РГ1 2005: 724].

Веза која постоји између партикула и речи-реченица описана је у многим лингвистичким публикацијама иако најчешће површно и без дубље анализе: „[...] многие частицы употребляются как особые самостоятельные предложения (*да, нет, неужели, пусть, пускай*)“ [Буланин 1976: 193].

Облик *есть* се само у одређеним случајевима, тачније само у одређеном значењу употребљава као речца. У *Руској граматици* о облику *есть* говори се као о модалној речци, а наведен је следећи пример: — *Выполняйте.* — *Есть!* [РГ1

³² В. т. 2.2.3.

2005: 729], док се у *Речнику* Богољуба Станковића овај облик третира као узвик: „**есть**³ *узв. војн.* да, разумем; **будете командовать полком!** — **Есть командовать полком!** командоваћете пуком! — Разумем!“ [РСР 1998: 193].“ (О лексикографским интерпретацијама облика в. т. 2.4.1.1.).

У анализираном корпусу посведочен је само један пример за речцу *есть*:

(ф1)

Ну, пиши. Любезному нашему зятю Андрею Хрисанфычу и единственной нашей любимой дочери Ефимье Петровне с любовью низкий поклон и благословение родительское навеки нерушимо.

— *Есть*. Стреляй дальше.

Ч Нс 382

Е, пиши: Љубазном нашем зету Андрији Хрисанфићу и јединој нашој љубљеној кћери Јефимији Петровној шаљемо с љубављу најлепши поздрав и родитељски благослов заувек ненарушимо.

— *Добро*. Терај даље.

Ч Убп 174

Облик *нет* се као одрична речца³³ може наћи како на самом почетку реченице, испред реченице којом се одређена тврдња негира тако и на самом њеном крају, тј. после реченице којом се изражава потпуна, предикативно изражена негација (*не* стоји испред предиката). Одлучујемо се за термин *речца* због тога што облик *нет* у оваквим случајевима само појачава значење, тј. истиче негацију која је исказана реченицом. Навешћемо примере када се речца *нет* налази на почетку реченице:

(ф50)

Нет, есть некоторые и у меня.

Дост Подр ч2 г4 П

Не, имам их и ја неколико.

Дост Млад1 257

Не, имам неке и ја.

Дост Деч1 315

(ф38)

Нет, батюшка Петр Андреич!

П КД 41

Не, баћушка, Петре Андрејичу!

П КК 45

³³ В. Розенталь 2003: 278.

Навешћемо и пример руске реченице са одричним партикулом *нет* и два превода³⁴ ове реченице на српски језик: превод Милоша Ивковића и превод Милене Маројевић и Радмила Маројевића; у оба наведена превода анализирана речца преведена је исто — српском одричним партикулом *не* иако се преводи умногоме разликују³⁵.

(ф236)

Нет, я и до Анны Андреевны имел сумасшедший вид.

Дост Подр ч2 г4 I

Не, и пре него што сам био код Ане Андрејевне, изгледао сам као полу-део.

Дост Млад1 250

Не, и пре одласка код Ане Андрејевне сумануто сам изгледао.

Дост Деч1 306

Погледајмо пример када речца *нет* стоји на самом крају реченице:

(ф23)

Пляж не стал ясным и чистым, как в детстве, *нет*.

П Ся II

Плажа није постала ведро и чиста, као у детињству, *не*.

П Са 56

У потврдним и одричним одговорима на питања најчешће срећемо облике *да* и *нет*. У великом броју руских граматика и речника ове речи се третирају као потврдне односно одричне речце, иако се у новије време могу наћи и другачија тумачења која ове облике сврставају у глаголе, па чак и у речи-реченице. На српски језик се најчешће преводе потврдном партикулом *да* односно одричним партикулом *не*. Погледајмо примере које нам је дала грађа:

(ф6)

— Князь Долгорукий?

— Knez Dolgoruki?

И каждый-то раз я обязан был всем этим праздным людям объяснять:

I svaki put sam morao svim tim ljudima da objašnjavam:

— *Нет*, просто Долгорукий.

— *Ne*, samo Dolgoruki.

Дост Подр ч1 г1 III

Dost D 9

³⁴ Потпуни библиографски подаци о анализираном корпусу дају се на крају рада.

³⁵ На овом месту нећемо се бавити детаљнијом анализом преводних еквивалената. О руским речима *есть*, *нет* и *да* са преводачког аспекта в. 4. део рада.

(ф72)

Нет, перед ним простерся дальний,
несбыточный путь [...].

А МнД 274

Не, то је то далеко и неостварљиво
путовање [...].

А НДћ 264

За руску речцу *да* у српском језику наилазимо најчешће такође на речцу *да*. Наводимо примере из анализираног корпуса:

(ф857)

Да, у меня есть деньги, но ведь я
артистка [...].

Чех Чай 174

Да, ја имам новаца, али ја сам глу-
мица.

Чех Гал 208

(ф12)

Да, бабушка сидела на лавочке —
бесстрастно и недвижимо, казалось,
она не видит ничего.

П Ся П

Да, бака је седела на клупици —
равнодушно и непомично.

П Са 35

Руској речци *да* у српском језику може одговарати речца *јесте*, као у следећем примеру:

(81)

— *Да*, у меня есть характер, по-
больше, чем у тебя, потому что ты
в рабстве у первого встречного.

Дост Подр ч3 г5 Ш

Јесте, имам карактера, више него
ти, јер ти си у шакама свакога кога
сретнеш.

Дост Млад2 154

Јесте, имам карактер мало више
него ти, пошто тебе свака шуша и
буша држи у шаци.

Дост Деч2 189

Треба разликовати речцу *јесте* од рематизоване копуле у елиптичној потврдној реплици: „Изражавање афирмације посебним лексемама има мање или више додатне семантичке и/или стилске вредности, нпр. *да*, *јесте*, *слажем се*, *свакако*, *наравно*, *у реду*, *тако је*, *аха* (разг.), уп. *Да ли сте били у шетњи?* — *Да* (били смо), *Јесмо*. Употреба облика *јесте* уместо афирмативног *да* одлика је колоквијалног изражавања у којем се рематизује копула у елиптичној потврдној реплици, нпр. *Да ли је он ту?* — *Јесте*. (‘он јесте ту’). Потврдна реплика *јесте* чешћа је ако

питање почиње са *Je(смо) ли...?*, нпр. *Јесте ли све припремили?* — *Јесмо*; иако и у таквим случајевима може бити замењена стилски неутралним афирмативним *да*“ [Пипер 2009: 503].

Најчешће се потврдна партикула *да* налази на самом почетку реченице, али се, додуше не тако често, ипак може наћи и на крају реченице, после афирмативне констатације или појашњења, као у примеру који следи:

(ф6)

— Там впереди нас спортсмен бежал, бегун. Легкоатлетик, *да*. Утренняя воскресная пробежка.

П Ся I

— Тамо испред нас трчао је спортист, тркач. Лаки атлетичар, *да*. Јутарње трчање недељом.

П Са 19

У одређеним случајевима можемо говорити о речци-узвику:

(ф5)

[...] Саша видел бегающие глаза милиционеров и офицера, что-то кричащего в рацию.

— *Да!* — кричал он. — Пусть спецназ подходит.

П Ся I

[...] Саша је гледао полицајце како играју очима и офицера који виче нешто у радио-станицу.

— *Да!* — викао је. — Нека дођу специјалци.

П Са 12

Руска упитна речца *да* може се на српски језик превести речцом *а* или двокомпонентном речцом *је ли*. Погледајмо примере:

(ф1)

— Видишь, *да?* — спросил Сашу Венька, непроспавшийся, похмельный, с глазами, оплывшими, словно переваренные пельмени.

П Ся I

— Видиш, *а?* — питао је Сашу неиспавани, мамурни Вењка, очију надувених као прекувани пельмени.

П Са 6

(ф2)

— Нет у тебя курить? — спросил
Веня у Сашки.

— Я тебе говорил...

— *Да?* — улыбнулся Веня озада-
ченно. — А что ты говорил?

П Ся I

— Немаш дувана? — питао је Ве-
ња Сашку.

— Рекао сам ти...

— *Је ли?* — осмехнуо се Вења за-
гонетно. — А шта си ми рекао?

П Са 9

(ф961)

У меня глупое лицо... *да?*

Чех ДВ 220

Ја имам глупо лице... *је ли?*

Чех УВ 259

Руска копулативна речца *да (и)* може имати у српском еквивалент *а*.

Навешћемо најпре примере руских реченица са потврдном речцом *да* и њи-
хове српске еквиваленте, а затим пример руске реченице са варијантном речцом
да и и српски еквивалент ове реченице:

(ф1)

Да кто его отец?

П КД 5

А ко му оно отац беше?

П КК 7

(ф19)

Да где же Маша?

П КД 25

А где је то Маша?

П КК 29

(ф20)

Да и не в характере деда все это.

П Ся II

А у дедином карактеру нема ничег
од тога.

П Са 51

Српски преводни еквивалент руске партикуле *да (и)* може бити копулатив-
на речца (везник са значењем речце) *али* као у следећим примерима:

(ф28)

Да зачем же мне тут быть свиде-
лем?

П КД 31

Али зашто да ја ту будем сведок?

П КК 34

(ф55)

Да с Машей-то что нам делать?

П КД 52

Али шта да радимо с Машом?

П КК 57

(ф8)

Да вишь какая погода: как раз собьешься с дороги.

П КД 15

Али видиш каква је ово салаука: таман да те помете с пута.

П КК 17

Речца *да* може се у овом значењу употребити у комбинацији са речцом *ну* као у следећем примеру:

(ф6)

Ну да что вспоминать, мертвых с погоста не носят.

Б Та 7

Ali, čemu sada sećanja — bilo pa prošlo... mrtve iz groba nećeš dići...

В Тd 26

Уколико је обрнут редослед ових партикула, може се говорити о упитној речци: „**П речца** [...] **2. упитна речца** зар; **да ну?** зар?, ма збиља?; **я сегодня уезжаю.** — **Да ну?** ја данас одлазим. — Ма збиља?“ [РСР 1998: 433-434].

Руској двокомпонентној речци *да только* у српском језику може одговарати партикула *само*:

(ф146)

Да только какой у нас, окромя фабрики, заработок [...].

Дост Подр ч3 г3 IV

Само, каквог рада има код нас сем у фабрици!

Дост Млад2 106

Само, какву цркавицу мо'ш код нас зарадити, сем у фабрици [...].

Дост Деч2 127

Руска партикула *да (и)* се на српски језик веома често може превести партикулом *на*:

(ф31)

[...] да разве муж и жена не един дух и едина плоть?

П КД 34

[...] на зар муж и жена нису једна душа и једно тело?

П КК 38

(ф51)

[...] да у какой же теперь каналы есть пятелтынный!

Дост Подр ч2 г5 III

[...] на која битанга данас има петнаестицу!

Дост Деч1 333

(ф49)	<i>Да</i> разве не знает он, что мы уже сорок лет в службе [...]?	<i>Па</i> зар не зна он да смо ми већ четрдесет година у служби [...]?
	П КД 49	П КК 54
(ф35)	— <i>Да</i> так...	— <i>Па</i> тако...
	П КД 35	П КК 39
(ф3)	— <i>Да</i> вот пошел семнадцатый годок, — отвечала матушка.	— <i>Па</i> , ето, ушао је у седамнаесту — одговори мајка.
	П КД 7	П КК 9
(ф14)	<i>Да</i> вот она [...].	<i>Па</i> ето је [...].
	П КД 22	П КК 26

Ево и пар примера где у руском језику имамо речцу *да* и док у српском језику имамо еквивалент *па* и:

(ф51)	<i>Да</i> и я, правду сказать, не охотница до розыска.	<i>Па</i> и ја ти, право да кажем, нисам љубитељ таквих испитивања.
	П КД 49	П КК 54
(ф56)	<i>Да</i> и тебе советовал бы с нею туда же отправиться [...].	<i>Па</i> и теби бих саветовао да с њом пођеш [...].
	П КД 52	П КК 57

Погледајмо пример у којем је српски еквивалент за нијансу другачији — за руску речцу *да* у српском налазимо *а* *па*:

(ф53)	— <i>Да</i> ты, видно, старый волк, побывал в наших капканах.	— <i>А па</i> ти си, стари вуче, како се види, већ био једаред у нашој кљу-си.
	П КД 50	П КК 55

Руска двокомпонентна партикула *да ведь* такође може имати као српски еквивалент партикулу *на*. Навешћемо примере руских реченица са овом партикулом и њихових српских превода:

(ф127)

Да ведь его моћи јављају се, колико достојанства, колико у него недостатака!

Дост Подр ч2 г2 I

Па његове ће се мошти посветити ако има исто толико врлина, колико и мана!

Дост Деч1 268

(ф35)

Да ведь вы сами же говорите, што у ней нет ничега!

Дост Подр ч1 г8 III

Па ви и сами кажете да она нема ништа!

Дост Деч1 191

(ф33)

[...] *да* пусть отец Герасим наложит на них епитимию [...].

П КД 34

[...] *на* нек их отац Герасим осуди на испаштање грехова [...].

П КК 38

Руска партикула *да (и)* може бити еквивалент српској копулативној партикули *и*. Погледајмо пример из ексцерпираних грађа:

(ф46)

Да и кузнец, [...] какоје-то време колебале се у растерјаности.

А МнД 157

И сам ковач, [...] као да се колебао и предомишљао.

А НДћ 154

Руска партикула *да се* на српски језик често може превести партикулом *та*:

(ф30)

— *Да* вот как: Петр Андреич сочинил недавно песню [...].

П КД 32

— *Та*, ето како: Петар Андрејич је недавно саставио песму [...].

П КК 35

Српски еквивалент руске партикуле *да* у одређеним случајевима може бити и облик *него*:

(ф59)

Да где же Маша?

П КД 52

Него, где је Маша?

П КК 57

Што се тиче српског језика, Миланка Бабић с правом истиче следеће када пише о партикулама и другим непроменљивим врстама речи: „[...] било гдје и било колико да се говори о партикулама, константан је проблем њиховог терминолошког одређења и категоријалног, односно врсног разграничавања са осталим тзв. граматикализованим врстама. У уџбеницима српског језика, као и у лингвистичкој литератури, термин партикуле употребљава се у ширем значењу, покривајући и интензификаторске и модалне ријечи, и у ужем — само за ријечи које првенствено служе за истицање значења појединих ријечи у оквиру реченице или исказа. Скоро се већ усталило да се у граматикама термини партикуле, ријечце и/или честице употребљавају синонимно у обиму који обухвата и модалне и нагласне ријечи, док се у литератури углавном значења тих термина диференцирају тако што се термин партикуле односи само на ове посљедње, док је термин ријечце хиперординирајући, тј. обједињује у морфолошку врсту и партикуле и модалне ријечи“ [Бабић 2010: 177-178].

Нама би овде интересантна и пре свега корисна била класификација партикула која се наводи у *Граматици српског језика за странце*: „[...] на osnovu njihove upotrebe [upotrebe partikula] u komunikaciji, ali i na osnovu nekih sintaksičkih osobenosti razlikuju se sledeće grupe: — modalne partikule I, — modalne partikule II, — graduativne partikule, — konverzacione partikule (u užem smislu reči), — kopulativne partikule, — ekvivalenti rečenica“ [Мразовић и Вукадиновић 2009: 466].

Посебно би требало издвојити примере са двокомпонентном речцом *вовсе нет*. Њих би, заправо, требало анализирати у оквиру посебног дела који се бави фразеолошким јединицама (што и чинимо — в. 5. део рада, т. 5.2.), али на овом месту ипак наводимо један пример, илустрације ради:

(ф25)

[...] мать моя была одна такая особа из незащищенных, которую не то что полюбишь, — напротив, *вовсе нет*, — а как-то вдруг почему-то пожалеешь [...].

[...] je moja majka bila jedna od onih nezaštićenih osoba, koju čovek ne baš da zavoli — ne, to *nikako* — nego se nekako, ne znam zašto, najednom sažali [...].

Дост Подр ч1 г1 V

Dost D 14

2.2.2. Друго тумачење: *есть*, *нет* и *да* су глаголи нулте конјугације. — Да цитирамо Виноградова: „[...] исследователь грамматики современного русского языка³⁶ обязан раскрыть содержание тех грамматических понятий, которые он кладет в основу своего построения“ [Виноградов 2001: 13]. Ми смо то већ урадили у првом делу рада где смо говорили о нултим и крњим парадигмама у руском и српском језику с посебним освртом на глаголе нулте конјугације.

Увод у наше разматрање о глаголима *есть*, *нет* и *да* могао би бити представљен следећим речима: „Известно, что слово, принадлежащее к кругу частей речи с богатым арсеналом словоизменения, представляет собой сложную систему грамматических форм, выполняющих различные синтаксические функции“ [Виноградов 2001: 23-24].

По свом пореклу речи *есть* и *нет* заправо јесу облици 3. лица једнине садашњег времена глагола *быть*³⁷. Овде прича и почиње: „Ряд глаголов при образовании личных форм наст. вр. имеет свои особые системы окончаний и свои особые соотношения основ. Это так называемые изолированные глаголы: редко употребляемые книжн. *зигдаться* и *зыбить(ся)*; *мякуать*, *хотеть*, *бежать*, *читать*, *есть*, *надоесть*, *дать*, *создать*, *быть* (а также *забыть*, *добыть*, *сбыть* и другие глаголы с компонентами *-есть*, *-дать*, *-быть*); *идти*, *ехать*. [...] Гл. *быть* и *ехать* (а также все глаголы с компонентами *-быть*, *-ехать*, например *забыть*, *убыть*, *ухать*) имеют соотношения основ: *бы-* — *буд-*; *еха-* — *ед-*. [...] Подобные соотношения основ наст. и прош. вр. не повторяются ни в одном из перечисленных выше классов и подклассов. Личные формы наст. или буд. вр. все эти глаголы образуют последовательно по I спр. При этом формы 1 л. ед. ч. и 3 л. мн. ч. имеют в конце основы твердую согласную, а все остальные личные формы — мягкую согласную: *буд-у*, *буд-ут*, но *буд-еешь*, *буд-ем*; *ед-у*, *ед-ут*, но *ед-еешь*, *ед-ем*; *ид-у*, *ид-ут*, но *ид-еешь*, *ид-ем*. [...] Изолированные глаголы либо принадлежат к I спр. (*зигдаться*, *зыбить(ся)*, *быть*, *ехать*, *идти*), либо образуют одни формы по I спр., а другие — по II. [...]

³⁶ Додали бисмо: и не само руског, а у нашем случају: и српског језика.

³⁷ Према *Руској граматичи* глагол *быть* сврстава се у изоловане глаголе (рус. изолированные глаголы — в. РГ1 2005: 661).

Быть, ехать, идти

Формы настоящего времени

Единственное число

1 л.	<i>буд-у</i>	<i>ед-у</i>	<i>ид-у</i>
2 л.	<i>буд-ешь</i>	<i>ее-ешь</i>	<i>ид-ёшь</i>
3 л.	<i>буд-ет</i>	<i>ед-ет</i>	<i>ид-ёт</i>

Множественное число

1 л.	<i>буд-ем</i>	<i>ед-ем</i>	<i>ид-ём</i>
2 л.	<i>буд-ете</i>	<i>ед-ете</i>	<i>ид-ёте</i>
3 л.	<i>буд-ут</i>	<i>ед-ут</i>	<i>ид-ут</i>

Формы прошедшего времени

Единственное число

<i>бы-л</i>	<i>шѐ-л</i>	<i>е-л</i>
<i>бы-л-а</i>	<i>ш-л-а</i>	<i>е-л-а</i>
<i>бы-л-о</i>	<i>ш-л-о</i>	<i>е-л-о</i>

Множественное число

<i>бы-л-и</i>	<i>ш-л-и</i>	<i>е-л-и</i>
---------------	--------------	--------------

Примечание. Парадигма личных форм гл. *быть*, образуемых от основы наст. вр., имеет морфологическое значение буд. вр. Формы наст. вр. гл. *быть*, образуемые супплетивно, в современном языке, кроме форм 3 л. ед. и мн. ч. *есть* и *суть*, не употребляются. Форма *суть* употребительна как вспомогательный глагол в официальной, научной или архаизированной речи. Форма *есть*, вследствие утраты других форм наст. вр. гл. *быть*, употребляется не только в знач. 3 л. ед. ч., но и в знач. всех лиц ед. и мн. ч.: *Кто ты е с т ь ?* — говорил он... — *Не больше как мальчишка, сирота* (Горьк.); *Там е с т ь хорошие вещи*, — сказала матушка, *опуская руки в чемодан* (А. Н. Толст.)“ [РГ1 2005: 661-663].

Овде би нарочито требало обратити пажњу на лексичко значење глагола *быть* и глагола нулте конјугације *есть*: иако је глагол *есть* по свом пореклу 3. лице једине садашњег времена глагола *быть*, временом (специфичном употре-

бом) су се њихова лексичка значења удалила, раздвојила, тако да сада можемо и с аспекта лексикологије говорити о засебним речима, тј. хомонимима, а не о вишезначности исте речи. Ово је још један разлог за увођење и употребу термина *глагол нулте конјугације* када говоримо о речима *есть*, *нет* и *да*. Погледајмо шта о односу хомонимије и вишезначности каже Голуб: „Проблема разграничения омонимии и многозначности может возникнуть в том случае, когда омонимы появляются в результате семантического расщепления многозначного слова. При этом на основе разных значений одного слова формируются совершенно разные слова. Их прежние семантические связи утрачиваются, и только этимологический анализ позволяет установить некогда общий семантический признак, свидетельствующий об их едином историческом корне. Например, вследствие распада многозначного слова появились омонимы: *брань*₁ — “ругань” и *брань*₂ — “война, битва”; *метить*₁ — “ставить метку” и *метить*₂ — “стараться попасть в цель”; *среда*₁ — “окружение” и *среда*₂ — “день недели” и др.

Однако расхождение значений многозначного слова происходит очень медленно, и поэтому появление омонимов не всегда осознается как завершившийся процесс. Возможны переходные случаи, которые могут быть по-разному истолкованы.

Современной наукой выработаны критерии разграничения омонимии и многозначности, помогающие развести значения одного и того же слова и омонимы, которые возникли в результате полного разрыва полисемии. [...] В то же время известны случаи распада многозначности в результате архаизации отдельных значений слова, утраты промежуточного значения, связывавшего иные значения полисемантического слова“ [Розенталь 2003: 33-34].

Руски глаголи *есть*, *нет* и *да* могу у реченици имати статус реченичног члана, најчешће предиката. У оваквим случајевима о њима је најбоље говорити као о глаголима нулте конјугације³⁸. Ови глаголи могу представљати предикат егзистенцијалне, локативне, посесивне реченице, а могу стајати и (релативно) самостално и имати статус речи-реченице.

³⁸ О глаголима нулте конјугације в. т. 1.4.1. О граматичким (морфолошким, глаголским) категоријама облика *есть*, *нет* и *да* в. т. 2.3. О лексикографским интерпретацијама ових облика в. т. 2.4.1. О синтаксичким функцијама руских речи *есть*, *нет* и *да* у простој реченици в. т. 3.1. О синтаксичким функцијама речи *есть*, *нет* и *да* у сложеној реченици в. т. 3.2.

Погледајмо примере који су посведочени у анализираном корпусу:

а) Глагол нулте конјугације *есть* као предикат посесивне реченице најчешће се на српски језик преводи одговарајућим личним обликом презента глагола *имати*:

(ф32)

Зато *есть* у меня в Петербурге и несколько мест счастливых [...].

Дост Подр ч1 г8 II

Али *имам* у Петрограду и неколико срећних места [...].

Дост Млад1 141

Али зато *имам* у Петрограду неколико срећних места [...].

Дост Деч1 173

(ф51)

У вас *есть* черта: вы молчите и вдруг рассмеётесь, в один миг, так что за миг даже и не угадать по лицу.

Дост Подр ч2 г3 III

Ви *имате* ову особину: ћутите, па се наједанпут засмејете, у тренутку, тако да часак пре тога човек није могао да вам то наслути по лицу.

Дост Млад1 242

Ви *имате* ту особину: ћутите и наједном прснете у смех, у једном тренутку, тако да се то тренутак пре тога не може ни наслутити на вашем лицу.

Дост Деч1 298

(ф80)

— Что, у тебя *есть* свой характер?

Дост Подр ч3 г5 III

— Гле, *имаш* карактера?

Дост Млад2 154

— Шта, ти *имаш* карактер?

Дост Деч2 189

(ф40)

«Но»?.. договаривайте, Васин, у вас *есть* «но»?

Дост Подр ч1 г10 I

„Али“?... Довршите, Васине, ви *имате* још једно „али“?

Дост Млад1 185

„Али“?.. реците докраја, Васине, ви *имате* још једно „али“?

Дост Деч1 227

(ф81)

— Да, у меня *есть* характер, побольше, чем у тебя, потому что ты в рабстве у первого встречного.

Дост Подр ч3 г5 III

Јесте, *имам* карактера, више него ти, јер ти си у шакама свакога кога сретнеш.

Дост Млад2 154

Јесте, *имам* карактер мало више него ти, пошто тебе свака шуша и буша држи у шаца.

Дост Деч2 189

б) Глагол нулте конјугације *нет* као предикат посесивне реченице најчешће се на српски језик преводи одговарајућим личним обликом презента одричног облика глагола *имати*, тј. обликом глагола *немати*. Погледајмо пример посведочен у анализираној грађи:

(ф900)

Кроме вас одной, у меня *нет* никого, никого...

Чех ТСы 268

Осим вас, ја никога, никога *немам*...

Чех ТСе 315

в) Глагол нулте конјугације *нет* као предикат егзистенцијалне реченице најчешће се на српски језик преводи одговарајућим обликом презента одричног облика глагола *имати*, тј. обликом глагола *немати*:

(ф52)

— Никого *нет*.

А МнД 196

— *Нема* више никога.

А НДћ 192

г) Такође можемо говорити о руском глаголу нулте конјугације *нет* који је уједно и реч-реченица. Његови српски еквиваленти најчешће су изражени одрич-

ном партикулом *не* или одговарајућим одричним обликом глагола *бити*. У следећем примеру српски еквивалент исказан је одричном партикулом *не*:

(ф41)

Преимущественно мы говорили о двух отвлеченных предметах — о боге и бытии его, то есть существует он или *нет*, и об женщинах.

Дост Подр ч1 г2 II

Najviše smo razgovarali o dva astraktna predmeta — o bogu i o njegovom biću, to jest da li on postoji ili *ne*, i o ženama.

Dost D 29

У примеру који следи српски еквивалент руског глагола нулте конјугације *нет* изражен је одричним обликом 1. лица једнине презента глагола *бити*, односно обликом *нисам*:

(ф11)

Впоследствии, когда я стал уже очень сердиться, то на вопрос: ты князь? всегда отвечал:

— *Нет*, я — сын дворового человека, бывшего крепостного.

Дост Подр ч1 г1 III

Kasnije, kad sam već počeo da se mnogo ljutim, na pitanje: da li si knez? uvek sam odgovarao:

— *Nisam*, nego sin sluge, bivšeg kmeta.

Dost D 10

Као што можемо видети, српска реченица је непотпуна, тј. са изостављеним граматичким субјектом. Сложени именски предикат је такође непотпун и требало би да гласи *нисам кнез*.

Наводимо још један веома интересантан пример ексцерпиран из анализираних грађе у којем је српски еквивалент руског глагола нулте конјугације *нет* исказан одричним обликом футура II са елидираним обликом *било*:

(ф60)

[...] может быть, господь приведет нас друг с другом увидеться; если же *нет*...

П КД 53

[...] можда ће бог дати да се опет видимо, а *не* буде ли [*било*] тако...

П КК 58

2.2.3. Везници: двокомпонентни везник *то есть* и хомонимични везник *да*. — У овом поглављу размотрићемо два руска везника: двокомпонентни везник *то есть* и хомонимични везник *да*. Кажемо: хомонимични зато што се појављује у

два различита типа реченица. (О хомонимији као лексичкој категорији се код Белошапкове наводи следеће: „Омонимия как лексическая категория — это семантическое отношение не связанных по значению слов, совпадающих по своему написанию (звучанию) и различающихся в тексте благодаря их разным, взаимоисключающим позициям“ [Белошапкива 1999: 236].)

Везници³⁹ су несамосталне, граматичке речи које повезују речи или реченице и изражавају односе међу њима (в. Пипер и Клајн 2013: 210). „То значение отношения, которое является грамматическим значением союза как части речи, сближает его с предлогами и частицами, а также с вводными (модальными) словами“ [РГ1 2005: 713]. „Резервом, пополняющим класс союзов, являются формально неизменяемые слова, главным образом из сферы частиц, наречий и вводных (модальных) слов, которые семантически приспособлены к выражению тех или иных абстрактных отношений“ [РГ1 2005: 714]. О тесној вези која постоји између везника, партикула и уводних (модалних) речи у *Академијиној граматички* говори се на још једном месту: „Особенно тесной является связь союзных средств с вводными словами (*вернее, впрочем, выходит* (значит), (следовательно), *значит, итак, кстати, наконец, наоборот, например, напротив, правда, следовательно, точнее*) и с частицами (*а, абы, аж, ан, будто, ведь, да, даже, если (бы), еще, же, и, или, именно, кабы, ли, лишь, пускай, пусть, разве, словно, так, то, тоже, только, точно, хоть, хотя, чтобы, якобы*). Внутри одного и того же слова союз и частица, союз и вводное слово во многих случаях не могут быть строго разграничены (см. § 1699)“ [РГ1 2005: 715].

Пре него што се посветимо анализи конкретних примера, сматрамо да је потребно подсетити се поделе везника на просте, парне и сложене⁴⁰, при чему се о творби сложених у *Руској граматички* наводи следеће: „Наиболее продуктивно образование составных союзов при помощи предлогов различной структуры (перечень союзов, образованных при их участии, см. в § 1678), а также при участии частицы *то* и форм местоименного слова *тот*: так образованы союзы *а то, а и*

³⁹ О везницима у руском језику в. Розенталь 2003: 273-276.

⁴⁰ Критеријум за поделу је не само број компонената, тј. речи које улазе у састав везника већ и њихова позиција. Постоји и подела везника где се за критеријум поделе узима само место, тачније број позиција које заузима везник: „По числу занимаемых в предложении позиций все союзы делятся на одноместные и неодноместные. [...] Неодноместные союзы могут быть многоместными и двухместными“ [РГ 2005: 718].

то, а то и, а не то, да и то, не то что, то бишь (прост.), *то есть*, [...]“ [РГ1 2005: 716]. Навешћемо још једну, такође прихватљиву, класификацију везника у руском језику:

„По происхождению различаются союзы непроизводные и производные. [...] Производные союзы по структуре бывают:

1) *ПРОСТЫЕ*, состоящие из одного слова: *что, чтобы, как, будто, словно, точно*;

2) *СОСТАВНЫЕ*, представляющие собой смысловое единство двух или более слов: *потому что, так как, прежде чем, в то время как, несмотря на то что, вследствие того что, из-за того что, в связи с тем что, с тех пор как, после того как, перед тем как, подобно тому как, по мере того как*.

По употреблению союзы делятся на:

1) **одиначные** (неповторяющиеся): *но, же, однако, зато* и др.;

2) **повторяющиеся**: *и ... и, или ... или, либо ... либо, то ... то* и др. (обязательно повторяющимися являются союзы *ни ... ни, то ... то*),

3) **двойные** (парные): *если ... то, хотя ... но, так ... как то, едва ... как, лишь только ... как, чем ... тем, насколько ... настолько, как ... так и, не только ... но и, не столько ... сколько, если не ... то, не то что ... но (а), не то чтобы ... но (а)* и др.“ [Розенталь 2003: 273-274].

Функцију семантичке диференцијације често врше специјални конкретизатори, тј. речи и синтагме које се прикључују везнику и прецизирају, конкретизују његово значење.

2.2.3.1. Двокомпонентни везник *то есть*. — Експликативни (појаснидбени) везник *то есть* може повезивати како реченичне чланове тако и реченице. О експликативним сложеним реченицама у *Граматици руског језика* наводи се следеће: „U eksplikativnoj složenoj rečenici, u kojoj jedna komponenta objašnjava sadržaj druge komponente, upotrebljavaju se veznici *то есть* ‘to jest, odnosno’, *а именно* ‘pravо, i то’.

Мы спали, *то есть* сестра спала, а
я лежал с открытыми глазами и
думал.

Mi smo spavali, *zapravo* spavala je
sestra, а ja sam ležao otvorenih očiju
i razmišljao.“

[Marojević 1994: 322].

Везник *то есть* се на српски језик најчешће преводи еквивалентим српским везником *то јест*. Погледајмо примере који су ексцерпирани из анализираних грађе:

(ф40)

Преимущественно мы говорили о двух отвлеченных предметах — о боге и бытии его, *то есть* существует он или нет, и об женщинах.

Дост Подр ч1 г2 II

Najviše smo razgovarali o dva apstraktna predmeta — o bogu i o njegovom biću, *то јест* da li on postoji ili ne, i o ženama.

Dost D 29

У наведеном примеру везник *то есть* повезује истоврсне граматичке објекте, тачније реченицом која следи након везника појашњава се индиректни граматички објекат.

Ево још једног сличног примера — граматички објекат (у овом случају директни) изражен заменицом *их* појашњава се истоврсним директним граматичким објектима исказаним именицама *Версилова, мать и сестру*:

(ф36)

[...] что я застал их всех, *то есть* Версилова, мать и сестру мою [...] при тяжелых обстоятельствах, почти в нищете или накануне нищеты.

Дост Подр ч1 г1 VIII

[...] da sam ih sve zatekao, *то јест* Versilova, majku i moju sestru [...] u teškim prilikama, skoro u bedi ili na pragu bede.

Dost D 20

(ф143)

Не знаю тоже, те ли же мысли были у неё на душе, *то есть* про себя; подозреваю, что нет.

Дост Подр ч3 г2 I

Такође не знам да ли су јој баш те мысли биле у души, *то јест*, да ли је у себи то исто мислила; подозревам да није.

Дост Млад2 79

Исто тако не знам да ли су јој баш те мысли биле на срцу, *то јест*, да ли је у себи тако мислила; све ми се чини да није.

Дост Деч2 93

(ф34)

Я написал кому следует, [...] чтоб забыли меня вовсе (*то есть*, разумеется, в случае, если меня сколько-нибудь помнили), [...].

Дост Подр ч1 г1 VII

Napisao sam kome treba [...] da me [...] sasvim zaborave (*to jest*, naravno, u slučaju da me se uopšte sećaju) [...].

Dost D 18

(ф33)

Месяц назад, *то есть* за месяц до девятнадцатого сентября, я, в Москве, порешил отказаться от них всех [...].

Дост Подр ч1 г1 VII

Mesec dana ranije, *to jest* mesec dana pre devetnaestog septembra, u Moskvi, odlučih da se odreknem svih njih [...].

Dost D 17

(ф31)

[...] тогда оставлял большею частью на попечении тетушки, *то есть* Татьяны Павловны Прутковой [...].

Дост Подр ч1 г1 VI

[...] tada je ostavljao najčešće na staranje tetkino, *to jest* Tatjane Pavlovne Prutkove [...].

Dost D 16

(ф24)

[...] про этого „Антон Горемыку“ он еще не далее как несколько месяцев тому назад, *то есть* двадцать лет спустя, говорил чрезвычайно серьезно.

Дост Подр ч1 г1 V

[...] o tome *Antonu Goremiki* pre više od nekoliko meseci, *to jest* dvadeset godina posle toga, govorio izuzetno ozbiljno.

Dost D 13

(ф3)

Я начинаю, *то есть* я хотел бы начать, мои записки с девятнадцатого сентября прошлого года, *то есть* ровно с того дня, когда я в первый раз встретил...

Дост Подр ч1 г1 II

Počinjem, *to jest* hteo bih da počnem svoje beleške od devetnaestog septembra prošle godine, *to jest* tačno od onog dana kad sam prvi put sreo...

Dost D 7

(18)

[...] Татьяна Павловна продержала ее при себе, [...] и дала ей некоторое воспитание, *то есть* научила шить, кроить, ходить с девичьими манерами и даже слегка читать.

Дост Подр ч1 г1 IV

[...] Tatjana Pavlovna ju je držala kod sebe, [...] i dala joj je neko vaspitanje, *to jest* naučila je da šije, kroji, da ima manire gospođice i čak pomalo da čita.

Dost D 11

(ф1)

Тем только себя извиняю, что не для того пишу, для чего все пишут, *то есть* не для похвал читателя.

Дост Подр ч1 г1 I

Opravdavam sebe samo time što ne pišem radi čega svi pišu, *to jest* ne pišem da bi me čitalac pohvalio.

Dost D 7

(ф14)

При имени находилась тогда тетушка; *то есть* она мне не тетушка, а сама помещица [...].

Дост Подр ч1 г1 IV

Na imanju je tada bila tetka, *to jest* ona mi nije tetka, nego je spahinica [...].

Dost D 10

(ф5)

Он как раз к тому времени овдовел, *то есть* к двадцати пяти годам своей жизни.

Дост Подр ч1 г1 III

On je upravo pre toga ostao udovac, *to jest* pre nego što je napunio dvadeset pet godina svoga života.

Dost D 8

(ф16)

Софья Андреева (эта восемнадцатилетняя дворовая, *то есть* мать моя) была круглою сиротою уже несколько лет [...].

Дост Подр ч1 г1 IV

Sofija Andrejeva (ta osamnaestogodišnja sluškinja, *to jest* moja majka) bila je puko siročće već nekoliko godina [...].

Dost D 11

(ф17)

Что же до Макара Иванова, то не знаю, в каком смысле он потом женился, *то есть* с большим ли удовольствием или только исполняя обязанность.

Дост Подр ч1 г1 IV

(ф30)

Объяснить разве можно тем, что сделала она не помня себя, *то есть* не в том смысле, как уверяют теперь адвокаты про своих убийц и воров, а под тем сильным впечатлением [...].

Дост Подр ч1 г1 V

(ф223)

[...] а засим все те, которые никогда не имели акций, да и вообще ничего не имели, *то есть* все нищие, естественно не захотят участвовать в окислении...

Дост Подр ч2 г1 IV

Što se tiče Makara Ivanova, ne znam kako se on kasnije oženio, *to jest* da li sa velikim zadovoljstvom ili samo ispunjavajući dužnost.

Dost D 11

To se može objasniti jedino time da je ona to učinila dok nije bila pri sebi, *to jest* ne u onom smislu kako sada ubeđuju advokati za svoje ubice i lopove, nego pod onim jakim utiskom [...].

Dost D 15

[...] а затим сви они који никад нису имали акција, и који уопште ништа нису имали, *то јест* сви сиромаси, наравно, неће хтети да учествују у тој оксидацији...

Дост Млад1 212

[...] а затим сви они који никада нису имали акција, и који иначе ништа нису имали, *то јест* сви сиромаси, неће, природно, хтети да учествују у том рђању...

Дост Деч1 261

2.2.3.2. Везник *да*. — У руском језику овај везник може бити саставни, али и супротни: „С о ю з *да*, имеющий оттенок разговорности, близок, с одной стороны, к союзу *и* (1), с другой стороны, — к союзам противительной семантики (2). Вне сочетания с конкретизатором это разграничение целиком опирается на контекст.

1) *Лист сухой валится, Ночью ветер злится Да стучит в окно* (Фет); *Только иволги кричат, да кукушки на перебой отсчитывают кому-то непрожитые годы* (Шолох.); *Он вовсе не обязан был так надрываться, да вообще не обязан был составлять библиографию* (Триф.).

2) *Лучше было бы мне его бросить у опушки и скрыться в лесу пешком, да жаль было с ним расстаться* (Лерм.); *Они, конечно, не знают меня, да я-то их знаю* (Дост.); [Великатов:] *Так мы хорошо, приятно с вами, тетенька, разговорились, что расставаться не хочется; поговорил бы и еще, да некогда, извините, дело есть* (А. Остр.); *Хотел приехать в Петербург, чтобы напомнить вам о себе, да не пришлось* (С. Рахманинов); *Я бы в лес за шоссе пришла, да как мне отлучиться из дому?* (Бунин).

Союз *да* в соединительном значении обычно сигнализирует о завершенности информации, которая имеет ограничительный характер. *Увидел он то же самое, что видел и до полудня: равнину, холмы, небо, лиловую даль; только холмы стояли поближе, да не было мельницы, которая осталась далеко позади* (Чех.); *Всюду было темно, только в глубине двора, из чьего-то окна, сквозь палисадник, пробивался яркий свет, да три окна верхнего этажа больничного корпуса казались бледнее воздуха* (Чех.); *В саду было тихо, только птица иногда ворочалась и опять засыпала влиповых ветвах, да нежно и печально охали древесные лягушки, да плескалась рыба в пруду* (А. Н. Толст.)“ [РГ2 2005: 625-626].

О составном везнику *да* код Розенталя налазимо следеће објашњење:

„Соединительный союз *да* употребляется в сложных предложениях, выражающих временные отношения. При этом создается оттенок присоединительной связи, а в плане стилистическом — оттенок разговорной речи: *Тихо шепчутся березы над могилами кладбища, да ветер волнует хлеба на нивах* (Кор.). Союз *да* может употребляться в сложных предложениях с перечислительными отношениями: *Последние тени сливались, да мгла синела, да за курганом тускло мертво зарево* (Сераф.)“ [Розенталь 2003: 381-382].

На другом месте налазимо слично тумачење руског составног везника *да*:

«Сложносочиненные предложения с союзом *да* выражают обычно временные отношения, точнее — отношения одновременности: *Изредка вдали зачернеет кибитка, разбитая калмыками-табуническими, да пройдет косяк степных лоша-*

дей. (Сер.) В глубоком молчании дремлют холмы и курганы, да узким полотном белеет дорога. (С. Б.) Но взамен всего этого на рабочем столе Ковалева стояла маленькая яркая моделька товаро-пассажирского теплохода да на столике возле окна, на толстом листе плексигласа, были разбросаны части какого-то прибора. (Коч.) Однако в чистом виде временные отношения редко обнаруживаются в предложениях с союзом *да*, обычно в них явно ощущается оттенок присоединительных отношений: «Деточки мои милые, какие ж вы все молоденькие, да худые, да как же мне вас всех жалко!» — и старушка Корнева, рыдая, трясет головой, уткнувшись в платок. (Гар.-М.) За мной было шесть всадников, да в руках у меня граната! (А. Г.)

При повторении союза *да* перечисляются одновременно происходящие события (часто с оттенком присоединения): *Последние тени сливались, да мгла глядела слепая, необъятная, да за курганом тускнело мертвое зарево.* (Сер.) *Русь моя, жизнь моя, вместе ль нам маяться? Царь, да Сибирь, да Ермак, да тюрьма!* (А. Б.) Союз *да* придает речи разговорный оттенок» [Козырева и Астафьева 1976: 19].

Везник *да* може повезивати како истоврсне реченичне чланове тако и независне просте реченице. Погледајмо примере ексцерпирани из анализираног корпуса:

а) Саставни везник *да* (повезује истоврсне реченичне чланове):

(ф32)

Сейчас рассади их по разным углам
на хлеб *да* на воду [...].

П КД 34

Одмах их гурни свакога у по један
буцак, о хлебу *и* води [...].

П КК 38

(ф76)

Только шум один *да* издержки, —
возражал ему второй [...].

А МнД 286

Само цаба оволики трошак *и* бију-
зур, — каже други гост.

А НДћ 276

(ф39)

[...] он научил тебя тыкаться железными вертелами *да* притопывать [...].

П КД 41

(ф9)

Лучше здесь остановиться *да* переждать, авось буран утихнет *да* небо прояснится [...].

П КД 15

(ф49)

[...] порешил, что ни закладчиком, ни процентщиком тоже не буду: на это есть жида *да* те из русских, у кого ни ума, ни характера.

Дост Подр ч1 г5 П

(ф44)

[...] учредите караулы *да* ночные дозоры [...].

П КД 46

(ф4)

Полно ему бегать по девичьим *да* лазить на голубятни.

П КД 7

(ф46)

Пушку осмотреть *да* хорошенько вычистить.

П КД 46

[...] он те је научио да се бодеш гвозденим ражњевима *и* да се трескаш ногама о земљу [...].

П КК 45

Боље је остати овде, *на* причекати док се мењава не утиша *и* небо не разведри [...].

П КК 17

[...] одлучио сам да се не бавим давањем новца на залогe ни зеленаштвом: за то су Јевреји *и* они Руси који немају ни памети ни карактера.

Дост Млад1 85

[...] одлучио сам да не будем ни залагач ни зеленаш: за то постоје Јевреји *а* *и* они Руси који немају ни разума, ни карактера.

Дост Деч1 102

[...] поставите страже *и* ноћне извиднице.

П КК 51

Доста је трчао по собама за служавке *и* пео се по голубарницима.

П КК 9

Топ да се прегледа *и* како ваља ишчисти.

П КК 51

(ф57)

Завтра чем свет ее отправим *да* дадим ей и конвой [...].

П КД 52

Сутра, чим сване, испратићемо је, *а* даћемо јој и пратиоце [...].

П КК 57

(ф34)

[...] да пусть отец Герасим наложит на них епитимию, чтоб молили у бога прощения, *да* каялись перед людьми.

П КД 34

[...] па нек их отац Герасим осуди на испаштање грехова, да пред богом траже опроштење грехова, *а* пред људима чине покајање.

П КК 38

(ф50)

Иван Игнатъич, приведи-ка башкирца *да* прикажи Юлаю принести сюда плетей.

П КД 49

Иване Игњатичу, доведи онога Башкирца, *а* Јулају нареди да донесе овамо канцију.

П КК 54

б) Составни везник *да* (повезује независне реченице):

(ф75)

Разве что немного пополнил *да* с лица сошла багровость.

А МнД 284

Само је пунији *и* није више онако црвен у лицу.

А НДћ 274

(ф78)

[...] и теперь на том месте, где он стоял, свиньи хрюкают *да* австрийские трубы заливаются.

А МнД 287

[...] а сад на оном мјесту на ком је хан био крмад рокћу *и* швапска борија извија.

А НДћ 277

в) Супротни везник *да* (повезује истоврсне реченичне чланове):

(ф45)

[...] но хоть и злобно сказано, а согласись — остроумно.

— Остроумно, *да* обидно.

Дост Подр ч1 г2 III

[...] i mada је pakosno rečeno, složićeš se da је duhovito.

— Duhovito, *ali* uvredljivo.

Dost D 34

(ф4)

— Все проходит, *да* не все забывается.

— Sve prođe, *ali* se ne zaboravi sve.

В Тd 25

Б Та 6

Реченицама које су повезане супротним везником *да* изражавају се исти односи као и реченицама повезаним супротним везником *но*:

«В сложносочиненных предложениях с союзом *да* выражаются те же отношения, что и в предложениях с союзом *но*:

1) противительные: *Лучше бы мне его бросить у опушки и скрыться в лесу пешком, да жаль было с ним расстаться.* (Л.) *Я ему верю, да суд-то ему на слово не верит...* (Ф. Д.) *Он мягко стлал — да жестко спал.* (А. Б.) «*Когда эта война кончится?*» — «*Ладно тебе.*» — «*Кончится, да не мы это увидим.*» (А. Т.) «*Ну, верно,— согласился Георгий.* — *Хотел соврать, да не вышло.*» (А. Г.) «*Есть хочешь?*» — *спросила мать.* — «*Хочу, да сил нет.*» (Ф.);

2) уступительно-противительные: *Третий и работает неплохо, да только общее дело мало его интересует.* (Коч.) *Старуха в хорошем, после обеда, настроении непрерывно болтала: «Я бы и сейчас побежала, да вот туфли не ходят.»* (Кетл.)

Сложносочиненные предложения с союзом *да* отличаются ярко выраженным оттенком разговорного стиля и распространены главным образом в устной речи» [Козырева и Астафьева 1976: 24].

Погледајмо и примере посведочене у нашој ексцерпираној грађи:

г) Супротни везник *да* (повезује независне реченице):

(ф22)

А у нас, мой батюшка, всего-то душ одна девка Палашка; *да* слава богу, живем помаленьку.

П КД 26

А у нас је, баћушка, свега једно челаде, само ова девојка Палашка, *али*, хвала богу, живимо ипак.

П КК 29

(ф11)

Стали было к вечерне звонить, *да* попадья не велит [...].

П КД 18

Поче звоно за бденија, *али* не да падија [...].

П КК 20

(ф16)

Ивана Кузьмича дома нет [...] *да*
все равно, батюшка, я его хозяйка.

П КД 23

Иван Кузмич није код куће [...] *али*
ништа не мари, баћушка, ја сам ње-
гова домаћица.

П КК 26

(ф46)

«А что ж, падать так падать; *да* не
упаду же, выеду! У меня звезда!»

Дост Подр ч2 г1 I

„Па шта! Кад се пада, нек се пада;
али нећу пропасти, извући ћу се!
Чува ме моја звезда!“

Дост Млад1 202

„Па шта, кад падам нека падам; *али*
нећу пропасти, испливаћу! Чува ме
моја звезда!“

Дост Деч1 248

Српски еквиваленти су најчешће, као што смо видели у наведеним приме-
рима, саставни везник *и*, саставни везник *а* или супротни везник *али*.

Уколико се ради не само о саставној, већ и о узрочно-последичној вези, у
појединим ситуацијама ће руском везнику *да* у српском одговарати саставни вез-
ник *на*:

(ф45)

[...] в случае нападения запирайте
ворота *да* выводите солдат.

П КД 46

[...] деси ли се да нападну, затвори-
те капију *на* изведите војнике.

П КК 51

У анализираној грађи посведочени су и примери где је у српском језику ве-
за асиндетска, тј. у руском језику имамо везник *да*, док у српском везника нема.
Асиндетска веза у српском језику може постојати између истоврсних компоненти
сложеног предиката, као у следећем примеру:

(ф41)

Нужно было нанимать мусье *да* тра-
тить лишние деньги!

П КД 41

Е, јес' нам требало наимати мусјеа,
расипати улудо новце!

П КК 45

У српском језику асиндетска веза може постојати и између предиката за-
висних објекатских реченица:

(ф20)

Сидел бы дома *да* богу молился
[...].

Боље [би ти било] да седиш код ку-
ће, богу да се молиш [...].

П КД 26

П КК 29

Руском везнику *да* у српском језику у одређеним случајевима може одгова-
рати раставни везник *или*:

(ф24)

Как завижу, бывало, рысьи шапки,
да как заслышу их визг [...].

Догађало се, кад видим рисје капе
или чујем њихово пискутање [...].

П КД 26

П КК 30

Везник *да* може постати усложњен додавањем лексичких конкретизатора. О томе у *Руској граматици* пише следеће: „Круг лексических конкретизаторов для союза *да* по сравнению с другими союзами ограничен. В сочетании с конкретизаторами образуются составные союзы и союзные сочетания *да и* (контактность *да и и* необязательна), *да и то*, *да еще*, *да к тому же*, *да притом*, *да вдобавок*, *да ведь*, *да зато*, *да только*.

Все у вас хорошо, да воды только нет (Акс.); *Тяжелый знойный воздух словно замер; горячее лицо искало ветра, да ветра-то и не было* (Тург.); *Я его любил за его прямой и неллицемерный нрав, да притом он был мне дорог по воспоминаниям, которые он во мне возбуждал* (Тург.); *Оно, конечно, ученый из меня не вышел, да зато я родителей не ослушался, старость их успокоил* (Чех.); *Конечно, люди пожилые, даже старики, а озорство у них, как у мальчишек, да ведь мальчишки-то озоруют тоже от силы роста* (Горьк.); *[Снежинки] долго висят на реснице.., и вам приходится долго моргать, чтобы свалить эту мохнатую махину, да и то, упав, скажем, на рукав, она все еще сохраняет некоторую форму* (Олеша); *Это не слишком хороший отрывок (дань Северянину, которому нельзя подражать), да я еще и наврал что-то* (Олеша)“ [РГ2 2005: 626].

Нарочито треба обратити пажњу на сложени везник *да и*: „Соединение *да и* (контактность *да и и* обязательна) выступает в качестве самостоятельного союза. Его значение совпадает с соединениями союза *и* с конкретизаторами, указывающими на добавочность информации: *и притом*, *и к тому же*, *и кроме того*. Спе-

цифика построений с союзом *да и* заключается в том, что он вводит информацию, которая заранее не предусмотрена говорящим, и поэтому подключается после того, как завершена предшествующая часть. При этом сообщаемое во второй части информативно может быть не менее важным, чем предшествующее сообщение (первая часть).

Он чувствовал себя перед нею ребенком, да и она всегда считала его за ребенка (Дост.); *Шаляпин пел Лепорелло уже по-итальянски, с поразительным совершенством. Да и говорил по-итальянски, как итальянец* (К. Коровин); *Артамону не понравилось, что сын курит, да и папиросница у него плохая, мог бы купить лучше* (Горьк.); *Времени для изготовления декораций небыло, да и денег в смете не числилось* (С. Юткевич); *Своими сомнениями, опасениями я, разумеется, ни с кем не делюсь, да и кто мне может помочь?* (Н. Ильина); *Где она, я не знаю, да и не хочу знать* (Ю. Казак.)“ [РГ2 2005: 626].

О руском везнику *да и* в. такође: Козырева и Астафьева 1976: 32-33.

Погледајмо примере које смо ексцерпирали из анализиране грађе:

(ф20)

Правда, в женщинах я ничего не знаю, *да и* знать не хочу, потому что всю жизнь буду плевать и дал слово.

Дост Подр ч1 г1 V

Istina, žene nimalo ne poznajem i neću da ih upoznajem, jer čitavog života neću mariti za njih, zarekao sam se.

Dost D 13

(ф43)

Лиза, у меня не было друга, *да и* смотрю я на эту идею как на вздор [...].

Дост Подр ч1 г10 IV

Лизо, нисам имао пријатеља, *и* пријатељство сматрам бесмислицом [...].

Дост Млад1 196

Лизо, ја нисам имао пријатеља, *и* пријатељство је за мене бесмислица [...].

Дост Деч1 241

(ф223)

[...] а засим все те, которые никог-
да не имели акций, *да и* вообще ни-
чего не имели, [...].

Дост Подр ч2 г1 IV

[...] а затим сви они који никад ни-
су имали акција, *и* који уопште ни-
шта нису имали, [...].

Дост Млад1 212

[...] а затим сви они који никада
нису имали акција, *и* који иначе ни-
шта нису имали, [...].

Дост Деч1 261

(ф121)

[...] *да и* выговор у меня, должно
быть, не парижский.

Дост Подр ч2 г1 I

[...] *а* изговор ми је, по свој прили-
ци, далеко од париског.

Дост Млад1 201

[...] *а и* мој изговор, по свој прили-
ци није ни приближно париски.

Дост Деч1 247

(ф100)

И, пожалуйста, не догоняйте меня,
да и ко мне не ходите; у нас конт-
ракт.

Дост Подр ч3 г10 II

И, молим вас, немојте да идете за
мног, *ни* да ме посећујете; нека то
буде уговор између нас.

Дост Млад2 216

И, молим вас, немојте на улици
покушавати да ме стигнете *и*⁴¹ не-
мојте код мене долазити; ми ради-
мо по уговору.

Дост Деч2 266

⁴¹ „Уз то, што је значајније, партикула заједно с везником испред себе чини својеврстан везнички спој, тако да у први план долази везничко значење координације, па тек преко или у склопу њега и значење интензификације. При том је битна чињеница да су партикуле *И* и *НИ* хомоформне с координираним везницима *и* и *ни*, с тим да улоге тих хомоформних лексема могу бити или потпуно одвојене или истовремено остварене у истој форми. *И* и *НИ* као везници, општепознато је, везују хомофункционалне синтаксеме или синтагме у координирани копулативни однос“ [Ковачевић 2002: 43-44]. Више о везницима и партикулама и и ни и њиховој дистрибуцији и правилима употребе в. Ковачевић 2002: 33-57.

(ф46)

Естественно, что он и не воображал, что я получаю жалованье, — *да и* за что?

Дост Подр ч1 г2 Ш

(ф7)

Иным, по-видимому, это совершенно было не нужно; *да и* не знаю, к какому бы черту это могло быть хоть кому-нибудь нужно?

Дост Подр ч1 г1 Ш

(ф39)

Ее я, конечно, никогда не видал, *да и* представить не мог, как буду с ней говорить, и буду ли [...].

Дост Подр ч1 г2 II

(ф217)

Да и все имели чрезвычайно бодрый вид, даже какой-то особенно ободрённый.

Дост Подр ч1 г9 IV

(ф250)

О «житии» этом, *да* почти *и* о всех подобных, я не имел до того времени никакого понятия.

Дост Подр ч3 г3 II

Sigurno da on nije ni pomišljao da ja primam platu — *a i* zašto bih?

Dost D 35

Ponekome, očigledno, to uopšte nije bilo potrebno; *a i* ne znam kog bi đavola to moglo biti ikome potrebno?

Dost D 9

Ja je, naravno, nikad nisam video, *a* nisam mogao *ni* da zamislim kako ću, *i* da li ću s njom razgovarati [...].

Dost D 27

У ствари, сви су изгледали врло бодри, чак и некако нарочито бодри.

Дост Млад1 173

А и сви су изгледали изузетно чили, чак некако посебно живахни.

Дост Деч1 212

О овом „житију“, *а* готово *и* о свима сличним, дотад нисам имао ни појма.

Дост Млад2 99

О том „житију“, *а* готово *и* о свима сличним, дотле ни појма нисам имао.

Дост Деч2 118

(ф26)

Да и сверх того, им было вовсе не до русской литературы [...].

Дост Подр ч1 г1 V

A osim toga njima nije uopšte bilo do ruske književnosti [...].

Dost D 14

Везник *да еше* се на српски језик најчешће преводи везником *и то још*:

(ф35)

Меня тянуло в этот неизвестный океан еще и потому, что я прямо мог войти в него властелином и господином даже чужих судеб, *да еше* чьих!

Дост Подр ч1 г1 VII

Vuklo me je u taj nepoznati okean još i zbog toga što sam mogao da uđem u njega upravo kao zapovednik i gospodar čak tuđih sudbina, *i to još* čijih!

Dost D 19

(ф17)

[...] а Алексей Иваныч и заколол поручика, *да еше* при двух свидетелях!

П КД 24

[...] те ти Алексеј Иванич закла поручника, *и то још* пред два сведока!

П КК 27

(ф29)

[...] как она-то могла, она сама, уже бывшая полгода в браке, *да еше* придавленная всеми понятиями о законности брака, [...] дойти до такого греха?

Дост Подр ч1 г1 V

[...] kako je mogla ona, baš ona, pošto je već pola godine bila u braku, *i to još* pritisnuta svim onim shvatanjima o zakonitosti брака, [...] da stigne do takvog greha?

Dost D 15

(ф23)

[...] и такая там была, *да еше* незамужняя, Анфиса Константиновна Сапожкова, сенная девушка.

Дост Подр ч1 г1 V

[...] а jedna takva je tamo bila, *i to još* i neudata, Anfisa Konstantinovna Sa-poškova, sobarica za doček gostiju.

Dost D 13

У појединим ситуацијама се уместо независног везника у српском језику као еквивалент руском везнику *да* може употребити зависни:

(ф48)

[...] ты, знать, хочешь собрать совещание *да* без меня потолковать об Емельяне Пугачеве [...].

П КД 48

Ти то, знам ја, хоћеш да сазовеш савет, *да* се без мене договорите о Је-мељану Пугачову.

П КК 53

(ф29)

[...] так разве пойти к Ивану Кузми-чу *да* донести ему по долгу службы [...].

П КД 31

[...] тако што ћу отићи Ивану Куз-мичу *да* га известим по службеној дужности [...].

П КК 34

Уколико се у руском језику ради о везнику *да* који повезује истоврсне ком-поненте сложеног предиката, у српском језику везник може бити изостављен као у следећем примеру:

(ф6)

Нет, пускай послужит он в армии, *да* потянет ляжку, *да* понюхает поро-ху, *да* будет солдат, а не шама-тон.

П КД 8

Не, нека служи он малчице у обич-ној војсци, нека се помучи, нека оми-рише барут, нека буде војник, а не ђилкош.

П КК 10

Везника у српском неће бити и у случају превода сажимањем где се руски истоврсни реченични чланови повезани везником *да* на српски језик преводе јед-ном речју:

(ф40)

[...] как будто тыканием *да* топани-ем убережешься от злого человека!

П КД 41

[...] као да ћеш се боцкањем сачува-ти од зла човека.

П КК 45

2.2.4. Хомонимични глагол *есть*. — Сматрамо да је ипак потребно споме-нути да у руском језику постоји још један глагол чији је основни облик *есть*⁴². Овај глагол не спада у глаголе нулте конјугације, облик *есть* је његов облик ин-финитива, а српски еквивалент би био *јести* (*узимати храну, хранити се*). С обзи-ром на то да овај глагол није предмет нашег рада, овде нећемо улазити у дубљу

⁴² В. т. 2.4.1.1.

анализу, већ ћемо само навести пар примера како бисмо илустровали поменућу хомонимичну појаву:

(ф43)

Потом мы воротились, [...] стали *есть* и пить шампанское [...].

Дост Подр ч1 г2 III

Zatim se vratimo, [...] sednemo *da je-*
demo i pijemo šampanjac [...].

Dost D 33

(ф4)

— Что у тебя [есть]? — спрашивает четвертого.

— Запросить военного министра, почему голодает армия.

— Что он ответит?

— Ей нечего *есть*!

— Šta ti imaš? — pita četvrtog.

— Da interpeļišem ministra vojnog što vojska gladije.

— Šta će on reći?

— Nema šta *da jede*!

RD S 115

РДС 90

2.2.5. Копулативни глагол *быть*. — У руском језику је услед историјског развоја копулативни глагол *быть* престао да се употребљава у садашњем времену. Предикативност је пренета на речи које врше функцију именског предиката, осим на именице, уз које је употреба нулте копуле⁴³ постала обавезна. Употреба облика трећег лица једине *есть* (ређе облика трећег лица множине *суть*) остала је једино у случајевима наглашавања и у дефиницијама. О томе се у *Граматици руског језика* Маројевића каже следеће: „Носителем предикативности в именном составном сказуемом выступает глагол-связка [копулативни глагол] или полужнаменательный глагол в функции связки [полукопулативни глагол]. Глаголом-связкой является глагол **быть**. Характерной чертой русского языка является отсутствие глагола-связки в настоящем времени, что обусловлено особенностями исторического развития русского языка. Поэтому говорят, что в настоящем времени выступает нулевая связка. [...] Застывшая форма настоящего времени *есть* в функции связки употребляется как в значении единственного, так и в значении множественного числа только в случае, если именная часть составного сказуемого выражена существительным, причем в конструкциях двух типов:

1. В дефинициях (форма *есть* является факультативной):

⁴³ О нултој копули в. Розенталь, Теленкова 2001: 238-239.

Прямая *есть* кратчайшее расстояние между двумя точками. → Прямая — это кратчайшее расстояние между двумя точками.

Права *је* најкраће растојање између две тачке.

2. С союзом⁴⁴ **и**, если логическое ударение приходится на глагол-связку (форма *есть* является обязательной):

Это и *есть* диалектика.

То и *јесте* дијалектика.“

[Мароевич 2001²: 62].

Копулативни глагол *быть* и његов облик за садашње време *есть* обавезно се морају поменути када се говори о руском именском предикату: „Сказуемое, состоящее только из именной части, называется простым именным сказуемым. Сказуемое, состоящее из именной части и глагола-связки, называется составным именным сказуемым. / Глагол-связка указывает на вид, время, лицо и наклонение сказуемого. В роли связок выступают глаголы: *быть, являться, становиться, делаться, казаться, считаться, представляться* и др. Чаше других в роли связки употребляется глагол *быть*, который полностью потерял свое лексическое значение и выполняет лишь грамматическую функцию. Глагол *быть* — отвлеченная связка, которая в русском языке не употребляется в настоящем времени. Связка *есть* в настоящем времени употребляется только в научном языке, в определениях при сказуемом, выраженном именем существительным. Например: *Все живое есть результат борьбы... (Б.). Фонетика есть учение о звуках*“ [Почтенная 1976: 26].

О (могућем) одсуству копулативног глагола *есть* у садашњем времену (прилично обазриво) говори се и код Валгине: „Если сказуемое имеет значение настоящего времени, отвлеченная связка *есть* может отсутствовать, сказуемое в таком случае называется либо простым именным, либо составным с нулевой связкой, например: *Извозчик — малый удалой* (Кр.); *Двадцать лет — хорошая вещь* (Сим.). Роль предикативной связки могут выполнять указательные частицы *это, вот, значит, это значит: Нравиться — это дело юношей* (Т.); *Обойти то мелкое и прозрачное, что мешает быть свободным и счастливым, — вот цель и смысл нашей жизни* (Ч.)“ [Валгина 1978: 107-108].

⁴⁴ Рекли бисмо да се овде ипак пре ради о партикули *и*.

Код (Астафјеве и) Наумовича наилазимо на интересантну фусноту у којој се разграничава хомонимија глагола *быть*: „Связка *быть* имеет только грамматическое значение — это показатель синтаксического времени и модальности безглагольных предложений. В русском языке существует и глагол *быть* с полным лексическим значением. Он обозначает «иметься», «находиться». Например: *Я был (буду) в театре. У меня были (будут) учебники*. Следовательно, слово *быть* по своей природе омонимично, двупланово“ [Астафьева и Наумович 1975: 44].

О помоћном глаголу *быть* в. такође: Николић 1975: 190-191.

Копулативни облик *есть* најчешће се употребљава у значењу трећег лица једнине као глаголски део сложеног именског предиката. У већини случајева му у српском језику одговара краћи облик трећег лица једнине презента помоћног глагола *бити*, тј. облик *је*. Навешћемо примере ексцерпираних из анализиране грађе:

(ф1)

«[...] Именно поэтому творчество, демиургия *есть* самый темный грех из всех возможных...»

Пел Т 1 VII

„[...] Upravo zato *je* stvaralaštvo, demijurgija, najmračniji od svih mogućih grehova...“

Pelj T 64

(ф2)

Диавол *есть* обезьяна Бога [...].

Пел Т 1 VII

Ђаво *је* мајмун Бога [...].

Pelj T 64

(ф3)

А писатель *есть* обезьяна диавола [...].

Пел Т 1 VII

А pisac *је* мајмун ђавола [...].

Pelj T 64

(ф4)

[...] помещик Версилов (это-то *и есть* мой отец), двадцати пяти лет, посетил свое имение в Тульской губернии.

Дост Подр ч1 г1 III

[...] spahija Versilov (a on *i jeste* moj otac), kad je imao dvadeset pet godina, posetio je svoje imanje u Tulskoj guberniji.

Dost D 8

(ф117)

[...] ходжа поначалу даже усомнился, что этот потерявший голову безумец действительно *и есть* тот самый „господин вахмистр“, [...].

А МнД 435

[...] хоџа се изненађен питао да ли *је* тај подивљали, усплахирени човек заиста онај исти „вакмајстор“ [...].

А НДћ 416

(ф87)

„Турецкое владычество“ *есть* не что иное, как великая, неделимая и нерушимая общность сынов Магомета, [...].

А МнД 320

А „туска власт“ то *је* велика, неделива и неуништива заједница Мухамедове вере, [...].

А НДћ 308

(ф192)

[...] а уличная наука *есть* наука, как и всякая, она даётся упорству, вниманию и способностям.

Дост Подр ч1 г5 II

[...] а улична наука *је* наука као и свака друга, постиже се упорношћу, пажњом и способностима.

Дост Млад1 86

[...] а улична наука *је* наука као и свака друга и она иде ономе ко је упоран, пажљив и способен.

Дост Деч1 103

(ф8)

Затерявшийся и конфузющийся новичок, [...] *есть* общая жертва [...].

Дост Подр ч1 г1 III

Izgubljeni i zbunjeni novajlija, [...] *opšta је* žrtva [...].

Dost D 9

(ф4)

Вот почему повесть о рождении и судьбе моста *есть* в то же время повесть о судьбе города и многих поколений его обитателей [...].

А МнД 18

Стога *је* прича о постању и судбини моста у исто време и прича о животу касаве и њених људи, из нараштаја у нараштај [...].

А НДћ 21

(ф2)

Солдат *есть* Имя обчшее, Знамени-
тое.

Војник *је* опште Име, знаменито.

Ч Убп 175

Ч Нс 383

Копулативни облик *есть* се релативно ретко употребљава у значењу другог лица једнине као глаголски део сложеног именског предиката. У српском језику му одговара краћи облик другог лица једнине презента помоћног глагола *бити*, тј. облик *си*. Навешћемо пример ексцерпиран из анализираног корпуса:

(ф103)

Таков ты *есть*, хотя в глазах других
и выглядишь иным и сам себя иным
воображаешь.

Такав *си* ти, иако изгледаш другачи-
ји у очима већине људи, иако и сам
о себи другачије мислиш.

А МнД 357

А НДћ 342

Навешћемо и стих из песме *Манхеттен* Булата Окудаве у којем је копулативни глагол *есть* употребљен у значењу првог лица множине:

„Кто мы *есть*? За что нам это? Что нас ждет и что поможет?

Или снова нас надежда на удачу облапошит?“ [Б. Окудава, *Манхетн*⁴⁵].

У анализираној грађи посведочена су и два примера такође ретке употребе копулативног облика *есть* у значењу другог лица множине. Српски еквивалент овог облика је краћи облик другог лица множине презента помоћног глагола *бити*, тј. облик *сте*. Погледајмо примере:

(ф92)

— Значит, мы должны оставаться
непросвещенными?

— Нет, не значит, вы должны лишь
оставаться тем, что вы *есть* на са-
мом деле [...].

— Значи да ми треба да останемо
непросвјећени.

— Не, не значи то, него значи да мо-
рате да останете оно што *сте* [...].

А НДћ 327

А МнД 340

⁴⁵ Подаци о извору дају се на крају рада.

(ф93)

Условия, некогда создавшие из вас то, что вы *есть*, давно изменились, [...].

А МнД 340

Прилике које су од вас некад начиниле то што *сте* измијениле су се одавно, [...].

А НДћ 327

Такође се веома ретко може срести и облик садашњег времена глагола *быть* за треће лице множине — *суть*: „**Б. Суть** — это старая форма 3-го лица множественного числа настоящего времени. Эта форма встречается изредка в русской классической литературе, например у Пушкина в рассказе «Станционный смотритель».

*Сии столь оклеветанные смотрители вообще **суть** люди мирные от природы, услужливые, склонные к общежитию.*

В очень редких случаях (обычно в научных определениях) *суть* употребляется в современном языке“ [Пулькина и Захава-Некрасова 1977: 182].

У анализираном корпусу посведочен је један пример употребе овог архаичног облика (такође се ради о Пушкиновом делу):

(ф54)

[...] вспомни, что лучшие и прочнейшие изменения *суть* те, которые происходят от улучшения нравов [...].

П КД 51

[...] сети се да су најбоље и најсталније оне измене које потичу од большања обичаја [...].

П КК 56

Навешћемо, ипак, још један пример употребе облика *суть*: „*Язык и языковая деятельность* (langue et langage) *суть* то же самое*”; одно является обобщением другого“ [Де Соссюр 1990: 37]. Као што видимо, реченица има карактеристике научног функционалног стила.

Српски преводни еквиваленти руског копулативног глагола *быть* најчешће су одговарајући облици помоћног глагола *бити*. Важно је поменути да се у појединим српским граматикама прави се разлика међу глаголима *бити* и *јесам*:

„Помоћним глаголима зову се они глаголи помоћу којих се граде сложени глаголски облици (перфекат, плусквамперфекат, футур I, футур II, потенцијал). У нашем књижевном језику помоћни глаголи су: *јесам*, *бити* и *хтети*, који имају посебне облике промене.

(а) Помоћни глагол *јесам* има само облике презента:

једнина	пуне облике	краће (енклитичке) облике
	1. јесам	сам
	2. јеси	си
	3. јесте	је
множина	1. јесмо	смо
	2. јесте	сте
	3. јесу	су

У одричним облицима одрична речца *не* спаја се са глаголом дајући облике:

једнине	1. нисам	множине	1. нисмо
	2. ниси		2. нисте
	3. није		3. нису

(б) Помоћни глагол *бити* има све облике осим трпног глаголског придева:

<i>Презент</i>		<i>Инфинитив</i>	
једнина	1. будем	множина	1. будемо
	2. будеш		2. будете
	3. буде		3. буду
<i>Императив</i>		<i>Аорист</i> ⁴⁶	
јд.	1. —	множ.	1. будимо
	2. буди		2. будите
	3. (нека буде)		3. (нека буду)
			1. бих
			2. би
			3. би
			1. бисмо
			2. бисте
			3. бише“

[Станојчић и Поповић 1997: 112].

2.3. Граматичке категорије руских речи *есть*, *нет* и *да*. — С обзиром на то да смо већ нагласили важност категоријалног приступа у одређивању граматичког статуса руских речи *есть*, *нет* и *да*, у овој глави биће речи управо о граматичким категоријама облика чији граматички статус и синтаксичке функције представљају предмет истраживања нашег рада.

⁴⁶ Остале облике глагола *бити* в. у: Станојчић и Поповић 1997: 112.

Промена глагола обухвата конјугацију и образовање глаголских придева и прилога. Облици који чине глаголску парадигму деле се на три групе: 1) облици који се конјугирају (предикатски облици), 2) инфинитив, 3) глаголски придеви и прилози (атрибутски облици). У *Руској граматици* о томе пише детаљније: „Словоизменение глагола — это, во-первых, его спряжение (см. § 1550), во-вторых, образование форм причастий и деепричастий. Отличительной особенностью глагола как части речи является объединение в парадигме одного слова словоформ с разными морфологическими признаками и синтаксическими свойствами. Формы, образующие парадигму глагола, делятся на три группы: 1) спрягаемые (или предикативные) формы, заключающие в себе значения лица, времени, наклонения, числа и — в прош. вр. и сослагат. накл. — рода; 2) инфинитив (или неопределенная форма глагола) — форма, называющая действие, но не заключающая в себе ни одного из значений, характеризующих спрягаемые формы; 3) причастия и деепричастия (или атрибутивные формы глагола), совмещающие значение действия со значением собственно определительным (у причастий) или обстоятельственно-определительным (у деепричастий); полные причастия изменяются по адъективному склонению (см. § 1310-1314); деепричастия не имеют форм словоизменения“ [РГ1 2005: 646].

Специфичност руских глагола нулте конјугације *есть*, *нет* и *да* огледа се управо у њиховој нултој промени: 1) глаголи *есть*, *нет* и *да* имају нулту конјугацију — немају системе флексија за реализацију различитих морфолошких категорија, 2) глаголи *есть*, *нет* и *да* немају одговарајуће инфинитивне облике, 3) од глагола *есть*, *нет* и *да* не образују се глаголски придеви и прилози.

У *Руској граматици* се о вези која постоји између врста речи и граматичких категорија говори на следећи начин: „Каждая часть речи имеет свой собственный комплекс грамматических категорий, в которых представлено то обобщенное значение, которое свойственно всем словам этой части речи. Так, значение предметности, свойственное существительному, грамматически представляется морфологическими категориями рода, числа и падежа; значение процесса, свойственное глаголу, — категориями вида, залога, наклонения, времени и лица“ [РГ1 2005: 453].

Унутар сваке врсте речи скупови морфолошких облика формирају морфолошку категорију. Сматрамо да је потребно нагласити чињеницу да су за формирање категорије потребне бар две компоненте, два скупа облика, како би се могле остварити морфолошке опозиције: „Морфологическая категория — это система противопоставленных друг другу рядов морфологических форм с однородными значениями. В состав морфологической категории входит минимум два ряда форм. [...] Ряды форм являются компонентами морфологической категории. Морфологическое значение, общее для всех форм, образующих ряд, называется категориальным морфологическим значением. Отношения между компонентами одной категории — это морфологические противопоставления (опозиции)“ [РГ1 2005: 455-456].

Када се говори о глаголу у руском језику, сматрамо да је најисправније имати у виду следеће морфолошке категорије⁴⁷: 1) категорија (глаголског) вида, 2) категорија лица, 3) категорија начина, 4) категорија времена, 5) категорија (глаголског) рода или категорија стања, 6) категорија броја и 7) категорија рода (када се ради о облицима прошлог времена или потенцијала).

Управо овим редоследом испитаћемо граматички статус руских глагола нулте конјугације *есть*, *нет* и *да* у оквиру посебних поглавља за сваку од наведених категорија⁴⁸.

2.3.1. Категорија (глаголског) вида. — Поглавље о категорији глаголског вида почећемо цитатом: „[...] именно категория вида оказывается ведущей в грамматической системе русского глагола: она характеризует все глагольные формы, в том числе и форму инфинитива. В этом заключается его специфическое отличие от глагола в других языках, где преобладающее значение имеют категории залога и времени“ [Ремчукова 2004: 9].

Категорију глаголског вида (рус. *категория вида*) имају сви глаголи: „Категории вида и залога присущи всем формам глагола, включая причастия и депричастия. Остальные морфологические категории глагола присущи лишь определенным классам форм“ [РГ1 2005: 582]. Категорија вида обухвата све глаголе,

⁴⁷ Више о општим карактеристикама глагола в. РГ1 2005: 582-583. О морфолошким категоријама глагола в. РГ1 2005: 583-646.

⁴⁸ С обзиром на то да глаголи нулте конјугације *есть*, *нет* и *да* не служе за изражавање прошлог времена нити потенцијала, категорију рода нећемо узимати у разматрање.

али видске парове не образују сви глаголи (в. РГ1 2005: 584). Тако долазимо до глагола несвршеног вида који немају своје видске парове: „Несоотносительные глаголы несов. вида принадлежат к лексико-грамматическому разряду неопределенных глаголов (см. § 1387). Значение неопределенности препятствует формированию видовой пары: здесь не может быть указания на достижение той критической точки, которая исчерпывает действие. Иными словами, действие, называемое этими глаголами, не может иметь предела в том наиболее абстрактном значении, о котором говорится в § 1386. Это глаголы абсолютного несов. вида“ [РГ1 2005: 592]. Списак група глагола који се могу уврстити овде је подужи, тако да ћемо издвојити само групе у које се могу убројити глаголи нулте конјугације *есть*, *нет* и *да*: 1) Копулативни и полукопулативни глаголи: „Связочные и полусвязочные глаголы, глаголы, означающие различные отношения между кем-чем-либо: *быть* (кем), *являться* (кем), *доводиться*, *приходиться*; *находиться*, *состоять*, *числиться*; *звать* (кого как); *сходствовать*, *походить*, *отличаться*, *преобладать*, *равняться*, *соответствовать*, *противоречить*; *значить*, *означать*, *обозначать*; *относиться*; *принадлежать* (к кому-чему), *зависеть*, *стоять*, *состоять*, *содержать*, *заключать*, *таить*“ [РГ1 2005: 592]. Овој групи придодали бисмо копулативни глагол нулте конјугације *есть*; 2) Глаголи са значењем припадања, поседовања: „Глаголы со знач. обладания и принадлежности: *иметь*, *владеть*, *обладать*, *располагать* ‘иметь’ (*Не располагаем сведениями*); *изобиловать* ‘иметь в изобилии’; *принадлежать*“ [РГ1 2005: 593]. Овој групи придодали бисмо глаголе нулте конјугације *есть* и *нет* са одговарајућим значењем (не)поседовања; ови глаголи се употребљавају у потврђним и одричним посесивним реченицама 1. типа у садашњем времену; 3) Глаголи са значењем постојања — егзистенцијални глаголи: „Глаголы со знач. существования: *быть* (*Я быть хочу! не после, не в веках... а только в самом полном смысле слова!* Ю. Мориц); в знач. ‘присутствовать, находиться’ (*Он будет при армии.* Л. Толст.); в знач. ‘происходить, случаться’ (*Вчера была гроза*); [...]“ [РГ1 2005: 593]. Овој групи придодајемо глаголе нулте конјугације *есть* и *нет* са одговарајућим егзистенцијалним значењем; ови глаголи се употребљавају у потврђним и одричним егзистенцијалним и локативним реченицама 1. типа у садашњем времену.

2.3.2. Категорија лица. — Категорију лица имају облици индикатива (осим облика прошлог времена) и облици императива: „Категория лица свойственна формам изъявит. накл. (кроме форм прош. вр.) и формам повелит. накл.“ [РГ1 2005: 582].

Иако је глагол *есть* по свом пореклу облик 3. лица једнине глагола *быть*, он се користи за изражавање значења сва три лица и оба броја, дакле и за изражавање значења 1. и 2. лица једнине и множине: *У тебя есть я. У меня есть ты*⁴⁹. *Мы есть*⁵⁰.

Глагол *нет* такође води порекло од облика 3. лица једнине глагола *быть*, али се данас употребљава једино у безличном значењу, тј. глаголом се именује само стање — граматички субјекат не постоји.

О безличној употреби 3. лица једнине глагола и о безличним глаголима у *Руској граматици* наводи се следеће: „Форма 3 л. ед. ч. противопоставлена формам 1 и 2 л. как относящая действие к любому субъекту (в том числе и к неодушевл. предмету), но не к говорящему и не к собеседнику. Кроме того, форма 3 л. ед. ч. противопоставлена первым двум как форма, которая может представить действие бесубъектное, т. е. происходящее независимо от деятеля (лица или предмета): *светает, смеркается, знобит, нездоровится*. Такое употребление формы 3 л. ед. ч. называется безличным, оно является основным для глаголов, лексическое значение которых несовместимо с представлением о производителе действия. На таком употреблении основано противопоставление личных и безличных глаголов (см. § 1385). К безличным относятся следующие глаголы. // 1) Глаголы без постфикса *-ся*, называющие: а) состояние природы: *вечереет, вывездит, морозит, рассветает, светает, холодает*; б) физическое или психическое состояние живого существа: *знобит, першит, рвет, саднит, тошнит, полегчает* (прост.), *разнесет* ‘раздует, сделает пухлым, толстым’ (разг.); *везет* (об удаче в делах, в игре; разг.), *взорвет* (о неожиданном гневе, раздражении; разг.), *тянет*,

⁴⁹ Једна од песама познате руске групе *Любэ* је „Главное, что есть ты у меня“ (наводимо линк за е-страну: <http://lubeh.matvey.ru/#> [16.6.2014.]). Упознати смо и са постојањем песме „У тебя есть я, у меня есть ты“ Артјома Пивоварова http://hm6.ru/pivovarov_a/63883-artem-pivovarov-u-tebu-a-est-ya-u-menya-est-ty.html [16.6.2014.] Такође, извођач Баста, а назив песме: „Спасибо, что ты есть у меня“ http://www.basta-aka-noggano.ru/text_spasibo_chno_ty_est_u_menya.html [16.6.2014.].

⁵⁰ Назив филма *Somos lo que hay* <http://www.imdb.com/title/tt1620604/> [16.6.2014.] преведен је на руски *Мы то, что мы есть* <http://www.kinopoisk.ru/film/506126/> [16.6.2014.].

подмывает (о сильном желании совершить что-н.; разг.), *приспичит* (разг.), *угораздит* (разг.); в) наличие или отсутствие, недостаток чего-н.: *хватит, хватает, станет, достанет, не достаёт*; г) долженствование: *следует, надлежит, подобает*. // 2) Глаголы с постфиксом *-ся*, называющие: а) желание, возможность действия: *вздумается, доведется, приведется, хочется*; б) состояние субъекта (обычно живого существа): *(не) верится, дремлет, думается, дышится, живет, (не) лежит, нездоровится, не может, плачется, (не) сидит, (не) спит*; в) состояние природы: *смеркается, смеркнет*. // У личных глаголов безличное употребление формы 3 л. ед. ч. связано или с отдельным лексическим значением слова, или с его синтаксическим употреблением: *не удастся (поехать), случается (встретиться), придется (рассказать), остается (только уйти); не годится (так поступать); темнеет; дует (от окна); на улице морозит; в голове шумит; Хотя и парит, и печет, Еще недели целые Дороги сковывает лед Корою почернелю* (Пастерн.); *Я уеду, я уеду По открытию воды!... Не ищи меня по следу — Смоет беглые следы* (Берг.)“ [РГ1 2005: 638-639].

2.3.3. Категорија начина. — Категорију начина (рус. *категория наклонения*) имају сви глаголски облици који се конјугирају: „Категорией наклонения обладают все спрягаемые формы, но она не свойственна формам инфинитива, причастий и деепричастий“ [РГ1 2005: 582]. Руски глаголи нулте конјугације *есть, нет* и *да* од начина имају само индикатив, још прецизније: само садашње време. За изражавање значења императива и потенцијала користе се одговарајући облици глагола *быть*.

2.3.4. Категорија времена. — Категорију времена (рус. *категория времени*) имају само облици индикатива: „Категория времени присуща лишь формам изъявит. накл., но отсутствует в формах сослагат. и повелит. накл. (причастия и деепричастия обладают специфической характеристикой с точки зрения категории времени, см. § 1577, 1589)“ [РГ1 2005: 582].

Категорија времена тесно је повезана са категоријом глаголског вида: „Категория времени глагола тесно связана с категорией вида. Глаголы несов. вида в изъявит. накл. имеют три формы времени — настоящего, прошедшего и будущего сложного (*строю, строил, буду строить*); глаголы сов. вида имеют две формы

времени — прошедшего и будущего простого (*построил, построю*)“ [РГ1 2005: 626].

Руски глаголи нулте конјугације *есть, нет* и *да* имају само садашње време, тј. наведени облици користе се једино у садашњем времену. За изражавање значења прошлог и будућег времена користе се одговарајући облици глагола *быть*.

2.3.5. Категорија (глаголског) рода или категорија стања. — Категорију глаголског стања (рус. *категория залога*), као што је поменуто (в. т. 2.3.1.), имају сви глаголи. Категорија стања се у руском језику формира морфолошким и синтаксичким средствима: „Залог в русском языке является грамматической категорией, формируемой средствами морфологии и синтаксиса. Залог — это категория, образуемая противопоставлением таких рядов морфологических форм, значения которых отличаются друг от друга разным представлением одного и того же соотношения между семантическим субъектом, действием и семантическим объектом. Различия заключаются в разной направленности глагольного признака по отношению к его носителю, выраженному подлежащим. Это достигается специальными конструкциями актива и пассива: в конструкции актива (*Объем статьи определяет автор*) глагольный признак представлен как исходящий от его носителя; в конструкции пассива (*Объем статьи определяется автором*) — как направленный на него. Это различие определяется тем, что в активе в роли носителя глагольного признака выступает семантический субъект, а в пассиве — семантический объект. Тем самым одно и то же соотношение между субъектом, действием и объектом представлено в активной и пассивной конструкции по-разному: со стороны субъекта, осуществляющего действие, или со стороны объекта, подвергающегося действию или испытывающего действие (состояние)“ [РГ1 2005: 613].

Када говоримо о руским глаголима нулте конјугације *есть, нет* и *да*, говоримо о радном стању, о активним конструкцијама, о непрелазним глаголима⁵¹, о неповратним глаголима, без обзира на специфичну појаву неподударања формалнограматичке и логичко-семантичке структуре посесивних реченица 1. типа у садашњем времену. Безличне конструкције се такође сврставају у активне: „В без-

⁵¹ „Непереходные глаголы называют состояние — физическое (*болеть, спать*) и психическое (*грустить, горевать, радоваться*); движение (*бежать, бегать, идти, ходить, плыть, ехать, лететь, мчаться*); существование (*жить, быть, существовать*); положение в пространстве (*стоять, сидеть, лежать*); [...]“ [РГ1 2005: 615].

личных конструкциях типа *Светает* носитель глагольного признака отсутствует. Конструкции обобщенно-личная, неопределенно-личная и безличная относятся к активу, а глаголы в них — к глаголам действительного залога“ [РГ1 2005: 614]. Овој групи придружујемо одричне егзистенцијалне, локативне и посесивне реченице 1. типа у садашњем времену (са предикатом исказаним глаголом нулте конјугације *нет*) које су по својој формалнограматичкој структури безличне.

Потребно је нагласити да глаголи *есть*, *нет* и *да не* (могу да) образују пасивне конструкције што се може закључити на основу следећег цитата из *Руске граматике*: „К глаголам действит. залога относятся следующие: 1) переходные глаголы сов. и несов. вида в спрягаемой форме, вступающие в залоговое противопоставление; 2) переходные глаголы сов. и несов. вида, не вступающие в залоговое противопоставление; 3) все непереходные глаголы сов. и несов. вида с формально не выраженной непереходностью (см. § 1457), например *закричать*, *пойти*, *жить*, *существовать*, *сидеть*; к таким глаголам относятся также переходные глаголы в непереходных значениях, например *читать* в предложении: *Мальчик любит читать*; *писать* в предложении: *Славно пишет*, *переводит* (см. § 1459); 4) непереходные глаголы с формально выраженной непереходностью, т. е. возвратные глаголы с постфиксом *-ся* нестрадательного значения в активных оборотах (*Дети купаются в реке*, *Новоселы строятся летом*); 5) безличные глаголы (см. § 1524). Все глаголы, которые не вступают в залоговое противопоставление (группы 2-5), являются несоотнесительными глаголами действит. залога. Эти глаголы не могут формировать пассивной конструкции“ [РГ1 2005: 616].

2.3.6. Категорија броја. — Категорију броја имају сви глаголски облици осим облика инфинитива и глаголских прилога: „Категория числа свойственна всем формам глагола, кроме форм инфинитива и деепричастий“ [РГ1 2005: 582].

Облици руских глагола нулте конјугације *есть* и *нет* користе се за изражавање како једине тако и множине (в. т. 2.3.2.), при чему, наравно, имамо у виду граматички субјекат уз глагол *есть* и индиректни објекат уз безлични глагол *нет*. Навешћемо примере ексцерпирани из анализиране грађе:

(ф695)

У Варвары в Бачке *есть* **состояние**.

Црн ПерII 411

Варвара *има* у Бачкој своје богатство.

Црњ ДкСИ 311

(ф806)

Есть ли у него ещѣ **дети** [...] ?

Драш РКс 335

Има ли још синова?

Драш РКз 259

(ф507)

Надо веѡь на что-то жить, если у человека *нет* ни **дома**, ни **семьи**.

Црн ПерI 522

Од нечег се живети мора, кад човек *нема* ни кућу, ни фамилију.

Црњ ДкСИ 351

(ф5)

[...] а это господин Анастас Агагияниня, от которого у него *нет* **секретов**.

Црн ПерI 405

[...] а да је тај млади човек његов драгоман, пред којим [он] *нема* тајне.

Црњ ДкСИ 227

2.4. Лексикографске интерпретације облика *есть*, *нет* и *да* и њихових српских еквивалената. — Иако на први поглед можда не делује тако, ради се о великој разноврсности лексикографских тумачења ових трију руских речи и њихових српских еквивалената. С обзиром на то да се често ради о интересантној лексиколошкој појави — хомонимији (потпуно различитим лексемама које имају исти облик, а различито значење), сматрамо да је од важности навести бар неке значајније од многобројних интерпретација руских облика *есть*, *нет* и *да* и њихових одговарајућих еквивалената у српском језику. У потрази за што информативнијим лексикографским одредницама, истражили смо бројне како једнојезичне речнике руског и српског језика тако и двојезичне руско-српске речнике. Библиографски подаци о коришћеним лексикографским издањима налазе се на крају рада.

2.4.1. Лексикографске интерпретације руских облика *есть*, *нет* и *да*. — У овом поглављу се, у оквиру посебних подпоглавља, наводе лексикографске интерпретације, тј. речничне одреднице за руске облике *есть*, *нет* и *да*.

2.4.1.1. Лексикографске интерпретације облика *есть*. — У Фасмеровом *Етимолошком речнику руског језика* постоје три одреднице за руски облик *есть*:

„**есть** I., диал. *ěсть*, укр. *єсть*, *є*, блр. *ёць*, др.-русск. *єсть*, ст.-слав. **ѣсть**, редко **ѣ**, сербохорв. *jest*, энкл. *je*, чеш. *jest*, *je*, польск. *jest* и т. д. || Родственно лит. *ėsti*, *ėst*, др.-инд. *ásti*, авест. *asti*, греч. *ἔστι*, лат. *est*, гот., нов.-в.-н. *ist*; см. Бернекер 1, 266; Эндзелин, *Arg. Gr.* 158; Траутман, *Arg. Sprd.* 304; BSW 71. Ср. также *есмь*, *еси*, *суть*.

есть II. «слушаю(сь)», воен. Из англ. *yes* «да, есть», сближенного по народн. этимологии с *есть* I; см. Томсон 347.

есть III. См. *ем*⁴ [Фасмер2 2009: 28-29].

У Ожеговьевом речнику наведе се три одреднице за три хомонимична облика: *есть*¹ — глагол, *есть*² — глагол (нулте конјугације) и *есть*³ — речца:

„**ЕСТЬ**¹, ем, ешь, ест, едим, едите, едят; ел, ела; ешь; евший; ев; *несов.* **1.** *кого-что*. Принимать пищу, употреблять в пищу. *Е. хочется. Е. судовольствием. Не е. мяса. Тоска ест сердце* (перен.; разг.). *Жучок ест древесину* (портят, прогрызая, проедая). *Моль ест мех. Е. не просит что-н.* (не требует забот, внимания; разг.). *С чем это едят?* (перен.: что это такое?; разг. шутил.). **2.** (1 и 2 л. не употр.), *что*. Разрушать химически. *Ржавчина ест железо.* **3.** (1 и 2 л. не употр.), *что*. О едком: причинять болезненное, неприятное ощущение. *Дым ест глаза.* **4.** перен., *кого (что)*. Попрекать, бранить, грызть (во 2 знач.) (прост.). *С утра до вечера ест домашних.* ♦ **Есть глазами кого** (разг.) — смотреть на кого-н. пристально, не отрываясь. || *сов. поесть*, -ем, -ешь (к 1 знач.) и *съесть*, съем, съешь; съеденный (к 1, 2 и 4 знач.). *Съел?* (злорадный вопрос потерпевшему неудачу: получил?; прост.). || *сущ.* еда, -ы, ж. (к 1 знач.). *Во время еды.*

ЕСТЬ². **1.** 3 л. ед. ч. наст. вр. от «быть» (в 1 и 2 знач.), а также употр. в знач. форм других лиц наст. вр. от «быть» (в 1 и 2 знач.) вследствие утраты старых форм спряжения. Связка, соединяющая подлежащее со сказуемым. *Что е. истина? Закон е. закон.* **2.** Существует, имеется. *Е. надежда. Е. такие люди. Е. что рассказать. Что е. силы* (изо всех сил; разг.). *Есть-то есть, да не про вашу честь* (посл.). ♦ **Есть такое дело!** (прост.) — 1) употр. в знач. ладно, хорошо, будет исполнено; 2) употр. в знач. да, действительно, ты прав. *С дружками погулял? — Есть такое дело! И есть* — 1) при лексическом повторе (обычно в реплике): действительно, в самом деле, так (оно) и есть (прост.). *Ты что не выспался? — Не выспался и есть. Ты чудак! — И есть чудак.* 2) связка, то же, что *есть*² (в 1 знач.)

(разг.). *Ложь и есть ложь. Друг он и есть друг. Так и есть* (разг.) — в самом деле, действительно так. *Поезд опаздывает? — Так и есть!*. **Что (кто, какой, где, куда, откуда, когда) ни на есть** (прост.) — выражает обязательность и неограниченную возможность выбора. *Чем ни на есть угостит* (обязательно угостит хоть чем-н.). *Когда ни на есть придет*.

ЕСТЬ³, *частица*. В армии, флоте, в военизированных организациях: ответ подчиненного, обозначающий, что команда понята и принята к исполнению. *Выполняйте приказ! — Е!*“ [ТСРЯ 2001: 188].

У речнику Богољуба Станковића налазимо одреднице са следећим српским преводним еквивалентима руског облика *есть*:

„**есть**¹, ем, ешь, ест, едим, едите, едят; *прошл. ел, ела, ело несврш. 1. јести; жадно ~ халапљиво јести; мне хочется ~ гладан сам 2. само 3. л. нагризати, разједати; ржавчина ест железо рђа нагриза гвожђе; дым ест глаза дим штита очи 3. кого, что фиг. нар. кудити, кињити ◇ ~ **глазами** гутати очима; **поедом ~ кого нар. кињити кога, загорчавати живот коме; с чем это едят?** шта је сад то?; **сапоги ~ просят шаль. чизме су се сасвим подерале***

есть² 3. л. гл. **быть 1. је, јест; это и ~ любовь!** то је љубав!; **фонетика ~ наука о звуковом строе языка** фонетика је наука о гласовној структури језика **2. имати; има; у меня ~ брат** имам брата; ~ **ли у вас эта книга?** имате ли (да ли имате) ту књигу?; **у него ~ деньги** он има пара; ~ **надежда, что...** има наде да...; **всему ~ предел** све има крај

◇ **так и ~ заиста је тако; управо (баш) тако; какой ни на ~ разг. какав-такав, било какав** **есть**³ *узв. војн. да, разумем; будете командовать полком! — Есть командовать полком!* командоваћете пуком! — Разумем!“ [РСР 1998: 193].

У Бошковићевом *Речнику* налазимо следеће српске еквиваленте руске речи *есть*:

„**есть**¹, ем, ешь, ест, едим, едите, едят; *прошл. ел, ела, ело; несврш. 1. јести; с ~ аппетитом⁵², **с удовольствием** јести са апетитом, са задовољством; **2. нагризати; ржавчина ест железо рђа нагриза гвожђе; 3. дым ест глаза дим штита очи; ◇ ~ глазами** гутати очима*

⁵² Вероватно би требало: ~ **с аппетитом**. — М. В.

есть² 3. л. гл. **быть** 1. је, јест(е); **это и ~ любовь** то је права љубав; **химия ~ наука** хемија је наука; 2. имати, има; **у меня ~ книга** ја имам књигу; ~ **решение** постоји решење; **у нас ~ деньги** ми имамо новца; **всему ~ предел** све има своје границе; ♦ **так и ~** заиста је тако

есть³ *војн.* разумем“ [Бошковић 2007: 142-143]

Руско-српски речник Милоша Московљевића садржи следеће преводне еквиваленте руског глагола нулте конјугације *есть*:

„**есть** (3. л. ј. сад. вр. гл. **быть**) је, јест(е); има; ни на **есть** ма какав, неки; как **есть** сасвим“ [Московљевић 1949: 96].

У *Руско хрватском или српском фразеолошком речнику* наводе се следеће фразеолошке јединице које у својој структури имају облик *есть*:

„**ЕСТЬ**¹

даром хлеб есть v. хлеб

если уж есть (пить, тратить itd.), так есть (пить, тратить itd.) ако се <већ> jede (пије, троши itd.), онда се jede (пије, троши itd.)

есть глазами v. глаз

есть горячее v. горячий

есть наспех v. сделать

есть (питаться) всухомятку (razg.) jesti (uzimati) suhu hranu

есть со вкусом v. смак

есть чужой хлеб v. хлеб

<за> **семь вёрст киселя есть** v. верста

поедом есть (prost.) mučiti, gristi, piti krv k o m u

пришла охота есть v. охота

с жадностью <есть> v. жадность

сапоги (туфли itd.) есть просят v. сапог

хотеть есть v. хотеть

хочется есть (пить, спать itd.) v. хотеться

а Васька слушает да ест v. Васька

едят теб я мухи v. муха

ешь (пей) — не хочу (prost.) obilje svega (*o hrani i piću*), ne znam odakle bih

роѐо

<jesti i piti>, brda hrane (jela), jela (pila) koliko ti duša (srce) hoće (želi)

как собака на сене <лежит>, <сама не ест и другим не дает > v. собака

кто ест скоро, тот и работает споро (posl.) kakav na jelu, takav <i> na djelu

кто не работает, тот не ест v. работать

мало каши ел v. каша

с чем это едят? (šalj.) što je <sad> to?, što bi to bilo?, kakvo je to čudo?, da li se to jede?

хлеб-соль ешь, а правду режь v. хлеб-соль

ЕСТЬ²

в этом и капля (частица) м о е г о мёду <есть> v. капля

<вот> то-то и есть (оно)! или то-то оно и есть! (razg.) zaista je tako, u tom i jest stvar, tako dakle, to je <baš> ono pravo

всему есть граница (мера, предел) v. граница

где ни на есть (razg.) gdje god, bilo gdje

есть возможность v. возможность

есть ещё порох в пороховницах v. порох

есть когда болтать (гулять itd.) <кому> (razg.) baš imam kad da brbljam (da se šetam itd.)!, nema vremena, nema kad da se brblja (da se šeta itd.)

есть на примете v. примета

есть такое дело v. дело

есть <такой> грех v. грех

за душой есть v. душа

<и> у стен есть уши v. стена

как есть (prost.) pljunuti, pravi pravcati, baš tako, sasvim, sasvim isto

как ни на есть (razg.) kako god, bilo kako, kako bilo, na bilo koji način

какой ни на есть (razg.) kakav-takav, bilo kakav

кто ни на есть (razg.) tko god, bilo tko, tko mu drago,

что ни на есть (razg.) što se kaže

какой только есть (был, нашёлся itd.) kakav postoji, kakav se <jedino> može (mogao) naći

на этот товар есть спрос v. товар

один как есть (prost.) sasvim sam, sam kao prst

так и есть stvarno, tako i jest, tako je to, zaista je tako, upravo (baš) tako

то есть (т. е.) to jest (tj.)

только и есть i to je sve, i ništa više

тут есть одно »но« v. но

что есть в печи, то на стол мечи v. печь

что есть духу v. дух

что есть мочи (силы) v. мочь

что ни на есть лучший (prost.) najbolji, što može bolji, <da> bolji ne može biti“ [RHISFR1 1979: 331-332].

У Речнику синонима руског језика не постоји одредница за глагол нулте конјугације *есть*, тако да овде наводимо синониме глагола *быть*:

„**БЫТЬ 1.** находиться, присутствовать, обретаться, фигурировать; вертеться, крутиться, торчать, тереться, толочься, топтаться (*разг. неодобр.*); околачиваться, отираться, ошиваться, шиться (*прост. неодобр.*)/ в каком-л. состоянии: пребывать

2. см. являться 2.

3. см. иметься.

4. см. случиться I 1.

5. см. содержаться“ [ССРЯ 1989: 35].

2.4.1.2. Лексикографске интерпретације облика *нет*. — У Фасмеровом *Етимолошком речнику руског језика* постоји следећа одредница у којој се даје порекло руског облика *нет*:

„**нет**, народн. *нѣту*, др.-руск. *нѣту* (РП, Владим. Моном., Лаврентьевск. летоп.) и *нѣтъ* (Лаврентьевск. летоп., Договорная грам. Димитр. Донск. 1372 г., Полоцк, грам. 1399 г.; см. Соболевский, Лекции 94 и сл.). Из более старого **не ѣ ту*; см. Соболевский, там же, 249; Преобр. I, 218, 596; Цв. Тодоров, «Slavia», 14, 519 (где о *-ту*, с литер.); ср. также *тут* (см.). Наряду с этим: народн. *нѣтуть*, где *ть-* из *-ти*, пер-вонач. dat. ethicus“ [Фасмер3 2009: 67].

У Ожеговљевом речнику наводи се једна одредница за руски облик *нет* у оквиру које се ближе описују могућа значења и одређује припадност врсти речи — речца, значење предиката, значење везника, именица:

„**НЕТ. 1.** *частица.* Употр. при отрицательном ответе на вопрос. *Мы остаемся? — Н. Н., не согласен. Решительное, категорическое «нет»* (решительный отказ). **2.** *в знач. сказ., кого-чего.* Не имеется в наличии, отсутствует, не существует. *Н. сомнений. Н. денег. Н. ничего невозможного.* **3.** *в знач. сказ.* При противопоставлении обозначает действие, состояние, противоположное тому, к-рое названо в первой части сообщения. *Все устали, а я н. Тебе весело, а ему н. Идешь или н.?* **4.** *в знач. союза.* Однако ж, при всем том (разг.). *Три книги ему принес, н., ему все мало.* **5.** *частица.* Подчеркивает переход к какой-н. теме, мысли или перерыв в течение темы, мысли. *Н., но каково же мое положение? Идите. Н., подождите, еще надо подумать. Н., ты только посмотри, что делается!* **6.** *частица.* При вопросе выражает удивление, сомнение, недоверие. *Я остаюсь. — Н., в самом деле?* **7.** Употр. в лозунгах, призывах в знач. отказ, категорическое несогласие. *Н. шовинизму! Войне н.!* **8. нет,** -а, м. Употр. в поговорках и шутливых выражениях в знач. отсутствие, неимение. *На н. и суда н.* (посл.: если нет чего-н., ничего не поделаешь, приходится примириться). *Пирог с нетом* (без начинки). ♦ **А то нет?** (прост.) — употр. в репликах в знач. разве не так? *Ты оказался прав. — А то нет?* **На нет свести** — уменьшая до конца, до края, до полного исчезновения. **На нет сойти** (разг.) — исчезнуть совсем, потерять всякое значение. **Нет как нет** (разг.) — совсем нет; исчез надолго или неизвестно куда. *Вестей нет как нет. Его уже два дня нет как нет.* **Нет-нет да (и)...(нет-нет и...)** (разг.) — изредка, иногда случается. *Нет-нет да и вспомнится. Нет-нет да (и) позвонит.* **Нет ничего лучше (хуже и др.) как...** — самое лучшее (худшее). *Нет ничего лучше как поговорить с другом.* **Нет так нет** (разг.) — в реплике: если нет, если нельзя, то придется согласиться, примириться. *Ты не поедешь. — Нет так нет.* **Нет того что бы...** (**нет тобы..., нет бы...**), *с неопр.* (разг.) — надо бы, но не сделано (не делается). *Нет (того) чтобы (нет бы) помочь: сидит сложа руки.* **Скажи нет** (разг.) — выражение уверенности, неоспоримости сказанного. *Она красавица, скажи нет.* **Нет числа кому-чему** — очень много. **Так нет же (так нет, нет же), в знач. союза** (разг.) — то же, что нет (в 4 знач.). *Все сделал, так нет же, ему мало.* **Чего только нет!** (разг.) — все есть, всего много. *На ярмарке чего только нет! Кого только нет!* (разг., часто ирон.) — есть всякие, разные люди. *В толпе кого только нет!*“ [ТСРЯ 2001: 414].

У речнику Богољуба Станковића налазимо одреднице са следећим српским преводним еквивалентима руског облика *нет*:

„**нет** 1. *безл. у функц. предик. кого, чего* није, нема; **никого** ~ **дома** никога нема код куће; у **них** ~ **времени** они немају времена; ~ **никакого сомнения, что...** нема сумње да...; ~ **денег** нема новца 2. *речца* не; **да или** ~ ? да или не?; **ты пойдеш или** ~ ? ти идеш или не идеш?; ~ , **я не согласен** не, ја се не слажем; ~ **еще** још не; **совсем** ~ **никако**, **нипошто** ◇ ~ – ~ **да и ...** мало, мало па...; ~ **как** ~ **никако** нема; **ни да, ни** ~ ни да, ни не; ни тако, ни овако; ~ **(того), чтобы...** *разг.* уместо да...; **свести на** ~ **свести на нулу**; **на** ~ **и суда** ~ чега нема и цар не вечера; ~ **худа без добра** *посл.* свако зло има своје добро; **а то** ~ ? *нар.* зар не?, зар није тако?; **никак** ~ *заст. војн.* не, **нипошто** не“ [РСР 1998: 423].

У Бошковићевом *Речнику* налазимо следеће српске еквиваленте руске речи *нет*:

„**нет** 1. *безл. у функц. предик.* није, нема; у **него нет нужных книг** он нема потребне књиге; **никого нет дома** никога нема код куће; ~ **денег** нема новца; 2. *речца* не; **да, или нет?** да, или не?; **ни да, ни нет** ни да, ни не; **свести на нет** свести на нулу; **нет худа без добра** свако зло има своје добро; *војн.* **никак нет** не, **нипошто**“ [Бошковић 2007: 369].

Руско-српски речник Милоша Московљевића садржи следеће преводне еквиваленте руске речи *нет*:

„**нет** није, не; нема; **на нет и суда нет** од немања тврђег града нема“ [Московљевић 1949: 205].

У *Руско хрватском или српском фразеолошком речнику* наводе се следеће фразеолошке јединице које у својој структури имају облик *нет*:

„**НЕТ**

а <то> нет? *zar ne?, zar nije tako?, nije li tako?*

в ногах правды нет *v. нога*

в печке нет тяги *v. печка*

другого исхода нет *v. исход*

дураков нет *v. дурак*

живого лица нет *v. лицо*

живого места нет *v. место*

жыт'я нет v. жыт'ё
<и> в заводе нет v. завод
<и> в мыслях (уме) нет v. мысль
и в помине нет ілі помина (помину) нет v. помин
и звання нет v. звание
и разговора (разговору) нет v. разговор
конечно нет v. конечно
конца и краю, ни конца ни краю, конца-краю нет v. конец
креста нет v. крест
лица нет v. лицо
м н е нет дела v. дело
мочи (моченьки) нет v. мочь
на вкус <и> на цвет товарища нет v. вкус
на нет и суда нет v. суд
нет возможности v. возможность
нет входа v. вход
нет выбора v. выбор
нет дыма без огня v. дым
нет ещё v. ещё
нет и (да, как) нет <кого, чего> (razg.) нема па нема <k o g a , č e g a >
нет износу (износа) v. износ
нет кворума v. кворум
нет места v. место
нет на свете v. свет
нет недостатка v. недостаток
<нет> ни грана v. гран
<нет> ни малейшей надежды v. надежда
нет <никакой> надобности v. надобность
нет никакого расчёта v. расчёт
нет никакого смысла v. смысл
нет <никакого> сомнения v. сомнение
нет <никакой> необходимости v. необходимость

нет ничего общего v. общий

нет ничего удивительного v. удивительный

нет отбоя (отбою) v. отбой

нет перевода v. перевод

нет слов ілі слов нет v. слово

нет слуха v. слух

нет сомнения v. сомнение

нет стыда в глазах v. стыд

нет удержу v. удерж

нет управы v. управа

нет худа без добра v. худо

нет числа (конца) v. число

<ни> гроша (алтына, копейки, копья, обола, полушки) <за душой> нет
v. грош

ни да ни нет v. да

<ни> кровинки в лице <нет> v. кровинка

ни на грош (копейку, полушку) нет v. грош

<ни одной> живой (сухой) нитки нет v. нитка

<ни> синь пороха нет v. порох

никак нет v. никак

нужды нет ілі нет нужды v. нужда

подступа нет v. подступ

приступу нет v. приступ

проезда (прохода) нет v. проезд

пропасти (погибели) нет v. пропасть

свести/сводить на нет uništiti/uništavati dokraja

свестись/сводиться (сойти/сходить) на нет nestati/nestajati, pretvoriti
se/pretvarati se u ništa; izgubiti/gubiti značenje

сил нет как (до чего) нравится (люблю) v. сила

сладу нет v. слад

слов нет, как v. слово

слов (слова) нет v. слово

сметы нет v. смета

сносу (сноса) нет v. снос

спаса (спасу) нет v. спас

спору нет v. спор

счёту нет v. счёт

там (везде) хорошо, где нас нет v. там

угомону нет v. угомон

уёму нет v. уём

хода нет v. ход

цены нет v. цена

чего только нет čega sve nema, ima svega

что за шум, а драки нет? v. шум“ [RHISFR1 1979: 724-725].

Да се, када говоримо о руском облику *нет*, заиста ради о хомонимима, сведочи и одредница у *Речнику хомонима руског језика*:

„**НЕТ I — II * I₅**

Нет I частица. Англ. no; but, фр. non, нем. nein.

Нет, это не он; нет, я не могу почти; нет, ты только посмотри на него!

Нет II безл. в знач. сказ. Англ. there is no, фр. il n'y a pas, нем. es gibt nicht, es gibt keinen...

Нет времени, нет места, нет денег“ [Ахманова 1974: 167].

За руски (хомонимични, као што смо видели) облик *нет* у *Речнику синонима руског језика* наведен је велики број синонима:

„**НЕТ 1. отрицание:** не скажите, я бы не сказал, отнюдь нет, ничего подобного; вовсе нет, ничуть не бывало, не тут-то было, что ты (*или вы!*), да ты (*или вы!*) что!, какое там!, где там!, куда там!, как бы не так, а вот и нет (*разг.*); черта с два, черта (*или беса!*) лысого (*прост.*); прямо! (*нов. прост.*); никак нет (*устар.*)

2. отказ: ни в коем случае, ни под каким видом, речи быть не может; ни за что на свете, ни за какие блага (*или сокровища!*) (в мире), как бы не так!, вот еще!, и не подумаю, хоть убей(те), только через мой труп (*разг.*); всю жизнь мечтал (*разг. ирон.*); ни за какие коврижки, очень надо (*или нужно!*), еще чего (захотел), дожидайся, была охота, извини-подвинься, дудки, дудочки, как же! (*прост.*); не-тушки, фигушки (*прост. шутл.*); дураков нет, нашли дурака, накось выкуси!, дер-

жи карман шире (или узеньким кверху), черта с два, черта (или беса) лысого (груб.-прост.); избавь(те), уволь(те), благодарю покорно, слуга покорный (устар.); ни в коем разе (устар. прост.)

См. также ни за что

3. об отсутствии кого-чего-л.: отсутствует, не имеется; не водится, нет как нет, и в помине нет, и помину нет, и следа нет, и не пахнет, ни слуху ни духу, нету (разг.); и в заводе нет, слыхом не слышать (или не слыхивать, не слыхано) (прост.); нетути, и звания нет (устар. прост.) / об отсутствии кого-чего-л. неприятного: бог миловал (устар.)“ [ССРЯ 1989: 227-228].

2.4.1.3. Лексикографске интерпретације облика *да*. — Руски облик *да* се у речницима описује као речца и као везник.

У Фасмеровом *Етимолошком речнику руског језика* постоји следећа одредница у којој се даје порекло руског облика *да*:

„**да** — нареч., союз, *дабы*, *даже*; др.-русск. *да*, ст.-слав. *да ѿа, каі, ѣав, ѿлла, де* (Супр.), болг. *да* «и; но; чтобы», сербохорв. *да* «чтобы, да», словен. *dâ* «чтобы», др.-чеш. *da* «поистине, конечно», польск. *da* «с тем, чтобы» и т. д. || Обычно относят к и.-е указ. местоимению *do-* наряду с **di-* в др.-прусск. *din* вин. ед. ч. «его», вин. мн. *dins*, авест., др.-перс. вин. ед. *dim* «его, ее», вин. ед. ср. р. *dit* «то». Сравнивают с греч. *δη, ελεϊδη* «итак, после того, как», *ήδη* «уже», лат. *dēnique* «с этих пор, затем», *dōnes* «до тех пор, пока»; см. Бернекер 1, 176; Бругман, Grdr. 2, 2, 391; Буазак 180 и сл.; Младенов 119; Траутман, Arg. Sprd. 321; однако *da* в знач. «(с тем) чтобы» напоминает русск. *пусть, давай* и толкуется из и.-е. **dō* «дай, пусти»; см. В. Шульце у Френкеля, IF 43, 304 и сл. См. *дать*“ [Фасмер1 2009: 480].

У Ожеговльевом *Речнику* налазе се следеће одреднице:

„**ДА**¹, *частица*. **1.** Употр. при ответе для выражения утверждения, согласия. *Все здесь? — Да. Ты меня понял? — Да.* **2.** Употр. как вопрос при желании получить подтверждение чему-н. в знач. не так ли? не правда ли? *Все обошлось благополучно, да? Ты приедешь, да?* **3.** [всегда ударная]. Употр. в начале относительно самостоятельного предложения при перемене темы, при воспоминании, при размышлении о чем-н. *Вот и все. Да, еще одна новость. Что-то я еще забыл. Да, книгу.* **4.** [всегда безударная]. Употр. обычно в начале предложения и при от-

вете собеседнику для подчеркивания, с нек-рым оттенком раздражения, недовольства (разг.). *Да может ли это быть? Куда идти? — Да прямо!* **5.** При отклике употр. с вопросительной интонацией в знач. я слушаю, что вы хотите сказать? *Выслушайте меня. — Да? Я весь внимание.* **6.** [всегда ударная]. Употр. для выражения недоверия, возражения в знач. как же! (во 2 знач.), как бы не так! (разг.). *Я найду тебе книгу. — Да, ты найдешь!* **7.** Употр. в лозунгах, призывах в знач. принятие, согласие. *Содружеству — да!* ♦ **Вот это да!** (разг.) — похвала: хорошо, замечательно. **Ну да!** (разг.) — употр. для выражения: 1) подчеркнутого подтверждения, согласия. *Ты едешь? — Ну да!;* 2) недоверия, несогласия, сомнения. *Он без тебя скучает. — Ну да, жди!* **Да ну?** (разг.) — то же, что ну да (во 2 знач.). **Ни да ни нет не говорит кто** — не говорит ничего определенного. **И да и нет** — о том, что противоречиво по самой своей сути. *Ты доволен? — И да и нет.*

ДА², частица (высок.). То же, что пусть (в 1 знач.). *Да здравствует свобода! Да останешься ты вечно в памяти народной! Да святится имя твое! (да будет свято).*

ДА³, союз. **1.** Употр. для соединения или присоединения отдельных слов или целых предложений. *Отец да мать. День да ночь — сутки прочь* (посл.). *Купил книгу, да (еще) какую интересную. Ветер воет, да снег стучит в окно.* **2.** Выражает противопоставление, но, однако. *Мал золотник, да дорог* (посл.). **3.** Присоединяет предложение со знач. цели: дабы, чтобы (устар. высок.). *Приди, да утвердишь мир между нами. Благослови, да возвратимся с победой.* **4.** [всегда безударный]. В предложении соединяет слова, обозначающие действие или признак, утверждая невозможность сомнения, уверенность в обратном. *Ты да не поймешь?* (ты, конечно, поймешь). *Наш Ваня да обманщик?* (т. е., конечно, не обманщик). *Хорошие вещи да выбрасывать!*

♦ **Да и**, союз (разг.) — употр. в знач. союза "и" при заключающем присоединении. *Думал, думал да и надумал. Да и только* (разг.) — указывает на непрерывность или полноту, исключительность действия, состояния. *Не соглашается, да и только. Лень, да и только. Да и то*, союз — присоединяет добавочное, ограничивающее или уточняющее сообщение. *Дал немного, да и то неохотно. Один костюм, да и то старый. Да... и*, союз — присоединяет новое сообщение. *Не зовут, да я и не пойду* [ТСРЯ 2001: 150].

У речнику Богољуба Станковића налазимо одреднице са следећим српским преводним еквивалентима руског облика *да*:

„**да**¹ *речца* **1. потврдна** да, јест(е); **все здесь?** — Да јесу ли сви овде? — Да, јесу; **ты закончил?** — Да да ли си завршио? — Јесам; **вы готовы?** — Да да ли сте спремни? — Јесмо; **вы пойдете в кино?** — Да да ли ћете ићи у биоскоп? — Да, Хоћемо; **ты придешь?** — Да да ли ћеш доћи? — Хоћу **2. упитна** зар не, је ли; **ты приедешь, да?** доћи ћеш, зар не? **3. разг.** молим, да; **Анна Ивановна!** — Да? Ана Ивановна! — Молим? **4. разг.** ма, та; **да не может быть!** ма немој(те)!; **да иди же!** та иди већ! **5. за грађење описног императива** нека; **да здравствует дружба!** живело пријатељство! ◇ **ну да разг.** а) него шта; **ты едешь?** — Ну да! идеш ли? — Него шта; б) није него, ма откуд; **он без тебя скучает.** — Ну да? тужно му је без тебе. — Није него?, Ма откуд?; **вот это да!** разг. изврсно!, сјајно!

да² *везн.* **1. саставни** и; **ты да я** ти и ја **2. об.** уз *речцу* **еще** и, па; **шел я ночью один, да еще лесом** ишао сам ноћу сам, и то још кроз шуму; **да (притом) еще какой!** и те какав!

◇ **да и разг.** па и; **думал, думал да и надумал** мислио, мислио па и смислио; **да и только разг.** ништа друго; **плачет да и только** само плаче; **беда да и только** права невоља“ [РСР 1998: 155-156].

У Бошковићевом *Речнику* налазимо следеће српске еквиваленте руске речи *да*:

„**да**¹ *речца* **1. потврдна** да, јесте; **ты читал эту книгу?** — Да, читал. јеси ли читао ову књигу? — Да, јесам.; **2. упитна** зар не, је ли; **ты приедешь, да?** доћи ћеш, зар не?; **3. разг.** молим; **Пётр Иванович!** — Да?; Петар Иванович! — Да?; **4. ма, та; да иди же!** та иди већ једном!

да² *везн.* **1. саставни** и; **ты да я** ти и ја **2. супротни** али; **я ехал бы, да у меня нет времени** ишао бих, али немам времена; ◇ **да и разг.** па и“ [Бошковић 2007: 117].

Руско-српски речник Милоша Московљевића садржи следеће преводне еквиваленте руске речи *да*:

„**да** да, јест; а, и, па, те; али; да, нека (живи)“ [Московљевић 1949: 79].

У *Руско хрватском или српском фразеолошком речнику* наводе се следеће фразеолошке јединице које у својој структури имају облик *да*:

„ДА¹

ах да! v. ах

<вот> **это да!** v. это

да-да ili **да-да-да** (разг.) da, da, o da

ни да!ви нет ni da ni ne (*odgovor neodređen*)

ну да (прост.) pa da, e da, kako da ne

ДА²

да и (разг.) pa i, i onda

да и то v. тот

да и только v. только

нет-нет да и ... v. нет-нет“ [RHISFR1 1979: 244].

Руски облик *да* такође је хомонимичан о чему сведочи одредница у *Речнику хомонима руског језика*:

„ДА I — П * I₅

ДА I частица. Англ. yes, фр. oui, нем. ja.

Это он? Да; Да! Вы слышали новость? Да, такое не забудется; Да что с тобой говорить! Да здравствует 1 Мая!

ДА II союз. Англ. and; but, фр. et; mais, нем. und, aber, doch.

Хлеб да соль, кожа да кости; надо бы пойти, да времени нет“ [Ахманова 1974: 57].

У *Речнику синонима руског језика* постоји и одредница за облик *да*:

„ДА I. вот именно; ну да, а (то) как же (разг.); ага, угу (прост.); так точно (воен. или шутл.)

См. также конечно, действительно.

2. см. неужели“ [ССРЯ 1989: 84].

2.4.2. Лексикографске интерпретације српских еквивалената руских облика *есть*, *нет* и *да*. — Српски еквиваленти руских речи *есть*, *нет* и *да* веома су разноврсни: 1) У зависности од значења које има у реченици, облик *есть* се на српски језик најчешће преводи следећим речима, тј. одговарајућим облицима следећих глагола: *имати*, *постојати*, *бити*; 2) Најчешћи српски еквиваленти руског облика *нет* јесу: одговарајући одрични облици глагола *имати* (*немати*), *постојати* (*не постојати*), *бити* (*не бити*) као и одрична партикула *не*; 3) За руску реч *да*

се у српском језику наилази на мноштво еквивалената од којих су најфреквентнији *да* (партикула) и *и* (везник).

2.4.2.1. Лексикографске интерпретације облика *имати*. — Глагол *имати* у српском језику према једнотомном *Речнику српског језика* Матице српске има дванаест значења:

„**1. а.** *бити власник нечега, поседовати нешто као своју имовину; бити имућан*: ~ кућу, ~ земљу, ~ новац, ~ кола. — Радим па имам. **б.** *поседовати нешто уопште*. — Имам да платим.

2. *садржавати постојање чега што је у вези са субјектом а. поседовати неку телесну особину, одликовати се чиме*: ~ плаве очи, ~ велики нос. **б.** *поседовати неку психичку особину, таленат, својство*: ~ нагао карактер, ~ смисла за хумор, ~ пргаву нарав. **в.** *бити одређеног узраста, бити одређених година*: ~ двадесет година, ~ године за служење војске. **г.** *поседовати извесне квалификације (школске, стручне)*: ~ факултет, ~ занат. **д.** *одликовати се неким саставним делом*: ~ зидове од цигле.

3. *бити у ситуацији располагања нечим, моћи се служити нечим а. у вези с предметима или потчињеним људима*: ~ десет тенкова, ~ војску и полицију. **б.** *у вези са психичким или физичким својствима*. ~ лошу концентрацију, ~ добру кондицију. **в.** *у вези с нечим чиме се може располагати (о неживим појмовима који се схватају персонално)*: ~ цркву и школу, ~ железару.

4. а. *бити у сродству или каквим другим односима с неким*: ~ четири сина, ~ породицу. **б.** *бити у ситуацији привременог односа с неким*. — Имам сведока за то. **в.** *бити у интимним, сексуалним односима с неким*. — Хтео је то вече да је има. **д.** *родити дете с неким*: ~ сина с неким доктором.

5. *бити у ситуацији присуства, функције, постојања нечега као привремене везе са субјектом. а.* *о присуству материјалног предмета*: ~ ланац око врата. **б.** *разг. о нарученом (поједеном) јелу или пићу*. — Имали смо две шницле и два пива. **в.** *о каквом психичком стању, расположењу*: ~ жељу, ~ сажаљење, ~ намеру. **г.** *о стању здравља, о болести*: ~ температуру, ~ грип. **д.** *о привременим околностима*. — Имао је додира са значајним људима. **ђ.** *о разним модалним, временским*

моментима, могућностима. — Имала је шта видети. **е.** *о апстрактним појавама или околностима.* — Његов говор није имао одјека.

6. *добити(ја)ти, прихватити, прихватати.* — Трећи дан већ имамо ваша писма.

7. *бити у неком односу, у некој вези с неким или нечим* **а.** *бити с другим у неком односу нејасних, неразјашњених ставова, сукоба, рачуна.* — Шта ти имаш с оним човеком? **б.** *гајити изразито позитивне или изразито негативне односе.* — Њих двоје нешто имају.

8. *у констатацијама о некој егзистенцији која се представља као својина.* — Имамо два броја а и б. Међу кичмењацима имамо сисаре, птице, водоземце.

9. **а.** *бити, постојати у облику материје, појма, као део, као количина.* — Воде има увек. Има много биљака са бодљикама. **б.** *постојати, трајати уопште.* — Чудо их има на овој земљи. **в.** *бити присутан, налазити се негде, постојати.* — Нема га у кући.

10. *навршити се, протећи.* — Нисам пушио има три године.

11. (са субјектом у дат.) *бити одређених година, одређене старости.* — Има му близу деведесет година.

12. *у исказивању нечег будућег, што предстоји или се намерава.* **а.** *намеравати, бити вољан.* — Имам нешто да те питам. **б.** (у конструкцијама уз инфинитиве) *за грађење будућег времена, предвиђања нечег што ће се догодити.* — Сутра имају доћи. То се има догодити. **в.** *бити под извесном принудом, морати.* — Има да купиш карте.

• **има да те нема** разг. *пропао си, настрадао си.* ~ **право бити у праву; не бити у заблуди.** ~ **у својим рукама (некога) располагати нечијом судбином захваљујући познавању неких чињеница.** **Нема од мене ништа налазим се у безизлазној ситуацији, нема ми спаса.** **нема од тога ништа беспредметно је о томе разговарати.** **нема куд не може бирати, мора прихватити; нема шта стварно, заиста“** [РМС 2007: 468–469].

У Бошковићевом *Речнику* налазимо следеће руске преводне еквиваленте српског глагола *имати*:

„**има**||ти иметь; ~ **кућу, кола, новца** иметь дом, машину, деньги; ~ **деце** иметь детей; ~ **за циљ** иметь целью; ~ **у виду** иметь в виду; ~ **при руци** иметь под рукой; **он има право** он прав; **она има добру другарицу** у нее хорошая подруга; **они ~ју занимљиве књиге** у них интересные книги; **он је ~о много пријатеља** у него было много друзей; **~ћу слободан дан** у меня будет выходной день“ [Бошковић 2007: 1000-1001].

Стари Толстојев *Речник* садржи следеће руске преводне еквиваленте српског глагола *имати*:

„**имати**, **има**м 1) иметь; ~ **при руци** иметь под рукой; 2) быть, наличествовать, иметься; ~ **вољу** иметь желание, хотеть; **данас имамо лепо време** сегодня хорошая погода; **метар има 100 сантиметара** в метре 100 сантиметров; **она има црне очи** у нее черные глаза; **он има кућу** у него есть дом; ◇ **он има да дође** он должен прийти; **он има право** он прав; ~ **на уму** помнить; ~ **се уст.** 1) находиться в каких-л. отношениях с кем-л.; **он се има добро са мно**м он в хороших отношениях со мной; 2) чувствовать себя, жить; **он се има добро** он живет хорошо“ [Толстој 1957: 276].

2.4.2.2. Лексикографске интерпретације облика *немати*. — У једнотомном *Речнику српског језика* Матице српске наведена су следећа значења овог глагола:

„**немати**, **немам** несвр. (свр.) *одрични облик гл. имати • нема везе в. под веза. нема друге, нема се куд нема другог решења, излаза. нема лабаво* фам. *не може се (у)радити било како, ту је дисциплина. немам речи речи нису довољне да то изразе (у узбуђењу). нема му (јој и сл.) пара нико му (јој и сл.) није раван. нема на чему куртоазни одговор на „хвала“. **нема (се) када нема (се) времена. нема томе места нема правног или другог основа, не одговара. нема утицаја не утиче. нема шта! нема шта да се каже, да се примети, дода. нема шта нема свега има. нема од мене (њега и сл.) ништа врло слабог сам (је и сл.) здравља; нема ми (му и сл.) спаса“ [РМС 2007: 817].***

У *Речнику српскохрватскога књижевног језика* наведена су још нека значења овог глагола:

„**немати**, немам и немаднем (импф. немах и немађах; аор. немах и немадох, 2. и 3. л. нема и немаде) несврш. и (ређе) сврш.

1. *бити без чега, не поседовати.* — Често нема крајцаре да купи цигара. *Змај.* Поврх главе немам крова нити зида. *Уј.*

2. (3. л. јд., уз логички субјекат) **а.** *не постојати, не налазити се.* — Нема тога ко ће да га натраг врати. *Змај.* Нема никаква начина да до ње дођем. *Креш.* **б.** не бити присутан, одсуствовати; недостајати. — Би му [Марку] тешко што је устајао из гроба. Нема њему оних старих другова. *Дом.* **в.** *ишчезнути, ишчезавати, неста(ја)ти.* — Једне по једне звездице нема. *Јаки.* *Ђ.*

3. (обично 3. л. јд.) **а.** *не одржавати (се), не вршити (се)* (о ономе што значи именица уз овај глагол): ~ предавања, ~ наставе, ~ посла, ~ приредбе итд. **б.** *не доћи, не појавити се.* — Немаде их кући до неко доба. *Вукић.* **в.** не проћи, не потрајати (о времену). — Нема неколико година откад је . . . набавио из свијета сјеме. *Мат.* **г.** (само 3. л. јд.) *не може бити.* — Нема враћања у старо! *Фелд.* Тој мери нема поговора. *Андр.* **и.** **д.** (само 3. л. јд.) *не треба, није потребно.* — »Племе нити« није наслов, као што је барун, гроф, кнез, па се стога и нема пред име стављати. *Бал.* **ђ.** *не изазивати, не проузроковати, не побуђивати.* — То нема никаква утјецаја на онога мога срећу. *Креш.*

4. (само 3. л. јд. през.) *ништа друго, просто речено.* — Дохвати Моца од њега [свирача] егеду . . . Е, часни га! Нема, него се помамила у његовим рукама. *Ад.*

Изр. е већ нема! *не зна шта би већ хтео, захтева више него што заслужује, много изволева.* — Е већ нема! . . . Чудна ми господства! Докторка у срезу! *Срем.*; нема друге, нема се куд *нема другог решења, пута*; нема лабаво фам. *не може се (у)радити макар како, ту је дисциплина*; нема му (јој) пара *нико му (јој) није једнак*; нема се када *нема времена*; нема томе места *нема правног основа, не одговара*; нема шта! *нема шта да се каже, да се примети*; од мене (њега итд.) нема ништа *врло слабог сам (је итд.) здравља*; то (један, два итд.) нема ништа *то (један, два итд.) није ништа, то не чини, не представља ништа.* — Дај два јоргана. Један нема ништа. *Ком.*“ [РСКЈЗ 1990: 708].

У Бошковићевом *Речнику* налазимо следеће руске преводне еквиваленте српског глагола *немати*:

„**немати** 1. не иметь; **немам ништа** у меня ничего нет; **она [н]ема родитеља** у неџ нет родителей; 2. не иметься; **нема никога** никого нет; **нема нам пријатеља** нам недостаџт нашего друга; ◇ **немам кад** мне некогда; ◇ **од тога нема ништа** от этого ничего не будет; **нема се** у нас недостатки . . . ; **немати куд** быть в безвыходном положении; **нема на чему** не за что (*в ответ на благодарность*)“ [Бошковић 2007: 1112].

Стари Толстојев *Речник* садржи следеће руске преводне еквиваленте српског глагола *немати*:

„**немати** II, **немам** 1) не иметь; **ја немам оловке** у меня нет карандаша; ~ **ни кучета ни мачета** ≈ не иметь ни кола, ни двора (*досл.* не иметь ни щенка, ни котенка); 2) не хватать, не доставать; **нема нам нашег пријатеља** нам не хватает нашего друга; **немам када** у меня нет времени, мне некогда; ◇ **од тога нема ништа** из этого ничего не выйдет; ~ **куд** быть в тупике, припертым к стене; ~ **се** 1) не иметься, отсутствовать; 2) не относиться, не соотноситься; **два према четири нема се као три према седам** два к четырем не относятся, как три к семи; 3) *уст.* не родиться“ [Толстој 1957: 476].

2.4.2.3. Лексикографске интерпретације облика *постојати*. — У *Речнику српскохрватскога књижевног језика* наводе се следећа значења глагола *постојати*:

„**постојати и постојати**¹, -јим (имп. постој и постој) несврш. **а.** *бити, налазити се у важности, на снази*. — Откад свијет постоји, тога чуда није било. *Рј. А.* Не сме нико преко јавних гласила ни речи зуцнути о томе, иако штампа постоји, иако смо се ми крвавили . . . само да је добијемо. *Срем.* За јаке индивидуалности које би у граду могле бити корисне, постоји у селу опасност да дођу у сукоб са средином. *Пед. б.* *живети*. — Грозно је то и помислити . . . Двадесет и три године постојати на овом свету и ништа не урадити. *Дом.*“ [РСКЈ4 1990: 767-768].

У Бошковићевом *Речнику* налазимо следеће руске преводне еквиваленте српског глагола *постојати*:

„постој||ати существовать; **живот на Земљи ~и милионе година** жизнь на земле существует миллионы лет; **~и мишљење да...** существует мнение, что...“ [Бошковић 2007: 1223].

Стари Толстојев *Речник* даје само један руски преводни еквивалент српског глагола *постојати*:

„постојати I, -јим существовать“ [Толстој 1957: 664].

2.4.2.4. Лексикографске интерпретације облика *бити*. — Глагол *бити* у српском језику има двадесет и једно значење према *Речнику српског језика*:

„**бити**², будем и јесам (енкл. сам), одрич. нисам (јек. и нијесам) несвр. (свр.) (имп. буди; импф. бејах и бех јек. бијах и бјех; аор. бих; рад. прид. био, била; прил. сад. будући (будући); прил. прошли бивши)

1. као помоћни глагол при творби сложених глаголских облика **а.** у *активу*: дошао је, беху побегли итд. **б.** у *пасиву*: побеђен је, беше заузет итд.

2. као спона између субјекта и именских одредби у *предикату*: он је ученик; он је добар; беше лењ; постао је учитељ итд.

3. **а.** *постојати, егзистирати, живети; показивати се, јављати се као стварно, реално.* — Данас јесмо, сутра нисмо. Новац јесте за трошење. То јесте и често бива. **б.** *постати, начинити се.* — Од тебе никад неће бити добар човек.

4. **а.** *десити се, дешавати се, догодити се, догађати се, (из)вршити се.* — Шта то би? Биће немира. Збор је био у сали. **б.** *наста(ја)ти, наступити, наступати, (за)владати.* — Ако буде олује, склоните се. — Може и рата да буде ако се стање не среди.

5. **а.** *налазити се (наћи се), бити присутан на одређеном месту; бавити се, боравити; пребивати.* — Кључ је у вратима. У шуми беху партизани. У Београду ћу бити два дана. Кад је у планини, најбоље се осећа. **б.** *налазити се (у неком послу или стању).* — Мати беше у великом послу. Био је у бризи због сина. У жалости је за мајком. **в.** (на некоме, на нечему) разг. *разговарати, говорити (о некоме, о нечему).* — Кад смо већ на Марку, да поменемо и његове мане. — На чему оно бесмо? А да, говорили смо о спорту.

6. **а.** (за неким) *живети с неким у браку.* — Најпре је била за Марком, а после за Петром. **б.** (с неким) *имати полне односе с неким.* — Она је била с више мушкараца. **в.** *слагати се (с некиме), пристајати (уз некога).* — Деца су увек била

са њим (уз њега). **г.** (над неким, над нечим) *имати власт, управу (над неким, нечим), управљати, владати, руководити* — Над свим областима је био жупан. Над бискупом је био надбискуп.

7. *имати вољу, расположење (за нешто), хтети, желети а.* (за нешто). — Јеси ли за кафу? Цело село је за то да се направи пут. **б.** (до нечега) *у реченицама са лог. субјектом у дативу.* — Мачки је до игре, а мишу до плача. Није ми до разговора.

8. (често у реченицама са лог. субјектом у дат. или ак.) *осећати се (у погледу здравља или расположења).* — Како си? Било му је тешко при души. Страх ме је.

9. (са допуном која значи 'доба, рок' и сл.) *наћи се, налазити се (у одређеним годинама, добу живота), имати (одређено доба старости).* — Било јој је двадесет година кад се удала. Мара је била на удају.

10. *водити порекло, потицати (од некога, од нечега).* — Он је племићког рода. Мајка му је из Босне.

11. (за некога, за нешто) **а.** *доликовати, приличити, одговарати (некоме, нечему).* — Није за ждребе кашика. За тебе је најбоље да завршиш школу. **б.** *заслуживати нешто; бити достојан нечега.* — Ти си за професора најбољи. То је за жаљење. Њихови успеси нису за потцењивање. **в.** *вредети, ваљати (за нешто).* — Ово дете није за школу. За пекмез су најбоље зреле шљиве.

12. **а.** *имати неку цену, вредност, вредети.* — Евро је овога месеца био 80 динара. **б.** (за нешто) *имати исту, једнаку вредност, бити заменљив.* — Никад није била проја за пшеницу.

13. *служити на корист, доносити корист, користити; наносити штету, штетити.* — То неће бити на добро народу. Нека вам је на здравље. Нећу да вам будем на терету.

14. *доћи, стићи.* — Кад су били надомак селу, поче да дува ветар.

15. *састојати се, садржати се.* — У чему је његова вредност?

16. **а.** (с квалитативним ген.) *одликовати се (нечим), имати (нешто) као особину, карактеристику.* — Била је висока стаса и бујне црне косе. Марко је срца јуначкога. **б.** (на некога) *(на)личити (на некога), имати сличности (с неким).* — По стасу је био на мајку.

17. *трајати, потрајати*. — Њихово не беше за дуго. Било тако недељу дана.

18. у безл. реченицама (с логичким субјектом у дат.) *моћи*. — Да је мени сести и одморити се.

19. обично безл. (до нечега, до некога) **а.** *односити се, тицати се*. — Што је до нас, ми ћемо учинити што тражите. **б.** *зависити, овисити (од)*. — До нас је самих хоћемо ли отпутовати. То није до мене.

20. (с инфинитивом других глагола) **а.** (обично с перфектом) *требати; морати*. — Био раније доћи. **б.** (обично с лог. субјектом у дат.) 1) *моћи*. — Било (нам) је очекивати да ће пасти на испиту. 2) *морати, требати*. — Није (нам) се бојати хвалисаваца.

21. с лог. субјектом у дат. (до нечега) *полагати (на нешто), марити, хајати (за нешто)*. — Њој није до весеља.

• **беше (му, јој и сл.), беше (моје, његово и сл.)** *прошло је (обично кад се нешто констатује са жаљењем)*. — Можеш ти да причаш, али беше му. **било па (и) прошло (није)** *свршено је, готово је, неће се више поновити. било како било, како било да било* и сл. *у сваком случају, по сваку цену, свакако; макар како, свеједно. бити или не бити сад је одлучан, питање опстанка. ~ изван себе а) не бити при свести, бити бесвестан. б) бити јако љут, разјарен. в) бити јако радостан, пресрећан. ~ чему ваљати, вредети. ~ властан моћи. ~ (некоме) за петама пратити, следити (некога). биће (да) по свој прилици, вероватно. ~ (некоме) на језику замало изрећи. ~ на коњу в. под коњ. ~ на крај срца љутити се за ситнице, бити преосетљив. ~ на ногама стално радити. ~ (некоме) на памети (на уму) мислити о неком или нечем. ~ на путу (некоме) сметати (некоме). ~ на снази вредети, важити. ~ у снази бити јак, снажан. ~ на чему моћи рачунати с чиме. ~ начисто јасно увиђати, схватати, знати. ~ при (здрвој) памети бити нормалан. ~ при себи налазити се при свести, бити присебан. ~ у (по) вољи (некоме) свиђати се (некоме). ~ у годинама бити у поодмаклом животном добу. ~ у праву имати право. ~ у речи говорити. ~ у стању моћи, бити способан за нешто. ~ у форми спорт. бити увежбан, бити у добром психофизичком стању. може му ~ допуштено му је, он то може слободно да ради. на чему смо? шта је одлучено? не би било (није) згорег (лоше) не би ништа сметало, било би добро, ко-*

рисно. не било га у клетви: био проклет. не ~ (некоме) ни на крај памети и не помишљати (на нешто). није да није разг. у исказу који претпоставља другачије мишљење: *у ствари јесте.* — Није да није лепо, али је скупо. **није него (роткве, стругане роткве)** за одбијање с љутњом: *није уопште тако, таман посла. пази да не би* (у дијалогу као одричан одговор на речи саговорника) *то је немогуће, то не долази у обзир. посреди је у питању је, ради се (о нечему). ред је треба. реч је (о) говори се (о). (само) што може, (само) како може ~ одлично, изврсно. што јест — јест за потврђивање: заиста, одиста. што би, би, што је било, било (је) (што му је, ту му је) сада је доцкан, свршено је, не може се поправити*“ [РМС 2007: 88–89].

У Речнику српскохрватскога књижевног језика наводи се двадесет пет значења овог глагола:

„**бити**², будем и (супл.) јесам, сам (енкл.); одрич. (ек. и ијек.) нисам, није и (ијек.) нијесам; импф. бејох, ијек. бијох и бех, ијек. бјех; аор. бих; прил. сад. будући; прил. пр. бивши) сврш. и несврш.

1. *као спона и као помоћни глагол.* — У забави и раду час је кратак. *Богд.* Свак би дао за мене дјевојку. *НП Вук.*

2. *постојати, живети.* — Четврте димензије не познају наша ћутила, али она ипак јест. *Бал.* Те се ствари не дискутују, оне јесу и бивају, па ма ко о њима ма како мислио. *Скерл.* Код нас у Приморју није сваке године снијега. *Маж.Ф.*

3. а. *десити се, дешавати се, догодити се, догађати се, (из)вришити се, одржа(ва)ти се.* — Шта би даље, човече? *Вес.* Како је то чудно, као да је у сну било. *Крањч. Стј.* Осим тога хтео је и да опело буде у цркви. *Вес. б.* *настати, завладати.* — Кад буде ноћ, већ знаш шта ћеш радити. *Шант.* Може и глад да буде ако киша све потуче. *Рист.* Наједном буде тишина. *Мих.*

4. а. *налазити се, наћи се; бавити се, боравити, проборавити.* — У планини беху хајдуци, у гори такођер. *Јаки. Ђ.* Будем онде дан, два, пак бежи у Ашању и Купиново. *Нен. М.* Јана . . . стала увјеравати да господичне није у дворцу. *Бал.* Ја, Новак и Малиновски бијасмо у љуту шкрипцу. *Шен. б.* (за ким) *живети с ким у браку.* — У Тршићу је била за неким Живаном. *Вук.* Најприје си била за Милошем. *НП Вук. в.* *имати полне односе (с ким).* — После удаје . . . Шта је све згрешила? Неколико пута наумила да буде с другим човеком. *Ћос. Д. г.* *слагати се (с*

ким), *пристајати* (уз кога). — Ја први у том нијесам с вама. *Мул.* Није с начелником, — опозиционалац је! *Ћип.*

5. *имати вољу* (за нечим), *хтети*, *желети*, *имати способности* (за нешто). — Е баш кад ни један за весеље није, просућу и вино, нек' га земља пије. *Змај.* Јеси ли Триво, за јело? *Ољ.* Ал' није мени до пића, чувам се. *Буд.*

6. *осећати се*. — Како ти је сад, Ангелина? *Рист.* Било му је при души као робу приковану на галију. *Шен.*

7. *имати* (извесно доба узраста, старости). — Мама [је] још млада — тек јој је тридесет и пет година. *Кол.* Захару је било око педесет година. *Глиш.*

8. *потицати* (од), *припадати* (некоме), *бити нечији*. — Још треба знати што ћу ја објавит . . . — да краљевског сам кољена и рода. *Богд.* Тај натпис није од мене. *Крањч. Стј.*

9. (с ген.) *имати* (нешто), *истицати се* (нечим). — Вељко је био танка и висока струка. *Вук.*

10. *личити* (на кога). — Нешто је на тебе, а нешто има од матере. *Игњ.*

11. *значити*, *представљати*. — Ал' што све су боје, гдје сунашца није. *Враз.* За шест недјеља покорили [су] сву њихову . . . краљевину . . . — Мој брајко, то је добити! викну неки. *Мат.* Да, он је налет . . . њему није ништа убити човјека. *Крањч. Стј.*

12. *имати вредност*, *вредети*. — Мени се чини да је дукат био 9 гроша. *Вук.* Да си чему, не би ти кућерак висео попут откинуте губе на храсту. *Ков. А.*

13. *доликовати*, *приличити*, *одговарати*. — Што је удовица по селу, све то није спрам њега, све је то младо. *Ивак.* Не, не . . . Ниси ти за овамо. *Станк.*

14. *заслуживати* (неко поступање), *бити достојан* (нечега). — Ниједна од многих теорија није за одбацивање, јер свака од њих садржи један део истине. *Скерл.* Захваљујући иронији, човек може доћи до сазнања . . . да скоро ништа није за презирање. *СКГ 1937.*

15. *имати*, *добити*, *припасти*. — Биће вама шугав јарац довече. *Н. прип.* *Вук.* Ако бих ишао у Женеву . . . поче Стева. Биће теби Женева да ћеш се пушити. *Дом.*

16. *служити (на корист), доносити (корист), наносити (штету).* — Нека вам је на корист, оци наши ду'овни, а мени, мом дому и тору на здравље и спасе-није! *Коч.* Што да будем вама на терет, кад помажу добри људи. *Бен.*

17. *начинити се, постати.* — Од шугава прасета здраво свињче буде. *Н. посл. Вук.* Илија буде угледним човјеком, правим грађанином. *Шен.*

18. *доћи, стићи, приспети.* — И кад би' ја кући: а оно чича Марко седи, па се смеши на ме. *Вес.* Кад су били у село четврто, Омер тихо њојзи бесједио. *НПХ.*

19. **а.** *састојати се, садржавати се.* — У том су сва наша данашња страда-ња. *Петр. В.* И свјестан своје улоге, која је у томе да маше главом, огледа се око себе сијевајући очима. *Сим. б.* *лежати, стајати.* — Цела је кућа на њој. *Станк.*

20. *борити се (против некога).* — Ја сам био на Москову и Нијемцу, али овога боја нијесам видио. *Вук.*

21. (с инфинитивом других глагола) *требати (требало је да).* — Не био се родити за учитеља, већ за министра. *Трифк.* Био узети госпоја Сиду кад ти тако пуца срце за њом. *Срем.*

22. (с инфинитивом других глагола и обично с логичким субјектом у ген. или дат.) **а.** *моћи.* — Мјестимице по клисурама видјети је црне љаге и широке тамножуте пруге. *Кум.* Било је очекивати да ће тај ослобођени дух . . . ићи за својом главом и за својим срцем. *Скерл. б.* *морати, требати.* — Бегови људи . . . притиснули моје старе, па овима било опет бјежати. *Буд.* Није се бојати турске провале. *Нех.*

23. **а.** *(до кога) зависити (од), овисити (о).* — До нас је самих хоћемо ли бити (оваки или онаки). *Богд.* До вас је било да будете срећни. *Цар М. б.* (до кога, чега) *полагати (на нешто), марити (за што).* — Порти је било до тога да Срби остану на миру. *Нов.* Просаца има, ал' јој до њих није. *Богд. в.* *тицати се.* — Што је до мене, ја сам увек спреман да помогнем. *Ред.*

24. (на што) *слутити, предсказивати.* — Ако се крушац соли зноји . . . опет је то на кишу. *Реч. САНУ.*

25. *(по)трајати.* — Мало било, Турци плећи дају. *НП Вук.*

Изр. беше (му), беше (моје, његово и сл.) *прошло је.* — Можеш да причаш, беже, — ама беше му. *Шуб.* Митке (болно): *Беше моје!* *Станк.;* било . . . било *или* . . . *или;* било како било, било шта (што) било, како

(шта, што) било да било у сваком случају, по сваку цену; макар како, свеједно. — Било како било, треба стићи мети. *Панд.*; било па (и) није, било па прошло *свршено је, готова ствар, неће се више вратити*; било (ти) *прође, оде*. — Јаблан се Обраду кроз шалу подсмевао: — Било ти твоја кавана. *Рад. Д.*; ~ (из)ван себе а) *не налазити се при свести*. — Јест, госпо! У највећим болима и кад бијаше изван себе, спомињао је твоје име. *Том.*; б) *бити бескрајно разјарен, љут, огорчен*; в) *бити пресрећан*; ~ (из)ван чега *не бити учесник у чему*; ~ властан *моћи*; ~ вољан *имати жељу, хтети*; ~ (коме) за петама *пратити, следити (кога)*; ~ за путем *журити се на пут*; ~ или не ~ (у именичком значењу) *опстанак*. — Ту се ради о бити или не бити. *Крл.*; ~ кадар *моћи*; ~ (коме) трн у оку *сметати коме*; ~ на гласу *уживати добро име, углед*; ~ на доброј, рђавој нози *добро, рђаво (с ким) стајати*; ~ на језику *замало изрећи*; ~ на коњу *ослободити се тешкоћа, осећати се сигуран*; ~ на крај срца *љутити се за ситницу*; ~ на ногама *не спавати, стално радити*; ~ на одмет *бити непотребан, некористан*; ~ на памети, у памети, на уму *мислити о неком или нечем*; ~ на путу *сметати*. — Нешто нам је било на путу, нешто нам је грло стезало. *Шен.*; ~ на снази, у снази а) *бити јак, бити снажан*; б) *вредети, важити*. — Све до јануара 1901. био је у снази првобитни текст... § 258. [Крив. суд. поступка]. *Арх. 1926*; ~ на ствари *заиста постојати, заиста се дешавати*; ~ на чему *моћи рачунати (с чим)*. — Ја бих волео . . . да знам одмах на чему сам, па да већ од данас будем послован човек. *Каиш.*; ~ на чијем комаду *живети о чијем трошку*; ~ на чију (моју, твоју и др.) *дешавати се онако како неко жели, хоће*. — Мислим да би се ти најрадије тамо преселила кад би могло бити на твоју. *Торб.*; ~ начисто (начисту) *јасно увиђати, сигурно знати*. — Она је већ била начисто да се мора потпуно приклонити Новаку. *Бар.*; ~ о себи *не зависити ни од кога, бити слободан, живети сам за себе*. — Волим бити о себи; нећу да се са сваком губом мијешам. *Ћип.*; ~ по ћуди *допадати се, свиђати се*; ~ под папучом *покоравати се жени у свему*; ~ према глави, пред главу *слутити, предсказивати смрт*. — Хоће једном бити према глави, али мојој, али прем' његовој! *Наз.*; ~ при (здровој) памети *бити нормалан*; ~ при себи *налазити се при свести*; ~ рад *желети*; ~ сваком лонцу *поклопац*, ~ у свакој чорби *мирођија мешати се у свашта*; ~ у власти

моћи. — У власти ми је пак да раскинем са животом. *Уск.*; ~ у вољи, по вољи *свиђати се*; ~ у годинама *бити старији*, *бити у одмаклом добу*; ~ у праву *имати право*; ~ у речи *говорити*. — Још је он био у речи кад уђе моја кћи. *Нед.*; ~ у стању *моћи*; ~ у стопама (коме) *в. бити (коме) за петама*. — Кад је Теодосије ушао у подрум, Никанор и Сава већ су му били у стопама. *Чилл.*; ~ у форми спорт. *бити увежбан*; ~ чему *вредети*, *ваљати*; ~ у чијем интересу *користити коме*; ~ широке руке *бити издашан*; биће, биће да *можда*, *ваљда*, *вероватно*; где био да био *ма где се налазио*; да би (ли) *израз за појачавање*. — Лопови једни, да би ли лопови . . . срам вас и стид било! *Пол.*; душа му (јој) је на језику *он (она) умире*; јест (прилошки) *да*. — Јест, радите ви нешто од нас! *Каш.*; јест хоћеш за *иронично негирање*; како било да било *в. било како било*; може му (ти, вам и сл.) ~ *допуштено му (ти, вам) је*; на чему сам (си) *шта је одлучено*; не би било згорег *било би добро, корисно*. — Зато неће бити згорег . . . да у неколико потеза оцртам тога Манулаћа. *Срем.*; не било те (га) *(у клетви) да си (је) проклет*; не ~ (некоме) ни на крај памети *и не помишљати (на нешто)*, *не мислити никако да се нешто чини*; не ~ с раскида *бити увек готов (на што)*, *пристајати*. — Петар није био с раскида да да пљачка. *Моск.*; нек' нисам који сам *каже се кад се нешто поуздано тврди*. — Ако није Толди, нек' нисам који сам. *Змај.*; није него (за одбијање) *неће бити*, *није тако*, *таман посла*; није с пута, с руке *није згодно, по страни је*. — Он . . . има две куће . . . Ову у вароши би продао. Није му с руке. *Андр. И.*; од воље (му, јој) је *слободно је*, *може како хоће*, *како жели*. — Зна боктерница добро своје дужности — може да дрема, од воље јој је. *Чилл.*; посреди је *у питању је*, *постоји (нешто)*. — Но, ту је још нешто по сриједи. *Бал.*; ред је *треба*. — Прошло је годину дана како се нисмо разговарали, па је ред да се љубазно поздравимо. *Дом.*; реч је *говори се*. — Није чуо што они говоре, али је знао да је ријеч о њему. *Крањч. Стј.*; (само) што може, (само) како може ~ *одлично, изврсно*; (те) хоће ~ те неће ~ *за изражавање колебања*; што би, би, што је било, било *свршено је*, *сад је доцкан, касно*. — Нас ђаво заведе да поверујемо оном лажову. Ал' сад, што је било — било! *Вес.*; што јест — јест (у потврђивању) *заиста, одиста*. — Наши трговци ипак имају срца и осећа-

ња, климали су мали . . . људи. Што јест — јест. *Поп. Ј.*; што му је, ту му је *свршено је, готово је, изменити се не може*“ [РСКЈ1 1990: 207-209].

У Бошковићевом *Речнику* налазимо следеће руске преводне еквиваленте српске речи *бити*:

„**бити**¹ 1. ударять, стучать (*во что*); 2. наносить удары, побои; ~ **децу** бить детей; 3. наносить поражение, побеждать; ~ **се** биться, драться; сражаться

бити² быть, существовать; **где си био?** где ты был?; **овде је био дворац** здесь был дворец; ~ **одушевљен** быть в восторге; **желим да будем пилот** я хочу быть лётчиком; **нек буде, шта буде!** будь что будет! **сутра можда нећу бити код куће** завтра, может быть, я не буду дома; ◇ ~ **једном ногом у гробу** стоять одной ногой в могиле; **не ~ ни за шта** быть никуда не годным“ [Бошковић 2007: 899].

Стари Толстојев *Речник* садржи следеће руске преводне еквиваленте српског глагола *бити*:

„**бити** I, будем (јесам) быть; ◇ ~ **вољан** хотеть, желать; ~ **на коњу** быть уверенным в успехе своего дела; **стоять на твердој почве**; ~ **једном ногом у гробу** стоять одной ногой в могиле; **шта ће ~ од тога?** что из этого выдет?; **као да ништа није било** словно ничего не случилось; ~ **за нешто** годиться для чего-л., подходить; **не ~ ни за шта** быть никуда не годным; **њима није било ни на крај памети** они и не думали, им и не приходило в голову“ [Толстој 1957: 40-41].

2.4.2.5. Лексикографске интерпретације облика *да*. — У *Речнику српскохрватског књижевног језика* посебна одредница односи се на везник *да*, а посебна на партикулу *да*. Овде наводимо само значења партикуле:

„**да** (да)¹ *речца којом се изриче*

1. а. *потврда, одобравање: јест, тако је*; супр. не. — Јеси ли све понио? Да. *Вј. 1957.* **б.** (обично појачано са *јест*) *одговор се схвата у противном смислу (иронично): није ваљда, неће бити, није тако*. — Да мене не би, потукли би вас као мачке. — Јест да, а ко рани четвртог? *Игњ.*

2. присећање. — Шта сам хтео да кажем! . . . *Да!* Јесте ли били кадгод овде? *Лаз. Л.*

3. прелажење на јачи израз: дапаче, штавише, чак. — Младић понешто жив, да, кадшто и несташан. *Јурк.*

4. *жеља*. — Да си ми здрав! *Вел*. Е да је бар мало гаса да га њиме . . . истрљамо! *Рад. Д.*

5. *потцање, подстицање*. — Да попијемо чашу вина у здравље Миланово! *Дом.*

6. *појачава заповест, забрану*. — »Одмах да их доведете чим дођу«, заповеда генерал. *Јевт.* Да се ниси макао одавде док се ја не вратим! *Б 1960.*

7. *чуђење, дивљење, истицање: доиста*. — Да дивна погледа на ту раван подунавску! *Јурк. ир.* Да сјајног друштва чији се будући чланови спремају дресуrom! *Ћос. Б.*

8. *питање (у вези са упитном речцом »ли«)*. — Да ли ће доћи? *Вук Рј.* Долази човјек у опћину, да куда ће, и моли. *Вил.*

9. *допуштање (у неким изразима)*. — Какав сам да сам, твој сам. *Н. посл.* *Вук.* Добро ми дошао, ко си да си. *Мат.* Одлучи да дође до ње куд пукло да пукло. *Креш.*

10. *да се радња умало није извршила*. — Мати му, сирота, да пресвисне од туге и срама. *Станк.* Насљедници да пукну од бијеса. *Јонке.*

11. *с презентом замењује инфинитив*. — Кад се ви тужите да не можете да дате за печеницу . . . ко ће онда да може. *Срем.* Тај ти нема кад ни да одговори од посла. *Ивак.*“ [РСКЈ1 1990: 608].

Иако се руска потврдна речца *да* на српски језик преводи најчешће такође потврдном речцом *да*, могући еквивалент је и облик *јесте* (в. пример ф19, т. 1.1.) о којем у *Речнику српскога језика* пише следеће: „**јест(е)** 1. 3. л. *јд. през. гл. бити*². 2. *речца за потврђивање. • што јест, јест што је истина, истина је*“ [РМС 2007: 509].

У Бошковићевом *Речнику* налазимо следеће руске преводне еквиваленте српске речи *да*:

„**да союз** 1. чтобы, чтоб; для того; **остао је да се одмори** он остался, чтобы отдохнуть; 2. что, чтобы; **знам да си устао** я знаю, что ты встал; 3. как, с тех пор как; **добро је да си дошао** хорошо, что ты пришёл; 4. что, так что; **успавао сам се тако да сам закаснио** я проспал, так что опоздал; 5. если бы; **да си дошао срели бисмо се** если бы ты пришёл, мы бы встретились

да *частица* 1. да, ну да, как же; а; **да ли сте га видели? да!** вы его видели? да! 2. а; **да ниси закаси[и]о?** да не опоздал ли ты?; действительно, в самом деле; не так ли“ [Бошковић 2007: 929-930].

Стари Толстојев *Речник* садржи следеће руске преводне еквиваленте српске речи *да*:

„**да, да** I *частица* 1) *утвердит.* да; **да, заиста** да, в самом деле; 2) *вопросит.* а; **да ниси погрешно?** а не ошибся ли ты?; *в сочетании:* **да ли непереводимо да ли си га видео?** видел ли ты его?; 3) *восклицат.* ну и; вот так; **да срећнога да-на!** ну и счастливый день!; **да чуднога чуда!** вот так штука!, 4) *отрицат. ирон.* ну да; как же; как бы не так; **хоћеш ли доћи? — хоћу, да!** ты придёшь? — приду, как же! (как бы не так!); 5) *побудит.* (обычно не переводится) **да не закасниш!** не опоздай!; **да си жив и здрав!** будь здоров! (жив и здоров!); 6) (*при замене формы инфинитива*) **он зна добро да чита и да пише** он умеет хорошо читать и писать.

да II *союз* 1) *изъяснит.* что; **уверени смо да ће он доћи** мы уверены, что он придёт; 2) *следствия* так что; **муње су севале и грмело је да се кућа тресла** молнии сверкали и гром гремел, так что дом дрожал; 3) *временной* с тех пор как; **има већ десет година да га нисам видео** прошло уже десять лет с тех пор, как я его видел; 4) *целевой* чтобы; для того, чтобы; дабы; **ја се журим да не закасим** я тороплюсь, чтобы не опоздать; 5) *условный* если бы; **били би бољи резултати да си више труда уложио** были бы лучшие результаты, если бы ты вложил больше старания“ [Толстој 1957: 114-115].

2.4.2.6. Лексикографске интерпретације облика *не*. — У *Речнику српскога књижевног језика* за српски облик *не* наводе се следећа значења:

„не речца за одрицање

1. а. уз глаголски облик пориче глаголску радњу њиме исказану: не знам, не дају, не чух итд. **б.** негира значење и других појединих речи. — Лична сујета Љубивојева била [је] не мали узрок. *Срем. в.* с везником »да« означава да негирана реченица недовољно изразито исказује радњу, степен нечега и сл. (што ће тачније бити исказано наредном реченицом). — Пошто је опазила грофова духовника, не да се сагнула, него је одједном постала нижа узрастом. *Крањч. Стј.*

2. као одговор на неко питање пориче мисао претходне упитне реченице. — Ја да цркавам, а она [снаха] да ужива? А! . . . не! *Вес.*

3. *исказује забрану, заповест: немој!* — Потеже нож. Комшије салетеше: — Не, Степане! *Вес.*

4. *у одречно-упитним реченицама (најчешће ублаженим питањима) обично иза речце »да« а испред глагола, или испред глагола и речце »ли«.* — Упитао [је] Денисова, не треба ли што. *Крањч. Стј.*

5. *у вези са глаголским радним придевом глагола бити (будем) а. испред инфинитива неког глагола (понекад и елиптично, без допуне) није требало: не био лудовати, не било га дирати, а ти не био! (то радити). б. иза везника »и«: како не би био! како неће бити!.* — Господар је много замишљен! И не био! . . . Како ће смирити толику кавгу? *Мат.*“ [РСКЈЗ 1990: 665].

У Бошковићевом *Речнику* налазимо следеће руске преводне еквиваленте српске речце *не*:

„**не** частица не; нет; **не, нећу** нет, не хочу; **бити или не бити** быть или не быть; **ти не спаваш?** ты не спишь? **не, не спавам** нет, не сплю; **што да не?** почему бы нет? **не једанпут** не раз“ [Бошковић 2007: 1105].

Стари Толстојев *Речник* садржи следеће руске преводне еквиваленте српске партикуле *не*:

„**не** частица отрицательная не; нет; **не, нећу!** нет, не хочу!; \diamond **што да не?** почему бы нет? **што видео не видео или што чуо не чуо** посл. моя хата с краю, ничего не знаю; **не било га!** *бран.* чтоб ему провалиться!, чтоб ему пусто было!“ [Толстој 1957: 469].

3. СИНТАКСИЧКЕ ФУНКЦИЈЕ РУСКИХ РЕЧИ *ЕСТЬ*, *НЕТ* И *ДА*

У претходном делу дат је преглед граматичких категорија и ближе је одређена припадност врсти речи руских речи *есть*, *нет* и *да*. С обзиром на то да је веза између морфологије и синтаксе⁵³ веома јака, нераскидива и узајамна, овај део рада биће посвећен управо синтаксичким функцијама руских речи *есть*, *нет* и *да*.

У две одвојене главе анализираћемо синтаксичке функције које руске речи *есть*, *нет* и *да* имају у различитим типовима простих реченица као и синтаксичке функције руских речи *есть*, *нет* и *да* у реченицама које представљају компоненте сложених реченица.

3.1. Синтаксичке функције руских речи *есть*, *нет* и *да* у простој реченици. — Имајући у виду да се ове руске речи у највећем броју случајева појављују у одређеним типовима простих реченица, а ради боље прегледности, наше истраживање и резултате до којих смо дошли изложићемо у оквиру посебних поглавља.

Овде је важно подсетити се чињенице да постоје различита тумачења, а самим тим и различита одређења прости и сложене реченице, тј. границе која их одређује, од којих ћемо ми поменути два (наводе се у *Руској граматици*): „Граница между простым и сложным предложениями не всегда является четкой. Есть случаи, когда одно и то же предложение может быть интерпретировано и как простое, и как сложное. Таковы предложения, в которых при одном подлежащем имеется не одно, а несколько сказуемых, например: *Я простился и пошел домой*; *Она то посидит, то походит*.”

⁵³ „В центре морфологии стоят части речи и характеризующие их морфологические категории, существующие в определенных системах форм; закономерности употребления форм непосредственно связывают морфологию с синтаксисом“ [РГ1 2005: 453].

Интерпретация предложений с несколькими сказуемыми при одном подлежащем как предложений простых, а не сложных опирается на принцип однородности — одинакового отношения двух или более членов предложения к какому-либо другому его члену (см. § 2066). Однако эта интерпретация не всегда последовательна. К простым она относит только те предложения, в которых однородные сказуемые связаны между собой сочинительными союзами, и исключает из их числа предложения, в которых между однородными сказуемыми имеет место связь при помощи союзов подчинительных, типа: *Я смирился, хотя и обиделся; Ребенок забыл об уроках, потому что увлекся рисованием; Она краснела, когда волновалась; Идеи интересные, потому что новые.* При этом происходит не только существенное ограничение исходного критерия, но и фактическая его замена: решающим признаком простоты или сложности предложения оказывается уже не одинаковое отношение сказуемых к одному общему подлежащему (однородность), а характер связи между ними. Критерий однородности не выдерживается и в других случаях. Так, предложение не считается бесспорно простым, если подлежащее в силу тех или иных причин разбивает цепочку сказуемых и помещается внутри нее; при усложнении интонационных характеристик предложения; при несовпадении видовых и временных значений глаголов-сказуемых; при их раздельном обстоятельственном определении и в целом ряде других случаев. Ср., например: *Дождь шел, переставал, начинался вновь и: Шел дождь, и перестал, и вновь пошел* (Пушк.). Признаком, говорящим в пользу большей сложности предложения, считается также неодинаковое грамматическое выражение сказуемых (*Он мой друг и поможет мне в любую минуту*).

В «Русской грамматике» предложения с несколькими сказуемыми при одном подлежащем рассматриваются как сложные. Формально такие предложения могут считаться сложными в силу того, что в них неоднократно выражаются значения времени и наклонения. Соответственно и в семантическом плане они могут быть интерпретированы как сообщения о нескольких ситуациях — одновременных или следующих друг за другом, — характеризующихся единством (общностью) субъекта“ [РГ2 2005: 461-462].

Што се тиче српског језика, ту делује као да је у науци о језику ствар много јаснија када се говори о броју предиката и одређивању простих реченица: „Колико

је у тексту личних глаголских облика, толико је — уопште узев — у њему реченица“ [Симић и Јовановић 2007: 167]. Међутим, у наставку следи напомена: „Ипак, каткада је допуштено и по два лична глаголска облика узети као јединствену конструкцију, и сходно томе, као један предикат. Препоручљиво је то чинити у два случаја [...]“ [Симић и Јовановић 2007: 168].

Морамо нагласити да ћемо у нашем раду, колико год то буде могуће, поштовати *принцип истоврсности* када се ради о одређивању броја предиката и броја простих реченица.

3.1.1. Егзистенцијалне реченице. — У оквиру овог поглавља бавићемо се анализом руских егзистенцијалних реченица у садашњем времену са глаголом нулте конјугације *есть* (потврдне реченице, двочлане) и руских егзистенцијалних реченица у садашњем времену са глаголом нулте конјугације *нет* (одричне реченице, једночлане, безличне).

3.1.1.1. Руске егзистенцијалне реченице са глаголом *есть*. — Руске егзистенцијалне реченице са глаголом нулте конјугације *есть* у функцији простог глаголског предиката имају, према *Руској граматици*, следећи апстрактни синтаксички образац (предикативна основа, структурна схема, отвлеченни синтаксически образац — уп. РГ2 2005: 84): $N_1 — Vf$ (*Деньги есть*) [РГ2 2005: 97]. Ово је предикативна основа простих егзистенцијалних реченица, тј. егзистенцијалних реченица које нису проширене било каквим детерминаторима. Српски еквиваленти руског глагола нулте конјугације *есть* најчешће су одговарајући презентски облици глагола *имати* и *постојати*, иако се као еквиваленти могу срести и облици других глагола.

Глагол *есть* не служи за изражавање само једнине, већ је у функцији предиката и када је граматички субјекат исказан обликом множине (један од разлога за термин *глагол нулте конјугације*). Српски еквивалент је, у таквим случајевима, одговарајући облик множине презент глагола *постојати*. Погледајмо примере ексцерпираних из анализираних грађе:

(ф32)

Всего глупее то, что ему нравилась его фамилия именно потому, что *есть* князья Долгорукие.

Дост Подр ч1 г1 VI

Najgluplje od svega je to što mu se sviđalo njegovo prezime upravo stoga što *postoje* kneževi Dolgoruki.

Dost D 17

Грамматички субјекат може бити исказан синтагмом или истоврсним члановима као у следећем примеру:

(ф48)

[...] порешил, что ни закладчиком, ни процентщиком тоже не буду: на это *есть* жиды да те из русских, у кого ни ума, ни характера.

Дост Подр ч1 г5 II

[...] одлучио сам да не будем ни залагач ни зеленаш: за то *постоје* Јевреји а и они Руси који немају ни разума, ни карактера.

Дост Деч1 102

Осим глагола *постојати*, српски преводни еквивалент за руски глагол *есть* може бити, као што је већ речено, и глагол *имати*, понекад и глагол *бити*, тачније: њихови облици са значењем *постојати*, *налазити се негде* [в. т. 2.4.2.1.]. У ексцерпираној грађи посведочен је следећи пример:

(ф1)

Есть переселение. Смерти нет!

Црн ПерII 493

Има сеоба. Смерти нема!

Црњ ДкСII 400

Често у егзистенцијалним реченицама срећемо локативне детерминаторе *на свете, в жизни, тут...*, али то дате реченице не чини локативним. Погледајмо примере које нам је дала грађа:

(ф96)

Но *есть на свете* вещи, по самой своей сути не созданные остаются в тайне, [...].

А МнД 349

Али *има* ствари које су по својој природи такве да не могу да остану скривите [...].

А НДћ 334

(ф107)

Возможно ли, что *есть на свете* люди, столь мало уважающие себя и других, чтобы с легкостью пускались в такую игру?

А МнД 388

Је ли могућно да *има* људи који толико мало поштују и себе и друге да се олако упуштају у такву игру?

А НДћ 371

(ф115)

[...] все укрепляются в убеждении, что все же *есть в жизни* более отрадные и человеческие вещи, чем этот страх и эта темнота с грохотом смертоносных разрывов.

А МнД 422

[...] свима им некако бива јасно да у **животу** *има* и других ствари, човечијих и радоснијих од овог мрака, страха и убилачке пуцњаве.

А НДћ 404

(ф84)

— *Есть тут* всего понемногу.

А МнД 309

— *Има* од тога свега понешто.

А НДћ 298

О не баш увек јасној граници између егзистенцијалних и посесивних реченица, тачније: о њиховој тесној узајамној вези и прелазном карактеру⁵⁴ сведочи и следећи пример егзистенцијалне реченице где је лако могуће претпоставити па чак и васпоставити посесора:

⁵⁴ У вези са овим треба поменути функционалну перспективу реченице, тј. постојање њене тематско-рематске структуре: „Поэтому синтаксическое и смысловое членения высказывания (предложения) далеко не всегда и далеко не во всем совпадают или соответствуют друг другу. Именно поэтому все чаще наука интересуется смысловым членением предложения, отражающим работу мысли говорящего. Такое членение получило название *актуального*, в соответствии с терминологией, предложенной чешским лингвистом В. Матезиусом. Сущность такого членения советский лингвист К. Г. Крушельницкая видит в том, что оно различает то, о чем делается сообщение, и то, что сообщается“ [Головин 1966: 210-211]. В. такође: Крушельницкая 1956.

(68)

[...] поэтому они исподволь склоняли его взять себе еще одну, молодую жену, пока еще время не совсем ушло и [пока] [у него] *есть* надежда на потомство.

А МнД 266

Уколико егзистенцијалну реченицу проширимо локативним детерминатором, у највећем броју случајева⁵⁵ добићемо локативну реченицу, тачније: егзистенцијалну реченицу са нијансом локативног значења⁵⁶:

В кармане есть деньги.

Локативни детерминатор може бити изражен и неодређеним заменичким прилогом, као у следећем примеру:

(ф22)

[...] хотя тогдашнего портрета ее, который где-то *есть*, я не видал.

Дост Подр ч1 г1 V

[...] mada njen portret iz tog vremena, koji negde *postoji*, nisam video.

Dost D 13

Локативни детерминатор може бити изражен и обликом локатива именске речи са предлозима *в* или *на*:

(ф21)

[...] другую же надо полгода разжевывать, прежде чем понять, что в ней *есть* [...].

Дост Подр ч1 г1 V

[...] drugu, međutim, treba pola godine potanko izučavati pre nego što se shvati šta u njoj *ima* [...].

Dost D 13

(ф21)

[...] ведь *есть* же на свете богатые люди!

П КД 26

Има ти на овом свету и богатих људи!

П КК 29

⁵⁵ Ово се не односи на претходнопоменуте детерминаторе као што су *на свете, в жизни*.

⁵⁶ Тек када локативно значење у реченици преовладава, то јест када је примарно у односу на егзистенцијално, можемо говорити о локативној реченици.

Уколико егзистенцијалну реченицу проширимо субјекатским детерминатором (израженим генитивом са предлогом у⁵⁷), добићемо посесивну реченицу 1. типа:

У меня есть деньги.

У примеру који следи субјекатски детерминатор исказан је генитивом личне заменице и предлогом у:

(ф1)

У тебя *есть* такой маленький ключик.

А ти *имаш* исти онакав мали кључић.

Чех ТСы 293

Чех ТСе 343

Постоје и другачији прелазни случајеви егзистенцијалних реченица — посесивне реченице са обавезним просторним детерминатором. У нашој грађи посведочени су следећи примери:

(ф294)

Я говорил «хохочу», а у *меня* были⁵⁸ слезы на глазах.

Рекао сам да се „смејем“ а у *очима* су *ми* биле сузе.

Дост Подр ч2 г5 III

Дост Деч1 339

(ф981)

Входит Варя, на *поясе* у *нее*⁵⁹ *вязка* ключей.

Улази Варја; *о појасу* *јој* висе кључеви.

Чех ВС 321

Чех Виш 371

У наведеном примеру је субјекат посесивности, изражен генитивом са предлогом у, у атрибутивној функцији уз именицу која је у реченици у функцији локативне одредбе.

Дакле, егзистенцијалне реченице са обликом *есть* јесу прости, личне, субјекатско-предикатске, самим тим двочлане реченице, састоје се од граматичког

⁵⁷ О формирању посесивног значења конструкција у којима је субјекат посесивности изражен генитивом са предлогом у в. т. 3.1.3.

⁵⁸ Посесивна реченица 2. типа, дакле: без глагола *есть* у садашњем времену; у наведеном примеру се ради о прошлом времену, тако да је присуство одговарајућег облика прошлог времена копулативног глагола *быть* обавезно.

⁵⁹ У одређеним случајевима (када генитив са предлогом у има атрибутивно-предикативну функцију или када се ради о посесивним реченицама 2. типа) предикат изражен глаголом нулте конјугације *есть* најчешће бива изостављен.

субјекта (који је истовремено и логички субјекат) и предиката који је изражен глаголом нулте конјугације *есть*. Могу бити непроширене и проширене.

У реченицама које представљају српске еквиваленте руских егзистенцијалних реченица са глаголом *есть* функцију предиката најчешће врше глаголи *имати, постојати*.

3.1.1.2. Руске егзистенцијалне реченице са глаголом *нет*^{II}. — Руске егзистенцијалне реченице са глаголом *нет* имају, према *Руској граматици*, следећи апстрактни синтаксички образац: *Нет N₂ (Нет времени)* [РГ2 2005: 336]. Ово је предикативна основа простих одричних егзистенцијалних реченица, тј. егзистенцијалних реченица које нису проширене било каквим детерминаторима.

Овакве егзистенцијалне реченице су просте, безличне, дакле бесубјекатске, самим тим једночлане реченице; састоје се од предиката израженог глаголом нулте конјугације *нет* и индиректног граматичког објекта који је исказан генитивом јединине или множине.

О важности разграничења формалнограматичке и логичко-семантичке структуре свих реченица па и егзистенцијалних говори и следећи пример:

„В роли подлежащего может выступать любая часть речи, употребленная в значении имени существительного: [...] *Иных уж нет, а те далече...* (П.)“ [Розенталь 2003: 302]. Наиме, у наведеном примеру је семантички субјекат, а иначе индиректни граматички објекат *иных*⁶⁰ погрешно интерпретиран као граматички субјекат (рус. *подлежащее*); ради се о одричној егзистенцијалној реченици у садашњем времену која је по својој структури безлична, тј. не садржи граматички субјекат.

Српски еквивалент за руски глагол нулте конјугације *нет* у одричној егзистенцијалној реченици најчешће је безлични облик (формално треће лице јединине) презента глагола *немати* као у примерима који следе:

⁶⁰ Сасвим је могуће да се ради само о својеврсној штампарској грешци, тј. да је грешком болдирана поименичена заменица *иных* уместо такође поименичене заменице *те* у другој компоненти наведене независно-сложене реченице.

(ф7)

[...] дороги *нет*, и мгла кругом“.

П КД 15

[...] пута *нема*, а магла свуд наоколо.

П КК 17

(ф2)

Есть переселение. Смерти *нет*!

Црн ПерII 493

Има сеоба. Смерти *нема*!

Црњ ДкСИ 400

И егзистенцијалне реченице са обликом *нет* могу бити проширене субјектским, објектским или адвербијалним детерминатором. У зависности од врсте детерминатора имаћемо локативне, посесивне реченице или неки други (под)тип егзистенцијалних реченица. Међутим, уколико се ради о детерминатору *на свете*, реченица ће се ипак сврставати у егзистенцијалне, не у локативне (сличне примере имали смо код потврђених егзистенцијалних реченица са глаголом *есть*; в. т. 3.1.1.1. ф96, ф107, ф115). Погледајмо пример ексцерпиран из анализиране грађе:

(ф3)

Может, их уж и на свете *нет*.

Ч Нс 382

Можда их *нема* више на свету.

Ч Убп 175

У реченицама које представљају српске еквиваленте руских одричних егзистенцијалних реченица са глаголом *нет* у функцији предиката, као што смо већ поменули, најчешће су безлични облици глагола *немати*, а срећу се и облици глагола (*не*) *постојати*.

Иако се можда не издвајају у засебан тип, можемо приметити да постоје одричне егзистенцијалне реченице у садашњем времену чија се специфичност огледа у обавезним следећим деловима: одрична заменица *ничего*, глагол *нет*, компаратив придева. Поред глаголског облика *нема*, најчешћи српски преводни еквивалент руског глагола *нет* у овим реченицама јесте глаголски облик *није*. Следе примери руских егзистенцијалних реченица са оба ова преводна еквивалента:

(ф10)

И он прав: ничего *нет* глупее, как называться Долгоруким, не будучи князем.

Дост Подр ч1 г1 III

I on ima pravo: *нема* ništa gluplje nego da se prezivaš Dolgoruki, a da nisi knez.

Dost D 10

(ф2)

К делу; хотя ничего *нет* мудренее, как приступить к какому-нибудь делу [...].

Дост Подр ч1 г1 I

Најчешће се овај тип реченица среће као главна компонента зависносложене реченице са зависном поредбеном (*как* + инфинитив: *как называться, как приступить*).

(ф20)

[...] несколько стариков, помнивших последнее «большое наводнение», о котором они могли между собой бесконечно говорить, твердя молодым, что *нет* больше таких бед, но *нет* и прежней красоты и благодати.

А МнД 95

(ф21)

[...] несколько стариков, помнивших последнее «большое наводнение», о котором они могли между собой бесконечно говорить, твердя молодым, что *нет* больше таких бед, но *нет* и прежней красоты и благодати.

А МнД 95

Dakle, na posao; mada *nije* ništa teže nego pristupiti nekom poslu [...].

Dost D 7

[...] неколико стараца који су памтили последњи „велики поводањ“ о коме су увек могли да говоре међу собом, понављајући младима да *нема* више старих несрећа, али [*нема*] ни некадашњег добра ни благослова.

А НДћ 95

[...] неколико стараца који су памтили последњи „велики поводањ“ о коме су увек могли да говоре међу собом, понављајући младима да *нема* више старих несрећа, али [*нема*] ни некадашњег добра ни благослова.

А НДћ 95

Следећи пример је, на неки начин, помало специфичан:

(ф1)

Летние московские вечера бесконечны, темнеет только к одиннадцати, и вот ждешь, ждешь — ее все *нет*.

Б С 24

Letnje moskovske večeri su beskrajne, smrkava se tek oko jedanaest, i sve čekaš, čekaš, a nje nikako *nema*...

В S 46

У наведеном примеру српски еквивалент руског глагола нулте конјугације *нет* исказан је 3. лицем једнине презента глагола *немати* са значењем „не доћи, не појавити се“ (в. т. 2.4.2.2., треће значење, под б) [*Немаде* их кући до неко доба]). У руским речницима није посведочено ово значење глагола нулте конјугације *нет* (в. т. 2.4.1.2.) што не значи да не постоји или да није могуће.

3.1.2. Локативне реченице. — У овом поглављу даје се опис руских локативних реченица у садашњем времену са предикатима који су исказани глаголима нулте конјугације *есть* и *нет*. С обзиром на конфронтативни приступ који примењујемо, анализирани су и одговарајући српски еквиваленти руских примера.

Локативне реченице се по својој структури разликују од егзистенцијалних обавезним присуством локативног детерминатора⁶¹.

3.1.2.1. Руске локативне реченице са глаголом *есть*. — Основна субјекатско-предикатска структура⁶² потврђених локативних реченица у руском језику идентична је структури потврђених егзистенцијалних реченица са глаголом нулте конјугације *есть*. То значи да и руске локативне реченице са глаголом нулте конјугације *есть* имају, према *Руској граматици*, следећи апстрактни синтаксички образац (предикативна основа, структурна схема, отвлеченни синтаксички образац — уп. РГ2 2005: 84): $N_1 — Vf$ (*Деньги есть*) [РГ2 2005: 97]. Ово би била предикативна основа простих непроширених локативних реченица, тј. локативних реченица које нису проширене локативним детерминаторима. Међутим, већ је речено да је једна од основних карактеристика ових реченица управо обавезно присуство локативног детерминатора. Погледајмо пример руске потврдне локативне реченице посведочен у ексцерпираној грађи:

⁶¹Локативни детерминатор се може наћи и у структури егзистенцијалних реченица. Управо ово компликује одређивање прецизне границе између локативних и егзистенцијалних реченица, тачније: често се та граница не може одредити.

⁶²Потврдне локативне реченице су двочлане, тј. имају и граматички субјекат и предикат исказан глаголом нулте конјугације *есть*.

(ф23)

[...] но все же посреди хлопот людей не покидало ощущение, что в многострадальном городе, где вода буквально ничего не пощадила, что в этой их юдоли *есть* твердыня, которой не страшны никакие стихии [...].

А МнД 102

У одређеним ситуацијама (на пример: када се реченицом изражава да се у делу, у стваралаштву одређеног писца налази нешто, нека мисао, неки карактер) локативни детерминатор може бити исказан генитивом са предлогом *у*, тако да се на први поглед може помислити да се ради о посесивној, а не о локативној реченици. Да се ради управо о локативној реченици потврђује и српски превод: генитивна конструкција са предлогом *у* најчешће се преводи такође генитивном конструкцијом са предлогом *код*, док предикат бива исказан презентом глагола *постојати* или *имати*. Погледајмо примере посведочене у анализираном корпусу:

(ф938)

У Островског у којој-то пјесе *есть* человек с большими усами и малыми способностями...

Чех ДВ 205

Код Островског у једном комаду *постоји* човек с великим брковима и малим способностима...

Чех УВ 242

(ф876)

У Тургенева *есть* место [...].

Чех Чай 193

Код Тургењева *има* једно место [...].

Чех Гал 229

(ф1004)

Если у вас *есть* ключи от хозяйства, то бросьте их в колодец и уходите.

Чех ВС 346

Ако су код вас кључеви од домаћинства, баците их у бунар и идите.

Чех Виш 398

Детерминатор изражен генитивом са предлогом *у* може бити и мало другачије природе: његова функција може бити атрибутивно-предикативна, то јест он

се може односити како на глагол *есть* (функција индиректног објекта) тако и на именицу у функцији адвербијала за место или локативног детерминатора. Погледајмо пример:

(ф1006)

А у вас в фигуре в самом деле *есть*
что-то лошадиное.

У вашој појави збиља *има* нешто
коњско.

Чех ВС 348

Чех Виш 399

У наведеном примеру генитив са предлогом у (*у вас в фигуре*) који врши функцију неконгруентног атрибута уз именицу *фигура* лако се може заменити одговарајућим обликом женског рода присвојне заменице *ваши* (в *вашей фигуре*); у овом другом случају радило би се о конгруентном атрибуту.

На крају подпоглавља о руским потврђним локативним реченицама са глаголом нулте конјугације *есть* показаћемо како све то може да изгледа примењено у настави руског језика као страног: наводимо одломак из приручника за наставнике и студенте *Синтаксис русского языка как иностранного и его преподавание* Вере Николајевне Вагнер: „Структурная схема «имя существительное в предл. п. локального значения — *есть* — имя существительное в им. п.»: *В университете есть/была/будет библиотека*. В английском языке эти предложения соответствуют предложениям с выражением *there is/are/was/were/will be*: *There is a library in the University*. Определяем слово *есть* как неизменяемую форму настоящего времени глагола *быть*. Обычно в предложениях этого типа предложный падеж в отличие от английского языка стоит в начале предложения, а подлежащее — в конце. Этот тип предложений вводим при изучении предложного падежа локального значения.

Для закрепления этой структуры предложений предлагаем составлять по данному образцу предложения со словом *есть*, употребляя приведенные существительные (*город — театр*).

При акцентировании местонахождения, обычно в научном или деловом языке, употребляется прямой порядок слов, причем слово *есть* может сочетаться и с существительным в форме множественного числа: *Научные библиотеки есть во всех университетах*. Этот тип предложений вводим на более позднем этапе обучения“ [Вагнер 2005: 99-100].

3.1.2.2. Руске локативне реченице са глаголом *нет*^П. — Слободно можемо рећи да одричне локативне реченице са глаголом нулте конјугације *нет* представљају најнеодређенији део у читавом систему простих реченица којима се овде бавимо. Веома је тешко, понекад и скоро немогуће одредити јасну границу између реченица које би се окарактерисале као одричне локативне и реченица које би се могле назвати одричним егзистенцијалним реченицама с глаголом нулте конјугације *нет*. У читаву ову причу укључују се и одричне посесивне реченице 1. типа са истим овим глаголом *нет*.

Формално гледано, структура одричних локативних реченица у садашњем времену подударе се са структуром егзистенцијалних реченица уз обавезно присуство локативног детерминатора, дакле: исто као код потврдних локативних реченица у садашњем времену (в. т. 3.1.2.1.). Дакле, разлика између потврдних и одричних локативних реченица у садашњем времену је у томе што су потврдне реченице двочлане, личне, а одричне — једночлане, безличне.

Српски еквиваленти руских одричних локативних реченица са глаголом нулте конјугације *нет* могу бити реченице са одговарајућим обликом глагола *немати*, али и реченице са одговарајућим одричним обликом глагола *бити* (најчешће се ради о 3. лицу једнине презенте — *није*), као у примеру који следи:

(ф15)

Ивана Кузьмича **дома** *нет* [...].

П КД 23

Иван Кузмич *није код куће* [...].

П КК 26

Руска посесивна реченица може бити преведена на српски језик и безличном реченицом прелазног карактера која је на граници између посесивне и локативне реченице. Уколико овакву српску реченицу посматрамо као реченицу којом се исказује посесивни однос, посесор ће бити изражен генитивом са предлогом *код*⁶³:

(ф902)

Счастья у нас *нет* и не бывает, мы только желаем его.

Чех ТСы 274

Код нас *нема* и не може бити среће, ми само жудимо за њом.

Чех ТСе 322

⁶³ В. о томе у: Стевановић 1986: 313.

Погледајмо и пример руске реченице с двоструким детерминатором:

(ф782)

— Но у него⁶⁴ **в доме** *нет* парового
отопления!

Драш РКз 223

У Митровој **кући** и *нема* радијато-
ра.

Драш РКс 174

Као што се види из примера, српска локативна реченица преведена је руском посесивном реченицом са адвербијалом за место. Руска реченица би, такође, могла да гласи: *В его доме нет парового отопления!* или *В доме Митра нет парового отопления!*

(ф104)

Нет больше прежногo оживления
ни **в** общем, ни особенно в отдель-
ном **зале**.

А МнД 364

Нема оног некадашњег живота ни у
великој **сали**, ни поготову у **Extra-**
Zimmer-у.

А НДћ 349

3.1.3. Посесивне реченице. — С обзиром на то да су посесивне реченице у руском језику и њихови српски еквиваленти били предмет нашег магистарског рада, ово поглавље почећемо цитатом из поменутог рада: „У руском језику посесивне реченице су посебан граматички тип јер се њихова формална структура не подудара са њиховом семантичком структуром. Зато тема није формулисана као „Посесивне реченице у руском и српском језику“ већ гласи *Посесивне реченице у руском језику и њихови еквиваленти у српском*, јер се у српском језику формална и семантичка структура подударају, па се у српском посесивне реченице и не издвајају у посебан тип простих реченица“ [Вељковић 2010: 1].

Посесивне реченице 1. типа, реченице са глаголом *быть* (са глаголима нулте конјугације *есть* и *нет* у садашњем времену), јесу реченице којима се у руском језику исказује (најчешће) шта има (или нема) субјекат посесивности (тема реченице је посесор, а рема — објекат посесивности). Логички нагласак је на глаголу, тачније: на предикату (О овом типу руских посесивних реченица в. у: Маројевић 1994: 297–298, Мароевич 2001²: 119–120, Вељковић 2010: 46-101; о синтаксичким, тачније: „лингвистичким“ функцијама глагола *бити* и *имати* в. Бенвенист 1975: 143-166, Бенвенист 1974: 203-224).

⁶⁴ Уместо облика генитива личног имена, преводилац је употребио заменицу.

Руске потврдне посесивне реченице 1. типа, тј. реченице којима се исказује поседовање, по својој структури су личне, док су руске одричне посесивне реченице 1. типа, тј. реченице којима се поседовање негира, по својој структури безличне реченице.

Основни апстрактни синтаксички образац (предикативная основа, структурная схема, отвлеченный синтаксический образец — уп. РГ2 2005: 84) посесивних реченица 1. типа у садашњем времену, како потврдних тако и одричних, идентичан је синтаксичком обрасцу егзистенцијалних реченица: а) За потврдне реченице: $N_1 — Vf$ (*Деньги есть*) [РГ2 2005: 97], б) За одричне реченице: *Нет* N_2 (*Нет времени*) [РГ2 2005: 336]. Оно што на формалном плану разликује посесивне реченице од егзистенцијалних је обавезно присуство субјекатског детерминатора израженог генитивом са предлогом *у*.

О формирању посесивног значења конструкција у којима је посесор исказан генитивом са предлогом *у* пише Радмило Маројевић у монографији *Посесивне изведенице у староруском језику*: „Конструкције у којима је субјекат посесивности изражен генитивом с предлогом *и* развиле су своје посесивно значење постепено: семантичким преображајем егзистенцијалних конструкција са локативном одредбом израженом предлогом *и* и генитивом. Неке од посесивних конструкција овога типа употребљаване су већ у староруском језику, а друге су се развиле касније (Маројевић 1983^а, 153-159).

Генитив с предлогом *и* у посесивном значењу посведочен је у *Слову о полку Игореве* у двама конструкцијама. Обе су имале посесивно значење већ у староруском језику.

1. Конструкција у којој је субјекат посесивности, изражен генитивом са предлогом *и*, локативни члан егзистенцијално-посесивне реченице са глаголом *byti* у предикату: А ты, буи Романе, и Мстиславе! храбрая мысль носить ваю умь на дѣло ... Суть бо у ваю желѣзныи паворзи подѣ шеломи Латинскими [31—32]. Конструкције овога типа појављују се већ у староруским споменицима (в. примере у: Маројевић 1983^а, 153).

2. Конструкција у којој је субјекат посесивности, изражен генитивом са предлогом *и*, у атрибутивној функцији уз именицу која је у реченици субјекат (именица у номинативу означава предмет): А мои ти Куряни свѣдоми кѣмети ...

луци у *нихъ* напђажени, тули отворени, сабли изђострени [8]. Конструкција овога типа посведочена је век у староруском језику XIV века: погнбло. сено. у *Дорофея* [ГрБ XIV, № 416].

Генитив са предлогом *и* у посесивном значењу свој пуни семантички развој добио је у руском језику новијег времена, али се конструкције посведочене у *Слову* могу сматрати изворним староруским особинама“ [Маројевић 1985: 128].

У наставку Маројевић говори о првим посведоченим посесивним реченицама у староруском језику: „Посесивна реченица којом се исказује коме припада објекат посесивности (тема реченице је објекат посесивности, а рема посесор) посведочена је у *Слову* са посесивном заменицом као именским делом предиката и изостављеним копулативним глаголом: Усобица княземъ на поганья погыбе, рекоста бо брать брату: се *мое*, а то *мое же* [19].

Уколико је објекат посесивности мушко лице и реченицом се жели исказати чије је оно син, у именском делу предиката долази мушки патроним: Игоръ ждетъ мила брата Всеволода. И рече ему Буи Тур Всеволодь: ... оба есвѣ *Святъ-славличя* [7].

2. Посесивна реченица којом се исказује шта има субјекат посесивности (тема реченице је посесор, а рема објекат посесивности) у *Слову* је исказана генитивом са предлогом *и* и глаголом *byti* (в. пример и објашњење у т. 4.1.2.3.—1).

Глагол *iměti* није посведочен као предикат посесивне реченице, него само у облику глаголског прилога (неразвијена посесивна реченица): Не тако ли, рече, рѣка Стугна; худу струю *имѣя*, пожрѣши чужи ручьи и стругы [42].

Посесивне реченице у *Слову* не изазивају никакву сумњу у погледу њихове могуће припадности староруском језику краја XII века“ [Маројевић 1985: 128-129].

Српски еквиваленти руског глагола нулте конјугације *естъ* најчешће су одговарајући презентски облици глагола *имати*, иако се као еквиваленти могу срести и облици других глагола.

3.1.3.1. Руске посесивне реченице са глаголом *естъ*. — У руским посесивним реченицама 1. типа којима се изражава шта субјекат посесивности има, нормалан ред речи, тачније, најчешћи распоред реченичних чланова је: инди-

ректни објекат (логички субјекат⁶⁵, тј. посесор), предикат (облик глагола *быть* односно предикативни облик *есть*) и граматички субјекат (објекат посесивности). Посесор је изражен генитивом са предлогом *у*, док је посесум изражен номинативом. Овакве реченице се на српски језик углавном преводе реченицама са глаголом *имати*.

У руским посесивним реченицама 1. типа којима се изражава шта субјекат посесивности има предикат је у садашњем времену изражен глаголом нулте конјугације *есть*. На основу ове формалне карактеристике (али не само на основу ње), тј. на основу предиката разликујемо 1. и 2. тип посесивних реченица. Нормалан ред речи, односно, распоред реченичних конституената је следећи: индиректни објекат (логички субјекат, тј. посесор), предикат (предикативни облик *есть*) и граматички субјекат (објекат посесивности). Оваквим реченицама су у српском језику у већини случајева еквивалентне реченице са глаголом *имати* у презенту. Навешћемо пример ексцерпиран из анализираног корпуса:

(ф42)

У меня *есть* «идея», Лиза.

Имам „идеју“, Лизо.

Дост Подр ч1 г10 IV

Дост Деч1 240

Посесивна реченица може имати истоврсне граматичке субјекте који ће се са логичко-семантичког аспекта третирати као један посесум:

(ф495)

[...] Евдокия вспомнила, что ее могут увидеть в «Ангеле», что *у нее есть муж и дочь* и ей пора уходить.

Црн ПерI 499

[...] Евдокија се сети да је напољу свет, да није у својој кући, да је у Енгелбирти, да *има мужа, кћер*, да треба отићи.

Црњ ДкСI 324

Иако је објекат посесивности ближе одређен зависном атрибутивном реченицом, у наредном примеру у формалној структури васпостављамо *есть* јер се ипак ради о сталној посесивности која је изражена посесивном реченицом 1. типа. То се потврђује и предикатом у српској реченици, који је изражен глаголом *имати*:

⁶⁵ О логичком, тј. семантичком субјекту и начинима његовог изражавања у руском језику в. у: Кокорина 1979.

(ф492)

— Вы не должны забывать, — возразил Павел, — что [...] у вас [есть] муж, которого вы сделаете убийцей!

Он јој рече да треба да се сети да [...] има мужа, кога ће учинити убицом!

Црњ ДкСІ 319

Црн ПерІ 494

У одређеним ситуацијама посесум може бити изостављен, а у реченици могу бити присутне локативне одредбе које индиректно упућују на постојање изостављеног посесума. Погледајмо пример посведочен у анализираној грађи:

(ф3)

Смело на него налетај — у этих есть и на себе, и в сумках переметных тоже.

Удри одмах, јер тај има и на себи и у бисагама.

А НДћ 20

А МнД 17

Објекат посесивности у посесивној реченици 1. типа у руском језику може бити ближе одређен партиципском конструкцијом, тј. конструкцијом са глаголским придевом. И ове посесивне реченице се на српски језик преводе реченицама са глаголом *имати*, док су еквиваленти за конструкције са глаголским придевима најчешће зависне атрибутивне реченице:

(ф10)

У меня есть одно **письмо**, до вас относящееся.

Имам једно **писмо** које се вас тиче.

Дост Подр ч1 г3 Ш

Дост Деч1 63

Граматички субјекат у одређеним случајевима може бити изражен синтагмом: „Функцию подлежащего могут выполнять цельные по значению словосочетания, лексически или синтаксически неразложимые. Сюда относятся: [...] 2) сочетание собирательного существительного, имеющего количественное значение (*большинство, меньшинство, ряд, часть* и т. п.), с существительным (или местоимением) в родительном падеже [...]; 3) сочетание числительного (определенно-количественного, собирательного, неопределенно-количественного) или местоимений *сколько, несколько, столько* с существительным в родительном падеже. В этих случаях подлежащее образует так называемое количественно-именное сочетание (счетный оборот) [...]“ [Розенталь 2003: 303].

Када су овакви случајеви у питању, објекат посесивности се не подудара са граматичким субјектом, тј. није изражен синтагмом, већ само њеном зависном компонентом која је најчешће именица у генитиву:

(ф11)

Пока у *меня есть два рубля*, я хочу жить один, ни от кого не зависеть (не беспокойтесь, я знаю возражения) и ничего не делать [...].

Дост Подр ч1 г3 V

Док *имам две рубље*, хоћу да живим сам, ни од кога да не зависим (не брините, знам ваше противаргументе) и да ништа не радим [...].

Дост Деч1 70

О синтаксички недељивим синтагмама које у реченици врше функцију једног реченичног члана пише и Чупашева: „В предложении 3⁶⁶ сочетание *два калача* также занимает одну синтаксическую позицию — позицию подлежащего, но причина здесь другая: *два калача* — **синтаксически** нечленимое сочетание. Синтаксически нечленимые сочетания характеризуются особыми синтаксическими связями. [...] строятся по схеме «количественное числительное + существительное». Здесь количественное числительное в именительном падеже управляет формой родительного падежа единственного числа существительного, а если существительное неодушевленное, то управляет той же формой существительного числительное и в винительном падеже, ср.: 12) *Я купила в булочной два калача*“ [Чупашева 2004: 14-15].

Глагол нулте конјугације *есть* у неким случајевима може бити изостављен, али се лако васпоставља на основу ширег контекста. Његово изостављање не утиче на семантику посесивне реченице: у српском језику ће преводни еквиваленти руских посесивних реченица са изостављеним предикатом најчешће бити реченице са глаголом *имати*, што уједно доказује постојање изостављеног глагола *есть*. У анализираној грађи посведочени су бројни примери, од којих на овом месту наводимо један:

⁶⁶ „3) *Эти два калача* были особенно вкусными“ [Чупашева 2004: 13].

(ф908)

У меня нянька есть, кормилица
есть, у нас горничная, кухарка
[есть]...

Ја имам дадиљу, имам дојкињу, ми
имамо собарицу, куварицу...

Чех ТСс 333

Чех ТСы 284

Иако се руске посесивне реченице најчешће преводе на српски језик реченицама са глаголом *имати*, у одређеним случајевима (на пример, у комбинацији с адвербијалом *теперь*) преводни еквиваленти могу бити реченице у којима је припадање изражено глаголом *остати*:

(ф129)

Теперь у него [есть] одна Анна Андреевна.

Сад му **је остала** само Ана Андрејевна.

Дост Подр ч2 г3 I

Дост Деч1 289

Када имамо различите посесоре, говоримо о два посесивним реченицама, које могу бити равноправне компоненте независно-сложене реченице без обзира на део сложеног предиката (глагол нулте конјугације *есть*) који је исти у обема реченицама и формално може бити изостављен. Глагол нулте конјугације *есть* се у таквим случајевима у једној реченици обично изоставља, али може бити изостављен и у обема реченицама. У преводу на српски језик глагол *имати* углавном постоји бар у једној реченици, док у другој може бити изостављен. Погледајмо пример:

(ф909)

Ты в гимназии, я — дома, у тебя
[есть] учење, у меня — хозяйство.

Ти си у гимназији, ја... код куће;
ти имаш школу, ја... домазлук.

Чех ТСы 284

Чех ТСс 334

Глагол нулте конјугације *есть* може бити изостављен и у посесивној реченици која садржи адвербијал за место. Овакве реченице се по значењу приближавају егзистенцијалним и локативним реченицама:

(ф452)

У него [есть] отставка **в кармане**.

Има апишит из аустријске војске у **цепу**.

Црн ПерI 407

Црњ ДкCI 229

Иако је синтагма *четыре жены* у примеру који следи одвојена од посесивне реченице тачком, а не двотачком (која би недвосмислено указивала на то да се ради о појашњењу), нећемо је анализирати као непотпуну реченицу, већ као реченични члан, тачније, као појашњење⁶⁷ које конкретизује објекат посесивности изражен именицом *гарем* (уп. *У него, мол, в доме [есть] гарем целый, то есть четыре жены.*):

(ф584)

У него, мол, в доме [есть] гарем
целый. **Четыре жены.**

Црн ПерII 134

Има, каже, читав харем у кући. **Четири жене.**

Црњ ДкСII 9

Постојање у реченици објекатског детерминатора са нијансом значења адвербијала социјативности такође може бити разлог за изостављање глагола нулте конјугације *есть*. Еквивалент у српском језику је реченица са глаголом *имати* (граматички субјекат је формално изостављен). Погледајмо пример:

(ф585)

Одну, черненькую, представляет
как жену — от нее у него [есть] *сын-нок.*

Црн ПерII 135

Показује једну, црнку, као своју
жену — са њом **има синчића.**

Црњ ДкСII 9

У анализираном корпусу посведочен је и пример посесивне реченице 1. типа у садашњем времену са изостављеним глаголом нулте конјугације *есть* у случају када је посесум изражен двома речима, тј. када имамо истоврсне граматичке субјекте. У српском језику се формална и семантичка структура подударују, тј. истоврсни граматички објекти уједно представљају објекат посесивности:

⁶⁷ „Члены ряда, связанные сочинительной связью, могут находиться друг с другом в пояснительных отношениях: информируя об одном и том же факте действительности, такие члены вступают в отношения поясняемого (определяемого) и поясняющего (определяющего): *Приходите в среду, то есть послезавтра; Мы доехали на своих лошадях, в возках, то есть в крытой рогожею повозке* (Акс.). Таким образом, второй член ряда входит в предложение через посредство первого члена, которому он служит“ [РГ2 2005: 174].

(ф596)

У него [есть] красивая **жена и дочь**
на выданье.

Има лепу **жену и ћер** за удају.

Црњ ДкСII 24

Црн ПерII 148

Посесивна реченица 1. типа у садашњем времену формално може бити представљена само глаголом нулте конјугације *есть*, то јест у реченици могу бити изостављени како посесор тако и посесум (васпостављамо их на основу ширег контекста или ванјезичке ситуације). Ово је карактеристично за разговорни стил:

(ф803)

— [*У него*] **Есть** [*кольцо*], *есть*, —
поспешила Милица, — оно у ме-
ня... Вот оно.

— **Има**, бурме су код мене — пови-
ка она и крочи до саме преграде.

Драш РКс 236

Драш РКз 306

У зависности од реченичног акцента, тачније од тематско-рематске структуре реченице, реченични чланови могу заменити места⁶⁸, тако да се предикативни облик *есть* може, у неким случајевима, наћи и после објекта посесивности:

(ф102)

[...] *если у тебя* в самом деле *что-*
то есть... документы... [...].

[...] ако збиља **имаш** *нешто*... как-
ве документе... [...].

Дост Подр ч3 г11 II

Дост Деч2 294

Глагол нулте конјугације *есть* се може налазити и на почетку реченице, тачније испред посесора израженог генитивом са предлогом у:

(ф469)

Есть *у него* и *секретарь* — пруссак,
некий Битнер [...].

Има, каже, *секретара*, који се зове
Битнер, а који је Прајс [...].

Црн ПерI 443

Црњ ДкСИ 268

Уместо реченице са глаголом *имати* у функцији предиката, као српски еквивалент руске посесивне реченице са глаголом нулте конјугације *есть* у садаш-

⁶⁸ Симић каже: „Тематско-рематску структуру има сваки вишечлани исказ. Али се та структура често ремети преплитањем више слојева, сегментацијом исказа у више од два члана, антиципативним појавама паузирања, изношења на почетак или крај итд. — тако да основни односи бивају потиснути у позадину“ [Симић 1999: 121].

њем времену, у примарном корпусу посведочен је редак пример српске реченице са глаголом *бити* и посесором који је изражен генитивом са предлогом у:

(ф748)

Есть такой *обычай* у *арнаутов*, что незванный гость не смеет войти даже во двор.

Драш РКз 88

Обичај је, знаш и сам, у *Арнаута* да незван не можеш ни у авлију.

Драш РКс 68

Посесум може (у оба језика) бити исказан двома именицама које са формално-граматичког аспекта у реченици имају функцију истоврсних граматичких субјеката⁶⁹:

(ф380)

Знай, что пока **есть** у *меня конь да пистолет*, я от своей подписи не откажусь.

Црн ПерI 278

Нећу порекнути што писах, знај, док **је** у *мене коња и пиштоља*.

Црњ ДкСИ 89

Српска реченица са глаголом *знати* (у значењу *познавати*) може се заменити реченицом са декомпонованим предикатом: *имати познаника*. Навешћемо пример руске посесивне реченице 1. типа у садашњем времену чији је српски еквивалент управо реченица са глаголом *знати* у наведеном значењу:

(ф485)

Есть у *него* знакомый *аптекарь*, который раньше туда ходил.

Црн ПерI 472

[Он] **Зна** једног *апотекара*, који је тамо, пре, заиста, одлазио.

Црњ ДкСИ 297

Субјекат посесивности и објекат посесивности такође могу заменити позиције у реченици:

(ф946)

Утром поищи в библиотеке Батюшкова. Кажется, *он есть* у нас.

Чех ДВ 208

Сутра потражи у библиотеци Батјушкова. Чини ми се да *га имамо*.

Чех УВ 246

⁶⁹ Истоврсни субјекти су у српској реченици исказани облицима генитива једнине, што је, у најмању руку, веома редак случај.

Иако у претходном примеру у српском преводу посесор није формално исказан, информација о њему садржана је у самом глаголском облику (прво лице множине презента).

Често у оваквим реченицама имамо повратну заменицу *свој* која ближе одређује објекат посесивности и на неки начин „заменењује“ глагол нулте конјугације

есть:

(ф131)

[...] насчет университета я еще не составил понятия, притом же у меня [*есть*] **свои цели**.

Дост Подр ч2 г3 Ш

[...] што се тиче универзитета још нисам начисто, а уз то *имам* неки **свој циљ**.

Дост Деч1 295

Компоненте посесума могу бити различите синтаксичке јединице, речи и синтагме, које, са формално-граматичког становишта, у руском језику имају функцију истоврсних граматичких субјеката. У српском језику су то истоврсни директни објекти:

(ф721)

У *каждого* [*есть*] **свој век, своя любовь, свой светлый период жизни** [...].

Црн ПерII 487

Сваки има **свој век, своју љубав, свој светао део живота**.

Црњ ДкСII 393

Посесор (ређе) може бити исказан не генитивом са предлогом *у*, већ беспредложним дативом, као у следећем примеру:

(ф13)

[...] вам *есть* чем гордиться.

Дост Подр ч1 г1 Ш

[...] *imate* čime da se ponosite.

Dost D 10

На крају подпоглавља о потврдним посесивним реченицама 1. типа са глаголом нулте конјугације *есть* показаћемо како све то може да изгледа примењено у настави руског језика као страног: наводимо одломак из приручника за наставнике и студенте *Синтаксис русского языка как иностранного и его преподавание* Вере Николајевне Вагнер: „Особого внимания требует тип предложений, строящихся по структурной схеме «у — имя в род. п. — *есть* — имя существительное в им. п.»: *У меня есть книга*, имеющей значение обладания. Особенностью русского языка является выражение обладания не посредством специального глагола

обладания, а с помощью глагола *быть*, т.е. выражение наличествования чего-либо или суще-ствования кого-либо. Рекомендуем следующую последовательность представления данной семантической структуры. Вводить ее целесообразно после представления типа предложений со структурой «предл. п. локального значения — *есть* — им. п.»: *В университете есть библиотека*, для того чтобы учащиеся осмыслили глагол *есть* бытийного значения. Поскольку этот тип предложений является актуальным уже на раннем этапе обучения, вводим его вначале только лексически, до изучения падежей и только с личными местоимениями: *У меня/у тебя/у него/у нас... есть книга*. Но уже с самого начала указываем, что в данном типе предложений подлежащим является слово, обозначающее обладаемый предмет, с которым согласуется глагол *быть*, а не слово, обозначающее обладателя. Далее приводим сочетание *у + род. п. с предложным падежом локального значения*: *У меня в комнате стоит стол*. *There is a table in my room*. Более подробно разъясняем данную структуру предложения в связи с изучением родительного падежа. Предварительно приводим тип предложений, в которых родительный падеж с предлогом *у* обозначает местонахождение в помещении, принадлежащем обозначаемому лицу: *Я был у врача*. В английском языке эта предложная форма имеет значение сочетания с предлогом *at* или *with*: *I was at the doctor's*. При изучении родительного падежа даем формы не только местоимения, но и существительного: *у сестры в комнате*. В английском языке значение сочетания родительного падежа с предлогом *у* и предложного падежа локального значения выражено сочетанием существительного с притяжательным местоимением (*in my room в моей комнате*) или с посессивной формой существительного (*in my sister's room в комнате сестры*). Эти сочетания возможны и в русском языке, однако имеют несколько другой смысл, указывая на принадлежность лицу определенного места, но не обозначая присутствия в нем данного лица. Нельзя сказать *у сестры в комнате*, если ее там нет, а только *в комнате сестры*.

После знакомства со структурой предложений, в которых родительный падеж с предлогом *у* обозначает местонахождение, учащимся станет понятной синтаксически аналогичная структура русского предложения, выражающая обладание, типа *У меня есть книга*, т.е. ‘книга имеется в сфере моего действия’, буквально: ‘something / somebody is/was/will be/at somebody's place’. Обычно в этом типе

предложений обладателем является живое существо, однако обладающим может быть и неодушевленный предмет: *У треугольника три стороны; У телевизора большой экран*. Неосознание структуры русского предложения на понятийном уровне приводит под влиянием английского мышления к осознанию обладателя как субъекта высказывания и соответственно требующего в русском языке выражения именительным падежом, а обладаемого — как объекта высказывания, требующего в русском языке выражения винительным падежом. Такое перенесение соотношения понятий из английского мышления приводит к ошибкам типа: «*Брат у него есть книгу*». Сочетания *у меня, у него* были учащимися вначале восприняты механически и без соответствующих комментариев и осмысления не будут служить образцом для построения собственных высказываний. Только после соответствующего прокомментирования данной структуры предложения и приведения буквального перевода даем литературный английский перевод с глаголом to have: I have a book. С помощью буквального перевода и комментирования учащиеся постигают способ выражения обладания в русском языке, отражающий в структуре предложения иное отношение понятий. Представляя предложение данной структуры, приводим соответствующие вопросы: *У вас есть книга? У кого есть книга? Что у вас есть?*

Для предупреждения неправильного употребления слова *есть* даем учащимся четкие правила его употребления.

1. В предложениях, выражающих обладание, при подчеркивании не самого обладаемого предмета, а его признака: — *У вас есть дом? Have you got a house? — Да, есть. — Какой у вас дом? What is your house like? — У меня большой дом. It is big.*

В английском языке при акцентировании обладания употребляется глагол to have (got). При акцентировании признака глагол to have (got) не употребляется.

2. При описании внешних и внутренних признаков кого-либо (наличие неотчуждаемого): *У брата голубые глаза; У сестры хороший характер.*

3. Если подлежащее выражено отвлеченным существительным (кроме слова *время*): *У нас сегодня лекция. Но: У меня есть сегодня время.* В вопросе слово *есть* употребляется: *У вас есть лекция сегодня?*

Для закрепления употребления слова *есть* предлагаем следующие виды упражнений.

1. Сравнить данные в парах предложения, содержащие или не содержащие слово *есть*, и перевести их на английский язык: *У меня есть хороший друг.* — *У меня хороший друг.*
2. Составить диалоги, выясняя обладание предметом или качество обладаемого предмета, внешний признак человека.
3. Перевести на русский язык английские предложения с глаголом *to have* (в русских предложениях предполагается наличие или отсутствие слова *есть*).

В связи с изучением структуры со значением обладания вводим предложение, строящееся по такой же структурной схеме: «у / родительный падеж — бо-лит — что (название части тела)»: *У меня болит/болела голова.* Так же как и в структуре со значением обладания, название лица обозначает местонахождение части тела, подверженной болевому ощущению и выраженной именительным падежом в роли подлежащего. (С точки зрения русского языка определяется состояние части тела, а лицо воспринимается как ее локализация.) Только после соответствующего комментария и условного буквального перевода *My head/the head in my body hurts* приводим литературный перевод: *I have a headache*“ [Вагнер 2005: 100-102].

Сматрамо да наш рад може бити искоришћен приликом састављања одговарајућег наставног приручника који би се бавио овом (и не само овом) проблематиком на руско-српском плану. Такав наставни приручник био би од велике користи како ученицима и студентима тако и наставницима и предавачима руског језика у српској говорној средини.

3.1.3.2. Руске посесивне реченице са глаголом *нет*⁷⁰. — Одричне посесивне реченице 1. типа⁷⁰ у руском језику су по својој структури безличне, то јест једночлане (имају само један главни члан). Функцију главног члана у овим реченицама, у зависности од граматичког времена, врши предикативни облик *нет* или безлични облици глагола *быть* са одричним речцом *не* (*не было, не будет*).

⁷⁰ О одричним реченицама којима се негира поседовање види такође у: Маројевић 1994: 307.

„Subjekat posesivnosti stoji takođe u genitivu sa predlogom *у*, a objekat posesivnosti, za razliku od potvrdnih rečenica, upotrebljava se u genitivu“ [Marojević 1994: 298]. С обзиром на то да се ради о безличним реченицама, треба нагласити да се облици *нет*, *не было*, *не будет* употребљавају и за једину и за множину.

Српски еквиваленти одричних посесивних реченица 1. типа су такође одричне реченице, али су српске одричне реченице по својој структури двочлане, личне, са глаголом *немати*⁷¹ у функцији предиката у презенту.

С обзиром на то да глагол *немати* нема облике за перфекат и футур, у овим временима се у српском језику користе глаголи *нисам* и *нећу* у комбинацији са облицима глагола *имати*.

У српском језику објекат посесивности може бити изражен обликом акузатива или генитива.

Структура ових реченица у руском језику је следећа: субјекат посесивности (изражен генитивом са предлогом *у*; неконгруентни атрибут са нијансом значења индиректног објекта — двоструки детерминатор), посесивни однос (изражен глаголом нулте конјугације *нет* — предикат), објекат посесивности (изражен генитивом без предлога; индиректни објекат).

У литератури се даје следеће објашњење: „Типолошка разлика između ruskih bezličnih rečenica sa predikatom *нет* i srpskih rečenica sa glagolom *немати* u predikatu objašnjava se istorijskim razvojem: oblik *нет* je nastao stapanjem u jednu reč rečice *не* i bezličnog oblika pomoćnog glagola (tj. trećeg lica jednine): * *не* + *есть* → *нет*. Pored toga, u ruskom jeziku su konstrukcije s glagolom *быть* postale osnovno sintaksičko sredstvo za iskazivanje pripadnosti (u srpskom su to konstrukcije sa glagolom *имати*)“ [Marojević 1994: 309]. Погледајмо примере ексцерпираних из анализираних корпуса:

(ф676)

У *нее*, кроме сына, **нет** *никого* на свете.

Она, сем свог сина, **нема** *никог* на свету.

Црн ПерII 359

Црњ ДкСИ 255

⁷¹ В. т. 2.4.2.2.

(ф993)

У меня *нет* настоящего паспорта, я не знаю, сколько мне лет [...].

Чех ВС 334

Ја *немам* правих исправа, не знам колико ми је година [...].

Чех Виш 385

(ф956)

У нее *нет* никаких обязанностей, на нее работают другие...

Чех ДВ 216

Она *нема* никаких дужности, за њу раде други...

Чех УВ 255

(ф44)

Ведь у вас *нет* детей и никогда не будет.

Дост Подр ч1 г2 III

Ра vi *nemate* dece niti ćete ih ikada imati.

Dost D 34

У српским реченицама граматички субјекат (који је уједно и посесор) често бива изостављен. Навешћемо примере које нам је дала грађа:

(ф758)

У меня **нет** родителей.

Драш РКз 123

Немам родитеље.

Драш РКс 92

(ф994)

Никого у меня *нет*.

Чех ВС 335

Никога *немам*.

Чех Виш 385

(ф995)

Всё одна, одна, никого у меня *нет* [...].

Чех ВС 335

Увек сама, никога *немам*...

Чех Виш 386

Посесор може бити изражен двома (или више) именицама које би, са формално-граматичког становишта, у реченици вршиле функцију истоврсних објекта.

Истоврсни објекти могу бити повезани везником *и*:

(ф851)

Вы заработались, и у вас **нет** времени и охоты сознать свое значение.

Чех Чай 169

Ви сте сувише заузети послом и **не-мате** ни времена ни воље да схватите свој значај.

Чех Гал 202

или парним везником *ни...ни...*:

(ф67)

У Поль де Кока **нет** ни меры, ни вкуса, хотя он с талантом...

Дост Подр ч2 г8 II

Пол де Кок **нема** ни мере, ни укуса, мада је талентован...

Дост Деч2 36

Веома су ретки и следећи примери: за руску одричну посесивну реченицу у садашњем времену еквивалент је српска безлична реченица са посесором израженим генитивом са предлогом у и безличним обликом глагола *немати* у презенту. Погледајмо пример који нам је дала грађа:

(ф460)

Нет у нас больше, милый, ни сермяги, ни сукна, ни постолов.

Црн ПерI 430

У нас више **нема**, нака, ни гуња, ни сукна, ни опанака.

Црњ ДкСI 253

У зависности од тематско-ремаатске структуре реченице зависи распоред реченичних конституената, тако да се предикативни облик *нет* може наћи и у финалној позицији:

(ф523)

Потому у нее и детей **нет**⁷².

Црн ПерII 23

Зато она не може да роди.

Црњ ДкСI 385

Посесивна реченица може бити непотпуна: и у руској реченици посесор може бити изостављен, али се лако воспоставља на основу претходне реченице или на основу ширег контекста:

⁷² Проблемима превођења посвећен је посебан део рада и зато се на овом месту нећемо задржавати анализирајући адекватност и могуће варијанте наведеног преводног еквивалента који нам је дала грађа.

(ф136)

У вас грудь высокая, походка легкая, красоты вы необычайной, а *гордости нет* никакой [у вас].

Дост Подр ч2 г4 I

Груди су вам високе, корак лак, не-обично сте лепи, а *охолости нема-те* нимало.

Дост Деч1 309

Предикативни облик *нет* може се налазити и на апсолутном почетку реченице. Погледајмо пример ексцерпиран из анализираног корпуса:

(ф991)

Нет у меня денег, голубчик.

Чех ВС 331

Немам ја новца, драги мој.

Чех Виш 381

(ф12)

[...] *нет* у нас лишних полтин.

П КД 19

[...] ми *немамо* половака за бацање.

П КК 22

Посесум може бити изостављен али се лако васпоставља на основу претходне реченице или ширег контекста:

(ф34)

[...] поверьте же мне, честью клянусь вам, нет этого документа в руках у него, а может быть, [его] и совсем *ни у кого нет* [...].

Дост Подр ч1 г8 III

Па верујте ми, тако ми части, он нема тај докуменат у рукама, а можда *га нико и нема* [...].

Дост Деч1 190

Посесор може бити исказан локативом са предлогом *в*, при чему, наравно, реченица остаје посесивна (што се потврђује и преводом), иако формално подсећа на локативну реченицу (О тесној вези и не баш увек јасној граници између егзистенцијалних, локативних и посесивних реченица говорили смо у сваком поглављу посвећеном овим типовима реченица: в. т. 3.1.1., 3.1.2.):

(ф297)

«В них *нет* благообразия!»

Дост Подр ч3 г1 III

„*Немају* душевности!“

Дост Млад2 77

„Они *немају* достојанствености“.

Дост Деч2 91

Субјекат посесивности може бити исказан варијантним (ређим) обликом генитива личне заменице за треће лице (женски род):

(ф35)

Да већ вы сами же говорите, что у
ней *нет* ничего!

Дост Подр ч1 г8 Ш

Зар ми нисте баш ви казали да она
нема ништа!

Дост Млад1 156

Па ви и сами кажете да она *нема*
ништа!

Дост Деч1 191

(ф16)

Если Марья Ивановна не открыла
ничего даже вам, то, может быть, у
ней и *нет* ничего.

Дост Подр ч1 г4 П

Ако Марија Ивановна није открила
ништа чак ни вама, можда ни она
нема ништа.

Дост Млад1 73

Ако Марија Ивановна чак ни вама
није ништа открила, онда, можда,
она ништа и *нема*.

Дост Деч1 87

У анализираној грађи посведочени су примери посесивних реченица које су непотпуне: предикативни облик *нет* у одређеним случајевима може бити изостављен, али се лако васпоставља на основу ширег контекста. Српски еквивалент је реченица са глаголом *немати*:

(ф2)

Теперь у *него*, разумеется, **ни ко-**
пейки [**нет**] ...

Дост Подр ч1 г1 Ш

Сада, разуме се, [он] нема ни копеј-
ке...

Дост Деч1 9

Према *Руској граматици* овакве реченице могу се разматрати у оквиру посебног типа: „В предложениях типа *Ни звука; Ни облачка* (схема *Ни N₂*) в относительно независимой позиции, без распространителей, место род. п. обычно замещается лишь немногими словами, называющими единичный предмет, который может восприниматься зрительно или на слух: *Ни звука; Ни души; Ни огонька; Ни облачка; Ни слова; Ни травинки; Ни пылинки; Ни пятнышка; Ни крошки; Ни соринки*“ [РГ2 2005: 341].

С обзиром на то да се парадигма ових реченица, осим у садашњем времену, може подударати са парадигмом реченица са предикативним обликом *нет*

(типа *Нет времени*), потребно је истаћи разлику на основу које се реченице типа *Ни звука* сврставају у посебан тип: „[...] у предложений этого типа все формы, кроме формы наст. вр., могут совпадать с формами предложений с *нет*, имеющими в своем составе усилительную частицу: *Нет ни души*. Однако самостоятельность парадигмы предложений типа *Ни души* подтверждается наличием у них форм сослагат., условн. и побудит. накл. без *было* (например: *Пусть сегодня тебе ни званий, Ни наград — Разве в этом суть?* Фоняк.; условн. накл.: *Если бы ни званий, ни наград...*; побудит. накл. во фразеологизме: *Чтоб тебе ни дна, ни покрывшки!*)“ [РГ2 2005: 341].

Глагол нулте конјугације *нет* може се реконструисати и у следећим примерима, али је такође потребно нагласити да би се према већ поменутој *Руској граматици* и ове реченице могле сврстати у посебан реченични тип: „В предложениях типа *Ничего нового; Никого знакомых* (схема *Никого* [ничего] N₂) позиция второго род. п. замещается прилагательным в форме ед. ч., при *никого* — также мн. ч.: *Ничего страшного, Ничего лишнего, Никого сочувствующего/сочувствующих* или — при *никого* — одушевл. Существительным в форме мн. ч. (включая субстантивированные слова): *Никого друзей, родных; Никого знакомых; Близких, сочувствующих — никого*. Предложения с *никого* имеют стилистически сниженную окраску“ [РГ2 2005: 343].

Овај тип реченица такође се преводи на српски језик реченицама са одговарајућим обликом глагола *немати*:

(ф74)

[...] потому что у него есть твердое в жизни, а у нас, сколько нас ни есть, **ничего твердого** в жизни...

Дост Подр ч3 г2 III

[...] јер он има нешто у шта чврсто верује у животу, а ми, колико год нас има, **немамо ништа** у шта бисмо чврсто веровали у животу...

Дост Деч2 105

(ф118)

И **никого-то** у нас здесь знакомых
таких, почти совсем не к кому [...].

Дост Подр ч1 г9 V

И **никога нисмо имале** познатог,
никоме нисмо имале да одемо [...].

Дост Млад1 175

А овде **немамо** **никога** познатог,
немамо баш ни код кога да одемо.

Дост Деч1 215

С обзиром на то да је руска реченица у садашњем времену, потребно је напоменути да је од упоређиваних превода Маројевићев превод (други наведени) далеко прихватљивији и ближи оригиналу.

На крају подпоглавља о руским одричним посесивним реченицама 1. типа са глаголом нулте конјугације *нет* у садашњем времену показаћемо како све то може да изгледа примењено у настави руског језика као страног: наводимо одломак из приручника за наставнике и студенте *Синтаксис русског језика как иностранного и его преподавание* Вере Николајевне Вагнер: „Структурная схема «нет — род. п.». Вводим эти предложения при изучении родительного падежа. Говорим о значении данной структуры — выражение несуществования, отсутствия чего-либо или кого-либо. В английском языке не имеется соответствия данной структуре. Ей соответствуют предложения с оборотом *there is / are / was / were / will be no*. Данная структура требует специального объяснения.

Вначале приводим эту структуру с обстоятельством распространителем. Сравниваем: *В городе есть университет. В городе нет университета; Сегодня есть лекция. Сегодня нет лекции; Отец (был) дома. Отца нет/не было дома*. Далее приводим подобную структуру со значением отсутствия предмета обладания: *У брата нет/не было машины*. Необходимо обратить внимание учащихся на то, что все предложения этой структуры безличные, и соответственно глагол-связка может стоять только в форме 3-го лица единственного числа настоящего времени и будущего простого или в форме среднего рода в прошедшем времени и лицо выражено не именительным падежом, а формой родительного падежа с предлогом *у*, т.е. не является в предложении подлежащим.

Для закрепления предложений, выражающих отсутствие чего-либо, кого-либо, предлагаем составление отрицательных ответов на вопросы о присутствии

или существовании кого-либо, чего-либо и наличии предмета обладания: *В городе есть/был университет? В городе нет/не было университета; У вас есть/были эти учебники? У меня нет/не было этих учебников*; перевод английских отрицательных предложений, отличающихся по своей структуре от смысловых коррелятов русского языка“ [Вагнер 2005: 110-111].

Како што смо већ поменули, сматрамо да наш рад може бити искоришћен приликом састављања одговарајућег наставног приручника који би се бавио овом (и не само овом) проблематиком на руско-српском плану. Такав наставни приручник био би од велике користи како ученицима и студентима тако и наставницима и предавачима руског језика у српској говорној средини.

3.1.4. Речи-реченице. — С обзиром на то да се глаголи нулте конјугације могу јавити и у својству речи-реченица, сматрамо да је потребно подсетити се шта заправо овај лингвистички термин означава: „В процессе речевого общения используются предложения, которые отличаются нечленностью своего состава, т.е. слова и сочетания, образующие их, нельзя рассматривать ни как главные, ни как второстепенные члены предложения, — слова-предложения. Слова-предложения нельзя отнести ни к двусоставным, ни к односоставным предложениям. / Слова-предложения выражают чувства, побуждение к совершению действия, эмоциональную оценку того или иного высказывания, утверждение или отрицание, т.е. дают утвердительный или отрицательный ответ на поставленный вопрос. / Употребляются слова-предложения в диалогической речи; вне контекста, ситуации они непонятны. / Слова-предложения чаще всего выражаются междометиями, а также частицами, модальными словами, например: *а, о, эге, ай-ай-ай, батюшки; да, нет, разве, ну; конечно, безусловно, верно* и др.“ [Почтенная 1976: 58]. Овде свакако треба обратити пажњу на семантички аспект разматране проблематике: између речи и реченица практично не постоје унутрашње разлике у значењу, о чему се говори у уводном поглављу књиге *О семантике синтаксиса*: „[...] рост семантических исследований, связан с осознанием отсутствия принципиальных внутренних различий между значением слов, словосочетаний и предложений и выдвижением тезиса о том, что все эти единицы могут описываться с помощью единого концептуального аппарата“ [Падучева 2009: 6].

(О модалним речима као врсти речи и њиховој вези са речима-реченицама в. Розенталъ 2003: 281.)

Глагол нулте конјугације *нет* као еквивалент реченице или њеног главног члана функционише у дијалогу или у сложеним конструкцијама супротног односа.

Иако у руској лингвистичкој литератури као еквивалент реченице најчешће налазимо реч *нет*, сасвим је могуће да се у овој функцији нађу и руске речи *есть* и *да*. Овде ћемо се задржати само на облику *нет*.

С аспекта морфологије, најчешће се ради о модалној речци која, на синтаксичком нивоу, представља реченицу: „Модальными являются также все частицы, в диалоге способные функционировать как реплики, выражающие утверждение или отрицание. Сюда относятся частицы *да* и *нет*, а также выражающие утверждение частицы *есть* (— *Выполняйте. — Есть!*), [...] *как есть* (прост.), *ну да* (разг.), [...] выражающая отрицание частица *никак нет* [...]“ [РГ1 2005: 729].

У *Руској граматници* је о употреби речи *нет* у дијалошкој речи речено: „В диалогической речи *нет* употребляется в ответных репликах; вопрос при этом может или заключать в себе отрицание или не заключать его. Если вопрос не содержит в себе отрицания, то слово *нет* в ответе является отрицающим: — *Имеете ли вы с кем из своих переписку? — Нет* (Шолох.). Ответ при этом часто повторяет как отрицание соответствующую часть вопроса: *Знал ли Филипп Петрович, что угроза гибели уже нависла над ним? Нет, он не знал и не мог знать этого* (Фад.) [...] Ответ может включать и то, что противопоставляется отрицаемому: — *Ты вчера был в театре? — Нет, в цирке*“ [РГ2 2005: 404-405].

Ако прва реплика садржи негацију, могућа су два типа одговора са *нет*: а) Реч *нет* служи за потврђивање одричног одговора (— *Вы не читали эту книгу? — Нет, не читал.*); б) Реч *нет* служи за негирање одричног одговора (— *Вы не читали эту книгу? — Нет, читал.*).

У сложеној конструкцији супротног односа речју *нет* изражава се целокупна негација којом се одређена тврдња негира: — *На улице шум, а здесь нет; Тебе весело, а мне нет.*

У *Руској граматници* наводе се и примери за употребу речи *нет* у улози еквивалента другог дела конструкције са раставним везником (у асиндетским кон-

струкцијама везник је, наравно, изостављен): „Жива ли, нет ли, бог ее ведает (Пушк.); Верно или нет я рассуждаю, Настасья Ефимовна? (Ю. Лаптев)“ [РГ2 2005: 405].

С обзиром на то да су предмет овог поглавља речи-реченице (реч *да* и реч *нет*), сматрамо да ће бити од користи подсетити се основних одређења овог лингвистичког термина. Погледајмо шта о њима пише у *Руској граматизи*: „Словами-предложениями называются отдельные словоформы или сочетания слов, закрепившие за собой ту или иную коммуникативную функцию и производимые с соответствующей интонацией. Это следующие виды высказываний [...] 1) Функционирующие обычно в диалоге выражения утверждения или отрицания, подтверждения или неподтверждения, уверения, согласия или несогласия: *Да; Нет; Так точно; Никак нет; Есть!; Конечно; Верно; Разумеется; Именно; Вероятно; Честное слово; Ей-богу; Еще бы; Едва ли; Вряд ли; Ладно; Хорошо; Правильно; Точно!; Идет; Ага; Угу.* [...]“ [РГ2 2005: 420].

3.1.4.1. Руске речи-реченице са обликом *да* („Да-реченице“). — Реч-реченица *Да*. најчешће представља реплику у дијалогу којом се изражава потврдан одговор на питање или се изражава слагање са констатацијом из претходне реплике. Формално је изражена потврдном речцом, односно глаголом нулте конјугације *да* чије се значење делимично или потпуно подудара са питањем или констатацијом из претходне реплике, а може да садржи и проширење у виду поновљеног дела питања или констатације реплике која јој претходи као и проширење у виду објашњења онога што се потврђује без понављања дела питања или констатације. Навешћемо пример ексцерпиран из анализираног корпуса за „Да-реченицу“ којом се, без икаквог додатног објашњења или образложења, потврђује констатација из претходне реплике:

(ф1)

Маша (*оглядываясь на эстраду*).

Скоро начнется спектакль.

Медведенко. *Да*. Играть будет Заречная, а пьеса сочинения Константина Гавриловича.

MAŠA (*gleda na pozornicu*): Uskoro će početi predstava.

MEDVEDENKO: *Da*. Igraće Zarečna, a komad je napisao Konstantin Gavrilovič.

Чех Чай 175

Чех Gal 175

За руски глагол нулте конјугације *да* у српском језику најчешћи еквивалент је такође облик *да*, као у наведеном примеру.

Као што је већ речено, обликом *да* се може изразити потврђивање констатације из претходне реплике или слагање са изнетом тврдњом. Навешћемо пример за контекстуално оправдано, можда и неопходно, проширење реченице делом констатације из претходне реплике:

(ф4)

— Ты же сказал, что надо раздать долги. — *Да*, я сказал, что надо раздать долги. Но я же не сказал, что мы должны голодать.

Дов Ч

— Pa, rekao si da treba da vratiš dugove. — *Da*, rekao sam da treba da vratim dugove. Ali, nisam rekao da treba da gladujemo.

Dov K 126

Потврдни одговор на питање може бити исказан глаголом нулте конјугације *да* када је могућа његова замена одговарајућим обликом глагола из питања који је најчешће у функцији глаголског предиката. У том случају се ради о речи-реченици, тј. о „*Да*-реченици“. Погледајмо пример:

(ф2)

— Знаете ли вы Артура Торнстрема?
— *Да*, — отвечаю, — вчера познакомились.

Дов Ч

— Poznajete li Artura Tornstrema? —
Da — kažem — juče smo se upoznali.

Dov K 59

У наведеном примеру је у руском језику могуће глагол нулте конјугације *да* заменити обликом првог лица једнине садашњег времена глагола *знать*, то јест обликом *знаю*. У српском језику је такође могућа замена потврдне речце *да* глаголским обликом *познајем*. Одговор може да садржи, поред глагола *да*, и објашњење онога што се потврђује овим глаголом, као у наведеном примеру. Ово може да зависи од реченичног акцента. Објашњење онога што се потврђује може да садржи и поновљени део питања. У анализираном корпусу посведочен је следећи пример:

(ф1)

Я подумал — неужели это все? И ответил — *да*, это все.

Pomislio sam: zar je to sve? I odgovorio: *da*, to je sve.

Дов Ч

Dov K 10

Следећи пример садржи два потврдна одговора изражена обликом *да*; ради се о варијантама истог одговора, тј. одговора на исто питање: први одговор је реченица *Да*, а други одговор поред потврдног облика *да* садржи и објашњење онога што се потврђује:

(ф3)

— А что меня спросят? Примерно?
— Ну, допустим: "Признаешь ли ты свою вину, Чурилин?" — И что же я отвечу? — Ты ответишь: "*Да*". — И все? — Можешь ответить: "*Да*, конечно, признаю и глубоко раскаиваюсь".

— A šta će da me pitaju? Na primer?
— Pa, recimo: „Priznaješ li ti svoju krivicu, Čuriline?“ — I šta da kažem?
— Ti ćeš da kažeš: „*Da*“. — I to je sve? — Možeš da odgovoriš: „*Da*, naravno, priznajem i duboko se kajem“.

Dov K 75

Дов Ч

Осим што може бити замењен одговарајућим глаголским обликом који је у питању или констатацији у претходној реплици у функцији предиката, па самим тим и имати исту синтаксичку функцију, глагол нулте конјугације *да* може заменити читаву реченицу, чак и зависно-сложену реченицу, која би граматички представљала потпун одговор на питање. Треба посебно нагласити да је једна од важних особина „*Да*-“ и „*Нет*-реченица“ управо поштовање принципа језичке економије. Погледајмо пример који је посведочен у анализираном корпусу:

(ф5)

— Ты заметил, как я люблю все хрустящее? — *Да*, — говорю, — например, "Столичную" водку.

Primetio si da ja volim sve krckavo?
— *Da* — kažem — naročito „prestoničku“ votku.

Дов Ч

Dov K 126

У наведеном примеру глагол нулте конјугације *да*, тј. „*Да*-реченица“ замењује, односно садржи значење зависно-сложене реченице «Я заметил, как/что ты любишь все хрустящее.». Српски еквивалент *да* садржи значење реченице „*Primetio sam da ti voliš sve krckavo*“.

Глагол нулте конјугације *да* може да замени предикат зависне реченице:

(ф1)

В Казани у тебја была Мариша. А теперь Надя Медведева. Она красивая?

— Приятная.

— И любит тебја?

— Кажется, [что] *да*.

Мар 163⁷³ (К Пз 203)

У Казану си имао Маришу. А сад Нађу Медведеву. Је ли лепа?

— Пријатна је.

— Воли те?

— Мислим да *да*.

Мар 163 (К Ро 264)

У српском језику би на питање *А воли ли те?* природнији одговор био: *Мислим да ме воли*.

Потврдни одговор може бити изражен понављањем помоћног глагола (у сложеним временским облицима) или глагола у личном облику (в. Маројевић 1994: 291):

(ф2)

— Значит, вы все-таки способны любить?

— Не знаю. Кажется, *да*.

Мар 164 (К Пз 23)

— Значи, ипак сте способни да волите?

— Не знам. Мислим да *јесам*.

Мар 164 (К Ро 49)

(ф3)

Костик, может ли такое сильное желание соединиться с полным отсутствием таланта? Боюсь, что *да*.

Мар 164 (К Пз 33)

Костик, може ли се тако јака жеља спојити са потпуним одсуством талента? Бојим се да *може*.

Мар 164 (К Ро 61)

Радмило Маројевић наводи две напомене у вези са овим примерима: „Здесь необходимо сделать две оговорки. Во-первых, при выражении отрицания в конструкциях этого типа в русском языке употребляется предикативная форма *нет*.

⁷³ С обзиром на то да смо се са наведеним примером први пут сусрели управо у *Граматици руског језика* Радмила Маројевића (у делу где се он бави управо овом проблематиком), сматрамо да је сасвим оправдано, чак пожељно навести податке не само о оригиналу и преводу Кавериновог дела које нам је послужило као извор за ексцерпирате грађе већ и податке о поменутој *Граматици*. Ова напомена се односи и на следећа два примера.

Во-вторых, утвердительный ответ в русском языке, естественно, можно выразить также повторением соответствующей глагольной формы“ [Мароевич 2001: 164].

3.1.4.2. Руске речи-реченице са обликом *нет* („Нет-реченице“). — Глагол нулте конјугације *нет* се као еквивалент реченице или њеног главног члана може наћи у дијалогу или у конструкцији којом се изражава супротно значење (рус. *противительная конструкция*).

У дијалогу се *нет* употребљава у репликама које означавају одговор.

Уколико питање не садржи негацију, реч *нет* у одговору има одрично значење. Погледајмо пример из *Руске граматике*:

— *Имеете ли вы с кем из своих переписку?* — *Нет* (Шолох.) [РГ2 2005: 404].

У оваквим случајевима се у одговору веома често као негација понавља одговарајући део питања:

Знал ли Филипп Петрович, что угроза гибели уже нависла над ним? Нет, он не знал и не мог знать этого (Фад.) [РГ2 2005: 405].

Одговор може да садржи, поред глагола *нет*, и објашњење негираног. Ово може да зависи од реченичног акцента. Погледајмо примере:

— *Ты вчера был в театре?* — *Нет, в цирке*; — *Женаты вы?* — *Нет, холост* [РГ2 2005: 405].

Навешћемо примере из анализираног корпуса:

(ф25)

— Смела ли Маша? — отвечала ее мать. — *Нет*, Маша трусиха.

П КД 27

— Маша храбра? — одговори њена мати. — *Не*, Маша је плашљивица.

П КК 30

(ф12)

Потом, когда уж я в последней степени озлился, то на вопрос: вы князь? твердо раз ответил:

— *Нет*, просто Долгорукий, незаконный сын моего бывшего барина, господина Версилова.

Дост Подр ч1 г1 III

Kasnije, kad sam se već preko svake mere ozlojedio, na pitanje: da li ste knez? jednom sam odlučno odgovorio:

— *Ne*, samo Dolgoruki, vanbračni sin mog bivšeg spahije, gospodina Versilova.

Dost D 10

(ф9)

— Как твоя фамилия?	— Kako se prezivaš?
— Долгорукий.	— Dolgoruki.
— Князь Долгорукий?	— Knez Dolgoruki?
— <i>Нет</i> , просто Долгорукий.	— <i>Ne</i> , samo Dolgoruki.

Дост Подр ч1 г1 Ш

Dost D 9

Српски еквивалент руског глагола нулте конјугације *нет* како у наведеном примеру тако и у највећем броју случајева јесте одрична речца *не*.

(ф5)

— Лишь бы Бог меня простил. А ты, видно, простила. [...] — <i>Нет</i> , Николай Алексеевич, не простила.	— Samo da mi Bog oprostí. A ti si, očigledno, oprostila [...] — <i>Ne</i> , Nikolaju Aleksejeviču, nisam oprostila.

Б Та 7

В Тd 26

Уколико прва реплика садржи негацију, могућа су два типа одговора са *нет*.

а) Реч *нет* може да служи за афирмацију негације, тј. за потврђивање одричног одговора: — *Вы не читали эту книгу?* — *Нет, не читал* [в. РГ2 2005: 405]. У ексцерпираној грађи посведочен је следећи пример:

(ф1)

— Замужем, говоришь, не была?	— Nisi se, kažeš, udavala?
— <i>Нет</i> , не была.	— <i>Ne</i> , nisam.

Б Та 5

В Тd 24

б) Реч *нет* може да служи за негирање одричног одговора: — *Вы не читали эту книгу?* — *Нет, читал* [види РГ2 2005: 405].

И у књизи *Как сказать «нет»* говори се о овој специфичној карактеристици руског језика да се одричном речју-реченицом изрази афирмација: „Отличительной чертой русского языка является возможность выражать словом-предложением *нет* утверждение, что недопустимо в других славянских языках. Например:

Ты не пойдешь сегодня в кино? — *Нет, пойду.*

Ты не любишь кино? — *Нет, люблю*“ [Ольхова 2004: 11].

У конструкцији којом се изражава супротно значење у речи *нет* концентрисан је целокупан садржај негације која је супротстављена афирмацији, односно

датој констатацији: *На улице шум, а здесь нет; Тебе весело, а мне нет* [РГ2 2005: 405]. Однос међу компонентама може бити и раставни, а сама реченица упитна. Навешћемо пример из анализираног корпуса:

(ф7)

«Спустят собаку или *нет?*» — подумал Саша отстраненно, словно не о себе.

П Ся I

„Хоће ли да пусте пса или *неће?*“ — помислио је Саша одсутно, као да није у питању његова кожа.

П Са 21

(ф9)

— Семеныч, грузить их или *нет?* — опять спросил кто-то.

П Ся I

— Семјоничу, возимо их или *не?* — питао је опет неко.

П Са 24

Позивајући се на принцип истоврсности/истородности (рус. *принцип однородности*⁷⁴) као и на тумачење проф. др Радмила Маројевића (в. Мароевич 2001²: 139), можемо рећи да у наведеном примеру имамо истоврсне предикате повезане раставним везником *или*. *Академијина граматика* би овај пример анализирала као независно-сложену реченицу раставног односа (в. РГ2 2005: 461).

Реченица *неће* бити упитна уколико представља зависну реченицу у оквиру зависно-сложене реченице. У српском језику се, у зависности од тога чиме је предикат изражен, као еквиваленти руског облика *нет* јављају различити одрични облици (глаголи *нећу*, *нисам*, одрична речца *не*) којима се изражава негација супротстављене алтернативне тврдње. Погледајмо примере који су ексцерпирани из анализираних грађе:

(ф4)

Похоже, ему было все равно, пустят их на трибуну или *нет*.

П Ся I

Изгледа да му је било свеједно хоће ли их пустити на трибуну или *неће*.

П Са 9

⁷⁴ „Интерпретация предложений с несколькими сказуемыми при одном подлежащем как предложений простых, а не сложных опирается на принцип однородности — одинакового отношения двух или более членов предложения к какому-либо другому его члену [...]“ [РГ 2005: 461].

(ф38)

[...] не знају только, подал ли [он]
бумагу или *нет*.

Дост Подр ч1 г2 П

[...] ne znam samo da li je spis pod-
neo ili *nije*.

Dost D 27

Истоврсни предикати такође могу бити повезани парним раставним везни-
ком *не то... не то* као у следећем примеру:

(ф13)

— Дед плохой совсем стал, до сен-
тября не то доживет, не то *нет*...

П Ся П

— Деда је сасвим онемоћао, септем-
бар ће доживети или *неће*...

П Са 36

Глагол нулте конјугације *нет* може да замени предикат зависне реченице
као у следећем примеру посведоченом у руском дневном листу „Комсомольская
правда“: „Как вы думаете: изменится ли что-то после очередной трагедии? Мест-
ные полицейские уверены, что *нет*“ [КП1].

3.1.5. Реченице фразеологизоване структуре са руским речима *есть*, *нет* и
да. — У руском језику постоји посебан тип простих реченица са индивидуалним
односом међу компонентама и индивидуалне семантике. Руски термин за ове ре-
ченице је *предложения фразеологизированной структуры* [РГ2 2005: 382]. У
овим реченицама се облици речи повезују идиоматски, а непроменљиве и заме-
ничке речи, речце и узвици функционишу ван оквира важећих синтаксичких пра-
вила. Реченице су стилски маркиране, тј. користе се у разговорном и књижевно-
уметничком стилу. Руске речи *есть*, *нет* и *да* појављују се као саставна компо-
нента фразеологизоване структуре неких од ових реченица. С обзиром на то да у
ексцерпираној грађи нема посведочених примера за овај тип реченица (што само
говори у прилог констатацији да је фреквентност употребе ових реченица мала),
навешћемо примере који су дати у *Руској граматици*.

3.1.5.1. Реченице типа *Нет чтобы помолчать*. — Овај тип реченица сврс-
тава се у фразеологизоване реченице са везницима. Ради се о нерашчлањивим ин-
финитивним реченицама са двокомпонентном речцом *нет чтобы* која је настала
граматикализацијом. У *Руској граматици* се о овом типу реченица наводи следе-
ће: „Предложения типа *Нет чтобы (Нет бы) помолчать* означают неодобрение
по поводу неосуществления того, что было бы целесообразно: *Ваня, где ты раньше
был? Нет бы летом появиться — хоть бы плавать научил* (В. Шугаев). Такие

предложения не имеют форм изменения. Возможны реализации без *чтобы* и *бы*: *На прополке кончит свой ряд - нет сесть, отдохнуть: кинется помогать тому, кто послабее, отстал* (газ.). Лексические ограничения для инфинитива отсутствуют. Распространение: на основе присловных связей инфинитива (*Нет чтобы помолчать об этом*) и по правилам субъектной детерминации (*к о м у*) — для обозначения субъекта, долженствующего действовать: *Нет бы тебе помолчать*. Такое предложение все целиком может замещать собою позицию сказуемого: *А она нет чтобы помолчать — взяла да и рассказала обо всем* (разг. речь)“ [РГ2 2005: 383].

3.1.5.2. Реченице типа *Ай да плясунь (этот парень)!*. — Ово је тип фразеологизованих реченица са узвицима које у својој структури имају и обавезну компоненту *да*. У *Руској граматици* су описане овако: „К фразеологизованным предложениям с междометиями относятся: 1) членимые предложения типа *Ай да плясун (этот парень)!*; *Ай да молодец (наш приятель)!*; 2) предложения с междометиями *ах, ох, эх* со следующим далее личным местоимением и оценочным именем в форме им. п.: *Ах она плутовка!*; *Ах ты милашка!*; *Ох он разбойник!*; *Эх вы обманщики!* и 3) нечленимые предложения с междометием *ох (уж), ах (уж)* со следующим далее местоимением *этот* и именем в форме им. п.; в составе предложения обычен дат. п. личного местоимения со значением воспринимающего (оценивающего) субъекта: *Ох (уж) эти мне помощнички!*; *Ах уж эти нам родственники!* Такие предложения имеют яркий экспрессивно-оценочный характер: они выражают оценку положительную (1), отрицательную, ироническую (3) или выражают экспрессию вообще (2). Парадигма и видоизменяющие исходный вид реализации отсутствуют; отрицание не принимается; распространение нехарактерно“ [РГ2 2005: 384].

3.1.5.3. Реченице типа *Есть куда пойти*. — Тип фразеологизованих реченица са заменичким речима које у свом саставу имају као обавезну компоненту облик *есть*: „Предложения типа *Есть куда пойти, Есть с кем поговорить, Есть о чем подумать* обозначают возможность осуществления действия или состояния, обусловленную наличием субъекта, объекта или необходимого обстоятельства. Местоименный компонент — наречие (*когда, куда, где, откуда, зачем, почему* и под.) или местоимение *кто, что*; инфинитив лексически свободен. Такие предло-

жения образуют все формы синтаксического индикатива, сослагат., условн. и желат. накл.: *Есть куда пойти — было — будет — было бы куда пойти — Было бы куда пойти...* (*Если бы было куда пойти..., Будь [бы] куда пойти...*) — *Было бы куда пойти!* Примеры употребления неисходных форм: *Будет с кем свежим словом перебраться* (В. Тельпугов); *Художник, воспитай ученика, Чтоб было у кого потом учиться* (Винокур.); *И по цепи: - Беречь патроны! Приказ... Да было б что беречь!* (В. Карпенко); *Уходить от такого изобилия [ягод] ей было жаль. — Вот если б было куда собирать, - вздохнула женицина* (Ю. Лосинцев). Редки, но нормальны регулярные реализации со *стать*: *Подросла старшая дочка, стало с кем малышей оставлять* (газ.). Возможно замещение глагола *есть, было, будет* знаменательным глаголом со знач. обнаружения: *Нам находилось о чем потолковать* (Март.). Детерминация: 1) обстоятельственная: *Здесь (теперь) есть с кем поговорить*; 2) субъектная: *кому — у кого* (субъект действия): *Ему/у него есть с кем поговорить*. Отрицание принимается только неисходными формами (см. § 2647)⁴ [РГ2 2005: 385].

3.2. Синтаксичке функције руских глагола нулте конјугације *есть, нет* и *да* у сложеној реченици. — Руске егзистенцијалне, локативне и посесивне реченице могу да представљају компоненте како независно-сложених тако и зависно-сложених реченица. Синтаксичке могућности српског језика дозвољавају (најчешће и формално) адекватне преводне еквиваленте.

Иако анализиране примере наводимо и разматрамо у оквиру два посебна поглавља: 3.2.1. и 3.2.2, сматрамо да је потребно нагласити да не постоји увек јасна граница између независног и зависног односа, тј. постоје и тзв. прелазни типови о чему се говори и у лингвистичкој литератури: „В языке резкой границы между сочинением и подчинением нет. Наблюдаются переходные типы. Так, предложение *Покажется солнце, и вы будете очевидцем волшебства природы* (Хох.), оформленное как сложносочиненное, по смысловым отношениям между частями близко к подчинению: первая часть имеет временное (или условное) значение, а вторая — значение следствия. Сравните: *Если (когда) покажется солнце, вы будете очевидцем волшебства природы*. Наоборот, в предложении, оформленном как сложноподчиненное, отношения между частями могут быть как при сочинении. Например: *Она была не красавица, хотя черты ее были довольно правильны* (Л.).

Сравните: *Она была не красавица, но черты ее были довольно правильны.*“ [Почтенная 1976: 96].

Ипак, у овој глави рада анализираћемо понашање руских речи *есть*, *нет* и *да* у оквиру простих реченица као саставних делова најпре независно-сложених, а затим и зависно-сложених реченица.

3.2.1. Руски глаголи нулте конјугације *есть*, *нет* и *да* у независно-сложеној реченици. — Егзистенцијалне, локативне и посесивне реченице у руском језику могу се наћи у оквиру различитих типова независно-сложених реченица.

У оквиру сложене реченице, у егзистенцијалној реченици редослед главних реченичних чланова може бити обрнут: предикат изражен глаголом *есть* се може наћи испред именске речи у номинативу (најчешће именице) која је у функцији граматичког субјекта. Српски еквивалент руског глагола *есть* веома често је одговарајући облик презента српског глагола *постојати*. У анализираној грађи посведочен је следећи пример:

(ф42)

Пусть любят старые развратники и бегут высуня язык, но *есть* чистая молодежь, которую надо беречь.

Neka uživaju u tome stari razvratnici i neka trče isplazivši jezik, ali *postoji* čedna mladež koju treba poštediti.

Dost D 30

Дост Подр ч1 г2 III

Када егзистенцијална реченица представља другу компоненту независно-сложене реченице супротног односа, њен граматички субјекат може бити изостављен, како у руском тако и у српском језику, уколико је реч којом је исказан на неки начин присутна у реченици са којом је дата егзистенцијална реченица у супротног односу. Изостављени граматички субјекат егзистенцијалне реченице лако се васпоставља на основу претходне реченице. Погледајмо пример ексцерпиран из анализираног корпуса:

(ф28)

Вопросов я наставил много, но *есть* один самый важный [вопрос] [...].

Postavio sam mnogo pitanja, ali *ima* jedno najvažnije [pitanje] [...].

Dost D 15

Дост Подр ч1 г1 V

Навешћемо пример независно-сложене реченице⁷⁵ саставног односа чија је једна компонента представљена одричном егзистенцијалном реченицом са глаголом нулте конјугације *нет*:

(ф15)

[...] но речь шла об одном — о том, что все умерли и больше ничего *нет*.

[...] али говорила је о једном — о томе да су сви помрли и више *нема* ничег.

П Ся II

П Са 38

Уколико се посесивна реченица налази у независно-сложеној реченици супротног односа, објекат посесивности може бити исказан заменицом уколико се одговарајућа именица налази у реченици која претходи посесивној:

(ф70)

[...] с этой минуты я ищу «благооб-разия», а у них его *нет* [...].

[...] од тога тренутка ја тражим душевност, а они је *немају* [...].

Дост Подр ч3 г1 III

Дост Млад2 77

[...] «од овог тренутка тражим ‘достојанственост’, а они је *немају* [...].

Дост Деч2 91

3.2.2. Руски глаголи нулте конјугације *есть*, *нет* и *да* у зависно-сложеној реченици. — Егзистенцијалне, локативне и посесивне реченице у руском језику могу се наћи у оквиру различитих типова зависно-сложених реченица⁷⁶. Навешћемо примере руских посесивних реченица које представљају зависне атрибутивне реченице (српски еквиваленти ових реченица су такође зависне атрибутивне реченице):

⁷⁵ Наведена независно-сложена реченица представља зависну компоненту у оквиру зависно-сложене реченице, тако да се може закључити да је егзистенцијална реченица уједно и истоврсна компонента зависне реченице у оквиру зависно-сложене реченице.

⁷⁶ О тумачењу зависно-сложених реченица у лингвистичкој литератури в. Козырева и Астафьева 1976: 49-55.

(ф877)

„Хорошо тому, кто в такие ночи сидит под кровом дома, у кого *есть* теплый угол“.

Чех Чай 193

«Благо ономе ко у такву ноћ седи у кући, ко *има* свој топли кутак.»

Чех Гал 229

У наведеном примеру посесор је изражен генитивом односне заменице *кто* са предлогом *у*, формално је индиректни објекат, али и везничка реч којом се зависна реченица повезује са главном.

Посесор, односно индиректни објекат који је уједно и везничка реч у овим реченицама може бити изражен и односном заменицом *который*, тачније обликом генитива једнине са предлогом *у* као у следећем примеру:

(ф850)

[...] точно страстный игрок, у которого *нет* денег.

Чех Чай 168

[...] као страсни коцкар који *нема* новаца.

Чех Гал 201

Посесивна реченица може бити зависна атрибутивна реченица у оквиру зависно-сложене реченице (зависна реченица се односи на именицу у функцији апозиције уз именицу која је неконгруентни атрибут уз именски део сложеног предиката главне реченице).

У примеру који следи, у руској реченици, посесор је изражен генитивом односне заменице са предлогом *у* (замена је у функцији везничке речи и индиректног граматичког објекта), тачније, замена упућује на именицу која је стварни посесор. Посесум је изражен двома речима које су у функцији истоврсних граматичких субјеката:

(ф496)

Решил еще сказать, что [...] не может да и не хочет быть любовником женщины, своей землячки, у которой *есть муж и дочь* на выданье.

Црн ПерI 500

Хтео је да јој каже да [...] не може и неће даље швалер, удате жене — сународнице своје, која *има мужа и ћер*, која ће се ускоро удати — бити.

Црњ ДкCI 326

У наведеном примеру српски еквивалент руске посесивне реченице је реченица са глаголом *имати*; за разлику од руске реченице, у српској реченици налазимо на подударање формално-граматичке и логичко-семантичке структуре.

Посесивна реченица 1. типа у садашњем времену са предикативним обликом *есть* у финалној позицији може бити зависна објекатска (према другом тумачењу: атрибутивна) реченица у оквиру зависно-сложене реченице. Посесум је, у овом случају, у руском језику изражен односном заменицом *что* која је у функцији везничке речи и у реченици је граматички субјекат, док је у српском језику заменица *што* у функцији директног објекта:

(ф1002)

Я тебе дома отдам все, *что у меня*
есть.

Чех ВС 345

Кад дођемо кући, даћу ти све *што*
имам.

Чех Виш 396

Одрична посесивна реченица такође може бити зависна атрибутивна реченица у оквиру зависно-сложене реченице.

Субјекат посесивности најчешће је изражен односном заменицом (у облику генитива са предлогом *у*) која упућује на стварног посесора. Погледајмо пример:

(ф20)

Между тем *есть*, может быть, и очень довольно людей почтенных, умных и воздержных, но *у которых* (как ни бьются они) **нет ни трех, ни пяти тысяч** и которым, однако, ужасно бы хотелось иметь их.

Дост Подр ч1 г5 I

Има, међутим, можда и врло много људи, угледних, паметних и скромних, али *који* (ма колико да се труде) **немају ни три, ни пет хиљада**, а који би, ипак, страшно желели да их имају.

Дост Деч1 98

Одрична егзистенцијална реченица са глаголом нулте конјугације *нет* може бити зависна реченица услова⁷⁷ у зависно-сложеној реченици као у следећем примеру:

⁷⁷ Заменички прилог *когда* у наведеном примеру нема значење места, већ услова; ово се доказује простом заменом прилога условним везником *если*: „а **если** дела *нет*, то надо покончить и т. д., и т. д.“. У српском преводу налазимо одговарајући везник којим се изражава услов: *ако*.

(ф47)

[...] я не потешать его нанялся, а заниматься делом, а когда дела *нет*, то надо покончить и т. д., и т. д.

Дост Подр ч1 г2 Ш

[...] nisam stupio na službu da ga zavljam već da radim posao, a ako posla *nema* nemam šta tu tražiti itd., itd.

Dost D 35

Реч-реченица *нет* може се наћи у оквиру зависно-сложене реченице као њена зависна компонента:

(ф8)

— Помните адрес?

— Боюсь, что *нет*...

Дов Ч

— Sećate li se adrese?

— Bojim se da *ne*...

Dov K 14

(ф143)

Не знају тоже, те ли же мисли били у неј на душе, то ест про себа; подозреваю, что *нет*.

Дост Подр ч3 г2 I

Такође не знам да ли су јој баш те мисли биле у души, то јест, да ли је у себи то исто мислила; подозревам да *није*.

Дост Млад2 79

Исто тако не знам да ли су јој баш те мисли биле на срцу, то јест, да ли је у себи тако мислила; све ми се чини да *није*.

Дост Деч2 93

Реч-реченица *да* такође се може наћи у оквиру зависно-сложене реченице као њена зависна компонента. Погледајмо следећи пример:

Обладают ли гиперполиглоты каким-то особым мозгом, а если *да*, то в чем эта особенность? [НиЖ 2014].

4. РУСКИ ГЛАГОЛИ НУЛТЕ КОНЈУГАЦИЈЕ *ЕСТЬ*, *НЕТ* И *ДА* СА ПРЕВОДИЛАЧКОГ АСПЕКТА

У овом делу рада представљени су резултати анализе руских оригинала и српских превода као и српских оригиналних текстова и њихових руских превода. Наравно, ради се о примерима (из књижевних дела) руских реченица које у свом саставу имају руске речи *есть*, *нет* и *да* и о њиховим српским еквивалентима, било да се ради о језику оригинала или превода.

Приликом анализе оригинала и адекватности њихових преводних еквивалената имали смо на уму принципе које је Радмило Маројевић изложио у *Лингвистици и поетици превођења* (в. Маројевић 1989).

4.1. Облици *есть*, *нет* и *да* као оригинал. — С обзиром на то да постоје различита тумачења речи *есть*, *нет* и *да* као врста речи, српски преводни еквиваленти би требало да прате морфолошко-синтаксичке карактеристике оригинала.

Руска потврдна речца *да* се на српски језик у највећем броју случајева преводи такође речцом *да*. Њена позиција може да варира: партикула се може наћи на почетку реченице, у средини, или на самом крају. Погледајмо пример:

(ф3)

Костенко, *да*, сидел в тюръме, под
следствием [...].

Да, Костенко је био у затвору, под
истрагом [...].

П Ся I

П Са 9

Партикула *да* која може имати и својеврсну везничку функцију⁷⁸ (те се стога у појединим граматикама третира као везник; о прелазном карактеру партикула в. т. 2.2.3.) на српски језик преводи се на различите начине. Један од начина превода је и двокомпонентном партикулом *са*, такође, везничком функцијом *и то* као у следећем примеру:

⁷⁸ В. т. 2.2.1., т. 2.2.3.2.

(ф22)

Ужа он, конечно, встретил — *да* не одного, а целую семью, выползшую на солнышко погреться.

П Ся II

Белоушке је, наравно, видео — *и то* не једну него читаву породицу, која је измилела на сунце да се мало огреје.

П Са 55

Навешћемо пример превода руске партикуле *нет* српском партикулом *не*:

(ф8)

— *Нет*, ну что твари... делают!.. — ругался один из милиционеров, отдуваясь и тяжело дыша.

П Ся I

— *Не*, а шта скотови... раде!... — псовао је један полицајац дахћући и тешко дишући .

П Са 23

4.1.1. Егзистенцијалне реченице. — У оквиру овог поглавља размотрићемо, с преводилачког аспекта, руске егзистенцијалне реченице у садашњем времену (како потврдне тако и одричне).

а) Руске потврдне егзистенцијалне реченице у садашњем времену са глаголом нулте конјугације *есть* најчешће се на српски језик преводе двочланим субјекатско-предикатским реченицама са предикатом исказаним одговарајућим презентским обликом глагола *постојати*. У одређеним случајевима (на пример: уколико у реченици постоје субјекатски детерминатори који би егзистенцијалне реченице приближавали посесивним реченицама) преводиоци овакве реченице преводе српским реченицама са предикатом израженим одговарајућим презентским обликом глагола *имати*. Погледајмо пример ексцерпиран из анализираног корпуса:

(ф285)

Я подозревал уже и тогда, что он заходит к князю и без меня и что у них *есть* особые сношения, но я допускал это.

Дост Подр ч2 г2 I

Још тада сам наслућивао да посећује кнеза и без мене и да њих двојица *имају* посебне односе, али сам прелазио преко тога.

Дост Млад1 217

Већ и тада сам наслућивао да он одлази код кнеза и без мене и да међу њима *постоје* посебни односи, али сам то прихватио.

Дост Деч1 268

У Ивковићевом преводу (првом наведеном) налазимо реченицу са глаголом *имати* што би могло да сведочи о томе да је Ивковић руску егзистенцијалну реченицу заправо третирао као посесивну. Превод Радмила Маројевића (други наведени) тачнији је и ближи оригиналу.

б) Руске одричне егзистенцијалне реченице у садашњем времену са глаголом нулте конјугације *нет* најчешће се на српски језик преводе једночланим, тј. безличним реченицама чији је предикат изражен презентом одричног облика глагола *имати*, тачније безличним обликом (формално 3. лицем једнине презента) глагола *немати* у значењу *не постојати*. Погледајмо примере који су посведочени у ексцерпираној грађи:

(ф17)

Были отзвуки, недоговорки, обмылки воспоминаний, ни одна мысль не находила своего завершения, все покачивалось, будто в темном вагоне, с мигающим, почти бессильным светом, и где-то голоса невидимых спутников, и позвякивает посуда, и проводника *нет*, и что-то невнятное мелькает за окном.

П Ся II

Постојали су одједи, недоречености, сапунице сећања, ниједна мисао није налазила свој завршетак, све се клатило као у мрачном вагону са трепавим, готово немоћним светлом, негде су и гласови невидљивих сапутника, понекад звецне и посуда, и *нема* кондуктера, и нешто неразговорно промиче поред прозора.

П Са 44

(ф276)

Да нужды *нет*!

Дост Подр ч1 г2 IV

Али *није било* потребе.

Дост Млад1 45

Није било потребе!

Дост Деч1 52

(ф19)

Бабы хоронить будут. *Нет* больше мужиков...

П Ся II

Сахрањиваће ме жене. Више *нема* мушкараца...

П Са 50

Српски преводни еквивалент у одређеним случајевима заиста може бити одговарајући презентски облик глагола *не постојати*, али у анализираној грађи нема посведочених примера.

4.1.2. Локативне реченице. — У оквиру овог поглавља размотрићемо, с преводилачког аспекта, руске локативне реченице у садашњем времену (како потврдне тако и одричне).

а) Руске потврдне локативне реченице у садашњем времену са глаголом нулте конјугације *есть* најчешће се на српски језик преводе двочланим субјекатско-предикатским реченицама са предикатом исказаним одговарајућим презентским обликом глагола *имати*. У анализираној грађи нема посведочених примера.

б) Руске одричне локативне реченице у садашњем времену са глаголом нулте конјугације *нет* најчешће се на српски језик преводе субјекатско-предикатским, дакле, двочланим личним реченицама са предикатом исказаним одговарајућим одричним презентским обликом глагола *бити*. Погледајмо пример који нам је дала истраживана грађа:

(ф63)

— А что, у тебя *нет* еѐ теперь в руках?

Дост Подр ч2 г5 III

— А *немаш* ли га [ти] сад овде код себе?

Дост Млад1 275

— И шта, сад *није* у твојим рукама?

Дост Деч1 337

У наведеном примеру посматрамо други наведени превод (превод Радмила Маројевића) и уочавамо српски преводни еквивалент руског глагола нулте конјугације *нет* — предикат изражен обликом *није* (у значењу *не налази се*). Ивковићев превод, први наведени, сведочи о чињеници да су границе између руских локативних и посесивних реченица понекад веома танке и тешко уочљиве: субјекатски детерминатор изражен генитивом личне заменице *ты* са предлогом у Ивковић је превео на српски језик двочланом субјекатско-предикатском реченицом са изостављеним граматичким субјектом *ти* и предикатом исказаним 2. лицем једнине презента глагола *немати*. Ово би вероватно био адекватан превод да се ради о руској посесивној реченици 1. типа што у нашем примеру није случај.

4.1.3. Посесивне реченице. — У оквиру овог поглавља размотрићемо, с преводилачког аспекта, руске посесивне реченице 1. типа у садашњем времену (како потврдне тако и одричне).

а) Руске потврдне посесивне реченице у садашњем времену са глаголом нулте конјугације *есть* најчешће се на српски језик преводе двочланим, тј. субјекатско-предикатским реченицама чији је предикат изражен одговарајућим презентским обликом глагола *имати*. Погледајмо примере ексцерпираних из анализираних корпуса:

(ф848)

[...] и у меня *есть* своя такая луна.

Чех Чай 167

[...] и ја *имам* такав свој месец.

Чех Гал 200

(ф11)

Какое может быть одиночество, когда у человека *есть* память, — она всегда рядом, строга и спокойна.

П Ся II

Каква може бити усамљеност кад човек *има* сећање — оно је увек ту, строго и мирно.

П Са 32

(ф990)

[...] у нее билет *есть*.

Чех ВС 329

[...] она *има* лоз.

Чех Виш 379

(ф917)

У тебя *есть* такой маленький ключик.

Чех ТСы 293

А ти *имаши* исти онакав мали кључић.

Чех ТСс 343

У реченици која представља српски преводни еквивалент посесор веома често бива формално изостављен, као у примерима који следе:

(ф97)

[...] на эти мелочи у него всё-таки *есть* чутьё.

Дост Подр ч3 г9 Ш

[...] за овакве ситнице ипак *има* њуха.

Дост Млад2 204

[...] за онакве ситнице он, ипак, *има* њуха.

Дост Деч2 251

(ф953)

У меня *есть* фельдшер, который никогда не скажет "идет", а "идёт".

Чех ДВ 215

Имам једног болничара који никад не каже «важи», него увек «вази».

Чех УВ 253

На овом месту ћемо указати на једну од важнијих карактеристика словенских језика — могућност изостављања граматичког субјекта у одређеним ситуацијама:

„Jednu od karakterističnih odlika slovenskih jezika (u poređenju s germanskim i romanskim⁷⁹, na primer) čini to što subjekat nije obavezno iskaziv uz predikat. Sve slovenske, odnosno srpskohrvatske rečenice, [...] razvrstavaju se, u stvari, na dva osnovna strukturna tipa po tome da li im se predikat može ili ne povezati sa posebno izraženom

⁷⁹ У тим језицима, као што је познато, реченица мора увек имати и субјекат уз предикат (што је, поред осталог, утицало на то да се Noam Chomsky определи за карактеристично приказивање реченице као обавезног споја субјекатског и предикатског конституента; Chomsky је, наиме, заснивајући генеративну граматику, имао пред очима синтаксичку реалност енглеског језика). (фуснота је из цитаног рада)

subjekatskom formom⁸⁰. Izgledi za mogućnost o kojoj je reč variraju pre svega u zavisnosti od toga koje je lice označeno u predikatu — manji su ako je u pitanju treće“ [Ivić 1995: 62-63].

Уколико се ради о реторичком питању, преводи могу бити различити, као у следећем примеру:

(ф61)

[...] да у којој же теперъ каналъи
есть пятелтынный!

Дост Подр ч2 г5 III

[...] данас ниједна вуцибатина *нема*
петнаест копејака у цепу!

Дост Млад1 272

[...] па која битанга данас *има* пет-
наестицу!

Дост Деч1 333

У примеру који следи преводац се одлучио за превод посесума генитивом⁸¹ множине именице *новац* (в. сличне примере у одричним реченицама):

(ф857)

Да, у мене *есть* деньги, но ведь я
артистка [...].

Чех Чай 174

Да, ја *имам* новаца, али ја сам глу-
мица.

Чех Гал 208

У следећем примеру наилазимо на два различита превода посесума — генитивом множине и генитивом једине:

⁸⁰ Ruski su lingvisti prvi pristupili razvrstavanju slovenskih rečeničnih struktura po kriteriju prisustvo/odsustv[o] subjekta. Najveće zasluge tu pripadaju A. A. Šahmatovu i A. M. Peškovskom. Oni tu popularisali distinkciju *jednočlana/dvočlana rečenica* (ruski termini: односоставное предложение/двусоставное предложение). Međutim, tu su od samog početka iskravale teškoće oko interpretacije kriterija po kojima treba sprovoditi ovo razlikovanje. Naime, svima je bilo jasno da rečenice otelotvorene kao veze subjekat + predikat (*majka čita, dete se igra* i si.) treba svrstavati u grupu dvočlanih struktura; saglasnosti nije bilo oko toga šta sve može da se podvede pod termin *jednočlana rečenica*. Problemi sa kojima se stručnjaci suočavaju pri pokušaju klasifikacije ruskih rečeničnih tipova zbog ove teorijske nesaglašenosti opisani su urečatljivo u radovima: E M. Галкина-Федорук, *О двусоставных и односоставных предложениях в современном русском языке*, Филологические науки 2, Москва 1959, 102-112; A. С Попов, *К вопросу о неполных предложениях в современном русском языке*, Филологические науки 3, Москва 1959, 25-36. (fusnota je iz citiranog rada)

⁸¹ Партитивни генитив са транзитним глаголима.

(ф49)

[...] у меня есть деньги.

Дост Подр ч2 г3 I

[...] ја имам новаца.

Дост Млад1 233

[...] ја имам новца.

Дост Деч1 287

Посесум може бити преведен и акузативом, као у следећем примеру (други наведени превод):

(ф24)

[...] впрочем, он знао, што у меня
есть деньги, и верил мне.

Дост Подр ч1 г5 IV

[...] уосталом, знао је да *имам* пара
и веровао ми је.

Дост Млад1 99

[...] уосталом, знао је да *имам* новац
и веровао ми је.

Дост Деч1 119

Ево и једног примера слободног превода (уп. оба наведена превода):

(ф94)

— Это он только говорил; у него
про себя *есть* другой секрет.

Дост Подр ч3 г6 III

— То је само говорио, а у себи је,
тајно, друго мислио.

Дост Млад2 171

— Он је то само говорио; а потајно
у себи он друкчије мисли.

Дост Деч2 208

б) Руске одричне посесивне реченице 1. типа у садашњем времену (иначе једночлане, безличне, без граматичког субјекта) са глаголом нулте конјугације *нет* најчешће се на српски језик преводе двочланим, тј. субјекатско-предикатским реченицама чији је предикат изражен одговарајућим презентским обликом глагола *немати*. Навешћемо примере из анализиране грађе:

(ф867)

У меня ничего *нет*.

Чех Чай 184

Ја *немам* ништа.

Чех Гал 219

(ф989)

У меня в самом деле *нет* ничего.

Чех ВС 329

Ја збиља *немам* ништа.

Чех Виш 379

Да ли ће објекат посесивности, који је у руској реченици изражен генитивом, на српски језик бити исказан такође генитивом или акузативом, зависи од тога да ли се ради о именици којом се означава конкретан појам или појам уопште. Ову могућност избора преводиоци различито доживљавају што доказују различити преводи:

(ф89)

[...] а у тебја *нет* идеи.

Дост Подр ч3 г6 I

[...] а ти *немаиш* идеје.

Дост Млад2 161

[...] а ти *немаиш* идеју.

Дост Деч2 197

Навешћемо примере у којима се посесум преводи (такође) генитивом:

(ф863)

У меня *нет* своей воли...

Чех Чай 178

Ја *немам* своје воље...

Чех Гал 213

(ф881)

Иван Романьч, у вас просто стыда *нет!*

Чех ТСы 252

Иване Романовичу, ви просто *немаиш* стыда!

Чех ТСе 297

У реченици која представља српски преводни еквивалент посесор веома често бива формално изостављен, као у примерима који следе:

(ф853)

Нет у меня денег!

Чех Чай 173

Немам новаца!

Чех Гал 207

У српском језику посесор често бива изостављен ако је реченица зависна у оквиру зависно-сложене. Погледајмо примере које нам је дала грађа:

(ф930)

[...] и все же идешь и чувствуешь, что у тебја *нет* сил остановиться.

Чех ТСы 304

[...] па ипак идеш и осећаш да *немаиш* снаге да се заставиш.

Чех ТСе 355

(ф899)

После смерти отца, например, мы долго не могли привыкнуть к тому, что у нас уже *нет* денщиков.

Чех ТСы 267

После очеве смрти, на пример, дуго се нисмо могли навикнути на то да више *немамо* посилене.

Чех ТСе 314

(ф31)

[...] я объяснил ему кратко и ясно, что, кроме него, у меня в Петербурге *нет* решительно никого, кого бы я мог послать, ввиду чрезвычайного дела чести, вместо секунданта [...].

Дост Подр ч1 г8 I

[...] укратко сам му изложио да сем њега у Петрограду *немам* баш никога кога бих могао послати као секунданта у једном важном питању части [...].

Дост Млад1 139

[...] објасних му кратко и јасно да осим њега *немам* баш никога у Петрограду кога бих могао узети као секунданта, јер је у питању изузетна ствар части [...].

Дост Деч1 169

Посесум на српском језику може у одређеним случајевима имати варијанте: може бити исказан како генитивом једнине тако и генитивом множине. Погледајмо пример из анализираног корпуса са обе преводне варијанте:

(ф104)

– У меня *нет* денег.

Дост Подр ч3 г12 V

– Ја *немам* новца.

Дост Млад2 262

– *Немам* новаца.

Дост Деч2 321

Уколико је посесивном реченицом исказана одређена особина, лична карактеристика особе, превод може да варира, тачније, уместо праве посесивности реченицом се може исказати периферна посесивност где доминира квалитативно значење. Ово значење, које је у ствари примарно, може бити исказано сложеним именским предикатом у којем је именска компонента изражена придевом који именује управо дату особину, карактеристику лица:

(ф101)

Ничего, у меня *нет* гордости.

Дост Подр ч3 г10 IV

Не мари, *немам* више поноса.

Дост Млад2 228

Не мари, нисам поносан.

Дост Деч2 280

У руским посесивним реченицама посесор такође може бити формално изостављен (иако ређе него у српском), тако да структура посесивне реченице подсећа на структуру егзистенцијалне реченице (нема детерминатора), што не би смело да утиче на превод: у српском преводу немамо безлични, већ одговарајући лични глаголски облик. Погледајмо примере ексцерпираних из анализираног корпуса:

(ф14)

— Нонешней зимой последних уток порезали, — рассказывала бабушка, вороша на сковороде картошку и мясо, — [у меня] сил уже *нет* к речке ходить.

П Ся II

— Ове зиме смо поклали паткице — причала је бака преврћући кромпир и месо у тигању — *немам* више снаге да идем до реке.

П Са 38

(ф18)

А сейчас, Санька, и не пойму, к чему жил — [у меня] ничего *нет*, никого не нажил, как не жил.

П Ся II

А сад, Сањка, не схватам ни зашто сам живео — *немам* никог, нисам стекао ништа, као да нисам ни живео.

П Са 47

Још једном се осврћемо на постојање тзв. прелазног типа реченица: наводимо пример реченице која се може сврстати како у посесивне тако и у локативне:

(ф58)

Завтра чем свет ее отправим да дадим ей и конвой, хоть людей лишних у нас и *нет*..

П КД 52

Сутра, чим сване, испратићемо је, а даћемо јој и пратиоце, мада у нас *нема* људи напретек.

П КК 57

У наведеном примеру налазимо атрибутивно-предикативну посесивност, а сам превод интересантан је због српске предлошко-падежне конструкције у + генитив.

Постоје још неки прелазни случајеви посесивних реченица које осим субјекатских садрже још неке детерминаторе (атрибутивне, локативне), али треба нагласити да шири контекст скоро увек омогућава одговарајући превод не дозвољавајући замену значења посесивне реченице значењем локативне или егзистенцијалне. Ипак, понекад треба оставити могућност постојања различитих тумачења и, самим тим, различитих превода. Погледајмо пример једне од таквих реченица:

(ф34)

[...] поверьте же мне, честью клянусь вам, *нет* этого документа в руках у него, а может быть, и совсем ни у кого нет [...].

Дост Подр ч1 г8 Ш

[...] верујте ми, тако ми части, он *нема* тај документ у рукама, а можда документ није ни у кога [...].

Дост Млад1 155

Па верујте ми, тако ми части, он *нема* тај докуменат у рукама, а можда га нико и нема [...].

Дост Деч1 190

Посесивне реченице са глаголом *нет* могу имати облик питања. У таквим случајевима се на српски језик најчешће преводе реченицама са глаголом *имати*, а не *немати*:

(ф96)

— Лиза, а у тебя у самой *нет* ли чего?

Дост Подр ч3 г7 II

— Лизо, а *има* ли код тебе штогод?

Дост Млад2 198

— Лизо, а *има* ли код тебе штогод?

Дост Деч2 244

(ф71)

[...] ведь у вас ни у кого *нет* такой чуткой и чистой совести?

Дост Подр ч3 г2 I

[...] па зар неко од вас *има* тако осетљиву и чисту савест?

Дост Деч2 93

Интересантни су примери који из семантичких разлога одступају од преводног обрасца:

(ф87)

[...] а што до тога, што у тебе *нет* фамилии, так нинче этого ничего не надо [...].

Дост Подр ч3 г6 I

[...] а што се тиче тога да *ниси* из породице, на то се данас не гледа [...].

Дост Млад2 160

[...] а што се тиче тога да *ниси* из угледне породице, сад ти то уопште не треба [...].

Дост Деч2 195

4.1.4. Речи-реченице. — У оквиру овог поглавља размотрићемо, с преводилачког аспекта, руске речи-реченице (како потврдне речи-реченице са глаголом нулте конјугације *да* тако и одричне речи-реченице са глаголом нулте конјугације *нет*).

а) За руске потврдне речи-реченице са глаголом нулте конјугације *да* у анализираној грађи нема много посведочених примера. Навешћемо пример у којем се реч-реченица *Да*. среће као саставна зависна компонента зависно-сложене реченице⁸²:

(ф4)

Читали ли Вы? Если *да*, напишите мне Ваш вывод.

К Пз 17

Jeste li čitali to? Ako *jeste* — napišite mi svoje mišljenje.

К Ро 41

б) Руске одричне речи-реченице са глаголом нулте конјугације *нет* као одговор на питање на српски језик преводе се двојачко: 1) одричном речцом *не* која, у сваком случају, има значење реченичног члана (најчешће глаголског предиката) или читаве реченице (те би се стога и у српском језику могла третирати пре као глагол нулте конјугације или реч-реченица) или 2) одричном реченицом, двочланом, субјекатско-предикатском са најчешће изостављеним граматичким субјектом чији је предикат изражен одричним обликом презента глагола *бити*, тачније пре-

⁸² Овај пример би требало анализирати у оквиру т. 4.1.6, али га, у недостатку одговарајућих примера, наводимо на овом месту. (Посебно се разматрају облици *есть*, *нет* и *да* у оквиру прости, а посебно у оквиру сложене реченице, како независно-сложене тако и зависно-сложене: в. т. 3.1, т. 3.2, т. 3.2.1, т. 3.2.2.)

зентом глагола *нисам*. Навешћемо примере за прву преводну варијанту, тј. пример превода одричном речцом *не* са значењем одричне реченице:

(ф10)

— Семеныч, грузить их или нет? —
опять спросил кто-то.

— *Нет*. Вон «пэпсы» отведут их на
площадь.

П Ся I

— Семјоничу, возимо их или не? —
питао је опет неко.

— *Не*. Ево, „пепси“ ће их одвести
на трг.

П Са 24

(ф24)

— Ко мне мусора уже два раза при-
ходили.

— Ты их не пустил?

— *Нет*, меня не было. Они к мате-
ри приходили.

П Ся III

— Мурија ми је долазила већ два
пута.

— Ниси их пустио?

— *Не*, нисам био овде. Долазили су
код маме.

П Са 61

С обзиром на то да у другом наведеном примеру прва реплика садржи негацију, овде се сусрећемо са типом одговора када реч *нет* служи за потврђивање одричног одговора⁸³ (*Не пустил?* — *Нет* = [Да,] *не пустил*). Српски превод такође садржи одрични облик *не* који има значење реченице (афирмација негације): *Не* = [Да,] *нисам* (*их пустио*).

(ф36)

Нравитесь ли вы ему или *нет*?

П КД 35

Да ли му се свиђате или *не*?

П КК 39

(ф13)

— Это, старинушка, уж не твоя пе-
чаль, — сказал мой бродяга, — про-
пью ли я или *нет*.

П КД 19

— Море, стари, не бригај ти за то —
рече мој скитница — да ли ћу га
пропити или *нећу*.

П КК 22

⁸³ В. т. 3.1.4.

(ф37)

У него была, сверх того, одна странность, с самого молоду, не знаю только, смешная или *нет*: выдавать замуж бедных девиц.

Дост Подр ч1 г2 I

Imao je povrh svega toga od same mladosti još jednu čudnu osobinu, ne znam samo da li je smešna ili *nije*: da udaje siromašne devojke.

Dost D 25

4.1.5. Облици *есть*, *нет* и *да* у независно-сложеној реченици. — У анализираној грађи нема много посведочених примера за просте реченице са облицима *есть*, *нет* и *да* које би биле у независном односу. Погледајмо пример ексцерпиран из анализираног корпуса:

(ф74)

[...] потому что у него *есть* твёрдое в жизни, а у нас, сколько нас ни *есть*, ничего твёрдого в жизни [нет]...

Дост Подр ч3 г2 III

[...] зато што он *има* нешто чврсто у животу, а ми, колико год нас је, *немамо* ничега чврстог у животу...

Дост Млад2 89

[...] јер он *има* нешто у шта чврсто верује у животу, а ми, колико год нас има, *немамо* ништа у шта бисмо чврсто веровали у животу...

Дост Деч2 105

4.1.6. Облици *есть*, *нет* и *да* у зависно-сложеној реченици. — До одређених мањих или већих померања у семантици, а самим тим и у преводу може доћи уколико се реченице са предикатима исказаним облицима *есть*, *нет* и *да* нађу у оквиру зависно-сложених реченица и то као њихове зависне компоненте.

Када је посесивна реченица заправо зависна објекатска реченица у оквиру зависно-сложене реченице, посесор у српском језику може бити изостављен, док се у руском обавезно формално изражава. Погледајмо примере ексцерпиране из анализираног примарног корпуса:

(ф85)

А затим знай, Аркадиј, што у тебе *есть* друг, это ја, когоруго ты можеш верхом оседлатъ.

Дост Подр ч3 г6 I

А затим, Аркадије, да знаш да *имаиш* пријатеља — и то сам ја — кога можеш јахати.

Дост Млад2 159

А онда да знаш, Аркадије, да *имаиш* пријатеља, мене, који ће за тебе све учинити!

Дост Деч2 193

(ф86)

— Да, ты казал, што у тебе *есть* такое писмо [...].

Дост Подр ч3 г6 I

— Јесте, рекао си ми да *имаиш* једно писмо [...].

Дост Млад2 160

— Јесте, рекао си да *имаиш* једно такво писмо [...].

Дост Деч2 195

Посесор у српском језику може бити изостављен како у еквивалентима потврдних тако и у преводним еквивалентима руских одричних посесивних реченица. Погледајмо следећи пример:

(ф83)

[...] она знает, што у тебе *нет* отца и што тебе можно обидеть.

Дост Подр ч3 г6 I

[...] она зна да *немаиш* оца и да може свако да те вређа.

Дост Млад2 157

[...] она зна да *немаиш* оца и да може свако да те вређа.

Дост Деч2 192

Посесор у зависној реченици може бити формално исказан и у српском преводу, мада је то ређи случај:

(ф92)

Она увидит, што у мене *есть* карактер, [...].

Дост Подр ч3 г6 II

Она ће видети да ја *имам* карактер [...].

Дост Деч2 201

4.2. Облици *есть*, *нет* и *да* као превод. — Тек када речи *есть*, *нет* и *да* сагледамо и као руске преводне еквиваленте одговарајућих српских облика, можемо говорити о комплетној слици преводачког аспекта ових облика. Наравно, с обзиром на то да је фокус и даље на руском језику (који је, у овом случају, превод, а не оригинал), овај начин упознавања је унеколико захтевнији, тежи.

Речца *да* веома често може послужити као превод српске речце *а*, нарочито ако се ради о самом почетку реченице. Стилски маркирана речца у руском језику карактеристична је за разговорни, а самим тим и за књижевно-уметнички стил. Најчешће се среће у дијалогским формама. Погледајмо пример који је посведочен у истраживаном корпусу:

(ф73)

Да кто ты такой, чтобы стыдится?

А МнД 278

А ко си ти и шта си да се ти сти-
диш?

А НДћ 268

Потврдну речцу *да* налазимо и у српском оригиналу и у руском преводу и када се ради о специфичној њеној употреби — функцији реченичног члана, у овом случају — директног објекта:

(ф109)

Как это все ей тяжело, как мучительна для нее его доброта, но в этот миг она и под угрозой страшной казни не могла бы вымолвить „*да*“.

А МнД 393

Боли је све, а понајвише доброта овога човека, али у овом тренутку не би могла казати *да*, па да је секу на комаде.

А НДћ 376

Руска двокомпонентна копулативна партикула *да и* може се употребити као преводни еквивалент када у српском језику имамо уводни израз *осим тога*, као у примеру који следи:

(ф324)

Да и сколько женщин у него было, кроме неё?

Црн ПерI 46

Осим тога, колико све жена није имао, осим ње?

Црњ Сео 84

Руска партикула *да* посведочена је у анализираним примерима као преводни еквивалент за српску речцу *ама*. Погледајмо следећа два примера ексцерпираних из истраживаног примарног корпуса:

(ф54)

— *Да* вроде бы сейчас не время.

А МнД 196

— *Ама* није му врејеме.

А НДћ 192

(ф13)

— *Да* это уж известно, каков он.

А МнД 65

— *Ама* знам већ како је.

А НДћ 67

Потврдна српска речца *да* најчешће се на руски језик преводи такође потврдном речцом *да*. Навешћемо пример одговарајуће српске реченице и њеног руског превода:

(ф82)

Да, опять перед ним те самые „царские слова“!

А МнД 304

Да, то су опет те „царске ријечи!“

А НДћ 293

Руска потврдна речца *да* такође се може употребити као преводни еквивалент за српску речцу *јест(е)*. Погледајмо примере посведочене у анализираним примарном корпусу:

(ф102)

Да, ты покоряешь бедных неискушенных и взбалмошных учительниц [...].

А МнД 356

Јест, ти освајаш сироте, збуњене и неискусне учитељице [...].

А НДћ 341

(ф100)

— Ха, ха!

— *Да, да*. И самая эта идея национального освобождения, столь пламенно тобой пропагандируемая, — и она тоже не что иное, как своеобразное проявление все того же тщеславия.

А МнД 354

— Ха, ха!

— *Јесте*. И та националистичка идеја коју сада тако ватрено проповиједаш, и то је само један нарочити облик твоје сујете.

А НДћ 339

(ф17)

— Ну да, не будь Абид-аги с его зеленой палкой, порядком и силой, посмотрел бы я, как это Гололицы со своими улыбочками да сложенными за спину руками сумеет закончить мост?!

А МнД 80

— *Јесте*, да није било Абидаге и његовог зеленог штапа и његовог запта и зулума, питао бих вас ја би ли овај мисирбаба могао својим смијехом и са рукама на леђима довршити ћуприју.

А НДћ 80

(ф101)

— И все это из-за Зорки? [...]

— Если хочешь, поговорим и об этом. Из-за Зорки, да.

А МнД 356

— Је ли то због Зорке? [...]

— Па, баш ако хоћеш, да говоримо и о том. *Јест*, и због Зорке.

А НДћ 341

Руска потврдна речца *да* такође се може употребити као преводни еквивалент за српску речцу *на* (*e na*). Погледајмо примере посведочене у анализираном примарном корпусу:

(ф97)

— Смешно?! *Да*, по правде говора, во всей этой дискуссии много смешного.

А МнД 350

— Смијешно?! *Па* смијешно је много штошта у овој дискусији, ако ћемо право.

А НДћ 336

(ф98)

— *Да*, если хочешь знать, именно так: [...].

А МнД 352

— *E na*, кад хоћеш баш да знаш, тако је: [...].

А НДћ 338

(ф63)

— А почему ты выбрала время, когда этот караульный стоял на часах?

— *Да* он мне лучше других показался.

А МнД 224

— А зашто си га превела баш кад је овај војник био на стражи?

— *Па*, зато што ми је он изгледао некако најмекши.

А НДћ 218

За српску копулативну речцу *и* у руском језику често срећемо двокомпонентну копулативну партикулу *да и*. Погледајмо следеће примере:

(ф110)

Да и сам он был растерян, [...].

А МнД 397

И сам је био збуњен, [...].

А НДћ 380

(ф57)

Да и сам он, казалось, уже все позабыл.

А МнД 203

И он сам као да је све заборавио.

А НДћ 198

(ф69)

— Почем я знаю! *Да и* что толку в том, что я моложе?

А МнД 268

— Шта ја знам! *И* шта ми вриједи што сам млађи?

А НДћ 259

(ф467)

Да и у её матери хороший аппетит!

Црн ПерI 437

И госпожа мати јој мора бити при апетиту!

Црњ ДкСИ 261

(ф85)

Да и что это за тайна, если ее знает каждый школяр?

А МнД 309

И каква ти је то тајна коју знају и дјеца из мектеба?

А НДћ 298

(ф19)

Без раскаяния, *да и* в чем, собственно, ей раскаиваться, она восприняла то, что сделала.

Црн ПерI 77

Без кајања, уосталом зашто *и* да се каје, она увиде шта је учинила.

Црњ Сео 84

(ф65)

[...] долетали [...] смутные отзвуки и отголоски, *да и* те в той только мере и в той форме, в какой они были приемлемы и допустимы с точки зрения нравов отсталой восточной среды.

А МнД 236

[...] допирали су [...] изломљени одједи, *и* они само у оној мери и оном облику у коме је та заостала оријенталска средина могла да их прими и на свој начин схвати и примени.

А НДћ 230

У анализираној грађи посведочени су и примери српских реченица са речцом *на и* која је на руски језик преведена копулативном речцом *да и*. Овде наводи-мо само неке од примера:

(ф2)

[...] тогда по мосту переходят только в случае нужды, *да и* то ускоря шаг и вбирая голову в плечи под порывами холодного ветра [...].

А МнД 15

[...] тада прелази преко моста само онај који мора, *на и* тај пружи корак и погне главу под хладним ветром [...].

А НДћ 19

Речца *на и* може стајати и на апсолутном почетку реченице, као у следећим примерима:

(ф33)

Да и то, говорит, только пока, а потом еще дальше отодвинем.

А МнД 121

Па и то је, каже, само за неко вријеме, јер ће је пошље ваљати даље помицати.

А НДћ 120

(ф27)

Да и Шефко, известный доносчик и злобный кляузник, явно передергивая слова старика [...] не упустит случая сделать или поддержать любую гадость.

А МнД 110

Па и тај Шефко, који преводећи окреће очигледно речи онако како је најгоре по старчеву занесену главу [...] у стању је да каже или да потврди рђаву реч.

А НДћ 109

Руска двокомпонентна копулативна речца *да еше* среће се као преводни еквивалент за српску партикулу *и то*:

(ф31)

Глядь, не прошло и двух месяцев, как сердар является снова, *да еще* с целым отрядом Милошевых стражников и с мубаширом, посланцем султана, робким и бледным стамбульцем.

А МнД 121

Такође, руска двокомпонентна копулативна речца *да еще* може се употребити као преводни еквивалент за српску партикулу *и још*. Погледајмо пример посведочен у истраживаном корпусу:

(ф8)

Это был редкий и неслыханный случай, чтобы забеременела девушка, а тем более такая, *да еще* чтобы и отец остался неизвестным.

А МнД 38

У истраживаној грађи посведочен је пример руског сложеног уводног израза *да и вообщее* који је употребљен као преводни еквивалент за српски уводни израз *и иначе*:

(ф20)

Да и вообщее, какой толк в том, что она его жена?

Црн ПерI 78

Кад, нису прошла ни два месеца, а он се јави опет *и то* са читавом четом Милошевих сејмена и са царским мубаширом, меким и блиједим Стамболијом.

А НДћ 120

То је био редак и незапамћен догађај да девојка, и то оваква, занесе, *и још* да отац остане непознат.

А НДћ 41

И иначе, каквог је то уопште имало смисла што му беше жена?

Црњ Сео 84

Помало неубичајена речца у српском језику, свакако стилски маркирана (*ја*) представља изазов за преводиоца. У следећем примеру у руском преводу налазимо као еквивалент такође речцу — *и-да*, такође стилски обележену:

(ф50)

— *И-да*, чудной поганец, возьми его нелегкая!

А МнД 178

— *Ја*, чудна поганца, баку му његову!

А НДћ 174

Речца *нет* најчешћи је преводни еквивалент за одричну српску партикулу *не*, о чему сведоче и бројни примери до којих смо дошли анализирајући истражени корпус од којих овде наводимо само неколико:

(ф9)

Нет, только не это!

А МнД 47

Не, само то не!

А НДћ 49

(ф99)

— Спасибо, об этом я слышал от людей поумнее тебя.

— Ну *нет*. Другие либо тебя не знают, либо лгут, либо думают так же, как я, но молчат.

А МнД 354

— Хвала, чуо сам од других, паметнијих од тебе.

— *Не, не*. Други или те не знају или ти лажу или мисле исто што и ја, али шуте.

А НДћ 339

(ф10)

— Э, *нет*, этого нам мало, ты скажи, кто вас подговорил?

А МнД 51

— А *не*, нећемо тако, него казуј ко вас је наговорио на то!

А НДћ 52

(ф14)

— Это за пять-то грошей жизнь свою сгубить! *Нет, нет, не-е-ет!*

А МнД 66

— Зар ја за пет гроша главу да губим! *Не, не, неее!*

А НДћ 68

Одређена заповест у српском језику може бити исказана трпним стањем са речцом *нека*. Логички субјекат изоставља се како у оригиналу тако и у преводу. У руском преводу и у овом случају наилазимо на конструкцију са речцом *да*:

(ф81)

Да будет услышано и ваше слово при обсуждении вопросов, касающихся судеб вашей родины, [...].

А МнД 303

Нека се слуша и Ваша ријеч, кад се унапријед узодлучује о стварима Ваше домовине, [...].

А НДћ 292

Српски императив трећег лица јединине исказан презентом трећег лица и партикулом *нека* такође се може превести на руски језик сличном конструкцијом са речцом *да* као у следећем примеру:

(ф667)

Но его карьера — имеющий уши *да слышит!* — закончится усеконовением языка, кнутом и тюрьмой.

Црн ПерII 339

Али, каријера његова — *нека чује* ако има уши — завршиће се усекованијем јазика, кнутом, и караулом.

Црњ ДкСII 232

Уместо партикуле *нека* у српском језику може бити употребљена партикула *да*. У руском преводу остаје партикула *да*. Погледајмо пример ексцерпиран из анализираниог примарног корпуса:

(ф15)

Примерно в это время игумен монастыря Банье у Прибоја записал на последнем чистом листе минеи: „*Да* будет ведомо, когда Мехмед-паша строил мост на Дрине у Вышеграда. [...]“

А МндД 75

Некако у то време је игуман манастира Бање код Прибоја записао на последњем празном листу једног минеја: „*Да* је знано кад Меметпаша гради ћуприју на Дрини код Вишеграда. [...]“

А НДћ 76

Двокомпонентни везник *то есть* најчешће се јавља као преводни еквивалент српског појаснидбеног везника *то јест*:

(ф6)

Все наказания за прошлую ночь отменяются... *то есть*... кроме одного. Насильника прогнать сквозь строй!

Црн ПерI 45

Све казне опроштене за ноћас... *то јест*... онај један, за силовање, шибе, кроз цео пук.

Црњ Сео 49

Међутим, постоје и ситуације када се појашњење у српском језику изражава другачије, везник *то јест* у оригиналу не постоји уопште или је изостављен, док руски превод задржава поменути везник. Погледајмо следећи пример:

(ф58)

[...] Милан все чаще мучился сомнениями, а не было ли все это ужасным сном, приснившимся ему, когда он рухнул в беспамятстве на пороге собственного дома, *то есть* следствием, а не причиной его болезни.

А МнД 203

Српски саставни везник *и* који повезује истоврсне предикате (*наишао је, носио је*) могуће је на руски језик превести такође саставним везником *да* као у следећем примеру:

(ф26)

Правда, появился он здесь в неурочный час, еще как следует не рассветло *да* к тому же еще с толстой палкой, испещренной таинственными знаками и письменными, которую он нес перед собой точно горящую свечу.

А МнД 108

Милан се често питао, да ли цело онај ноћни доживљај на капији није био само сан који је он снивао док је лежао онесвешћен пред кућним вратима, само последица а не узрок његове болести.

А НДћ 198

Истина, наишао је у невреме, још се није било добро разданило, *и* носио је пред собом, као што се носи запаљена свећа, неки дебео штап, ишаран чудним знацима и словима.

А НДћ 108

Превод је овде, дакако, слободнији: у руском преводу изостављен је предикат који би одговарао српском предикату *носио је*.

Постоје бројни примере са руским везником *да* као преводним еквивалентом српског саставног везника *и* када се ради о повезивању истоврсних реченичних чланова. Навешћемо само неке од примера који су посведочени у истраживаном корпусу.

Везник *да* повезује истоврсне адвербијале:

(ф70)

— Эх, кабы по сердцу *да* по воле дело слаживалось, не иметь бы хаджи Омеру того, что он имеет [...].

А МнД 268

Везник *да* повезује истоврсне индиректне објекте:

(ф6)

Мост нужен не беднякам *да* голытьбе крестьянской, а туркам [...].

А МнД 36

Везник *да* повезује допуне изражене синтаagmaма у оквиру конструкције са глаголским придевом:

(ф86)

[...] оставив мосту лишь роль переправы, соединяющей не более как два городские посада *да* десятка два прибрежных сел по ту и другую сторону Дрины.

А МнД 318

Везник *да* повезује истоврсне глаголске предикате:

(ф16)

Мост-то, видишь, как дряют *да* прихорашивают, точно коня на ярмарку!

А МнД 79

(ф12)

— Молчи, милоч! Молчи, слушайся матери *да* пуще смерти бойся турка проклятого!

А МнД 64

— Ех, да је по срцу *и* по младости, не би Хаџи Омер имао што има [...].

А НДћ 259

Сиротињи *и* раји ћуприја и не треба, него Турцима [...].

А НДћ 39

[...] и сад мост заиста не везује друго до два дела касабе *и* оно двадесетак села са једне и са друге стране Дрине.

А НДћ 306

Видите ли како га тимаре *и* доћерују као коња на панађур!

А НДћ 80

— Шути, душо! Шути, слушај маму *и* чувај се, док си год жив, Турчина, проклетника!

А НДћ 66

(ф66)

Никто не знал, *да и* не задумивался над тем, когда эта женщина отдыхает, спит или ест, когда успеваает одеться и привести себя в порядок.

А МнД 243

Нико није знао, *и* нико се није ни питао кад се та жена одмара, кад спава и једе и кад налази времена да се обуче и дотера.

А НДћ 236

(ф29)

[...] обсыплет Миле холодной росой, будто мелким дождем, *да* так *и* застынет в поклоне [...].

А МнД 112

[...] поспе га хладном росом као ситном кишом *и* остане онако нагнуа [...].

А НДћ 111

(ф89)

[...] она дружила с Гласинчанином, который не скрывал, *да и* не сумел бы скрыть свою горячую в нее влюбленность.

А МнД 335

[...] она се дружила са Гласинчанином који *нити* је крио *ни* могао сакрити колико је у њу заљубљен.

А НДћ 322

Везник *да* повезује истоврсне компоненте сложеног глаголског предиката:

(ф32)

[...] как разъярится этот Мичич и давай из земли колья выдирать *да* в них швырять.

А МнД 121

[...] а Мићић зађе па само чупа оне кочиће *и* фрљаца за њима.

А НДћ 120

(ф60)

И что же, сейчас их снова принуждают напялить на себя ненавистную одежду, „стесняющую дух“, *да* к тому же состоять на службе у чужого и инаковерующего царя.

А МнД 207

А сад су морали да обуку то исто омражено „тијесно одијело“ *и* то још у служби туђег цара друге вере.

А НДћ 202

(ф17)

С войны он вернулся растолстевшим, *да еще* с причудами.

Црн ПерI 76

Из рата се био вратио угојен *и* ћудљив.

Црњ Сео 82

Везник *да* повезује истоврсне граматичке субјекте:

(ф80)

Теперь по мосту проходили только жители левобережных селений, крестьяне со своими низкорослыми, навьюченными лошадами или воловьими телегами, *да* конные упряжки тащили на станцию лес с дальних разработок.

А МнД 294

Преко моста је прелазео само још свет из села са леве обале Дрине; селяци са својим малим, претовареним коњма и воловским колима, *или* коњске запреге које вуку дрво из удаљених шума на железничку станицу.

А НДћ 283

(ф22)

Осталась после него куча малых детей, беззащитных сирот, *да* мелкие, но рассеяные по всем окрестным селениям должники.

А МнД 102

Остала су ситна деца, готово сирочад, *и* невелика али растурена вересија по свим селима.

А НДћ 102

(ф38)

Один только взгляд, полный горестного изумления, *да* это ее неповторимое горделивое движение плеч [...].

А МнД 139

Један поглед пун болног изненађења *и* онај пркосни *и* само њој урођењени покрет целог тела [...].

А НДћ 137

(ф35)

В тишине раздавался лишь цокот копыт и топот шагов *да* монотонный перестук медной и деревянной утвари на перегруженных лошадях.

А МнД 126

Чује се само бат коњских копита *и* људских корака *и* једнолично клопања бакрених *и* дрвених предмета на претовареним коњма.

А НДћ 124

(ф34)

[...] у которых только и было за душой, что этот дом *да* лавчонка на базаре [...].

А МнД 124

[...] који нема много више од те куће *и* оно мало дућана у чаршији [...].

А НДћ 123

У следећем примеру у руском преводу имамо истоврсне граматичке субјекте, док у оригиналу на српском говоримо о истоврсним директним објектима (различите формалне структуре последица су различитих начина за изражавање предикативне посесивности у руском и српском језику):

(ф594)

Были у них всего три телеги *да* девять лошадей.

Црн ПерII 144

А имали су само троја кола *и* девет коња.

Црњ ДкСП 20

Везник *да* повезује истоврсне атрибуте (иако је можда боље говорити о истоврсним граматичким објектима):

(ф328)

[...] он всё-таки обнаруживал там следы своих солдат, *да и* свои собственные [следы].

Црн ПерI 95

[...] ипак је наилазио на трагове својих војника, *на и* на своје [трагове].

Црњ Сео 101

У следећем примеру везник *да* повезује истоврсне неконгруентне атрибуте (са нијансом адвербијалног значења):

(ф18)

— Ну да, не будь Абид-аги с его зеленой палкой, порядком и силой, посмотрел бы я, как это Гололицый со своими улыбочками *да* сложенными за спину руками сумеет закончить мост?!

А МнД 80

— Јесте, да није било Абидаге и његовог зеленог штапа и његовог запта и зулума, питао бих вас ја би ли овај мисирбаба могао својим смијехом *и* са рукама на леђима довршити ћуприју.

А НДћ 80

Осим истоврсних реченичних чланова, руски везник *да* може повезивати и независне реченице, као у следећим примерима:

(ф28)

Только здешние овцы напоминали им их овец, *да* порой какой-нибудь гнедко был точь-в-точь как их собственный.

Црн ПерI 91

(ф53)

—Уж поздно, *да и* негде.

А МнД 196

Једино још овце, сећаху их на њихове овце на дому *и* понеки коњ, мрков, на понеког њиховог мркова.

Црњ Сео 97

— Доцкан је, богами, *а и* нема се где.

А НДћ 192

(ф412)

У Божича были серые глаза, *да и* всё на нём было какое-то серое, да же треуголка.

Црн ПерI 335

Божич је имао искричаве, сиве, очи, *а* све је на њему било сиво, чак и трикорн.

Црњ ДкСИ 151

Супротни везник *да* такође може повезивати истоврсне предикате (ради се о преводном еквиваленту српског супотног везника *али*), као у следећем примеру:

(ф62)

Одно только возбраняемое и постороннее, такое, что с каждым случается, *да* не докладывается начальнику, сейчас и вспоминается ему [...].

А МнД 220

Пред његовим сећањем нижу се само споредне и недозвољене ствари, које се свакоме дешавају, *али* које се не казују старешинама [...].

А НДћ 214

Супротни везник *да* може повезивати и независне реченице (такође се ради о преводном еквиваленту српског супотног везника *али*). Погледајмо пример посведочен у анализираном корпусу:

(ф61)

Не миновать тут кровопролития, *да* слух о том дошел, по счастью, до Стамбула, [...].

А МнД 208

Крв је хтјела због тога да падне. *Али*, срећом, то се чуло у Стамболу, [...].

А НДћ 204

(ф5)

Господин Исакович, поздравляю вас, особенно хорошо оружие, *да и фураж не плох.*

Црн ПерI 45

Господине Исаковичу, честитам, особито на оружју — *а* и фураж је добар.

Црњ Сео 49

(ф4)

Я стал наёмным солдатом, и нет у меня ни кола, ни двора, *да ещё и жену схоронил.*

Црн ПерII 269

Ја постадох ајлугџија и немам ни куће, ни кућишта, *а* сахранио сам жену.

Црњ ДкСИ 153

Хомонимични глагол *есть* може да се појави у свом инфинитивном облику као превод српског глагола *јести*. С обзиром на то да овај глагол није предмет нашег рада, навешћемо само један пример, илустрације ради:

(ф9)

По-прежнему будут сновать люди, проплывать барки, а он будет так же торговать, *есть*, перебирать четки.

Црн ПерI 61

Исто ће тако пролазити људи, пролазити лађе, исто ће тако трговати, *јести*, бројати бројанице.

Црњ Сео 65

Копулативни глагол *быть*, тачније: његов облик (*и*) *есть* представља руски преводни еквивалент за српски помоћни глагол *бити*, али само у случајевима када се ради о наглашавању успостављања односа идентитета између два појма или када су у питању дефиниције. Погледајмо примере ексцерпираних из анализираних грађе:

(ф26)

[...] она все-таки еще не верила в приближение смерти, в то, что это сидение перед окном — *и есть* уже медленное умирание.

Црн ПерI 84

[...] она никако није веровала да јој се ближи смрт и да *је* то њено седење код прозора, лагано умирање.

Црњ Сео 92

(ф449)

Старичок сказал, что он *и есть* Копша, а это господин Анастас Агагиянян, от которого у него нет секретов.

Црн ПерI 405

Копша му тад довикну, да *је* он Копша, а да је тај млади човек његов драгоман, пред којим нема тајне.

Црњ ДкСИ 227

(ф36)

Это *и есть* предместье Большой Луг, мирное, красивое и богатое турецкое поселение.

А МнД 132

То *је* заселак Вељи Луг, мирно, лепо и богато турско насеље на узви-сини.

А НДћ 131

(ф27)

Вещь она *и есть* вещь, такими же вещами будут и ее дочери [...].

Црн ПерI 86

Ствар, ствар *је била*, као што ће то и њене кћери бити [...].

Црњ Сео 93

(ф51)

— Что-то охоты нет. Там другие *есть*.

А МнД 196

— Нисам нешто оран данас. Тамо су остали играчи.

А НДћ 192

4.2.1. Егзистенцијалне реченице. — У овом поглављу размотрићемо руске глаголе нулте конјугације *есть* и *нет* у егзистенцијалним реченицама у својству преводних еквивалената одговарајућих српских облика.

а) Потврдне егзистенцијалне реченице са глаголом *есть* могу се употребити приликом превода на руски језик српских реченица са предикатом исказаним глаголом *имати* (у значењу *постојати*) или глаголом *постојати* којима се изражава постојање нечега. Погледајмо најпре два примера реченица на српском језику са предикатом израженим глаголом *имати*:

(ф113)

Но *есть*, как водится, тайные заботы и горести, которым не найти ни помощи, ни исхода.

А МнД 412

Али *има* бригае, велике и скривене, има несрећа без излаза и видљивог решења.

А НДћ 395

(ф119)

Ведь *есть* же, надо думать, где-ни-
будь на свете края и люди с голо-
вой, которые помнят бога.

А МнД 444

Има ваљда још негде мирних краје-
ва и разумних људи који знају за
божји хатор.

А НДћ 425

Навешћемо и пример српске реченице са предикатом исказаним глаголом *постојати* као и превод ове реченице на руски језик:

(ф563)

Божич, видимо, и сам заметил, что
его сентенция успеха не имеет и по-
спешил сказать, что *есть* два мира.

Црн ПерII 104

Божич је, ваљда, и сам био приме-
тио да његово слово поучително не-
ма успеха, па узвикну да *постоје*
два света.

Црњ ДкСИ 474

Као што видимо, сва три наведена примера преведена су на руски језик потврђеним егзистенцијалним реченицама са глаголом нулте конјугације *есть* у функцији предиката.

б) Одричним руским егзистенцијалним реченицама у садашњем времену са глаголом нулте конјугације *нет* преводе се српске реченице са предикатом израженим глаголом *немати* или глаголом *не постојати* којима се изражава непостојање нечега.

Погледајмо примере српских реченица са обликом *нема* у функцији предиката и њихове преводе на руски:

(ф74)

[...] как самой крошечной вещи *нет*
без тени, так и в мире величие не
обходится без зависти, милосердие
без ненависти [...].

А МнД 279

[...] на овој земљи не може бити до-
броте без мржње ни величине без
зависти, као што *нема* ни најмањег
предмета без сенке [...].

А НДћ 270

(ф24)

С того времени, как существует царство, существуют и бунты, ибо *нет* власти без бунтов и заговоров, как *нет* богатства без забот и убытков.

А МнД 103

Откако је царевине било је и тога, јер *нема* власти без буне и завере, као што *нема* имања без бриге и штете.

А НДћ 103

У одређеним ситуацијама се може учинити да се ради о посесивним реченицама, тј. да је посесор само изостављен (како у оригиналу тако и у преводу) као у следећем примеру:

(ф105)

[...] если *нет* божьего благословения, никакого прока не будет, [...].

А МнД 381

[...] ништа му не вриједи, ако божјег благослова *нема*, [...].

А НДћ 365

(ф647)

Этого дворца больше *нет*.

Црн ПерII 299

Тог дворца *нема* више.

Црњ ДкСП 188

(ф43)

Вот почему ей выпала горькая, неотвратимая судьба и почему не видит она выхода из тупика, и не может увидеть, раз его *нет*.

А МнД 142

И зато је њена судбина прека, необична, сутрашња, и зато она на њој не види излаза, а не може ни да га види кад га *нема*.

А НДћ 140

(ф47)

[...] глаза видят, губы говорят, человек существует, а жизни, настоящей жизни *нет*!

А МнД 161

[...] очи гледају, уста говоре, човек траје, али живота, правог живота *нема* више.

А НДћ 159

(ф5)

Ибо сомнения *нет*, что [...] у них [...] должна была возникнуть мечта о создании на этом месте переправы.

А МнД 18

Јер сумње *нема* да су људи одувек [...] помишљали како да се на овом месту створи прелаз [...].

А НДћ 22

(ф8)

— Ни души *нет*, — бормотал он,
— ни бога...

Црн ПерI 54

Душе *нема*... као што ни Бога *нема*...

Црњ Сео 57

4.2.2. Локативне реченице. — У овом поглављу размотрићемо присуство и одсуство руских глагола нулте конјугације *есть* и *нет* у локативним реченицама у својству преводних еквивалената одговарајућих српских облика.

а) За потврдне локативне реченице са глаголом *есть* може се рећи да се прилично ретко употребљавају и као оригинал а још ређе као превод. Навешћемо пример српске реченице са предикатом исказаним глаголом *носити* и локативном одредбом *у џепу* која је на руски језик преведена локативном реченицом са изостављеним глаголом нулте конјугације *есть*:

(ф59)

Ему казалось, что **в кармане** у него солнце.

А МнД 205

Чинило му се да **у џепу** носи сунце.

А НДћ 200

Ако мало пажљивије погледамо наведени пример, видећемо да има елементарна за следеће тумачење: руска локативна одредба *в кармане* може се анализирати не само као адвербијал за место (предикат би у том случају био изостављени глагол *есть*) већ и као предикат (у овом случају не можемо уопште говорити о постојању глагола *есть*). Постоји и треће тумачење: руска реченица се може анализирати као номинативна док би сви остали реченични чланови имали функције детерминатора.

У одређеним случајевима је функционална перспектива реченице, тј. њена тематско-рематска структура та која одређује да ли ће предикат у руском језику бити исказан или не:

(ф3)

— Все ли **здесь**? — обращается
председатель к секретарю.

— Все.

— *Jesu li svi tu?* — pita predsednik
sekretara.

— Svi.

РДС 88

RD S 113

Овде се може разматрати не само постојање или непостојање предиката у руској реченици већ и то чиме је тај предикат исказан (уколико заиста постоји у структури реченице). У српској реченици имамо одговарајући облик глагола *бити* у функцији предиката (или, бар, дела предиката, уколико се адвербијал за место третира као именски део предиката, о чему се такође може дискутовати).

б) Руске одричне локативне реченице са глаголом нулте конјугације *нет* најчешће представљају преводне еквиваленте за српске реченице којима се исказује непостојање нечега на одређеном месту. Предикат је у српским реченицама у највећем броју случајева исказан глаголом *немати*, о чему сведоче и примери ексерцирани из анализираног корпуса:

(ф1)

А что **здесь** *нет* ни плиты, ни мавзолея, так то была воля самого дервиша, пожелавшего сохранить свой приют в неизвестности и тайне.

А МнД 14

А што **на том месту** *нема* ни нишана ни турбета, то је по жељи самог дервиша, јер је хтео да тако буде сахрањен без знака и биљега, како се не би знало да је ту.

А НДћ 17

(ф114)

В сербских **домах**, обступивших майданскую церковь, *нет* ни сожалений о былом, ни страха перед будущим; [...].

А МнД 416

У српским **кућама**, које су сабијене око цркве на Мејдану, напротив, *нема* ни жалби на прошлост ни бојазни од будућности; [...].

А НДћ 399

(ф108)

[...] я наблюдаю и анализирую и уверяюсь все сильнее, что **тут** жизни *нет*.

А МнД 392

[...] ја све пратим и посматрам и све боље увиђам да **овдје** *нема* живота.

А НДћ 375

(ф77)

Знаешь, как говорили старые люди про „Каменный хан“: равного ему **нет в царстве!**

А МнД 287

Ти знаш шта су стари људи причали, какав је био Каменити хан; *није га било у царевини*; [...].

А НДћ 277

Навешћемо пример сличан претходном:

(735)

— Но сильнее Скандера, наверное, *не было* человека **в целой Сербии**.

Драш РКз 40

Не вјерује — рече са призвуком поноса — да *је* од Скандера *било* снажнијег младића у читавој **Србији**.

Драш РКс 35

У руској реченици предикат може бити изостављен, као у следећем примеру:

(ф55)

В воротах — ни живой души.

А МнД 197

На капији *није* било живе душе.

А НДћ 192

4.2.3. Посесивне реченице. — У овом поглављу размотрићемо руске глаголе нулте конјугације *есть* и *нет* у руским посесивним реченицама 1. типа у садашњем времену у својству преводних еквивалената одговарајућих српских реченица.

а) Руским потврдним посесивним реченицама 1. типа са глаголом нулте конјугације *есть* у садашњем времену најчешће се преводе српске двочлане, дакле: субјекатско-предикатске реченице са одговарајућим презентским обликом глагола *имати* којима се изражава поседовање. Погледајмо примере посведочене у анализираном примарном корпусу:

есть — *имам*

(ф742)

— У меня *есть* разрешение [...].

Драш РКс 59

— *Имам* дозволу [...].

Драш РКз 48

есть — има

(ф79)

[...] ибо у всякого моста, [...] *есть* свой ангел-хранитель, и этот ангел оберегает его и хранит весь отпущенный ему господом срок.

А МнД 289

(ф420)

У Монтенуово *есть* сестра, ей девяносто лет [...].

Црн ПерI 347

(ф726)

— Имя... у него *есть*?

Драш РКс 15

(ф672)

У него, дескать, *есть* и другие дела, кроме как в няньках ходить.

Црн ПерII 353

(ф768)

Учитель объяснил нам, что у грузовика *есть* руль и специальные рычаги для управления; внутри, в кабине, сидит шофёр, живой человек, который заставляет машину ехать, но в любой момент может остановить, поэтому бояться не надо.

Драш РКс 160

(ф482)

Но когда молодой армянин закричал, что у него *есть* разрешение на вход [...].

Црн ПерI 470

[...] јер свака ћуприја, [...] *има* свога мелећа који је чува и држи, док јој је од Бога суђено да стоји.

А НДћ 278

Монтенуово *има* сестру, којој је деведесет [...].

Црњ ДкСИ 163

— Име... *има* ли он име и презиме?

Драш РКз 14

Има он, каже, и друга посла, а не само да буде дадиља.

Црњ ДкСИ 248

Учитель нас, благо прекори и објасни да камион *има* кочнице и шофера, живог човјека који може, кад год то зажели, возило да заустави.

Драш РКз 123

А кад Јерменин поче да се дере, да *има* одобрење [...].

Црњ ДкСИ 295

(ф718)

Есть ли у Исаковича в Киеве враг?

Црн ПерII 472

Има ли он, Исакович, неког непријатеља у Кијеву?

Црњ ДкСИ 377

(ф662)

[...] у Русији в мире *есть* тайные друзья и братья, о которых она и не подозревает.

Црн ПерII 330

[...] Русија *има* у свету, пријатеља и брата свог, о ком није ни знала.

Црњ ДкСИ 222

(ф414)

Он, Божич, снял вблизи трактира «У ангела», где Исакович намерялся остановиться, дом, *есть* у него ещё и другой дом — в Леопольдштадте, купленный для жены.

Црн ПерI 337

Има, каже, кућу, изнајмљену, у близини Енгелбирте, где Исакович намерава да се настани, а *има*, каже, још једну кућу, у Леополдштату, која је за његову жену купљена.

Црњ ДкСИ 153

(ф655)

Он понял, что у Лисы, если она захочет, ещё *есть* силы и молодой задор, достаточные, чтобы перескочить стену.

Црн ПерII 315

Исакович онда осети да та животиња, кад хоће, још увек *има* у себи снагу и младост, довољну, да узме препону.

Црњ ДкСИ 205

есть — имате

(ф740)

— Коллега Крстич, у нас *есть* телефонный справочник Косова?

Драш РКс 52

— *Имате* ли, колега Крстићу, телефонски именик Косова?

Драш РКз 42

есть — имају

(ф514)

[...] но у Трифуна и Кумры *есть* дети.

Црн ПерII 16

[...] али [...] Трифун и Кумра *имају* децу.

Црњ ДкСИ 377

(ф553)

Волков восклицал: бумага *есть* и у австрийцев!

Црн ПерII 82

Волков је викао: да папире и Аустријанци *имају*.

Црњ ДкСИ 450

(ф648)

[...] ибо это дар божий, а у всех русских *есть* этот дар.

Црн ПерII 303

[...] како је то дар Божији, а сви Руси *имају* тај дар Божији.

Црњ ДкСИ 192

Грамматички субјекат у српском језику често бива изостављен. Преводаца ово има на уму, воспоставља га на основу контекста и преводи на руски језик одговарајућим обликом генитива са предлогом *у*. Погледајмо пример ексцерпиран из истраживаног примарног корпуса:

(ф704)

И без тога у него в Києве *есть* враги.

Црн ПерII 429

[Он] *Има* већ неколико непријатеља у Кијеву.

Црњ ДкСИ 331

б) Руске одричне посесивне реченице 1. типа са глаголом нулте конјугације *нет* у садашњем времену најчешће се користе приликом превода српских реченица са глаголом *немати* у одговарајућем облику презента. Навешћемо примере из ексцерпираних грађе:

нет — немам

(ф637)

Нет у меня семьи!

Црн ПерII 269

Немам фамилију!

Црњ ДкСИ 153

(ф774)

— У меня *нет* таких денег, а кроме того...

Драш РКс 206

— *Немам* ја тих пара, а сем тога...

Драш РКз 162

(ф3)

Я стал наёмным солдатом, и *нет* у меня ни кола, ни двора, да ещё и жену схоронил.

Црн ПерII 269

Ја постадох ајлугџија и *немам* ни куће, ни кућишта, а сахранио сам жену.

Црњ ДкСИ 153

(ф775)

— Поймите, Велько, у меня *нет* денег, и потом мы с вашим братом были...

Драш РКс 207

— Велько драги, ја пара *немам* и ја... ваш покојни брат и ја смо били...

Драш РКз 162

Предикат изражен одговарајућим обликом глагола *немати* у српском језику може бити изостављен, али се приликом превода васпоставља на основу контекста и преводи руским глаголом нулте конјугације *нет*. Погледајмо пример сведочен у анализираној примарној грађи:

(ф793)

Кроме моих сирот и тебя, никого у меня *нет*.

Драш РКс 285

Сем ово троје сирочади, имам још тебе и више никога [*немам*].

Драш РКз 220

нет — нема

(ф710)

У неё *нет* никого на свете, кроме сына.

Црн ПерII 445

Она *нема* на свету никога, осим свог малог сина.

Црњ ДкСИ 348

(ф438)

Значит, у неё *нет* покоя даже ночью.

Црн ПерI 381

Она дакле *нема* сна.

Црњ ДкСИ 199

(ф486)

Вани обиженно ответил, что у него *нет* привычки врать и что он хорошо знает владыку Василия.

Црн ПерI 474

Поп му онда рече, увређено, да он *нема* обичај да лаже и да владикy Василија зна, добро.

Црњ ДкСИ 299

нет — немамо

(ф644)

[...] у нас *нет* ни малейшего желанія бросать ружья и, взявшись за орало, превращаться в крестьян.

Црн ПерII 291

[...] ни најмање воље *немамо*, да одбацимо од себе пушку, и постанемо паори!

Црњ ДкСИ 179

(ф780)

У нас, кажется, *нет* общих друзей.

Драш РКс 221

Нас двојица *немамо* исте пријатеље.

Драш РКз 172

(ф761)

— Спасибо, но у нас *нет* времени, мы пришли...

Драш РКс 131

— Најљепша хвала, *немамо* времена.

Драш РКз 98

Посесор изражен генитивом са предлогом у у руском језику може бити изостављен чак и када се ради о преводу:

(ф7)

Другого выхода [у нас] *нет*, а сидеть сложа руки больше нельзя.

А МнД 36

Другога пута *немамо*, а нешто ваља радити.

А НДћ 39

нет — немате

(ф90)

Да и вообще к науке у вас *нет* ни склонности, ни призвания.

А МнД 340

Ви уопште *немате* звања ни праве склоности за науку.

А НДћ 326

нет — немају

(ф716)

Другой у них *нет*.

Црн ПерII 464

Друге више *немају*.

Црњ ДкСИ 369

(ф473)

Иного покровителя у них *нет* в целом свете.

Црн ПерI 449

А другог [патрона], на целом свету, *немају*.

Црњ ДкСИ 273

(ф445)

На постах также знали, что в столице едут многие отставные славонские офицеры [...] и бумаги у них поддельные или таковых [у них] вовсе *нет*.

Црн ПерI 400

Знало се и код постова у Бечу да у престоницу долазе многи отпуштени, есклабонски, официри [...] који имају лажне папире, или папире и *немају*.

Црњ ДкСИ 221

У следећем примеру у оригиналу имамо личну реченицу, двочлану, у перфекту, са одричним обликом глагола *имати* у перфекту. Реченица је на руски језик преведена одричном посесивном реченицом првог типа у садашњем времену, са изостављеним посесором који би требало да буде изражен заменицом другог лица, имајући у виду да је следећа реченица уопштенолична:

(ф30)

Зачем все это, если даже [у тебя] *нет* возможности сделать для них то, что хочешь [...].

Црн ПерI 97

И нашто ће му све то, кад *није имао* ни толико моћи да им чини оно што он хоће [...].

Црњ Сео 103

4.2.4. Речи-реченице. — У овом поглављу биће речи о томе у којим су то ситуацијама руске речи-реченице (*Да-* и *Нет-*реченице) могући преводни еквиваленти одговарајућих српских реченица.

а) За потврдне руске речи-реченице са глаголом нулте конјугације *да* у анализираној грађи није било посведочених примера.

б) Одричне руске речи-реченице са глаголом нулте конјугације *нет* могу послужити као превод српских реченица са истоврсним именским предикатима у раставном односу, тачније: њима се преводе делови именског предиката у којима је изражена најчешће само копула док је именски део предиката често изостављен — одговарајући одрични презентски облик помоћног глагола *бити*. Погледајмо примере које нам је дала грађа:

(ф67)

[...] но в минуты затишья невольно предается мечтам о юной Паше, о ее красоте, о счастье, которое она обещает, все равно, возможно ли оно для него или *нет*.

А МнД 264

(ф95)

— Не думаешь ли ты, что Мехмедпаша Соколович, оставшись в горах, в своих Соколовичах, мог бы стать тем, кем он стал, и наряду с прочим возвести этот мост, на котором мы с тобой сейчас беседуем?

— В те времена, конечно, *нет*.

А МнД 342

(ф15)

Умирала она от страсти по мужу или *нет* — он далеко.

Црн ПерI 72

[...] али у тренуцима ћутања и сам машта о Паши, о њеној лепоти и срећи коју она даје, без обзира да ли је за њега могућа или *није*.

А НДћ 255

— И ти мислиш да би Мехмедпаша Соколовић, да је остао као сељачко дијете тамо горе у Соколовићима, постао оно што је постао и да би између осталог подигао и ову ћуприју на којој ми сада разговарамо?

— У оно вријеме, наравно, *не би*.

А НДћ 328

Умирала она од пожуде за оним, или *не*, не може га стићи.

Црњ Сео 78

4.2.5. Облици *есть*, *нет* и *да* у независно-сложеној реченици. — Руске егзистенцијалне, локативне и посесивне реченице могу се наћи у улози компоненте независно-сложених реченица.

Погледајмо пример руске посесивне реченице 1. типа у садашњем времену која представља преводни еквивалент српске реченице са глаголом *имати*:

(ф1)

У народа *есть* все свободы, но он ими не пользуется!

РД С 50

Narod *ima* sve slobode, ali ih ne upotrebljava!

RD S 80

Као што видимо, и у српском и у руском језику ове реченице представљају компоненте независно-сложене реченице супротног односа.

Навешћемо и пример руске локативне реченице у оквиру независно-сложене реченице која је руски преводни еквивалент за одговарајућу српску реченицу:

(ф2)

Затем в каждом уездном центре *есть* управляющий с большим числом чиновников, а над ними — управляющий округа.

РД С 56

Zatim, u svakom sreskom mestu je ekonom za srez s velikim personalom činovnika, a nad svima su pokrajinski ekonom; [...].

RD S 85

Интересантно је да је у српској реченици, значи: у оригиналу, предикат исказан краћим обликом помоћног глагола *бити*, иако се ради о исказивању постојања на одређеном месту (можда би овде пре могао да се употреби глагол *постојати*, *налазити се* или глагол *имати* са значењем глагола *постојати*, *налазити се*).

4.2.6. Облици *есть*, *нет* и *да* у зависно-сложеној реченици. — У анализираној грађи посведочен је веома интересантан пример у којем је српски еквивалент руског глагола нулте конјугације *есть* исказан пуним, дакле, не енклитичким потврдним обликом 3. лица једнине презента глагола *бити* о чијем би се значењу (копулативном, егзистенцијалном, асертивном или неком четвртном) ипак можда требало дискутовати:

(ф83)

Все эти „звезды“, „семена“ и „заботы престола“ произносятся только затем, чтобы обойти молчанием и не назвать настоящим именем то, что действительно *есть*: [...].

А МнД 305

Тако се то каже „семе... звезда... бриге престола“, да се не би морало назвати правим именом и казати што *јесте*: [...].

А НДћ 294

Руске потврдне посесивне реченице првог типа често се срећу у улози зависне реченице. Погледајмо пример посесивне реченице у функцији зависне објектске реченице:

(ф425)

Павел сказал сенатору, что у него хоть и *есть* небольшой дом в Варадине [...].

Црн ПерI 353

Павле онда рече сенатору да *има* кућу у Варадину, какву, такву [...].

Црњ ДкСИ 170

У функцији зависне објекатске реченице може се наћи и одрична посесивна реченица првог типа као у примерима који следе:

(ф694)

Трифун заметил, что у него *нет* времени для долгих разговоров [...].

Црн ПерII 407

Трифун му онда рече да *нема* времена да много прича [...].

Црњ ДкСП 307

(ф633)

Закалённый в битвах Хорват грубо и зло замечал в ответ, что у Австрии *нет* лучшего друга, чем сербский митрополит [...].

Црн ПерII 256

Хорват, отврдноу у ратовима, груб, зао, одговарао је на то, да Аустрија *нема* бољег пријатеља, од сербског митрополита [...].

Црњ ДкСП 140

Посесор може бити изостављен како у оригиналу тако и у преводу:

(ф23)

Дафина вскоре поняла, что ей нечего сказать детям и [что у нее] *нет* желания на них смотреть.

Црн ПерI 80

Госпожа Дафина убрзо увиде да нема шта тој деци да говори, *нити има* зашто да их гледа.

Црњ Сео 87

Руска посесивна реченица првог типа може се наћи у зависно-сложеној реченици као зависна атрибуцка реченица. Посесор је у оваквим реченицама изражен одговарајућим обликом генитива са предлогом у односне заменице *который*. Погледајмо пример ексцерпиран из анализираног корпуса:

(ф112)

Бледные и озабоченные, с тяжелой неподвижностью в лицах, выдающей страх людей, у которых *есть* что терять [...].

А МнД 402

Бледи и забринути, са оним тешким и укоченим изразом на лицу који се увек јавља код људи који *имају* шта да изгубе, [...].

А НДћ 385

Није редак случај да се руске одричне посесивне реченице првог типа нађу у улози зависне атрибуцке реченице. Погледајмо пример ексцерпиран из истраживаног примарног корпуса:

(ф468)

Надо [...] отыскать бедную женщину, которой явно изменило счастье и у которой *нет* в жизни настоящего друга.

Црн ПерI 441

Свакако, требало би нагласити да се у наведеном примеру ради о доста слободнијем преводу, тј. превод прилично одступа од оригинала.

Требало је [...] потражити ту жену, која, очигледно, нема среће, *ни* правог пријатеља, у животу.

Црњ ДкСИ 265

(ф627)

Людям-де, у которых *нет* родины, на что-либо рассчитывать в чужой стране не приходится, ведь посулами богат не будешь.

Црн ПерII 218

Посесор може бити изражен обликом генитива са предлогом у односне заменице *кто*, као у следећим примерима:

Кад *немају* своју земљу, каже, *немају* чему да се, у другим земљама, *надају*, осим обећања, која су лудом *радовања*.

Црњ ДкСИ 98

(ф390)

[...] существует какая-то роковая разница в жизни тех, у кого много детей, и тех, у кого их вовсе *нет*.

Црн ПерI 293

[...] има нека, велика, тужна, разлика, у животу, између њега, који има толику децу, и оних који их *немају*.

Црњ ДкСИ 105

(ф632)

Тяжело живётся лишь тем, у кого *нет* своего общества.

Црн ПерII 252

Живот је тежак само за оне, који друштва *немају*.

Црњ ДкСИ 136

Преводилац се понекад може одлучити за употребу садашњег времена уместо прошлог уколико ово не утиче у великој мери на смисао реченице:

(ф669)

Она давно уж любит его, как родного брата, которого у неё *нет*.

Црн ПерII 343

[...] кога је као брата, кога *није* имала, већ давно, волела.

Црњ ДкСИ 236

Одрична руска реч-реченица (*нет*-реченица) може послужити као преводни еквивалент једне компоненте истоврсних именских предиката (најчешће изра-

жене само одричним обликом помоћног глагола бити, тј. са елидираним именским делом). Погледајмо следећи пример:

(ф111)

— Господин предводитель, мы вправе задать вам вопрос, гарантируется ли нам и нашим семьям, жизни и имуществу безопасность, а если *нет*, то что мы должны делать?

А МнД 401

— Господине претстојниче, ми смо слободни да вас упитамо јесмо ли ми сигурни, са породицама, за наш живот и иметак и, ако *нисмо*, шта нам ваља чинити?

А НДћ 384

5. РУСКЕ РЕЧИ *ЕСТЬ*, *НЕТ* И *ДА* КАО КОМПОНЕНТЕ ФРАЗЕОЛОШКИХ ЈЕДИНИЦА

Постоји велики број класификација фразеологизама руског језика. Подсетићемо се најпознатијих: „В. В. Виноградов⁸⁴ предложио је једну из најбоље познатих и широко распрострањених у лингвистици класификација, основану на различитој степену идиоматичности (немотивисаности) компоненти у саставу фразеологизма.

Изаједнавају се три типа фразеологизма.

1. Фразеологичке срашенице — стабилна комбинација, општеродно-целокупно значење које не изводи се из значења саставних компоненти, т. е. не мотивисано је од стране савременог стања лексике: *попасти впродак, бити баклуши, ничтоже сумняшея, собаку съест, с бухты-барухты, из рук вон, как пить дать, была не была, куда ни шло* и под. [...]

2. Фразеологичке јединице — стабилна комбинација, општеродно-целокупно значење које је делом повезано са семантиком саставних компоненти, употребљених у образном значењу: *зайти в тупик, бити кључом, плыть по течению, држати камен за пазухом, брати в свои руки, прикусити језик*. [...]

3. Фразеологичке комбинације — стабилна оборота, значење које је мотивисано семантиком саставних компоненти, један од којих има фразеологички повезано значење: *потупити взор (голову)* (у језику не постоје стабилна словосочетанија «*потупити руку*», «*потупити ногу*»). [...]

Ова класификација фразеологизма често допуњавају, издвајају услед за Н. М. Шанским тако називане **фразеологичке изражења**, које такође су стабилне, али састоје се од слова са слободним значењем, т. е. разликују се семантичком членивошћу: *Счастливые часов не наблюдают; Быть или не быть*;

⁸⁴ «Основне типове фразеологичких јединица у руском језику» [Виноградов 2001: 27-33].

Свежо придание, а верится с трудом. В эту группу фразеологизмов относят крылатые выражения, пословицы, поговорки. К тому же многие фразеологические выражения имеют принципиально важную синтаксическую особенность: представляют собой не словосочетания, а целые предложения.

Стремление отделить фразеологические выражения от собственно фразеологизмов побуждает лингвистов искать более точное для них наименование: иногда их называют фразеологизированными сочетаниями, фразеологизированными выражениями. Уточняя понятие, иногда к сочетаниям этого типа предлагают относить не все пословицы и поговорки, а только те, которые приобрели обобщенно-переносный метафорический смысл и воспринимаются как единицы, близкие к собственно фразеологизмам: *человек в футляре, с корабля на бал, после дождичка в четверг, звездный час* и т. п.

Таким образом, в выделении четвертой, последней из рассмотренных, группы фразеологизмов ученые не достигли единства и определенности. Разночтения объясняются многообразием и неоднородностью самих языковых единиц, которые по традиции зачисляют в состав фразеологии.

В основу иной классификации фразеологизмов положены их *ОБЩЕГРАММАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ*. При этом предлагаются следующие типологии фразеологизмов русского языка.

1. Типология, основанная на грамматическом сходстве компонентного состава фразеологизмов. [...]

2. Типология, основанная на соответствии синтаксических функций фразеологизмов и частей речи, которыми они могут быть замещены.

Можно систематизировать фразеологизмы и по другим признакам. Например, с точки зрения звуковой организации все фразеологизмы разделяются на упорядоченные по своей фонике и нейтральные.

Интересна классификация фразеологизмов по их происхождению“ [Розенталь 2003: 111-115].

Свакако би требало поменути и формално-жанровску класификацију фразеологизама Ане Пејановић (в. Пејановић 2010: 10), иако се ова класификација (пре свега у наведеном раду) односи на фразеолошке јединице *Горског вијенца*.

У овом делу ћемо у оквиру посебних глава размотрити фразеолошке јединице које у својој структури имају компоненте *есть*, *нет* и *да*, а једини критеријум за разврставање фразеолошких јединица биће присуство једне од ове три руске речи чији граматички статус и синтаксичке функције представљају предмет нашег рада.

5.1. Фразеолошке јединице са компонентом *есть*. — Компонента *есть* довољно се често среће у фразеолошким јединицама различитих структура и жанрова. Навешћемо само неке од бројних примера које нам је дала истраживана грађа.

На порталу *Грамота.ру* (у приручнику о интерпункцији) о устаљеној фрази *самый что ни на есть* наводи се: „**САМЫЙ ЧТО НИ НА ЕСТЬ**, *неразложимое сочетание*. Между частями сочетания запятая не ставится, выражение не обособляется. *Перевели его, значит, из города в самый что ни на есть бедный приход...* И. Бунин, *Сны*. *Подумав хорошенько, я прихожу к убеждению, что я самый что ни на есть обыкновенный второклассник*. В. Катаев, *Весенний звон*. ...*Все мальчишки дружно подтвердили, что самый что ни на есть лучший арбуз будет выделяться Динке*. В. Осеева, *Динка*“ [Грамота1].

(ф56)

Он произнес это своим неизменно сухим и деловитым тоном, как будто речь шла о *самом что ни на есть обыкновенном* уговоре двух завязяных картежников.

И то је говорио исто онако суво и пословно као и све остало, као да се ради о *најобичнијој* погодби између двојице коцкара, огрезлих у игри.

А МнД 200

А НДћ 196

У *Фразеолошком речнику руског језика* налазимо два примера фразеологизма са глаголом нулте конјугације *есть*. Наводимо обе одреднице у целини:

„**ЧТО ЕСТЬ [БЫЛО] ДУХУ**. Разг. Экспрес.

1. Очень быстро (бежать, ехать, мчаться и т. п.).

Синонимы: **во весь дух, во все лопатки, во всю прыть, изо всех сил, что есть силы, во весь опор, сломя голову, очертя голову, что есть мочи, высунув язык**.

Бегушев и граф Хвостиков, ехавшие что есть духу домой, всю дорогу молчали. А. Ф. Писемский. *Птицы с гнёзд поднимаются, крылом машут, кричат, а... заяц пригнул уши на спину и бежит что есть духу.* В. Г. Короленко. *Ротшильд помертвел от страха... потом вскочил и побежал прочь что есть духу.* А. П. Чехов. — *Смотрю, несётся моя белая коза что есть духу, прямо к нам, орёт не своим голосом.* И. А. Бунин. *Мальчик побежал по улице что было духу.* Δ

2. Очень громко (кричать, орать и т. п.).

Синонимы: **что есть мочи [силы], во всё горло, не своим голосом, благим матом, во всю ивановскую.**

Замахал руками, закричал что было духу своим: — Братцы, выручай! Л. Н. Толстой. — *Пойду песню запою, со зла, во всё горло, что только духу есть!* А. Н. Островский. *Кондуктор думает — пусть видят моё старанье! Трубит он, что есть духу.* Г. И. Успенский.

◇ Слово дух в обороте употр. в устар. значении «дыхание». Первоначально фразеологизм обозначал «насколько хватит дыхания (чтобы сильно бежать или громко кричать)».

ЧТО ЕСТЬ [БЫЛО] СИЛЫ [СИЛ, МОЧИ]. Разг. Экспрес.

1. С предельным напряжением, интенсивно делать что-л.

Синонимы: **изо всех сил, во всю силу, изо всей мочи, во всю мочь.**

На заботы ж свои // Чуть заря поднимись, // И один во весь день // Что есть мочи трудись. А. В. Кольцов. *Григорий схватил её руку, стиснул что было силы.* — *Больно, Гриша, — сказала она.* Ю. С. Крымов. *Василий что есть силы заколотил в дверь.* Г. Е. Николаева. *Байдарку несло на камни. Пришлось что было силы навалиться на вёсла, чтобы не потерпеть аварию.* Δ

2. Очень громко (кричать, вопить и т. д.).

Синонимы: **во все горло, во весь голос, не своим голосом, что есть духу, во всю ивановскую, благим матом, как резаный.**

— *Что же мне делать? Ничего иного, как орать что есть мочи.* А. О. Аблесимов. *Наконец кто-то ринулся из толпы к парню и, ухватив его за плечи, крикнул что было силы: — Эй, Петруха, смотри, укусит... пусти!* Д. В. Григорович. — *И как сберутся толпы разных людей на поля, разбуженные твоим*

набатов, ори что есть силы. Л. М. Леонов. *Истомленные почти часовой неподвижностью и молчанием, ребята бегали сломя голову и кричали что есть мочи.* Н. И. Дубов. *Они долго что есть сил кричали мальчику, но тот был далеко и не слышал.* Δ

3. Очень быстро (бежать, ехать, мчаться и т. п.).

Синонимы: **во весь дух, что есть духу, во все лопатки, во всю прыть, изо всех сил, сломя голову, очертя голову, как угорелый, не чуя ног под собой.**

— *Я с вами уеду, я за каретой вашей побегу, если меня не возьмёт, буду бежать что есть мочи, покамест дух из меня не выйдет.* Ф. М. Достоевский. *Поспешаю я что есть мочи, гляжу, а по дорожке, промеж терновых кустов... белый вол идёт.* А. П. Чехов. *Он бежит что есть сил. Мелькает «Грибок» — беседка, в которой он только вчера писал стихи.* Ю. И. Тынянов. *Алексей бежал за ней что есть силы, видя перед собой только пёстрое пятно лёгкого цветастого платья.* Б. Н. Полевой. *Спортсмен бежал что было сил, но не смог обогнать соперника и пришёл к финишу вторым.* Δ

◇ Устар. сущ. *мочь* в варианте оборота — то же, что «сила (мощь)». В XIX в. сохранялось ещё изменение глагола по временам (*что было мочи*), в современной речи форма настоящего времени окончательно вытеснила другие“ [ФСРЯ 2008: 380-381].

5.2. Фразеолошке јединице са компонентом *нет*. — У ексцерпираној грађи посведочен је следећи пример:

(ф21)

Но, скорей, он произнес это слово, заигрывая со своей мнимой деревенской породой, которая, если и была, то давно сошла на нет.

Али, пре ће бити да је ову реч изговорио поигравајући се са својом тобожњом селјачком лозом која, ако је и постојала, одавно не постоји.

П Ся II

П Са 53

У наведеном примеру је облик *нет* компонента фразеолошке јединице која је у функцији предиката. Српски еквивалент руског предиката представљен је такође предикатом, али предикат у српском преводу није фразеологизам, већ облик 3. лица презента глагола *постојати* са одричним речцом *не*. У Станковићевом

Речнику наводи се следеће: „сойлти¹, [...] ◇ [...] ~ на нет нестати, претворити се у ништа“. [РСР 1998: 804].

Како бисмо показали да се овај израз употребљава не само у књижевним текстовима, навешћемо пример из интервјуа⁸⁵: „Как фундаментальное направление бихевиоризм к 50-м годам *сошел на нет*.“ [ПН1 2014]. И у тексту из области лингвистике посведочен је овај израз с том разликом што је глагол сойти, тј. сходитъ употребљен у садашњем времену: „Иногда бывает так, что появляется какая-то тенденция, и кажется, что она скоро превратится в общее правило, но она впоследствии *сходит на нет*.“ [ПН2 2014].

У следећем примеру руска одрична посесивна реченица првог типа са глаголом нулте конјугације *нет* није преведена на српски језик реченицом са глаголом *немати*, већ реченицом која садржи фразеолошку јединицу (*не*) *носити на души*:

(ф72)

А что до его поступков, то у кого
нет дурных поступков *на душе*?

Дост Подр ч3 г2 I

А што се тиче његових поступака,
ко *не носи на души* ружне поступке?

Дост Млад2 79

А што се тиче његових поступака,
ко *не носи на души* ружне поступке?

Дост Деч2 93

Такође интересантан пример: предикат руске одричне реченице изражен је глаголом нулте конјугације *нет*, али предикат реченице на српском језику није преведен глаголом *немати*:

(ф3)

Знала, что давно *вас нет* *прежнего*,
[...].

Б Та 6

Znala sam da odavno *niste onaj pre-*
đašnji, [...].

В Тd 25

У наведеном примеру уочава се постојање нијансе значења егзистенцијалности: могуће је упоредити начине превођења руских егзистенцијалних и, нарочи-

⁸⁵ „Материал подготовлен на основе передачи «ПостНаука» на радио «Русская Служба Новостей»“ [ПН1 2014]. Подаци о самом интервјуу дају се у изворима на крају рада.

то, локативних реченица са преводом дате реченице и учити да их повезује присуство одговарајућег облика копулативног глагола *нисам* (уместо, карактеристичног за руске одричне посесивне реченице првог типа, глагола *немати*).

(ф18)

На грех мастера *нет*.

П КД 24

Грешити је најлакша мајсторија.

П КК 27

Ево још једне фразеолошке јединице која у свом саставу има глагол нулте конјугације *нет*:

(ф21)

Сомнения *нет*⁸⁶, что намерения
стать Ротшильдом у них не было
[...].

Дост Подр ч1 г5 I

Сумње *нема*, они нису имали на-
меру да постану Ротшилди [...].

Дост Млад1 82

Нема сумње да они нису имали
намеру да постану Ротшилди [...].

Дост Деч1 99

У *Фразеолошком речнику* наводи се следеће значење, тј. могући превод овог фразеологизма: „**нет <никакого> сомнения <в том>, что...** нема <nikakve> sumnje da...“ [RHISFR2 1979: 475].

(ф51)

— Что-то охоты *нет* [у меня].

А МнД 196

— *Нисам* нешто оран данас.

А НДћ 192

(ф106)

Тень Стиковича еще *нет-нет* и
вставала между ними, [...].

А МнД 385

Још *понекад* искрсне међу њима
лик отсутног Стиковића [...].

А НДћ 369

Иако су у речницима посведочени облици *совсем нет* и *никак нет*, сматрамо да би и пример са двокомпонентном речцом *вовсе нет* могао да се нађе на овом месту:

⁸⁶ В. т. 2.4.1.2.

(ф25)

[...] мать моя была одна такая особа из незащищенных, которую не то что полюбишь, — напротив, *вовсе нет*, — а как-то вдруг почему-то пожалеешь [...].

Дост Подр ч1 г1 V

[...] je moja majka bila jedna od onih nezaštićenih osoba, koju čovek ne baš da zavoli — ne, to *nikako* — nego se nekako, ne znam zašto, najednom sažali [...].

Dost D 14

Као што видимо, српски еквивалент наведене речце није *не* већ *никако*.

Овде би било добро поменути и чињеницу да глагол нулте конјугације *нет* може да се нађе и у оквиру израза, односно фразеолошких јединица, као у примеру «*нет дела* (до чега, кому)»⁸⁷ чему би у српском језику одговарало «*не занима ти* (нешто, некога)». У корпусу је посведочен следећи пример, један од ретких:

(ф15)

Впрочем, до знаний ее мне решительно *нет дела* [...].

Дост Подр ч1 г1 IV

Uostalom, njeno znanje me svakako *ne zanima* [...].

Dost D 11

У *Фразеолошком речнику* наводи се следеће значење датог фразеологизма, тачније: препоручени преводни еквиваленти: „**мне нет дела до кого, до чего** tko, što se mene ne tiče, nije me briga za koga, što“ [RHISFR1 1979: 270].

У *Фразеолошком речнику руског језика* налазимо пет фразеологизама са руским глаголом нулте конјугације *нет*. Наводимо свих пет одредница у целости:

„**СВОДИТЬ / СВЕСТИ НА НЕТ** что.

Лишать всякого смысла, значения.

Синоним: **сводить к нулю**.

Он свёл на нет всё, что мы в жизни ценили строго. А. А. Блок. Два исконно российских зла — бюрократизм и казнокрадство в сочетании с исконным же очковтирательством не раз сводили на нет героические усилия русского солдата. М. Бонч-Бруевич. Стрелять без точной наводки — значило свести на нет весь тщательно подготовленный обстрел. Л. С. Соболев. Над людьми, вместо командира, теперь властвовал ужас смерти. Он стёр грани между офи-

⁸⁷ Исто.

церами и матросами, свёл на нет чины, ордена, звания, благородное происхождение. А. С. Новиков-Прибой. *Так как он слишком спешил, исследуя эту проблему, то допустил много ошибок, которые свели на нет всю его работу.* Δ [ФСРЯ 2008: 319-320].

„**ЦЕНЫ НЕТ** кому, чему.

Кто-л. или что-л. выделяются по своим качествам, достоинствам, сравнительно с качествами и достоинствами других лиц или предметов.

По мне, нет цены этим неуклюжим стихам умного, честного и доброго Кантемира. В. Г. Белинский. [Старики] *говорили деду: — Ну и сын у тебя, Фома Селиверстыч, цены нет...* Ф. В. Гладков. — *Этому лесу цены нету. Слышите?* — *Троценко ударил обухом топора по сосне. — Поёт древесина!* К. Г. Паустовский. *В гардеробной великолепный седоусый старик с галунами так бережно снял с них плохонькие пальто, будто пальто этим не было цены.* Ю. П. Герман.

◇ Та же метафора используется в обороте *знать себе цену* [ФСРЯ 2008: 376-377].

„**ЛИЦА НЕТ** на ком. Разг. Экспрес.

Очень бледен, с искажённым лицом от страха, испуга, боли, волнения, усталости и т. п., выглядит больным, расстроенным.

Синонимы: **ни жив ни мёртв, белый как мел, ни кровинки в лице, бледный как смерть, белый как стена.**

— *Что ты, Марфенька? Что случилось? На тебе лица нет: вся дрожишь.* И. А. Гончаров. *Подошёл Василий совсем близко: лица на нём нету, белый как мел, глаза дикие; говорить начал — голос обрывается.* В. М. Гаршин. — *Что с вами?* — *спрашиваю я, всматриваясь в его бледное лицо и слегка дрожащие губы.* — *Больны, что ли, или опять с женой не поладили? На вас лица нет!* А. П. Чехов. *На повороте в коридоре чуть не упал. Его схватила какая-то женщина с портфелем: — Что с вами, товарищ? На вас лица нет!* Н. А. Островский. *На нём лица нет, бледен как салфетка, в глазах траур.* М. А. Булгаков.

◇ В основе фразеологизма прозрачная метафора: нет привычного индивидуального облика, поскольку внешне резко изменилось лицо, человек становится *сам не свой*. Оборот имеет аналогии в других языках [ФСРЯ 2008: 165].

„**(И) ПОМИНУ НЕТ** о ком, о чём. Разг. Устар.

Полностью отсутствует что-л., не существует кто-л. или что-л.

Синоним: **нет и в помине**.

Особенные обстоятельства не позволили мне остаться, тем более что зимний путь разрушался (тогда шоссе ещё не было и помину). С. Т. Аксаков. — *Но я возьму обывательских, — возразил Вихров. — Здесь об обывательских лошадях и помину нет; мои лошади такие же казённые.* А. Ф. Писемский. *О страшных сибирских морозах пока и помину нет, солнце светит по-весеннему.* Н. К. Крупская.

◇ *Помин* (устар.) — поминание, поминовение; Устар. оборот *и помину нет* в современной речи вытеснен синонимичным ему *нет и в помине*“ [ФСРЯ 2008: 276].

„**НЕТ (И) В ПОМИНЕ** кого, чего. Разг.

Полностью отсутствует что-л., не существует кто-л. или что-л.

Синонимы: **и помину нет** о ком, о чём, **и в заводе нет**.

Соболевский принадлежит к тем людям, у которых в помине нет того, что называется обыкновенно сердцем. И. И. Панаев. *Для охотника в Калужской губернии лучше. В Орловской губернии последние леса и площадь исчезнут лет через пять, а болот и в помине нет.* И. С. Тургенев. *В давнишнее время ёлочных украшений не было и в помине, и всё приходилось делать самому.* А. Н. Толстой. *Никуда бы я не пошёл, а сел бы на остановке и сидел. Но мороз гонит меня. Трамвая и в помине нет.* М. М. Рощин. *Старых окраин с маленькими покривившимися домиками в сегодняшних больших городах нет и в помине.* Д

◇ *Помин* (устар.) — от глаг. *поминать* «вспоминать», имело значение «воспоминание, поминовение».

НЕТ ОТБОЯ от кого. Разг.

Слишком много, более чем достаточно кого-н.

Синонимы: **хоть отбавляй, пруд пруди, хоть завались, хоть косой коси, хоть лопатой гребь, как собак нерезаных, счёту нет, непчатый край, девать некуда, куры не клюют, несть числа**.

— *Бывало, праздник придёт, у нас ли, у соседей, отбою нет моей девке: первая была веселуха, первая хороводница.* Д. В. Григорович. *Года полтора*

от своих отбоя не было, до тех самых пор, как Зиновий Алексеевич со всей семьёй на целую зиму в Москву уехал. П. И. Мельников-Печерский. В брагинском доме от новых знакомых отбоя не было: все спешили принести посильную дань уважения добродетелям редкой семьи. Д. Н. Мамин-Сибиряк. У пригожей девушки, чья слава гремела по всей округе, не было отбоя от женихов. Б. Н. Полевой. Когда в продаже появляются товары фирмы «Москвичка», в магазине нет отбоя от покупателей. Δ

◇ Слово *отбой* первоначально означало знак отступления или конца боя (сигнализировался битьём в барабан), затем — всякий сигнал о прекращении чего-л. Первоначальный смысл в обороте *отбоя нет* — поток людской не прекращается, так как нет отбоя, сигнала о прекращении“ [ФСРЯ 2008: 216].

5.3. Фразеолошке јединице са компонентом *да*. — Саставни руски везник *да* може повезивати компоненте у оквиру одређене фразеолошке јединице. У ексцерпираној грађи посведочен је пример фразеологизма „кожа *да* кости“ (в. RHiSFR1 1979: 500):

(ф25)

Сгорбившаяся, пожелтевшая и худая — кожа *да* кости — она с трудом делала четыре шага от постели к зарешеченному окну [...].

Црн ПерI 83

Погурена, жута и сува, сама кожа *и* кост, једва је могла да учини она четири корака од постеле до прозора са решеткама [...].

Црњ Сео 90

(ф10)

Вожатый мой мигнул значительно и отвечал поговоркою: „В огород летал, конопля клевал; швырнула бабушка камушком — *да* мимо. Ну, а что ваши?“

П КД 18

Мој вођа значајно намигну и одговори пословици:

— По градини скакутао, па конопљу кљуцао; хитну баба шљунак, не погоди кљунак. Него, како ваши?

П КК 20

(ф37)

[...] а такое случается с ним *сплошь да рядом* [...].

А МнД 133

[...] а то се код њега дешава *често*, [...].

А НДћ 132

(ф49)

[...] „неразлучная парочка, мулла
да батюшка“.

[...] „Пазе се као поп и хоџа“.

А НДћ 169

А МнД 172

Српски устаљени израз *боже (ме, ми) прости*⁸⁸ може се превести на руски језик конструкцијом *да* + просто будуће време, као у следећем примеру:

(ф545)

И, *да прости* меня бог, думаю,
что уж ты-то, верно, не опозорил
бы меня, будь у нас шестеро детей.

Боже ме прости, рече, помислила
је да је он сигурно не би срамотио,
да је са њим имала шесторо деце.

Црн ПерII 59

Црњ ДкСИ 425

Требало би посебно издвојити израз „так, *да* не так“ чији би српски пре-водни еквивалент био „и овако и онако“. Погледајмо пример из романа Достојевског *Подросток*:

(ф27)

Но хоть и по-помещичьи началось,
а вышло так, да не так [...].

I mada je na spahijski način počelo, a
ispalo je i ovako i onako [...].

Дост Подр ч1 г1 V

Dost D 15

У *Фразеолошком речнику руског језика* налазимо четири фразеологизма са руским саставним везником *да*. Наводимо све четири одреднице у целини:

„**ВОКРУГ [КРУГОМ] ДА ОКОЛО (ХОДИТЬ)**. Разг. Неодобр.

Говорить, не касаясь сути дела, не прямо.

— *Мы всё ходим вокруг да около и никак не договоримся до настоящей сути. Вся суть в том, что вы ошиблись и не хотите в этом сознаться вслух.* А. П. Чехов. *Серёжа понимал... что у Егорова лежит что-то тяжёлое на душе, чего он никогда не выскажет, а будет только ходить кругом да около.* Д. Н. Мамин-Сибиряк. — *Ты не ходи кругом да около, скажи прямо, что тебе нужно,* — *сказал мне брат.* Δ

◇ Так как в древнерус. языке слова *вокруг* и *около* были тождественными по значению (*коло* — «колесо, круг»), то первоначально оборот означал «суесло-

⁸⁸ „**Боже (ме, ми) прости** за извињавање или ублажавање онога што је речено“ [РСЈ 2007: 96].

вие, повторение одного и того же разными словами». С течением времени слова разошлись по значению, и общий смысл фразеологизма изменился: «обиняками, околичностями (говорить)» [ФСРЯ 2008: 51].

„ЩИ ДА КАША. Разг.

Простая еда, символ народной русской кухни.

Я пил воду, ел щи да кашу, но одевался щегольски. С. Т. Аксаков. — *Чем он нас кормит? Пустые щи да каша — вот и вся еда.* Д. Н. Мамин-Сибиряк. — *Приезжайте на лето ко мне в деревню, только на разносолы и деликатесы не рассчитывайте, у нас всё просто — щи да каша.* Δ

◇ *Щи* — горячее первое блюдо, похлёбка, может быть мясная, но нередко постная («пустые щи»), чаще всего из квашеной капусты, но иногда её заменяют свежей капустой, щавелем, свеклой и проч. Фразеологизм — результат усечения пословицы *Щи да каша — мать наша* (В. И. Даль). Другие варианты этой пословицы: *Щи да каша — жизнь наша, Щи да каша — пища наша* [ФСРЯ 2008: 385].

„(ОДНА) КОЖА ДА КОСТИ. Разг. Экспрес.

Очень худой, истощённый, измождённый (о человеке или животном).

Синонимы: **живые мощи, мешок костей, одни кости, костями гремит, еле душа в теле.**

Конь исхудал в одну ночь так, что остались на нём только кости да кожа. Л. Н. Толстой. *Старуха сидела на краю печки, свесив ноги. Лицо её было бледно-жёлтое — кожа да кости... в глазах виднелось мало жизни.* Ф. М. Решетников. — *Какой ты ходок? Погляди на себя: кожа да кости. Умрёшь, брат.* А. П. Чехов. *Офицер был длинный, худущий, кожа да кости, в салоне бабьем ходил, так салон по колени ему.* А. М. Горький. — *Видал, какое лицо у дяденьки Прохора? Кровинки нет, одна кожа да кости.* В. А. Смирнов.

◇ Оборот имеет аналогии в древних и современных европейских языках. Возможно, возник в русском языке как калька с франц. языка: *la peau et les os* [ФСРЯ 2008: 146].

„ПЛЮНУТЬ ДА [И] РАСТЕРЕТЬ. Прост. Пренебр.

Не имеет никакого значения для кого-л., не стоит обращать никакого внимания.

Синонимы: **не стоит выеденного яйца, ломаного гроша не стоит, копейки не стоит.**

— *На тросточке золотой набалдашник в сотенный билет. Дозвольте спросить, чего ему это стоит? Плюнуть и растереть!* А. И. Эртель. — *Я не запомню такого дебюта. Конечно, это далеко от наших традиций... А что эти ироды шипят... плюнь и разотри.* Л. Никулин. — *Опять эти деятели набросились на мой проект, не знаю, что и делать. — Ничего не делай, ты сознаешь свою правоту, поэтому не обращай внимания, плюнь и разотри.* Δ [ФСРЯ 2008: 258].

6. ПОРЕДБЕНА АНАЛИЗА

С обзиром на то да су читаво истраживање и анализа истраженог корпуса рађени полазећи од руског језика ка српском, сматрамо да поредбена анализа у супротном смеру може да допринесе комплетнијем сагледавању читаве проблема- тике којом смо се бавили у овом раду. Дакле, у овом делу рада полази се од срп- ских еквивалената руских речи *есть*, *нет* и *да*.

Ради боље прегледности резултати анализе систематизовани су и разврста- ни по главама и поглављима, као и у претходним деловима рада.

6.1. Српски еквиваленти руских реченица са парним компонентама *да*^I и *нет*^I / *есть* и *нет*^{II}. — Српским еквивалентима руских речи *есть*, *нет* и *да* ба- вићемо се у оквиру два посебна поглавља⁸⁹: прво поглавље посвећено је српским еквивалентима пара руских речи *да*^I и *нет*^I, док се у другом поглављу разматрају српски еквиваленти пара руских глагола нулте конјугације *есть* и *нет*^{II}.

6.1.1. Пар *да*^I и *нет*^I. — Српски еквиваленти руских облика *да* и *нет* могу бити у одређеним случајевима исказани потврдном речцом *да* и одричном речцом *не*, док у другим ситуацијама у српском језику најчешће наилазимо на одговарају- ће облике глагола *бити* (*јесте*, *није*) или на предикат исказан одговарајућим пуно- значним глаголом. Погледајмо примере:

(ф39)

Да, ночью жизнь совсем не та, что днем, когда сказанное слово необра- тимо и зарок неумолим.

А МнД 141

Да, ту није као у дневном животу, где оно што је једном речено остаје непорециво, а обећано неизбежно.

А НДћ 139

⁸⁹ Овакав принцип, тј. образовање два пара од три руске речи, постављен је на самом по- четку другог дела рада — в. т. 2.1.

(ф91)

— Значит, мы должны оставаться непросвещенными?

— *Нет*, не значит, вы должны лишь оставаться тем, что вы есть на самом деле [...].

А МнД 340

(ф118)

Нет, ни за что на свете не согласится оглянуться ходжа!

А МнД 443

(ф45)

Здесь, в этой мертвой точке, между своим „*нет*“ и отцовским „*да*“, [...] следует искать выход.

А МнД 142

— Значи да ми треба да останемо непросвјетени.

— *Не*, не значи то, него значи да морате да останете оно што сте [...].

А НДћ 327

Не, ни за што на свету не би се окренуо!

А НДћ 424

Ту, на тој мртвој тачки, између свога *не* и очевог *да*, [...] треба тражити излаз.

А НДћ 141

6.1.2. Пар *есть* и *нет*^{II}. — Српски еквиваленти руских глагола нулте конјугације *есть* и *нет* најчешће су представљени одговарајућим презентским облицима глагола *имати* и *немати*. Најпре ћемо размотрити еквиваленте руског глагола нулте конјугације *есть*, а затим еквиваленте глагола *нет*.

Погледајмо примере у којима налазимо 1. лице једнине презента глагола *имати* као еквивалент руског глагола нулте конјугације *есть*:

(ф27)

[...] но я не боюсь признаться: у меня *есть* «идея».

Дост Подр ч1 г6 II

[...] али се ја не бојим да признам: *имам* „идеју“.

Дост Млад1 110

[...] али ја се не бојим да признам: *имам* „идеју“.

Дост Деч1 133

(ф19)

[...] тогда как сам же сказал сейчас Крафту, что у меня *есть* «своё место», *есть* своё дело и что если б у меня было три жизни, то и тогда бы мне было их мало.

Дост Подр ч1 г4 Ш

[...] а овамо сам малочас рекао Крафту да *имам* „своје место“, да *имам* свој посао, и кад бих имао три живота, да би ми и то било мало.

Дост Млад1 78

[...] иако сам сам малопре рекао Крафту да *имам* „свој свет“, да *имам* свој посао и, кад бих имао три живота, да би ми и то било мало.

Дост Деч1 93

Српски еквивалент руског глагола нулте конјугације *есть* могу бити и сви остали презентски облици српског глагола *имати*. Навешћемо пример реченице са предикатом исказаним обликом 3. лица једнине презента глагола *имати*:

(ф52)

— У него *есть* свои недостатки, бесспорно, я вам говорил уже, именно некоторая одноидейность...

Дост Подр ч2 г3 Ш

— Он неоспорно *има* својих мана, већ сам вам говорио, на пример, она његова једностраност...

Дост Млад1 244

— Он неоспорно *има* своје мане, већ сам вам говорио, и то управо извесну једностраност...

Дост Деч1 300

Одговарајући презентски облик српског глагола *немати* најчешћи је еквивалент руског глагола нулте конјугације *нет*. Погледајмо пример:

(ф16)

Нет теперь Хомута.

Сад *нема* ни Хомута.

П Ся II

П Са 40

6.2. Граматичке категорије српских еквивалената у поређењу са руским парним компонентама *да*^I и *нет*^I / *есть* и *нет*^{II}. — Граматичке категорије српских речи које представљају еквиваленте анализираних руских облика такође ће бити размотрене у оквиру два посебна поглавља.

6.2.1. Пар *да*^I и *нет*^I. — Када се ради о руском пару *да*^I и *нет*^I, најчешће говоримо о партикулама које су непроменљиве као врста речи, тако да граматичке категорије не узимамо у разматрање. Међутим, српски еквиваленти понекад нису одговарајуће партикуле *да* и *не*, већ најчешће презентски облици помоћног глагола *бити*, потврдни и одрични. Тада се о граматичким, тј. морфолошким категоријама, наравно, може говорити.

6.2.2. Пар *есть* и *нет*^{II}. — С обзиром на то да су српски еквиваленти руског пара *есть* и *нет*^{II} (глагола нулте конјугације) најчешће потврдни и одрични презентски облици глагола *имати*, *постојати*, *бити*, можемо говорити о морфолошким категоријама поменутих глагола. Дакле: у руском језику сусрећемо се са нултом конјугацијом док у српском језику то није случај. Навешћемо неколико примера:

(ф88)

Слушай, Ламберт, у меня *есть*
«идея».

Дост Подр ч3 г6 I

Чуј, Ламберте, ја *имам* своју „идеју“.

Дост Деч2 197

(ф5)

Не легко и с другими важными делами, *есть* дела поважнее и самой Страдии.

РД С 96

Nije lako još i za vazda drugih prećih stvari, jer *ima* dosta stvari koje su preće od Stradije.

RD S 119

(ф963)

Никаких у него *нет* дел.

Чех ДВ 222

Нема он никаквих важних ствари.

Чех УВ 261

6.3. Синтаксичке функције српских еквивалената у поређењу са руским парним компонентама *да*^I и *нет*^I / *есть* и *нет*^{II}. — О синтаксичким функцијама српских еквивалената руских речи *есть*, *нет* и *да* говори се у два посебна поглавља, при чему се у првом поглављу усредсређујемо на српске еквиваленте руских потврдних и одричних одговора као и на српске еквиваленте руских речи-реченица, док се у другом поглављу анализирају синтаксичке функције српских речи које су еквиваленти руских глагола нулте конјугације *есть*, *нет* и *да* у различитим типовима простих реченица.

6.3.1. Пар *да*¹ и *нет*¹. — Руске партикуле *да* и *нет* се веома често налазе у функцији еквивалената српских партикула *да* и *не*. Наравно, немогуће је говорити о партикулама као о реченичним члановима.

О синтаксичким функцијама руских облика *да*¹ и *нет*¹ најчешће говоримо у оквиру речи-реченица тако да нам остаје само да се присетимо могућих српских еквивалената за руске речи-реченице с компонентама *да* и *нет* (в. т. 3.1.4.):

Глагол нулте конјугације *да* може да замени предикат зависне реченице:

(ф1)

В Казани у тебя была Мариша. А
теперь Надя Медведева. Она краси-
вая?

— Приятная.

— И любит тебя?

— Кажется, [что] да.

У Казану си имао Маришу. А сад
Нађу Медведеву. Је ли лепа?

— Пријатна је.

— Воли те?

— Мислим да *да*.

Мар 163 (К Ро 264)

Мар 163 (К Пз 203)

У српском језику би на питање *А воли ли те?* природнији одговор био: *Мислим да ме воли.*

Потврдни одговор може бити изражен понављањем помоћног глагола (у сложеним временским облицима) или глагола у личном облику (в. Маројевић 1994: 291):

(ф2)

— Значит, вы все-таки способны
любить?

— Не знаю. Кажется, да.

— Значи, ипак сте способни да во-
лите?

— Не знам. Мислим да *јесам*.

Мар 164 (К Пз 23)

Мар 164 (К Ро 49)

У последње време је у српском све чешћа употреба облика *да* у предикативној функцији у зависној објекатској реченици уколико је предикат главне реченице изражен глаголима *мислити*, *веровати*, *чинити се* и сличним, дакле глаголима којима се изражава мишљење, веровање, нада, претпоставка. Нажалост, у анализираном корпусу нема посведочених примера. С обзиром на то да се ради само о хипотези у вези са уоченом тенденцијом, надамо се да ће неко будуће истраживање боље осветлити поменуту проблематику.

6.3.2. Пар *есть* и *нет*^{II}. — Српски еквиваленти руских глагола нулте конјугације *есть* и *нет*^{II} најчешће су одговарајући презентски облици глагола *имати*, *бити*, *постојати*. Као и у руском и у српском су ове речи у функцији предиката, простог глаголског. Како бисмо избегли непотребно понављање, овде наводимо само примере српских реченица са предикатом израженим глаголом *бити* (примери српских реченица са предикатима израженим глаголима *бити* и *постојати* такође су заступљени у раду у оквиру одговарајућих поглавља):

(ф802)

Заклучённый Югович, у вас *есть*
кольцо?

Драш РКс 306

[...] *имате* ли бурму, кажњениче
Југовићу?

Драш РКз 236

(ф418)

Его приятель, молодой ветеринар
графа Парри, уверяет, будто у жи-
вотных *есть* душа.

Црн ПерI 346

Његов јолдаш, ветеринар, млади,
грофа Пара, тврди да и животиња
има душу.

Црњ ДкСИ 162

(ф649)

Исакович возразил, что у гусара
всегда *есть* время на то, чтобы на-
целиться и попасть в цель.

Црн ПерII 304

Искович је сматрао да хусар увек
има времена, да гађа, и погоди.

Црњ ДкСИ 194

(ф817)

Нет у меня ни своего угла, ни род-
ного уголка, где я мог бы прекло-
нить голову на колени матери.

Драш РКс 353

Немам ни свог стана, ни свог ста-
ништа, ни посла, ни свог завичаја.

Драш РКз 276

(ф593)

Нет у него настоящих друзей.

Црн ПерII 144

[Он] *Нема* ни правих пријатеља.

Црњ ДкСИ 19

(ф814)

У нас *нет* своих философов и учё-
ных, но мы...

Драш РКс 342

Немамо своје филозофе и научнике,
али имамо...

Драш РКз 265

7. ЗАКЉУЧАК

О граматичком статусу и синтаксичким функцијама руских речи *есть*, *нет* и *да* као и о њиховим српским еквивалентима досад није урађено истраживање које би овај лингвистички проблем сагледало у целини и као систем. У нашем раду покушали смо и у томе, надамо се, у великој мери успели да себи поставимо одређене радне задатке и добијемо задовољавајућа решења и одговоре, чиме је осветљено још једно тамно место у русистици и славистици уопште.

На самом почетку рада, у уводном делу, одредили смо предмет и задатке рада. Наведени су основни подаци о корпусу који је коришћен за истраживање и анализу. Важно је рећи да је и методологија која се доследно примењивала дефинисана на самом почетку рада. Истраживани проблем посматран је и кроз време, тако да се дошло до главе у којој се говори о историји питања којим се бавимо.

Први део рада донекле је такође уводног карактера јер се бави питањем нултих и крњих парадигми у руском и српском граматичком систему.

Прегледом најважније руске и српске лингвистичке литературе дошли смо до значајних разлика које постоје између руске и српске парадигме. Разлике се тичу, пре свега, постојања (у већој мери у руском језику) како нулте и крње деклинације (упоредили смо све пунозначне, самосталне врсте речи у руском и српском језику) тако и постојања крње и, за овај рад од пресудног значаја, нулте конјугације.

У оквиру посебних глава и поглавља размотрили смо нулте и крње деклинације и конјугације у руском и српском језику како бисмо дошли до одређених смерница за даљу анализу у оквиру уже теме нашег истраживања.

Сматрамо да је потребно поменути да српски језик, за разлику од руског, изгледа, још увек званично не познаје нулту конјугацију иако смо приметили да постоје могућности и за истраживања на овом плану (потврдни и одрични одгово-

ри *да* и *не* у оквиру зависних реченица када је предикат главне реченице глагол са значењем мисли, претпоставке, наде).

Други део рада обухвата реализацију рада над једним од примарних задатака: посвећен је граматичком статусу руских речи *есть*, *нет* и *да*. Подсетимо се: први наш задатак био је да се одреди и опише граматички статус руских речи *есть*, *нет* и *да*. У циљу класификације, прецизнијег описа и тачније анализе, ове речи сврстане су у два пара: пар *да*^I и *нет*^I и пар *есть* и *нет*^{II}. Први пар, пар *да*^I и *нет*^I, састоји се од две речце, односно од два глагола нулте конјугације — *да*^I је потврдни, а *нет*^I одрични облик. Други пар, пар *есть* и *нет*^{II}, чине два предикативна облика, односно такође два глагола нулте конјугације.

У другој глави другог дела анализирамо припадност врсти речи руских речи *есть*, *нет* и *да* и долазимо до сазнања да анализирани речи у руском језику постоје као речце, везници и глаголи нулте конјугације. Формирањем два пара речи од ове три речи (пар *да* и *нет*, пар *есть* и *нет*) покушали смо и, чини нам се, успели да истраживање учинимо лакшим, ефикаснијим, а добијене резултате прецизнијим. Дакле, први пар се у највећем броју случајева сврстава у партикуле, док се о другом пару најчешће говори као о глаголима нулте конјугације.

Полазећи од важности категоријалног приступа у одређивању граматичког статуса речи у савременој лингвистици, у трећој глави другог дела рада систематизујемо опис граматичких категорија руских речи *есть*, *нет* и *да*. Узимајући у обзир припадност врстама речи, усредсредили смо се на испитивање руских глагола анализом њихових морфолошких категорија: разматрали смо категорију глаголског вида, категорију лица, категорију начина, категорију времена, категорију глаголског рода или категорију стања, и категорију броја.

Четврта глава другог дела рада посвећена је лексикографским интерпретацијама облика *есть*, *нет* и *да* и њихових српских еквивалената. Анализом речничких одредница у најважнијим једнојезичним и двојезичним руским и српским речницима упознали смо се са постојећим значењима и преводним еквивалентима руских речи *есть*, *нет* и *да* што нам је у великој мери омогућило бољи увид и стварање шире, потпуније слике о самом предмету рада с лексичког, лексикографског, а, донекле, и с фразеолошког аспекта.

Трећи део рада такође се бави једним од примарних задатака рада: синтаксичким функцијама руских речи *есть*, *нет* и *да*. Подсетимо се: други задатак који смо формулисали на почетку рада био је да се опишу и разграниче синтаксичке функције облика *есть*, *нет* и *да*, при чему би се ове речи посматрале како у оквиру просте тако и у саставу сложене реченице. Посебна поглавља посвећена су овим речима у оквиру одређених врста простих реченица (егзистенцијалне реченице, локативне реченице, посесивне реченице, речи-реченице).

Руске потврдне егзистенцијалне реченице са предикатом израженим глаголом нулте конјугације *есть* и руске одричне егзистенцијалне реченице са предикатом израженим глаголом нулте конјугације *нет* послужиле су као полазна синтаксичка основа за даље истраживање: додавањем локативних и субјекатских детерминатора добијене су локативне и посесивне реченице.

Разноврсност одговарајућих српских еквивалената огледа се, пре свега, у различитим глаголима који у српским реченицама врше предикатску функцију: најчешће се ради о глаголима *имати*, *немати*, *бити*, *(не) постојати*, *(не) налазити се*.

Требало би нагласити да су једна од важнијих разлика између руског и српског језика управо различите формалнограматичке структуре реченица којима се исказује предикативна посесивност у овим двама сродним језицима. Подсетићемо се: руске посесивне реченице и њихови српски еквиваленти предмет су нашег (успешно одбрањеног) магистарског рада.

Четврти део рада посветили смо преводилачком аспекту анализе руских глагола нулте конјугације *есть*, *нет* и *да*. Подсетићемо се трећег примарног задатка: уочавање, класификација и опис српских преводних еквивалената руских речи *есть*, *нет* и *да*. Посебне главе у раду посвећују се руским речима *есть*, *нет* и *да* двојачко: у једној глави облици *есть*, *нет* и *да* посматрају се као оригинали, у другој глави се ове речи анализирају као преводни еквиваленти одговарајућих српских речи.

Пети део рада појавио се нешто касније, као производ или резултат секундарних питања и задатака: у овом делу поменуте су многобројне фразеолошке могућности руских речи *есть*, *нет* и *да* и наведени су примери одговарајућих фразеолошких јединица са поменути облицима. С обзиром на то да се

радило о секундарном задатку, сматрамо да је резултатима до којих смо анализом истраживане грађе дошли само отворена могућност за даље и дубље истраживање разматраног проблема с фразеолошког аспекта.

Посебан, шести део рада посвећен је донекле закључној, поредбеној анализи српских еквивалената руских реченица са руским речима *есть*, *нет* и *да*.

На крају можемо закључити да су ипак остала многа неодговорена питања, тачније: приликом истраживања и анализе отворили су се многи нови проблеми који свакако из објективних разлога нису могли бити сагледани на овом месту и сада. Навешћемо само неке од њих: усаглашавање терминологије која се бави морфологијом и синтаксом како у руском тако и у српском језику, али и на конфронтационом плану; нова дескриптивна истраживања из области србистичке славистике која би се с аспекта морфологије и синтаксе бавила српским речима *да* и *не* као могућим глаголима нулте конјугације и речима-реченицама; истраживање проблема и потенцијално ревидирање ставова о нултој конјугацији уопште, на општеславистичком плану као и у посебним славистикама; нова истраживања која би прецизније расветлила природу једног од најважнијих глагола у језичком систему — глагола *бити* и његове двоструке или чак вишеструке улоге у словенским језицима; ревидирање теорија о простој и сложеној реченици, пре свега у србистички, али и у осталим славистичким гранама; поновно испитивање вечитог питања о врстама речи и усклађивање теорија са резултатима развоја језика кроз историју, ажурирање постојећих научних ставова.

Анализом ексцерпираних грађе и систематизацијом бројних примера дошли смо, као што се види, до многих закључака од којих би један био нарочито вредан помена: посебна пажња вероватно би требало да буде посвећена неком следећем истраживању које би предмет нашег рада осветлило са стилистичког аспекта. За овакав закључак, надамо се, нису потребна додатна појашњења.

Ипак, сматрамо да можемо бити задовољни што смо бар донекле успели у свом покушају да расветлимо и исправимо прилично замућену и „изгужвану“ слику сложених односа који постоје између три руске речи *есть*, *нет* и *да* и њихових бројних и разноврсних српских еквивалената уз помоћ шаролике спреге морфологије, синтаксе, фразеологије, лексикологије, науке о превођењу и историје језика,

и тиме дали свој скромни допринос развоју русистике, србистике, а самим тим и развоју науке о језику уопште.

8. БИБЛИОГРАФИЈА

8.1. ИЗВОРИ

1. А МнД — Иво Андрич. *Мост на Дрине*. Перевод с сербскохорватског Т. Вирты. Белград: Издательство «Просвета», [1988].
2. А НДћ — Иво Андрић. *На Дрини ћуприја*. Просвета. Свјетлост. 1958.
3. Б Б — Иван Бунин. Темные аллеи. В Париже. (рассказы). *Баллада*. М.: АСТ: АСТ МОСКВА; Харьков: «Фолио». 2008.
4. Б. Окуцава, *Манхетн* — Булат Окуджава. *Манхеттен*.
<http://www.bards.ru/archives/part.php?id=40431> [30.1.2014.].
5. Б С — Иван Бунин. Темные аллеи. В Париже. (рассказы). *Стена*. М.: АСТ: АСТ МОСКВА; Харьков: «Фолио». 2008.
6. Б Та — Иван Бунин. Темные аллеи. В Париже. (рассказы). *Темные аллеи*. М.: АСТ: АСТ МОСКВА; Харьков: «Фолио». 2008.
7. Газ. Саров — Газета «Саров», «Аффтар, выпей йаду!», опубликовано 23 сентября 2009 г. <http://www.gazeta-sarov.ru/?cat=7&id=1545> [30.1.2014.].
8. Дов Ч — Сергей Довлатов. *Чемодан*.
<http://www.lib.ru/DOWLATOW/chemodan.txt> [31.08.2012.].
9. Дост Деч1 — Ф. М. Достоевски. *Дечко*. књ. 1. Превели Милена и Радмило Маројевић. Београд: Српски фонд словенске писмености и словенских култура. Горњи Милановац: Дечје новине. Москва: Радуга. 1992. (штампано у Москви).

10. Дост Деч2 — Ф. М. Достоевски. *Дечко*. књ. 2. Превели Милена и Радмило Маројевић. Београд: Српски фонд словенске писмености и словенских култура. Горњи Милановац: Дечје новине. Москва: Радуга. 1992. (штампано у Москви).
11. Дост Млад1 — Ф. М. Достоевски. *Младић*. књ. 1. Превео Милош Ивковић. Издавачка радна организација „Рад“. Београд, 1981.
12. Дост Млад2 — Ф. М. Достоевски. *Младић*. књ. 2. Превео Милош Ивковић. Издавачка радна организација „Рад“. Београд, 1981.
13. Дост Подр — Ф. М. Достоевский. *Подросток*.
http://az.lib.ru/d/dostoewskij_f_m/text_0090.shtml [13.07.2011.].
14. Драш РКз — В. Драшковић. *Руски конзул*. Српска реч. [Београд.] 2000.
15. Драш РКс — В. Драшкович. *Русский консул*. Перевел с сербског Иљя Числов. Сербско слово. Белград. 2004.
16. КП1 — Комсомольская правда.
<http://www.kp.ru/daily/26225/3108644/> [29.4.2014.].
17. К Пз — В. Каверин. *Перед зеркалом. Двухчасовая прогулка*. Аст издательство. Транзиткнига. Москва. 2006.
18. Мар — Радмило Мароевич. *Русская грамматика: Сопоставительная грамматика русского и сербского языков с историческими комментариями*. Том II. Морфология глагола. Синтаксис. Теория перевода. Москва — Белград, 2001.
19. НиЖ 2014 — <http://www.nkj.ru/archive/articles/4582/> (Наука и жизнь, СКОЛЬКО ЯЗЫКОВ МОЖЕТ ВЫУЧИТЬ ЧЕЛОВЕК?) [26.9.2014.].
20. Пел Т — Виктор Пелевин. Т. <http://pelevin.nov.ru/texts/pe-t.html> [10.4.2014.].
21. П КД — А. С. Пушкин. *Капитанская дочка*. Издательство «Русский язык». Москва. [1974.]
22. П КК — А. С. Пушкин. *Капетанова кћи. Дубровски*. Превео Божидар Ковачевић. Просвета. Делта прес. Београд. 1988.

23. ПН1 2014 — Юлия Полевая. «Мы не замечаем, сколь многого мы не замечаем», Интервью с психологом Марией Фаликман о когнитивных науках, Великой иллюзии сознания и кратковременной памяти.
<http://postnauka.ru/talks/24974> [22.4.2014.].
24. ПН2 2014 — Светлана Бурлак. «6 фактов о языковых изменениях, причинах грамматических трансформаций и новых словах».
<http://postnauka.ru/faq/25915> [14.5.2014.].
25. П Са — Захар Прилепин. *Сањка*. Са руског превела Радмила Мечанин. Draslar partner. Београд. 2010.
26. П Ся — Захар Прилепин. *Санька*. <http://www.sankya.ru/> [14.1.2013.].
27. РД С — Радое Доманович. Сатира и юмор. (*Страдия*. Перевод Г. Ильиной). Перевод с сербо-хорватского. Предисловие и примечания М. Богданова. Издательство Нолит. Белград, 1970.
28. Црњ ДкСI — М. Црњански. *Друга књига Сеоба I*. ЗУНС. Београд. 2002.
29. Црњ ДкСП — М. Црњански. *Друга књига Сеоба II*. ЗУНС. Београд. 2002.
30. Црн ПерI — М. Црњанский. *Переселение I*. Перевод с сербскохорватского И. Дорбы. Художественная литература. М. 1978.
31. Црн ПерII — М. Црњанский. *Переселение II*. Перевод с сербскохорватского И. Дорбы. Художественная литература. М. 1978.
32. Црњ Сео — М. Црњански. *Сеобе*. ЗУНС. Београд. 2002.
33. Чех Виш — А. П. Чехов. Сабрана дела. Књига десета. Дrame. *Вишњик*. Превео Кирил Тарановски. НОЛИТ. Београд. [1981.]
34. Чех ВС — А. П. Чехов. Собрание сочинений в восьми томах. Том 7. *Вишневый сад*. Библиотека «Огонек». Издательство «Правда». Москва. 1970.
35. Чех Гал — А. П. Чехов. Сабрана дела. Књига десета. Дrame. *Галеб*. Превео Кирил Тарановски. НОЛИТ. Београд. [1981.]
36. Чех ДВ — А. П. Чехов. Собрание сочинений в восьми томах. Том 7. *Дядя Ваня*. Библиотека «Огонек». Издательство «Правда». Москва. 1970.

37. Чех ТСе — А. П. Чехов. Сабрана дела. Књига десета. Дrame. *Три сестре*. Пре-
вео Кирил Тарановски. НОЛИТ. Београд. [1981.]
38. Чех ТСы — А. П. Чехов. Собрание сочинений в восьми томах. Том 7. *Три сес-
тры*. Библиотека «Огонек». Издательство «Правда». Москва. 1970.
39. Чех УВ — А. П. Чехов. Сабрана дела. Књига десета. Дrame. *Ујка Вања*. Пре-
вео Кирил Тарановски. НОЛИТ. Београд. [1981.]
40. Чех Чай — А. П. Чехов. Собрание сочинений в восьми томах. Том 7. *Чайка*.
Библиотека «Огонек». Издательство «Правда». Москва. 1970.
41. Ч Нс — А. П. Чехов. Собрание сочинений в восьми томах. Том 6. *На святках*.
Библиотека «Огонек». Издательство «Правда». Москва. 1970.
42. Ч Убп — А. П. Чехов. Сабрана дела у 14 књига. [Књига XII]. *Уз божићње
празнике*. Превод Д-р Д. Марића. Народна просвета. Београд. 1939.
43. В В — Ivan Bunjin. Tavni drvoredi. *Balada*. Prevod i predgovor Zlata Kocić. Nolit.
Beograd, 1991.
44. В S — Ivan Bunjin. Tavni drvoredi. *Stjopa*. Prevod i predgovor Zlata Kocić. Nolit.
Beograd, 1991.
45. В Td — Ivan Bunjin. Tavni drvoredi. *Tavni drvoredi*. Prevod i predgovor Zlata Ko-
cić. Nolit. Beograd, 1991.
46. Čeh Gal — A. P. Čehov. Sabrana dela. Knjiga deseta. Drame. *Galeb*. Preveo Kiril
Taranovski. NOLIT. Beograd. [1981.]
47. Čeh Ts — A. P. Čehov. Sabrana dela. Knjiga deseta. Drame. *Tri sestre*. Preveo Kiril
Taranovski. NOLIT. Beograd. [1981.]
48. Čeh UV — A. P. Čehov. Sabrana dela. Knjiga deseta. Drame. *Ujka Vanja*. Preveo
Kiril Taranovski. NOLIT. Beograd. [1981.]
49. Čeh V — A. P. Čehov. Sabrana dela. Knjiga deseta. Drame. *Višnjik*. Preveo Kiril
Taranovski. NOLIT. Beograd. [1981.]
50. Dost D — F. M. Dostojevski. *Dečko*. Preveli Radmilo Marojević i Milena Maroje-
vić. Izdavačka radna organizacija „Rad“. Beograd. 1988.

51. Dov K — Sergej Dovlatov. *Kofer*. Prevela Radmila Mečanin. Stylos. Novi Sad, 2005.
52. K Po — Venjamin Kaverin. *Pred ogledalom*. Roman u pismima. Prevod i predgovor Milica Nikolić. Nolit. Beograd. 1977.
53. Pelj T — Viktor Peljevin. *T*. Prevela s ruskog Natalija Nenezić. Plato. Beograd, 2013.
54. RD S — Radoje Domanović. *Stradija*. Satire. („*Stradija*“). Kultura. Beograd, 1963.

8.2. РЕЧНИЦИ

1. Ахманова 1974 — О. С. Ахманова. *Словарь омонимов русского языка*. Издательство «Советская энциклопедия». Москва, 1974.
2. Ахманова 2007 — О. С. Ахманова. *Словарь лингвистических терминов*. Издание 4-е, стереотипное. — М.: КомКнига, 2007. — 576 с.
3. Бошковић 2007 — *Руско-српски, српско-руски речник*. Приредио Радослав Бошковић. Јасен. Београд, 2007.
4. Жеребило 2010: Т.В. Жеребило. *Словарь лингвистических терминов*. Изд. 5-е, испр-е и дополн. — Назрань: Изд-во "Пилигрим", 2010.
http://lingvistics_dictionary.academic.ru/2724 [24.9.2013.]
5. Зализняк 2008 — А. А. Зализняк. *Грамматический словарь русского языка: Словоизменение*. Изд. 5-е, испр. М.: "АСТ-ПРЕСС", 2008.
6. Московљевић 1949 — *Руско-српски речник*. Саставио Др. Милош С. Московљевић. Просвета. Издавачко предузеће Србије. Београд, 1949.
7. РМС 2007 — *Речник српскога језика*. Матица српска. Нови Сад, 2007.
8. Розенталь, Теленкова 2001 — Д. Э. Розенталь, М. А. Теленкова. *Словарь-справочник лингвистических терминов*. Астрель. АСТ. Москва, 2001.
9. РСКЈ1 1990 — *Речник српскохрватскога књижевног језика*. Књига прва. А-Е. Матица српска. Матица хрватска. Нови Сад. Загреб. 1967. (Друго фототипско издање, 1990)

10. РСКЈЗ 1990 — *Речник српскохрватскога књижевног језика*. Књига трећа. К-О (косјерић-огранути). Матица српска. Матица хрватска. Нови Сад. Загреб. 1969. (Друго фототипско издање, 1990)
11. РСКЈ4 1990 — *Речник српскохрватскога књижевног језика*. Књига четврта. О-П (ограшје-претња). Матица српска. Нови Сад. 1971. (Друго фототипско издање, 1990)
12. РСР 1998 — *Руско-српски речник*. У ред. Б. Станковића. (Друго, исправљено и допуњено издање). Будућност: Нови Сад. Матица српска: Нови Сад. Руски језик: Москва, 1998.
13. СГТРЯ 2000 — Т. Ф. Ефремова, В. Г. Костомаров. *Словарь грамматических трудностей русского языка*. Свыше 2500 словарных статей. 5-е издание, стереотипное. Издательство «Русский язык». Москва, 2000.
14. ССРЯ 1989 — З. Е. Александрова. *Словарь синонимов русского языка*. Практический справочник. Около 11000 синонимических рядов. 6-е издание, переработанное и дополненное. «Русский язык». Москва, 1989.
15. Толстој 1957 — *Сербско-хорватско-русский словарь*. Составил И. И. Толстой. Около 50000 слов. Государственное издательство иностранных и национальных словарей. Москва, 1957.
16. ТСРЯ 2001 — *Толковый словарь русского языка*. С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. Издание 4-е, дополненное. М., 2001.
17. Успенская 2009 — И. Д. Успенская. *Современный словарь несклоняемых слов русского языка*. Около 3000 слов. Издательство «Астрель». Москва, 2009.
18. Фасмер1 2009 — Макс Фасмер. *Этимологический словарь русского языка*. Перевод с немецкого и дополнения академика РАН О. Н. Трубачева. 4-е издание, стереотипное. 1 том. А — Д. Около 4000 слов. Астрель. АСТ. Москва, [2009].
19. Фасмер2 2009 — Макс Фасмер. *Этимологический словарь русского языка*. Перевод с немецкого и дополнения академика РАН О. Н. Трубачева. 4-е издание, стереотипное. 2 том. Е — Муж. Около 4500 слов. Астрель. АСТ. Москва, [2009].

20. Фасмер3 2009 — Макс Фасмер. *Этимологический словарь русского языка*. Перевод с немецкого и дополнения академика РАН О. Н. Трубачева. 4-е издание, стереотипное. 3 том. Муза — Сят. Около 5500 слов. Астрель. АСТ. Москва, [2009].
21. ФСРЯ 2008 — Д. Э. Розенталь, В. В. Краснянский. *Фразеологический словарь русского языка*. ОНИКС. Мир и Образование. АСТ. Москва. [2008].
22. Языкознание 1998 — Большой энциклопедический словарь *Языкознание*. Главный редактор В. Н. Ярцева. 2-е (репринтное) издание «Лингвистического энциклопедического словаря» 1990 года. Научное издательство «Большая Российская энциклопедия». Москва, 1998.
23. Kristal 1999 — Dejvid Kristal. *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Preveli Ivan Klajn i Boris Hlebec. Predgovor Ranko Bugarski. Drugo izdanje. Nolit. Beograd, [1999].
24. RHiSFR1 1979 — Tatjana Korać, Antica Menac, Milenko Popović, Miho Skljarov, Radomir Venturin, Renata Volos. *Rusko hrvatski ili srpski frazeološki rječnik*. Prvi dio. A-N. U redakciji Antice Menac. IRO „Školska knjiga“. Zagreb, 1979.

8.3. ЛИТЕРАТУРА

1. Астафьева и Наумович 1975 — Н. И. Астафьева, А. Н. Наумович. *Современный русский язык*. Словосочетание. Понятие о предложении. Типы предложений. Двусоставное предложение. Издательство «Высшая школа». Минск, 1975.
2. Бабић 2010 — Миланка Бабић. *Огледи из прагматичке синтаксе*. Источно Сарајево. 2010.
3. Барић и други 2005 — Eugenija Barić, Mijo Lončarević, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb, 2005.
4. Бахарев 1981 — Бахарев А.И. *Устойчивые синтаксические конструкции с отрицанием*. Русский язык в национальной школе. №5. 1981. С. 13-16.

5. Белић 1998 — Александар Белић. Изабрана дела Александра Белића. *Први том. Општа лингвистика. О језичкој природи и језичком развоју*. Књига I и II. [Завод за уџбенике и наставна средства. Београд, 1998.]
6. Белошапкова 1999 — *Современный русский язык*. Под редакцией В. А. Белошапковой. Издание третье, исправленное и дополненное. Азбуковник. Москва, 1999.
7. Бенвенист 1974 — Эмиль Бенвенист. *Общая лингвистика*. Под редакцией, с вступительной статьей и комментарием Ю. С. Степанова. Издательство «Прогресс». Москва, 1974.
8. Бенвенист 1975 — E. Benvenist. *Problemi opšte lingvistike*. Nolit. Beograd, 1975.
9. Бондарко 1987 — А. В. Бондарко /Отв. ред./ *Теория функциональной грамматики. Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис*. Издательство «НАУКА». Ленинград, 1987.
10. Буланин 1976 — Л. Л. Буланин. *Трудные вопросы морфологии*. Пособие для учителей. «Просвещение». Москва, 1976.
11. Вагнер 2005 — В. Н. Вагнер. *Синтаксис русского языка как иностранного и его преподавание*. Учебное пособие. Издательство «Флинта». Издательство «Наука». Москва, 2005.
12. Валгина 1978 — Н. С. Валгина. *Синтаксис современного русского языка*. Издание второе. «Высшая школа». Москва, 1978.
13. Валгина 2002 — Н. С. Валгина, Д. Э. Розенталь, М. И. Фомина. *Современный русский язык*. Учебник. Под редакцией Н.С. Валгиной. 6-е изд., перераб. и доп. Логос. Москва, 2002.
<http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook107/01/> [15.1.2014.]
14. Вельковић 2010 — Маја Вельковић. *Посесивне реченице у руском језику и њихови еквиваленти у српском*, магистарски рад одбрањен на Филолошком факултету у Београду 9.3.2010. године. (необјављен)

15. Вељковић 2011 — Маја Вељковић. *Руске посесивне реченице са квантитативним значењем и њихови српски еквиваленти*, Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале, *Радови Филозофског факултета, Филолошке науке*, број 13, књига 1, Пале, 2011. с. 507-522.
16. Вељковић 2012¹ — Маја Вељковић. *Руске посесивне реченице и њихови српски еквиваленти (Логичко-семантички и формално-граматички аспект)*, Научни диалози, Сборник посветен на 10-годишнината от научното партнорство между Филологическия и Философския факултет на Универзитетите във Велико Търново и Ниш, Филологически факултет (Велико Търново), Философски факултет (Ниш), Велико Търново, 2012, с. 53-74.
17. Вељковић 2012² — Маја Вељковић. *Руске посесивне реченице са глаголом иметъ и њихови српски еквиваленти* (сажетак на српском језику, резиме на руском језику), Универзитет у Нишу, Научни скуп *Наука и савремени универзитет*, 10-11. новембар 2011. Књига резимеа, Ниш, 2011. с. 160-161; Филологија и универзитет, Тематски зборник радова, Научни скуп *Наука и савремени универзитет 1*, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, Издавачки центар, Ниш, 2012. с. 914-931.
18. Вељковић 2012³ — Маја Вељковић. *Речи-реченице и егзистенцијалне реченице са руским речима естъ, нет и да. (Пар да и нет и пар естъ и нет)*. Речи, Београд, 2012, IV, бр. 5, с. 58–78.
19. Вељковић 2013¹ — Маја Вељковић. *Руске речи естъ и нет у егзистенцијалним реченицама и њихови српски еквиваленти*, *Philologia Mediana*, година V, број 5, Ниш, 2013. с. 393-402.
20. Вељковић 2013² — Маја Вељковић. *Облици естъ, нет и да као речи-реченице у руском језику и њихови српски еквиваленти (Пар да¹ и нет¹)*, (Резиме на руском језику штампан у Књизи сажетака), Универзитет у Нишу, Научни скуп *Наука и савремени универзитет 2*, 16-17. новембар 2012. с. 242-243; *Наука и свет*, Тематски зборник радова, Научни скуп *Наука и савремени универзитет 2*, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, Издавачки центар, Ниш, 2013. с. 384-397.

21. Виноградов 1975 — В. В. Виноградов. *О формах слова // Исследования по русской грамматике: Избранные труды М.*, 1975. — С. 35-50.
22. Виноградов 2001 — В. В. Виноградов. *Русский язык (Грамматическое учение о слове)*. 4-е издание. Издательство «Русский язык». Москва, 2001.
23. Головин 1966 — Б. Н. Головин. *Введение в языкознание*. Издательство «Высшая школа». Москва, 1966.
24. Грамота1 — *Справочник по пунктуации*
http://gramota.ru/spravka/punctum/58_836 [8.1.2014.]
25. ГСЈ 1997 — Ж. Станојчић, Љ. Поповић. *Грамматика српскога језика*. Уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе. Завод за уџбенике и наставна средства. Београд, 1997.
26. Де Сосир 1996 — Ferdinand de Sosir. *Kurs opšte lingvistike*. Kritičko izdanje priredio Tulio de Mauro. Preveli s francuskog i italijanskog Dušanka Točanac Milivojev, Milorad Arsenijević, Snežana Gudurić, Aleksandar Đukić. Redaktor prevoda Dušanka Točanac Milivojev. Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića. Sremski Karlovci. Novi Sad, 1996.
27. Де Соссюр 1990 — Фердинанд де Соссюр. *Заметки по общей лингвистике*. Перевод с французского кандидата филологических наук Б. П. Нарумова. Общая редакция, вступительная статья и комментарии доктора филологических наук Н. А. Слюсаревой. Прогресс. Москва, 1990.
28. Зализняк 1967 — А.А. Зализняк. *Русское именное словоизменение*. Наука. Москва, 1967.
29. Зингер 1982 — Л. Ш. Зингер. *К проблеме расщепления посессива от латыни к французскому языку*. Вестник Ленинградского Университета. Серия № 8. История, язык, литература. Вып. 2. 1982. 87-93.
30. Ивић 1958 — Милка Ивић. *Словенски императив уз негацију*. Радови Научног друштва Босне и Херцеговине X, Одјелење историјско-филолошких наука, књ. 4, Сарајево, 1958.

31. Исаченко 1954 — А. В. Исаченко. *Грамматический строй русского языка в сопоставлении со словацким. Морфология. Часть I.* — Братислава: Изд-во Словацкой Академии наук, 1954. 386 с.
32. Исаченко 1960 — А. В. Исаченко. *Грамматический строй русского языка в сопоставлении со словацким. Морфология. Часть II.* Братислава: Изд-во Словацкой Академии наук, 1960. - 577 с.
33. Кликовац 2011 — Душка Кликовац. *Још једном о глаголу требати: теорија, употреба и норма.* Наш језик. Књига XLII. Св. 3-4 (2011).
34. Ковачевић 1998 — М. Ковачевић. *Синтакса сложене реченице у српском језику.* Рашка школа, Београд. Српско просвјетно и културно друштво Просвјета, Србиње, 1998.
35. Ковачевић 2002 — Милош Ковачевић. *Синтаксичка негација у српском језику.* Издавачка јединица Универзитета у Нишу. [Ниш, 2002].
36. Козырева и Астафьева 1976 — Т. Г. Козырева. Н. И. Астафьева. *Современный русский язык. Сложносочиненное предложение. Сложноподчиненное предложение.* Издательство «Высшая школа». Минск, 1976.
37. Кокорина 1979 — С. И. Кокорина. *О семантическом субъекте и особенностях его выражения в русском языке.* Издательство Московского университета, 1979.
38. Короткова 2008 — А. В. Короткова. *Глагол иметь в системе средств выражения посессивности.* ACTA LINGUISTICA, Vol. 2 (2008), 1.
39. Кошутић 1950 — Рад. Кошутић. *Грамматика руског језика, II (Облици), II изд.* Научна књига, Београд, 1950.
40. Крстић 2010 — Маја Крстић. *О дефектности глаголске парадигме у руском језику.* Славистика XIV. 2010. 126-134.
41. Крушельницкая 1956 — К. Г. Крушельницкая. *К вопросу о смысловом членении предложения.* «Вопросы языкознания», 1956, № 5.

42. Лазић-Коњик 2009 — Ивана Лазић-Коњик. *О функционално-семантичкој категорији егзистенције у српском језику*. Јужнословенски филолог. LXV. 2009. 359-374.
43. Лариохина 2007 — Н. М. Лариохина. *О некоторых функционально соотносительных способах выражения посессивных отношений в русском языке*. Русский язык за рубежом, № 4. 2007.
44. Ласкарева 1982 — Ласкарёва Е.Р. *Понятия «валентность», «дистрибуция», «интенция» в свете теории сочетаемости*. Вестник Ленинградского Университета. Серия № 8. История, язык, литература. Вып. 2. 1982. С. 80-87.
45. Ломоносов 1952 — М. В. Ломоносов. *Российская грамматика* // Ломоносов М. В. Полное собрание сочинений / АН СССР. — М.; Л., 1950-1983. Т. 7: Труды по филологии 1739-1758 гг. — М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1952. С. 389-578.
<http://feb-web.ru/feb/lomonos/texts/lo0/lo7/lo7-3892.htm> [1.12.2012.].
46. Лопатин 1984 — В.В. Лопатин. *Морфологические категории в плане выражения*. Русский язык. Функционирование грамматических категорий. Текст и контекст. Москва, 1984. С. 5-12.
47. Лопатин 1989 — В.В. Лопатин. *Слово и грамматические законы языка. Имя*. Наука. Москва, 1989.
48. Маретић 1899 — Т. Maretić. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Štampa i naklada knjižare L. Hartmana (Kugli i Deutsch), Zagreb, 1899.
49. Маркарян 1970 — Р.А. Маркарян. *Типы семантического противодействия в сфере формообразования и словообразования*. - Ереван. ун-т. Ереван, 1970.
50. Маројевић 1983 — Р. Маројевић. *Посесивне категорије у руском језику. (У своме историјском развоју и данас)*. — Филолошки факултет београдског универзитета. Београд, 1983.

51. Маројевић 1985 — Радмило Маројевић. *Посесивне изведенице у староруском језику (Антропонимски систем. Топонимија. „Слово о полку Игореве“)*. Филолошки факултет Београдског универзитета. Монографије. Књига LIX. Београд, 1985.
52. Маројевић 1989 — Радмило Маројевић. *Лингвистика и поетика превођења (међусловенски превод)*. Научна књига. Београд, 1989.
53. Маројевић 1996 — Радмило Маројевић. *Српски језик у породици словенских језика*. Студије српске и словенске. Серија I. Година 1. Српски језик. бр. 1–2. Београд, 1996. 334–342.
54. Маројевић 2006 — Радмило Маројевић. *Граматичка функција побочних акцената у руском језику*. Српски језик, број 11/1-2, година XI, Београд, 2006.
55. Маројевић 2010 — Радмило Маројевић, *Структура врста ријечи у савременом српском језику (у поређењу са старославенским и руским)*, Пале: Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале, Интердисциплинарност и јединство савремене науке, филолошке науке, зборник радова са научног скупа (Пале, 22-24. мај 2009.), Књига 4, том 1, 109.
56. Мароевич 2001¹ — Радмило Мароевич. *Русская грамMATика: Сопоставительная грамMATика русскогo и сeрбскогo языков с историческими комментариями*. Том I. Типология. Фонология. Морфология имени. Москва — Белград, 2001.
57. Мароевич 2001² — Радмило Мароевич. *Русская грамMATика: Сопоставительная грамMATика русскогo и сeрбскогo языков с историческими комментариями*. Том II. Морфология глагола. Синтаксис. Теория перевода. Москва — Белград, 2001.
58. Мароевич 2001³ — Над чем работают ученые. [У садржају:] *Части речи в русском языке* / Р. Н. Мароевич. – Вопросы языкознания, Москва, 2001, № 2, с. 151–153.

59. Мароевич 2011 — *Русская грамматика в межславянском контексте* (1). 1. *Части речи в русском языке (сравнительно-исторический и формально-грамматический аспекты)* / Радмило Н. Мароевич. – Студије српске и словенске. Серија I. Српски језик, Београд, 2011, књ. XVI, св. 1–2, с. 333–339.
60. Милославский 1981 — И. Г. Милославский. *Морфологические категории современного русского языка*. М.: Просвещение, 1981. - 254 с.
61. Мотоки 2004 — Мотоки Номати. *Проект по исследованию категории посесивности русского языка в сопоставлении с сербским (проблематика, данные и перспектива)*. Проекты по сопоставительному изучению русского и других языков (сборник докладов). Славистическое общество Сербии. Белград, 2004.
62. Мразовић и Вукадиновић 2009 — Pavica Mrazović u saradnji sa Zorom Vukadinović. *Gramatika srpskog jezika za strance*. Drugo, prerađeno i dopunjeno izdanje. Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića. Sremski Karlovci. Novi Sad. 2009.
63. Николић 1975 — Вера Николић. *Грамматика руског језика (Фонетика и морфологија)*. Шесто издање. Завод за уџбенике и наставна средства. Београд, [1975].
64. НКРЯ 2014 1 — *Национальный корпус русского языка*. Синтаксически размеченный корпус русского языка: инструкция пользователя. <http://www.ruscorpora.ru/instruction-syntax.html> [30.1.2014.].
65. Ольхова 2004 — Л. Н. Ольхова. *Как сказать «нет». Выражение отрицания в русском языке*. 2 издание, исправленное и дополненное. «Златоуст». Санкт-Петербург, 2004.
66. Откупщикова 1995 — М.И. Откупщикова. *Общая парадигматика в морфологии*. Изд. СПб ГУ. СПб, 1995.
67. Падучева 2009 — Е. В. Падучева. *О семантике синтаксиса. Материалы к трансформационной грамматике русского языка*. Издание третье. Издательство УРСС. Москва, [2009].

68. Пејановић 2010 — Ана Пејановић. *Фразеологија Горског Вијенца. Фразеолошки жанрови. Културни концепти. Руски преводи*. Црногорска академија наука и умјетности. Његошев институт. Монографије и студије. Књига 7. Уредник Бранислав Остојић. Подгорица, 2010.
69. Пипер 2009 — Вјара Малцијева, Зузана Тополињска, Маја Ђукановић, Предраг Пипер. *Јужнословенски језици: граматичке структуре и функције*. У ред. П. Пипера. Београдска књига. Београд, 2009.
70. Пипер и Клајн 2013 — Предраг Пипер, Иван Клајн. *Нормативна граматика српског језика*. Матица српска. Нови Сад, 2013.
71. Почтенная 1976 — Т. Г. Почтенная. *Русский язык (синтаксис)*. Пособие для подготовительных курсов гуманитарных факультетов (кроме филологического) университетов. Издательство Московского университета. 1976.
72. Пулькина и Захава-Некрасова 1977 — И. М. Пулькина, Е. Б. Захава-Некрасова. *Учебник русского языка для студентов-иностранцев. Практическая грамматика с упражнениями*. Издание шестое, стереотипное. Издательство «Русский язык». Москва, 1977.
73. РГ1 2005 — *Русская грамматика*. Том I. Российская академия наук. Институт русского языка им. В. В. Виноградова. Москва, 2005 (1980).
74. РГ2 2005 — *Русская грамматика*. Том II. Российская академия наук. Институт русского языка им. В. В. Виноградова. Москва, 2005 (1980).
75. Ремчукова 2004 — Е. Н. Ремчукова. *Морфология современного русского языка. Категория вида глагола*. Учебное пособие. Издательство «Флинта». Издательство «Наука». Москва, 2004.
76. Розенталь 2003 — Д. Э. Розенталь, И. Б. Голубь, М. А. Теленкова. *Современный русский язык*. Пятое издание, исправленное. Айрис-Пресс. Москва, 2003.
77. Селиверстова 1973¹ — О. Н. Селиверстова. *Семантический анализ экзистенциальных и посессивных конструкций в английском языке*. — Категории бытия и обладания в языке. М., 1977.

78. Селиверстова 1973² — О. Н. Селиверстова. *Семантички анализ предикативних притяжательных конструкций с глаголом «быть»*. Вопросы языкознания. № 5. 1973. С. 95-106.
79. Селиверстова 2010 — О. Н. Селиверстова. *Контрастивная синтаксическая семантика. Опыт описания*. Ответственный редактор член-корресподент АН СССР В. Н. Ярцева. Издание третье. Издательство УРСС. Москва, [2010].
80. Сергеева 1975 — Сергеева Ж. А. *О некоторых приемах разграничения предложений со словом быть в роли связки и в роли сказуемого*. РЯШ. №2. 1975. С. 90-92.
81. Симић 1999 — Р. Симић. *Основи синтаксе српскога језика, I. Теорија исказних форми*. Јасен. Никшић, 1999.
82. Симић и Јовановић 2007 — Радоје Симић, Јелена Јовановић. *Мала српска граматика*. Екавско издање. Јасен. Београд, 2007.
83. Солнцев 1977 — В. М. Солнцев. *Язык как системно-структурное образование*. Издание 2-е, дополненное. Издательство «Наука». Москва, 1977.
84. Станојчић 2010 — Живојин Станојчић. *О морфосинтаксичким и семантичким условима синтаксичких трансформација везника (где, како, да)*. Јужнословенски филолог. LXV. 2010. 435-442.
85. Станојчић и Поповић 1997 — Живојин Станојчић, Љубомир Поповић. *Грамматика српскога језика*. Уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе. Пето, исправљено издање. Завод за уџбенике и наставна средства. Београд, 1997.
86. Стевановић 1986 — М. Стевановић. *Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевнојезичка норма)*. II Синтакса. Четврто издање. Научна књига. Београд, 1986.
87. Стевановић 1989 — М. Стевановић. *Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевнојезичка норма)*. I Увод. Фонетика. Морфологија. Пето издање. Научна књига. Београд, 1989.

88. Танасић 2009 — Срето Танасић. *Синтаксичке теме*. Београдска књига. Београд. 2009.
89. Филякова 1986 — Е. В. Филякова. *Дефектне личне парадигме глагола у савременом руском литературном језику* // Филол. науки. 1986. № 4. С. 55-59.
90. Чинчлеј 1987 — Чинчлеј К.Г. *Категорија посесивности у типолошком освешенију*. Изв. АН СССР, Т. 64. Сер. литературе и језика. №2. 1987. С. 122-131.
91. Чупашева 2004 — О. М. Чупашева. *Руски језик. Трудности синтаксичког анализа*. Руски језик — Медиа. Москва, 2004.
92. Џонић 2011 — Виолета Џонић. *Морфолошки аспект лакуна у руском и српском језику*. Радови Филозофског факултета. Број 13. Књига 1. Пале, 2011.
93. АВВУУ 2014 1 — Росијска компанија АВВУУ, форум
<http://forum.lingvo.ru/actualpost.aspx?bid=26&tid=127712&mid=709190&p=1&act=quot> [30.1.2014.].
94. Ivić 1995 — Milka Ivić. *Lingvistički ogledi*. Друго издање. Slovoграф. Београд, 1995.
95. Маројевић 1994 — Р. Маројевић. *Граматика руског језика*. — Завод за удџбенике и наставна средства. Београд, 1994 (четврто издање).

БИОГРАФИЈА

Маја Младеновић је рођена у Зајечару 15. маја 1983. године. Основну школу завршила је у Бабушници, као и Гимназију „Вук Караџић“ (друштвено-језички смер) са одличним успехом. Као ученик четвртог разреда гимназије учествовала је на републичком такмичењу из руског језика и освојила друго место, што јој је омогућило да без полагања пријемног испита упише жељену студијску групу Руски језик и књижевност на Филозофском факултету у Нишу, академске 2001/02. године. Студијску групу Руски језик и књижевност завршила је академске 2005/06. године са просеком 9,45 (девет и четрдесетпет). Исте академске године уписала је постдипломске магистарске студије, смер Наука о језику, на Филолошком факултету у Београду.

За време основних студија била је најбољи студент четврте године и најбољи дипломирани студент на групи Руски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу.

Као студент треће и четврте године основних студија, а и као студент постдипломац на првој години магистарских студија Маја Младеновић је била стипендиста Републичке фондације за развој научног и уметничког подмлатка.

На Департману за руски језик и књижевност Филозофског факултета Универзитета у Нишу мр Маја Младеновић ради од 2. октобра 2006. године, најпре као сарадник у настави, а затим као лектор и виши лектор (ужа научна област Русистичка лингвистика) на извођењу вежби из предмета Основи синтаксе руског језика, Синтакса руског језика, Конфронтациона анализа руског и српског језика, Синтагматика руског језика, Техника превођења, Методика наставе руског језика и Стилистика руског језика (од 9. октобра 2007. године и данас). Од марта до септембра 2009. године изводила је вежбе из предмета Руски језик на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу.

Од 2007. до 2009. године била је секретар Департмана за руски језик и књижевност на Филолошком факултету у Нишу.

На стручном усавршавању у Москви Маја Младеновић била је два пута, и то априла 2002. и јула 2009. године, оба пута на Државном институту за руски језик „А. С. Пушкин“, а била је полазник и методичког семинара у организацији Центра за међународно образовање Московског државног универзитета „М. В. Ломоносов“, новембра 2012. и септембра 2013. године, на Филозофском факултету у Нишу (Методическая школа русистики — „Методика преподавания РКИ: актуальные проблемы“, рег. № 108 и рег. № ПК-263/РС).

Од 2006. до 2008. године мр Маја Младеновић положила је све испите на постдипломским магистарским студијама (Филолошки факултет у Београду, смер Наука о језику), а 9. марта 2010. године одбранила је магистарски рад под називом *Посесивне реченице у руском језику и њихови еквиваленти у српском*, чиме је стекла академски назив магистра филолошких наука (Диплома број 31996).

Мр Маја Младеновић је учествовала с рефератима на научним скуповима са међународним учешћем *Наука и савремени универзитет*, 10. новембра 2011. године, и *Наука и савремени универзитет* 2, 16. новембра 2012. године, *Наука и савремени универзитет* 3, 15. новембра 2013. године, *Наука и савремени универзитет* 4, 14. новембра 2014. године (на Филозофском факултету у Нишу).

Аутор је следећих радова: 1) *Посесивне реченице у руском језику и њихови еквиваленти у српском*, необјављен магистарски рад одбрањен на Филолошком факултету у Београду 9. марта 2010. године; 2) *Руске посесивне реченице са квантитативним значењем и њихови српски еквиваленти*. – Оригинални научни рад, Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале, *Радови Филозофског факултета, Филолошке науке*, број 13, књига 1, Пале, 2011. с. 507–522; 3) *Руске посесивне реченице и њихови српски еквиваленти (Логичко-семантички и формалнограматички аспект)*. – Научни диалози, Сборник посветен на 10-годишнината од научног партнерства међу Филолошког и Филозофског факултета на Универзитетите във Велико Търново и Ниш, Филолошког факултета (Велико Търново), Филозофски факултет (Ниш), Велико Търново, 2012, с. 53–74. 4) *Руске посесивне реченице са глаголом иметъ и њихови српски еквиваленти*. – Универзитет у Нишу, Научни скуп *Наука и савремени универзитет*, 10–11. новембар 2011. Књига резимеа, Ниш, 2011. с. 160–161 [сажетак на српском језику, резиме на руском језику]; Филологија и универзитет, Тематски зборник радова, Научни скуп *Наука и савремени универзитет* 1, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, Издавачки центар, Ниш, 2012. с. 914–931; 5) *Облици естъ, нет и да као речи-реченице у руском језику и њихови српски еквиваленти (Пар да¹ и нет¹)*. – Универзитет у Нишу, Научни скуп *Наука и савремени универзитет* 2, 16–17. новембар 2012. с. 242–243 [Резиме на руском језику штампан у Књизи сажегака]; *Наука и свет*. Тематски зборник радова. Ниш: Филозофски факултет, 2013, с. 384–397; 6) *Руске речи естъ и нет у егзистенцијалним реченицама и њихови српски еквиваленти*, Прегледни рад, *Philologia Mediana*, година V, број 5, Ниш, 2013. с. 393–402; 7) *Речи-реченице и егзистенцијалне реченице са руским речима естъ, нет и да. (Пар да и нет и пар естъ и нет)*. *Речи*, Београд, 2012, IV, бр. 5, с. 58–78.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а МАЈА МЛАДЕНОВИЋ

број уписа _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

ГРАМАТИЧКИ СТАТУС И СИНТАКСИЧКЕ ФУНКЦИЈЕ
РУССКИХ РЕЧИ ЕСТЬ, НЕТ И ДА И ЊИХОВИ СРПСКИ ЕКВИВАЛЕНТИ

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 29.12.2014.

Младеновић

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора МАЈА МЛАДЕНОВИЋ

Број уписа _____

Студијски програм _____

Наслов рада ГРАМАТИЧКИ СТАТУС И СИНТАКСИЧКЕ ФУНКЦИЈЕ
РУСКИХ РЕЧИ ЕСТЬ, НЕТ И ДА И ЊИХОВИ СРПСКИ ЕКВИВАЛЕНТИ

Ментор Др РАДМИРО МАРОЈЕВИЋ, РЕДОВНИ ПРОФЕСОР

Потписани М. Младеновић

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 29.12.2014.

М. Младеновић

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

ГРАМАТИЧКИ СТАТУС И СИНТАКСИЧКЕ ФУНКЦИЈЕ
РУСКИХ РЕЧИ ЕСТЬ, НЕТ И ДА И ЊИХОВИ СРПСКИ ЕКВИВАЛЕНТИ

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 29.12.2014.

Миливоје